"समृद्ध बगनासकाली गाउँको सार : समग्र विकासको दिगो आधार"

आवधिक गाउँ विकास योजना

आव २०८०/८१ - २०८४/८५

बगनासकाली गाउँपालिका

चिर्तुङ्गधारा, पाल्पा,
लुम्बिनी प्रदेश, नेपाल

Email: baganaskali.rural@gmail.com,
Website: https://baganaskalimun.gov.np/

आवधिक गाउँ विकास योजना

आव २०८०/८१ - २०८४/८५

बगनासकाली गाउँपालिका

चिर्तुङ्गधारा, पाल्पा,
लुम्विनी प्रदेश, नेपाल

Email: baganaskali.rural@gmail.com,
Website: https://baganaskalimun.gov.np

आवधिक गाउँ बिकास योजना (आ.व.२०८०/८१ - २०८४/८५)

प्रकाशक	**वगनासकाली गाउँपालिका** गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय चिर्तुङ्गधारा, पाल्पा, लुम्विनी प्रदेश सम्पर्क फोन : ९८५७०६८८६८ वेभसाइटः www.bagaskalimun.gov.np इमेल : baganaskali.rural@gmail.com
आर्थिक तथा प्राविधिक सहयोग	प्रदेश सुशासन केन्द्र नेपालगञ्ज, वांके
प्राविधिक सहयोग	वाङ्ला इन्जिनियरिङ एण्ड डेभ्लपर्स, काठमाडौ
सर्वाधिकार	प्रकाशकमा
प्रकाशन वर्ष	२०८०
मुद्रक	बगनासकाली गाउँपालिका

विषय सूची

क्र.सं.	शिर्षक	पेज नम्वर
१.	**परिच्छेद - एक : परिचय**	९
१.१.	पृष्ठभूमि	९
१.२.	आवधिक योजना निर्माणको उद्देश्य	१०
१.३.	आवधिक योजना निर्माणको कार्यक्षेत्र	११
१.४.	आवधिक योजना तर्जुमाका कानुनी तथा नीतिगत आधारहरु	११
१.५.	आवधिक योजना तर्जुमाका चरणहरु	१२
१.६.	आवधिक गाउँ विकास योजनाका सीमाहरु	१४
२.	**परिच्छेद - दुई : गाउँपालिकाको वस्तुस्थिति तथा उपलब्धि समीक्षा**	१६
२.१.	भौगोलिक अवस्थिति एवं राजनीतिक विभाजन	१६
२.२.	जनसंख्या, जातजाति र धर्म	१७
२.३.	गरिवीको अवस्था	१९
२.४.	आर्थिक अवस्था	२०
२.५.	सामाजिक अवस्था	२२
२.६.	पूर्वाधारको अवस्था	२४
२.७.	वन, वातावरण तथा विपद व्यवस्थापन	२५
२.८.	संस्थागत विकास	२६
३.	**परिच्छेद तीन : दीर्घकालीन सोच तथा अवधारणा**	२८
३.१.	पृष्ठभूमि	२८
३.२.	**वस्तुस्थिति विश्लेषण**	२८
३.३.	दीर्घकालीन सोच	३१
३.४.	निर्देशक सिध्दान्त	३१
३.५.	समष्टिगत लक्ष्य	३२
३.६.	विषयक्षेत्रगत उद्देश्य	३२
३.७.	प्रमुख प्राथमिकता	३२
३.८.	समष्टिगत रणनीति	३५
३.९.	**परिमाणात्मक लक्ष्य निर्धारण**	३५
३.१०.	गाउँगौरव आयोजना	३६
३.११.	लगानी तथा श्रोत अनुमान	३७
४.	**परिच्छेद - चार : आर्थिक विकास**	३९
४.१.	**कृषि तथा पशुपंक्षी**	३९
	क) पृष्ठभूमि	३९
	ख) वस्तुस्थिति विश्लेषण	३९
	ग) सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति एवं कार्यक्रम आयोजना	४१
	घ) अपेक्षित उपलव्धि, जोखिम पक्ष र नतिजा खाका	४३
४.२.	**सिंचाइ**	४४
	क) पृष्ठभूमि	४४
	ख) वस्तुस्थिति विश्लेषण	४४
	ग) सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति एवं कार्यक्रम आयोजना	४५
	घ) अपेक्षित उपलव्धि, जोखिम पक्ष र नतिजा खाका	४६
४.३.	**पर्यटन विकास**	४७
	क) पृष्ठभूमि	४७
	ख) वस्तुस्थिति विश्लेषण	४७
	ग) सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति एवं कार्यक्रम आयोजना	४८

	घ) अपेक्षित उपलव्धि, जोखिम पक्ष र नतिजा खाका	४९
४.४.	**उद्योग, व्यापार तथा व्यवसाय**	४९
	क) पृष्ठभूमि	५०
	ख) वस्तुस्थिति विश्लेषण	५१
	ग) सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति एवं कार्यक्रम आयोजना	५१
	घ) अपेक्षित उपलव्धि, जोखिम पक्ष र नतिजा खाका	५२
४.५.	**वैंक, वित्तीय संस्था तथा सहकारी**	५३
	क) पृष्ठभूमि	५३
	ख) वस्तुस्थिति विश्लेषण	५४
	ग) सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति एवं कार्यक्रम आयोजना	५४
	घ) अपेक्षित उपलव्धि, जोखिम पक्ष र नतिजा खाका	५५
४.६.	**श्रम, रोजगार तथा सुरक्षित आप्रवासन**	५६
	क) पृष्ठभूमि	५६
	ख) वस्तुस्थिति विश्लेषण	५६
	ग) सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति एवं कार्यक्रम आयोजना	५७
	घ) अपेक्षित उपलव्धि, जोखिम पक्ष र नतिजा खाका	५८
५.	**परिच्छेद - पाँच : सामाजिक विकास**	६०
५.१.	**शिक्षा**	६०
	क) पृष्ठभूमि	६०
	ख) वस्तुस्थिति विश्लेषण	६०
	ग) सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति एवं कार्यक्रम आयोजना	६१
	घ) अपेक्षित उपलव्धि, जोखिम पक्ष र नतिजा खाका	६२
५.२.	**आधारभूत स्वास्थ्य तथा पोषण**	६३
	क) पृष्ठभूमि	६३
	ख) वस्तुस्थिति विश्लेषण	६४
	ग) सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति एवं कार्यक्रम आयोजना	६४
	घ) अपेक्षित उपलव्धि, जोखिम पक्ष र नतिजा खाका	६६
५.३.	**खानेपानी तथा सरसफाइ**	६७
	क) पृष्ठभूमि	६७
	ख) वस्तुस्थिति विश्लेषण	६७
	ग) सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति एवं कार्यक्रम आयोजना	६८
	घ) अपेक्षित उपलव्धि, जोखिम पक्ष र नतिजा खाका	६९
५.४.	**लक्षित वर्ग तथा सामाजिक समावेशीकरण**	७०
	क) पृष्ठभूमि	७०
	ख) वस्तुस्थिति विश्लेषण	७०
	ग) सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति एवं कार्यक्रम आयोजना	७१
	घ) अपेक्षित उपलव्धि, जोखिम पक्ष र नतिजा खाका	७३
५.५.	**कला भाषा साहित्य र सँस्कृति**	७४
	क) पृष्ठभूमि	७४
	ख) वस्तुस्थिति विश्लेषण	७४
	ग) सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति एवं कार्यक्रम आयोजना	७५
	घ) अपेक्षित उपलव्धि, जोखिम पक्ष र नतिजा खाका	७६
५.६.	**युवा तथा खेलकुद**	७६
	क) पृष्ठभूमि	७६
	ख) वस्तुस्थिति विश्लेषण	७७
	ग) सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति एवं कार्यक्रम आयोजना	७७

	घ) अपेक्षित उपलब्धि, जोखिम पक्ष र नतिजा खाका	७८
६.	**परिच्छेद - छ : पूर्वाधार विकास**	८०
६.१.	**सडक, यातायात तथा पुलपुलेसा**	८०
	क) पृष्ठभूमि	८०
	ख) वस्तुस्थिति विश्लेषण	८१
	ग) सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति एवं कार्यक्रम आयोजना	८१
	घ) अपेक्षित उपलब्धि, जोखिम पक्ष र नतिजा खाका	८२
६.२.	**आवास, वस्तीविकास तथा सार्वजनिक संरचना निर्माण**	८३
	क) पृष्ठभूमि	८३
	ख) वस्तुस्थिति विश्लेषण	८४
	ग) सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति एवं कार्यक्रम आयोजना	८५
	घ) अपेक्षित उपलब्धि, जोखिम पक्ष र नतिजा खाका	८६
६.३.	**विद्युत तथा वैकल्कि ऊर्जा**	८७
	क) पृष्ठभूमि	८७
	ख) वस्तुस्थिति विश्लेषण	८७
	ग) सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति एवं कार्यक्रम आयोजना	८८
	घ) अपेक्षित उपलब्धि, जोखिम पक्ष र नतिजा खाका	८८
६.४.	**सूचना तथा सञ्चार**	८९
	क) पृष्ठभूमि	८९
	ख) वस्तुस्थिति विश्लेषण	८९
	ग) सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति एवं कार्यक्रम आयोजना	९०
	घ) अपेक्षित उपलब्धि, जोखिम पक्ष र नतिजा खाका	९१
७.	**परिच्छेद सात : वन वातावरण तथा विपद व्यवस्थापन**	९३
७.१.	**वन तथा जैविक विविधता**	९३
	क) पृष्ठभूमि	९३
	ख) वस्तुस्थिति विश्लेषण	९३
	ग) सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति एवं कार्यक्रम आयोजना	९४
	घ) अपेक्षित उपलब्धि, जोखिम पक्ष र नतिजा खाका	९५
७.२.	**वातावरण तथा स्वच्छता**	९६
	क) पृष्ठभूमि	९६
	ख) वस्तुस्थिति विश्लेषण	९६
	ग) सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति एवं कार्यक्रम आयोजना	९७
	घ) अपेक्षित उपलब्धि, जोखिम पक्ष र नतिजा खाका	९७
७.३.	**भू तथा जलाधार व्यवस्थापन**	९८
	क) पृष्ठभूमि	९८
	ख) वस्तुस्थिति विश्लेषण	९८
	ग) सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति एवं कार्यक्रम आयोजना	९९
	घ) अपेक्षित उपलब्धि, जोखिम पक्ष र नतिजा खाका	१००
७.४.	**विपद व्यवस्थापन तथा जलवायु परिवर्तन अनुकूलन**	१०१
	क) पृष्ठभूमि	१०१
	ख) वस्तुस्थिति विश्लेषण	१०१
	ग) सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति एवं कार्यक्रम आयोजना	१०२
	घ) अपेक्षित उपलब्धि, जोखिम पक्ष र नतिजा खाका	१०३
८.	**परिच्छेद आठ : सुशासन तथा संस्थागत विकास**	१०५
	ऐन, कानुन तथा जवाफदेहिता	१०५
	क) पृष्ठभूमि	१०५

	ख) वस्तुस्थिति विश्लेषण	१०५
	ग) सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति एवं कार्यक्रम आयोजना	१०६
	घ) अपेक्षित उपलब्धि, जोखिम पक्ष र नतिजा खाका	१०७
८.१.	**वित्तीय श्रोत परिचालन**	१०८
	क) पृष्ठभूमि	१०८
	ख) वस्तुस्थिति विश्लेषण	१०८
	ग) सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति एवं कार्यक्रम आयोजना	१०९
	घ) अपेक्षित उपलब्धि, जोखिम पक्ष र नतिजा खाका	१०९
८.२.	**मानव संशाधन तथा संस्थागत विकास**	११०
	क) पृष्ठभूमि	११०
	ख) वस्तुस्थिति विश्लेषण	११०
	ग) सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति एवं कार्यक्रम आयोजना	१११
	घ) अपेक्षित उपलब्धि, जोखिम पक्ष र नतिजा खाका	११२
८.३.	**योजना व्यवस्थापन**	११३
	क) पृष्ठभूमि	११३
	ख) वस्तुस्थिति विश्लेषण	११३
	ग) सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति एवं कार्यक्रम आयोजना	११४
	घ) अपेक्षित उपलब्धि, जोखिम पक्ष र नतिजा खाका	११५
९.	**परिच्छेद नौ : वित्तीय व्यवस्था**	११७
१०.	**परिच्छेद - दश : कार्यान्वयन योजना**	१२२
११.	**परिच्छेद एघार : अनुगमन तथा मूल्याङ्कन**	१२४
१२.	**अनुसूचीहरु**	

तालिका/ग्राफचित्र सूचि

तालिका नम्वर	विवरण	पेज नं.
१.	भूउपयोग नक्सा	१८
२.	राजनीतिक नक्सा	१९
३.	उमेर समुह अनुसारको जनसंख्या	१९
४.	जनसंख्या विवरण	२०
५.	जनसंख्या एवं घरधुरी विवरण	२०
६.	धर्म अनुसारको जनसंख्या	२१
७.	गरिवीको अवस्था	२१
८.	कृषि उपजको उत्पादन	२२
९.	शिक्षाको अवस्था	२४
१०.	स्वास्थ्यको अवस्था	२५
११.	खानेपानीको अवस्था	२६
१२.	लक्षित वर्गको अवस्था	२६
१३.	यातायातको अवस्था	२७
१४.	वित्तीय श्रोतको अवस्था	२९
१५.	आवधिक योजनाको समष्टिगत परिमाणात्मक लक्ष्य	३७
१६.	गाउँ गौरव आयोजना	३८
१७.	आय श्रोत अनुमान	४०
१८.	कृषि विकास : मुख्य कार्यक्रम तथा आयोजना	४४
१९.	कृषि विकास : नतिजा खाका	४५
२०.	सिंचाइ : मुख्य कार्यक्रम तथा आयोजना	४७
२१.	सिंचाइ : नतिजा खाका	४८
२२.	पर्यटन विकास : कार्यक्रम तथा आयोजना	५०
२३.	पर्यटन विकास : नतिजा खाका	५१
२४.	उद्योग व्यापार व्यवसाय : कार्यक्रम तथा आयोजना	५४
२५.	उद्योग व्यापार व्यवसाय : नतिजा खाका	५४
२६.	वैंक, वित्तीय संस्था तथा सहकारी : कार्यक्रम तथा आयोजना	५७
२७.	वैंक, वित्तीय संस्था तथा सहकारी विकास : नतिजा खाका	५७
२८.	श्रम रोजगार तथा सुरक्षित आप्रवासन : कार्यक्रम तथा आयोजना	६०
२९.	श्रम रोजगार तथा सुरक्षित आप्रवासन : नतिजा खाका	६०
३०.	शिक्षा : कार्यक्रम तथा आयोजना	६४
३१.	शिक्षा : नतिजा खाका	६४
३२.	स्वास्थ्य : कार्यक्रम तथा आयोजना	६७
३३.	स्वास्थ्य : नतिजा खाका	६८
३४.	खानेपानी तथा सरसफाइ : कार्यक्रम तथा आयोजना	७१
३५.	खानेपानी तथा सरसफाइ : नतिजा खाका	७१
३६.	लक्षित वर्ग तथा सामाजिक समावेशीकरण : कार्यक्रम तथा आयोजना	७४
३७.	लक्षित वर्ग तथा सामाजिक समावेशीकरण : नतिजा खाका	७५
३८.	कला भाषा सँस्कृति : कार्यक्रम तथा आयोजना	७७
३९.	कला, भाषा सँस्कृति : नतिजा खाका	७८
४०.	युवा खेलकुद : कार्यक्रम तथा आयोजना	८०
४१.	युवा खेलकुद : नतिजा खाका	८१
४२.	सडक यातायात : कार्यक्रम तथा आयोजना	८४
४३.	सडक यातायात : नतिजा खाका	८५

४४.	आवास, वस्ती विकास : कार्यक्रम तथा आयोजना	८८
४५.	आवास, वस्ती विकास : नतिजा खाका	८८
४६.	विद्युत तथा वैकल्पिक ऊर्जा : कार्यक्रम तथा आयोजना	९०
४७.	विद्युत तथा वैकल्पिक ऊर्जा : नतिजा खाका	९१
४८.	सूचना तथा सञ्चार : कार्यक्रम तथा आयोजना	९३
४९.	सूचना तथा सञ्चार : नतिजा खाका	९४
५०.	वन तथा जैविक विविधता : कार्यक्रम तथा आयोजना	९६
५१.	वन तथा जैविक विविधता : नतिजा खाका	९७
५२.	वातावरण तथा स्वच्छता : कार्यक्रम तथा आयोजना	९९
५३.	वातावरण तथा स्वच्छता : नतिजा खाका	१००
५४.	भू तथा जलाधार व्यवस्थापन : कार्यक्रम तथा आयोजना	१०२
५५.	भू तथा जलाधार व्यवस्थापन : नतिजा खाका	१०३
५६.	विपद व्यवस्थापन: कार्यक्रम तथा आयोजना	१०५
५७.	विपद व्यवस्थापन : नतिजा खाका	१०५
५८.	सुशासन, ऐन कानुन तथा जवाफदेहिता : कार्यक्रम तथा आयोजना	१०८
५९.	सुशासन, ऐन कानुन तथा जवाफदेहिता : नतिजा खाका	१०९
६०.	वित्तीय श्रोत परिचालन : कार्यक्रम तथा आयोजना	१११
६१.	वित्तीय श्रोत परिचालन : नतिजा खाका	११२
६२.	मानव संशाधन तथा संस्थागत विकास : कार्यक्रम तथा आयोजना	११४
६३.	मानव संशाधन तथा संस्थागत विकास : नतिजा खाका	११५
६४.	योजना व्यवस्थापन : कार्यक्रम तथा आयोजना	११७
६५.	योजना व्यवस्थापन : नतिजा खाका	११८
६६.	आन्तरिक आय प्रक्षेपण	१२०
६७.	वाह्य श्रोत प्रक्षेपण	१२१
६८.	कूल श्रोत प्रक्षेपण	१२२
६९.	विषयक्षेत्रगत वजेट प्रक्षेपण	१२३
७०.	आवधिक योजनाको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रकिया	१२८

शव्द संक्षेपीकरण

अ.मु.	:	अनुगमन तथा मूल्याङ्कन
अ/गैसस	:	अन्तराष्ट्रिय/गैर सरकारी संस्था
आ.व.	:	आर्थिक वर्ष
आ.वि.	:	आधारभूत विद्यालय
उ.स.	:	उपभोक्ता समिति
कि.मि.	:	किलोमिटर
न पा	:	नगरपालिका
गा पा	:	गाउँपालिका
प्रावि.	:	प्राथमिक विद्यालय
मे टन	:	मेट्रिक टन
रायोआ	:	राष्ट्रिय योजना आयोग
रु.	:	रुपैंयाँ
लि.	:	लिटर
व.नं.	:	वडा नम्वर
प्रप्रअ		प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत
स.सं	:	सहकारी संस्था
सा.सं	:	सामुदायिक संस्था
हे.	:	हेक्टर

परिच्छेद:- एक परिचय

१.१ पृष्ठभूमि

वर्तमान संविधानले आर्थिक समानता, समृद्धि, सामाजिक न्याय तथा सहभागितामुलक विकासको जगमा टेकेर समुन्नत समाजको निर्माण गर्ने परिकल्पना गरिएको छ । यसका लागि सार्वजनिक, नीजि र सहकारी क्षेत्रको सहभागितामा उपलब्ध साधन र स्रोतको अधिकतम परिचालनद्वारा विकास मार्फत तीव्र आर्थिक बृद्धि हासिल गर्ने लक्ष्य रहेको छ । दीगो आर्थिक विकास तथा श्रोत साधनको न्यायोचित वितरण मार्फत आर्थिक असमानताको अन्त्य गर्दै शोषण रहित समाजको निर्माण गर्न राष्ट्रिय अर्थतन्त्रलाई आत्मनिर्भर, स्वतन्त्र तथा उन्नतशील बनाउदै समाजवाद उन्मुख स्वतन्त्र र समृद्ध अर्थतन्त्रको विकास गर्ने उद्देश्य लिएको छ ।

संविधानतः स्थानीय तहको एकल तथा साझा अधिकार क्षेत्र तथा स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ बमोजिको काम कर्तव्य र अधिकारलाई प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्न गाउँपालिकाले आफ्नो अधिकार क्षेत्रभित्रका विषयमा स्थानीय स्तरको विकासका लागि ***आवधिक, वार्षिक, रणनीतिगत, विषय क्षेत्रगत, मध्यमकालीन तथा दीर्घकालीन विकास योजना***बनाई लागु गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ । योजना तर्जुमा विधि र प्रक्रियालाई सहज र स्पष्ट गर्न राष्ट्रिय योजना आयोग तथा प्रदेश योजना आयोगबाट स्थानीय तहको योजना तर्जुमा दिग्दर्शनहरु जारी भएका छन । संघ, प्रदेशवाट व्यवस्था गरिएका त्यस प्रकारका प्रावधान एवं ऐन तथा कानुनी व्यवस्थाको अधिनमा रही परिभाषित विधि पद्धतिको पूर्ण अवलम्वन गर्दै **वगनासकाली गाउँपालिकाले आवधिक गाउँ बिकास योजना** (२०८०/८१ - २०८४/८५) तर्जुमा गरी कार्यान्वयनमा ल्याएको छ । राज्य शक्तिको वाँडफाँड तथा पुनःसंचरनाको क्रममा स्थानीय तहको रुपमा स्थापित वगनासकाली गाउँपालिकाले योजनावद्ध ढङ्गवाट गाउँपालिकाको विकास गर्ने उद्देश्यले पहिलो आवधिक योजना तर्जुमा गरेको छ ।

बगनासकाली गाउँपालिकाको आवधिक योजना तर्जुमा गर्दा स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ को भावनालाई सम्वोधन गरिएको छ । यस अनुसार आर्थिक बिकास, गरिबी निवारण, रोजगार सिर्जना, आय वृद्धि, दिगो बिकास, स्थानीय साधन स्रोत र सीपको अधिकतम उपयोग, छिट्टै प्रतिफल प्राप्त हुन सक्ने क्षेत्र र कम लागत एवं स्थानीय वासिन्दाहरुको सहभागिता जुट्न सक्ने पक्षहरुलाई प्राथमिकता दिइएको छ । त्यसैगरी नेपाल सरकार र प्रदेश सरकारको दीर्घकालीन सोच, नीति, लक्ष्य, उद्देश्य, समय सीमा र प्रकिया एवं दिगो बिकास लक्ष्यसँग अनुकूल हुने गरी वातावरण तथा बालमैत्री शासन, सुशासन, जलवायु परिवर्तन अनुकूलन, विपद व्यवस्थापन, लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण जस्ता अन्तर सम्बन्धित पक्षलाई समेत आत्मसात गरिएको छ । उपरोक्त पक्षहरुलाई आधार मानी वगनासकाली गाउँपालिकाको दीर्घकालीन सोच, समष्टिगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति एवं प्रमुख कार्यक्रम, अनुमानित लगानी खाका निर्धारण भएको छ । समावेशी र सहभागितामूलक विधि, प्रक्रियाबाटबाट तयार पारिएको यस **रणनीतिक योजना मार्गचित्र** (Strategic Planning Framework)**लाई वगनासकाली गाउँपालिकाको समग्र बिकासका लागि महत्वपूर्ण मार्गदर्शक दस्तावेज**को रुपमा ग्रहण गरिएको छ । यसै योजना खाका भित्र रही वगनासकाली गाउँपालिकाले मध्यमकालीन खर्च संरचना, वार्षिक नीति, कार्यक्रम एवं बजेट तर्जुमा गरी र सोही अनुसार कार्यान्वयन गर्दै जाने प्रतिवद्धता समेत जाहेर भएको छ ।

१.२ आवधिक योजना निर्माणको उद्देश्य

आवधिक योजना तर्जुमाको मुख्य उद्देश्य वगनासकाली गाउँपालिकाको विकास प्रयास तथा प्रक्रियाहरुलाई मार्गदर्शन गर्न नतिजामा आधारित योजनावद्ध विकासको प्रारुप तयार पार्नु रहेको छ । यसका साथै आवधिक योजना तर्जुमाको विशेष उद्देश्य यसप्रकार रहेको छ :

क) स्थानीय जनचाहना एवं आवश्यकताका आधारमा राजनीतिक दल, निजीक्षेत्र, सरकारी निकाय एवं गैर सरकारी संघ संस्था लगायत सरोकारवालाहरुको उपस्थितिमा सहभागितामूलक विधिवाट पालिकाको विद्यमान अवस्थाको लेखाजोखा, प्रगति समीक्षा, साधन श्रोतहरुको उपलब्धतालाई मनन गरी सवै पक्षहरुको सहमतिमा आवधिक योजना तर्जुमा गर्नु

ख) नेपालको संविधान २०७२ को मर्म, भावना, नेपाल सरकार एवं प्रदेश सरकारको दीर्घकालीन सोच, नीति, कार्यक्रम एवं प्राथमिकताहरु, संघ र प्रदेशवाट कार्यान्वयनमा ल्याइएका कानुनी, नेपाल सरकारले राष्ट्रिय एवं अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा जाहेर गरेका प्रतिवद्धता, दिगो विकास लक्ष्यलाई स्थानीयकरण, नेपाल सरकारवाट समय

समयमा जारी गरिएका मार्गदर्शन, एवं निर्देशित सिद्धान्तहरुसँग तादात्म्यता स्थापित गर्दै पालिकाको दीर्घकालीन सोच, नीति एवं कार्यक्रमहरु विकास गर्नु

ग) साझा लाभका आधारमा स्थानीय तह समन्वय, सहकार्य एवं साझेदारीमा स्थानीय तहसँग उपलब्ध प्राकृतिक लगायतका श्रोतहरुको सुनियोजित, सुव्यवस्थित ढङ्गवाट दिगो उपयोगका लागि विकासको खाका तर्जुमा गर्नु

घ) आवधिक योजनाको आधारमा गाउँपालिकाको मध्यमकालीन खर्च संरचना, वार्षिक कार्यक्रम तथा वजेट लगायत विषयक्षेत्रगत योजना तर्जुमाका लागि आधार तयार पार्नु ।

१.३ आवधिक योजना निर्माणको कार्यक्षेत्र

क) गाउँपालिकाको वस्तुगत अवस्था खासगरी जनसंख्या वितरण, धरातलीय अवस्था, आर्थिक, सामाजिक, भौतिक पूर्वाधार, वन वातावरण तथा विपद व्यवस्थापन र सुशासन एवं वित्तिय व्यवस्थाको विश्लेषण गर्दै गाउँपालिकाको सम्भावना तथा अवसरहरुको यकिन गर्ने

ख) गाउँपालिकाको दीर्घकालीन सोच सहित योजनाखाका तयार पार्ने र सोको आधारमा आवधिक लक्ष्य एवं उद्देश्यहरु निर्धारण गर्ने र त्यसका लागि रणनीति, कार्यक्रमहरु तर्जुमा एवं वित्तीय स्रोतहरुको प्रक्षेपण गर्ने

ग) संघ, प्रदेश र अन्तरपालिका एवं निजी क्षेत्रहरुसंग सहकार्य, साझेदारीका क्षेत्रहरु यकिन गर्ने

घ) आवधिक योजनाको कार्यान्वयन, अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको खाका तयार पार्ने

१.४ आवधिक योजना तर्जुमाका कानुनी तथा नीतिगत आधारहरु

नेपालको संविधान २०७२ अनुसारको मौलिक हक, राज्यका निर्देशक सिद्धान्त तथा नीति, संघीय एवं प्रादेशिक नीति, कानुनी व्यवस्था एवं स्थानीय तहको अधिकारहरुको पृष्ठभूमिमा स्थानीय तहको बिकास योजनाको खाका तर्जुमा गर्नु पर्ने व्यवस्था छ । सामाजिक न्याय, ज्येष्ठ नागरिक, दलित, बालबालिका, महिला, आवास, शिक्षा, स्वास्थ्य, श्रम, रोजगारी, सूचना, सम्पत्ति, समानताको हकलाई मौलिक हक र कर्तव्यका रुपमा लिएको हुँदा त्यस्ता पक्षहरुलाई पनि आवधिक गाउँ बिकास योजना तर्जुमा गर्दा सोही अनुसार सम्वोधन गर्नुपर्ने हुन्छ । नेपाल संविधानको धारा ५७ (४) (५) र अनुसूची ८ र ९ मा क्रमशः स्थानीय सरकारको एकल अधिकार र साझा अधिकार सूचीको अधिनमा रही स्थानीय तहले आवधिक, मध्यमकालीन एवं वार्षिक नीति, योजना, वजेट तथा कार्यक्रमहरु तर्जुमा र कार्यान्वयन गर्दा तीनै तहका सरकार वीच सह अस्तित्व, समन्वय र सहकार्य हुनुपर्ने कुरामा जोड दिइएको छ ।

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४, बमोजिम गाउँपालिकाले योजना बनाउँदा आर्थिक बिकास, गरिबी निवारण, उत्पादनमूलक, छिटो प्रतिफल प्राप्त गर्न सकिने, जनताको जीवनस्तर, आम्दानी र रोजगार वढ्ने, स्थानीय सीप, साधन श्रोतको अधिकतम प्रयोग हुने, महिला, वालवालिका तथा पिटडिएका वर्ग, क्षेत्र र समुदायलाई प्रत्यक्ष लाभ पुग्ने, लैङ्गिक समानता र सामाजिक समावेशीकरण अभिवृद्धि हुने, दिगो बिकास, वातावरणीय संरक्षण तथा सम्वर्द्धनमा सहयोग पुग्ने, भाषिक तथा साँस्कृतिक पक्षको जगेर्ना र सामाजिक सद्भाव तथा एकता अभिवृद्धि हुने पक्षहरुलाई प्राथमिकता दिनुपर्ने कुरामा जोड दिइएको छ ।

त्यसैगरी दिगो विकास लक्ष्य, राष्ट्रिय एवं प्रादेशिक र स्थानीय तहको योजनाहरु बीच अन्तरसम्वन्ध स्थापित र तादात्म्यता कायम राख्ने उद्देश्यले स्थानीय तहको योजना तर्जुमा दिग्दर्शन, २०७८ ल्याएको छ । यस अनुसारस्थानीय तहले योजना तर्जुमा गर्दा नेपालको संविधान, विद्यमान ऐन, नियम, राष्ट्रिय एवं प्रादेशिक नीति, त्यसको दीर्घकालीन सोच, आवधिक योजना, र मार्ग निर्देशनहरु, दिगो बिकास लक्ष्य, स्थानीय तहको प्रमुख समस्या एवं सम्भावनाहरु र राजनीतिक दलका घोषणापत्र र तीनै तहका सरकारहरुको बीच आवधिक लक्ष्य बीच अन्तर सम्बन्ध हुनुपर्ने उल्लेख भएको छ । यसैगरी स्थानीय तहको योजना तर्जुमा दिग्दर्शनमा मध्यमकालीन खर्च संरचना तर्जुमा, वार्षिक कार्यक्रम तर्जुमा गर्दा आवधिक योजनाको आधारमा तर्जुमा गर्नुपर्ने पक्ष उल्लेख भएको छ ।

आवधिक योजना तर्जुमा गर्ने सन्दर्भमा मुलतः नेपालको संविधान २०७२, स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४, अन्तरसरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन २०७४, राष्ट्रिय प्राकृतिक श्रोत तथा वित्त आयोग ऐन २०७४, आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीय उत्तरदायित्व ऐन २०७६, दिगो विकास लक्ष्य स्थानीयकरण, १५औं योजना, लुम्विनी प्रदेशको आवधिक योजना, नेपाल सरकार एवं प्रदेश सरकारवाट जारी भएका नीति कार्यक्रम, निर्देशिका, मापदण्ड एवं कानुनहरु लगायतका दस्तावेजहरुलाई आधार मानिएको छ ।

१.५ आवधिक योजना तर्जुमाका चरणहरु

वगनासकाली गाउँपालिकाको आवधिक योजना तर्जुज्ञघ तगर्ने सन्दर्भमा पूरा गरिएका चरणहरु यसप्रकार रहेको छ ।

क)पहिलो चरण : पूर्व तयारी

- प्रदेश सुशासन केन्द्रद्वारा अभिमुखीकरण कार्यक्रम : छनौटमापरेका स्थानीय तह, परामर्शदाता र विज्ञ सहजकर्ताका लागि आवधिक योजना तर्जुमा गर्ने सन्दर्भमा लुम्विनी प्रदेश सुशासन केन्द्रले २०७९ माघ १७ गते एक दिने अभिमुखीकरण कार्यक्रम मिति आयोजना गरिएको थियो ।

- गाउँपालिकासँग पूर्व तयारी वैठक : आवधिक गाउँ बिकास योजना तर्जुमालाई सफलतापूर्वक सम्पन्न गर्ने सन्दर्भमा गाउँपालिकासँग पूर्व तयारी वैठक आयोजनागरी आवश्यक निणर्यहरु गरिएको थियो । यस क्रममा आवधिक योजना तर्जुमाका लागि संगठनात्मक संयन्त्रहरु जस्तै निर्देशक समिति, समन्वय तथा सहजीकरण समिति क्रमशः गाउँपालिका अध्यक्ष र प्रमुख प्रशासकिय अधिकृतको संयोजकत्वमा गठन गरिएको थियो । त्यसैगरी योजना तर्जुमाका लागि तथ्याङ्क तथा सूचनाहरु अद्यावधिक गर्ने कार्य समेत प्रारम्भ गरिएको थियो ।

ख) दोश्रो चरण : प्रारम्भिक छलफल तथा अभिमुखीकरण कार्यक्रम

वगनासकाली गाउँपालिकाको आवधिक योजना तर्जुमा गर्ने सन्दर्भमा २०७९ साल फाल्गुन १गते प्रारम्भिक छलफल तथा अभिमुखीकरण कार्यक्रम सम्पन्न भएको थियो । राजनीतिक दलका प्रतिनिधि लगायतका स्थानीय सरोकारवालाहरुको सहभागिता रहेको सो अभिमुखीकरण कार्यक्रम सम्पन्न गरिएको थियो । कार्यक्रममा आवधिक योजना तर्जुमाका लागि गाउँपालिका, परामर्शदाता एवं सरोकारवालाहरुको जिम्मेवारी वाँडफाँड, कार्ययोजना स्वीकृती र योजना तर्जुमा विधि प्रक्रियाका वारेमा छलफल गरिएको थियो ।

ग)तेश्रो चरण : सन्दर्भ सामग्रीहरुको अध्ययन

आवधिक योजना तर्जुमाका लागि वगनासकाली गाउँपालिकासँग सम्बन्धित अभिलेख एवं प्रकाशनहरुको सङ्कलन, अध्ययन एवं विश्लेषण भएको थियो । यसका साथै नेपालको संबिधान, स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, अन्तरसरकारी वित्त व्यवस्थापन एवं राष्ट्रिय प्राकृतिक श्रोत तथा वित्त आयोग अन्तर्गतका ऐन, नियम, निर्देशिका एवं मापदण्डहरु सङ्कलन एवं अध्ययन भएको थियो । संघ तथा प्रदेश सरकारको आवधिक एवं वार्षिक नीति तथा कार्यक्रमहरु, राष्ट्रिय तथा प्रादेशिक योजना आयोगको प्रकाशनहरु र वगनासकाली गाउँपालिकाको विगत वर्षहरुको उपलब्धि, नीति कार्यक्रमहरुको अध्ययन गरिएको थियो ।

घ) चौथो चरण : वडा स्तरीय कार्यशाला गोष्ठि

आवधिक योजना तर्जुमाको सन्दर्भमा वगनासकाली गाउँपालिकाका सवै वडाहरुमा वडास्तरीय कार्यशाला गोष्ठि सञ्चालन भएको थियो । मिति २०७९ फाल्गुन २१ देखि ३० गते सम्म क्रमशः वडा नम्वर १ को चिर्तुङ्गधारा, वडा नम्वर २ को पोखराथोक, वडा नम्वर ३ को नायरनम्तलेस, वडा नम्वर ४ को खानीछाप, वडा नम्वर ५ को दर्लमडाँडा, वडा नम्वर ६ को यम्घा, वडा नम्वर ७ को खानीगाउँ, वडा नम्वर ८ को वराङ्गदी र वडा नम्वर ९ को चापपानीमा आयोजित वडा स्तरीय कार्यक्रममा कूल ३८२ जनाको सहभागिता रहेको थियो । वडा स्तरीय कार्यक्रममा वडा अध्यक्ष लगायत वडा सदस्य, स्थानीय राजनीतिक दल, टोल विकास संस्था, सामुदायिक संघ संस्था, विद्यालय, स्वास्थ्य संस्था, खानेपानी उपभोक्ता, सामुदायिक वन, सहकारी संस्था, महिला तथा वाल सञ्जाल, युवा क्लव, निजी क्षेत्र र स्थानीय पत्रकार समुदायहरुको उपस्थिति रहेको थियो । कार्यक्रममा वडाको वस्तुस्थिति विश्लेषण र आगामी पाँच वर्षहरुका लागि वडा स्तरीय कार्यक्रमहरु तर्जुमा भएको थियो । यस सम्वन्धी विस्तृत विवरण अनुसूचीमा उल्लेख गरिएको छ ।

ङ) पाचौ चरण : आवधिक योजना तर्जुमा कार्यशाला गोष्ठी

वगनासकाली गाउँपालिकाको आवधिक योजना तर्जुमाका लागि मिति २०७९ साल चैत्र २१-२३गते सम्म ३ दिने कार्यशाला गोष्ठी आयोजना गरिएको थियो । पालिका स्तरीय सरोकारवालाहरुको सहभागितामा सञ्चालन भएको कार्यशाला गोष्ठीमा गाउँपालिका पदाधिकारी तथा सदस्यहरु, राजनीतिक दलका प्रतिनिधि, गैरसरकारी संघ संस्थाहरुलगायत स्थानीय पत्राकार लगायतका प्रतिनिधिहरुको उपस्थिति रहेको थियो । कार्यक्रमको अन्त्यमा राजनीति दलका प्रतिनिधिहरुको उपस्थितिमा विभिन्न व्यक्तित्ववाट आगामी वर्षहरुमा आवधिक योजनालाई कार्यान्वयन गर्दै लैजाने प्रतिवद्धता जाहेर भएको थियो । त्यसैगरी कार्यशाला गोष्ठीवाट वगनासकाली गाउँपालिकाको दीर्घकालीन सोच, विषयक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्यहरु, रणनीति एवं कार्यक्रमहरु तर्जुमा भएको थियो ।

च) छैटौ चरण : मस्यौदा प्रतिवेदन तयारी

आवधिक योजना तर्जुमा कार्यशाला गोष्ठी, राष्ट्रिय एवं प्रादेशिक नीति कार्यक्रम एवं नेपालको संविधान, स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन लगायत सन्दर्भ सामाग्रीहरुको आधारमा वगनासकाली गाउँपालिकाको आवधिक गाउँ विकास योजनाको मस्यौदा प्रतिवेदन तयार पारिएको थियो । यस क्रममा स्थानीय तहको एकल एवं साझा अधिकार क्षेत्रका सवै विषय तथा उपक्षेत्रहरुका बिषयमा प्राप्त सुझाब तथा प्रतिक्रियाहरुलाई तर्कपूर्ण एवं वस्तुनिष्ठ ढङ्गबाट प्रस्तुत गरी आवधिक योजनाको मस्यौदा दस्तावेज तयार भएको थियो ।

छ) सातौ चरण : प्रतिवेदन प्रमाणीकरण कार्यक्रम

सहभागितामूलक कार्यशाला गोष्ठीको निष्कर्ष, विषय विज्ञहरुसंगको परामर्श तथा छलफलको क्रममा प्राप्त सुझाबहरुको आधारमा तयार भएको आवधिक गाउँविकास योजनाको मस्यौदा दस्तावेज गाउँकार्यपालिका समक्ष प्रस्तुत गरी थप राय सुझाब तथा पृष्ठपोषण सङ्कलन गरिएको थियो ।

ज) आठौ चरण : अन्तिम दस्तावेज स्वीकृति र प्रकाशन

आवधिक योजना विभिन्न कार्यक्रमबाट प्राप्त सुझाब तथा पृष्ठपोषणहरुलाई समावेश गरी तयार पारिएको वगनासकाली गाउँपालिकाको दीर्घकालीन सोँच सहितको गाउँ विकास योजना दस्तावेजलाई गाउँसभाबाट स्वीकृत गरिएको थियो ।

झ) नवौ चरण : योजना कार्यान्वयन, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन

स्वीकृत आवधिक गाउँ विकास योजनालाई कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ । कार्यान्वयनका क्रममा योजनाको अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका लागि गाउँपालिकाले एक संयन्त्र निर्माण गरी सोहीवाट योजनाको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्ने र आवधिक योजनाको अन्तिम अवधिमा प्रभाव मूल्याङ्कन गर्ने प्रतिवद्धता समेत गाउँपालिकावाट भएको छ ।

१.६ आवधिक गाउँ विकास योजनाका सीमाहरु

यस आवधिक गाउँ बिकास योजना तर्जुमाका सीमाहरू निम्न अनुसार रहेका छन :

क) नेपालको संविधान २०७२ र स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ ले व्यवस्था गरेको अधिकार क्षेत्रभित्र रही स्थानीय तहको योजना तर्जुमा दिग्दर्शन २०७८ ले निर्दिष्ट गरेको ढाँचामा पालिकाको आवधिक योजना तर्जुमा गरिएको छ ।

ख) गाउँपालिकाले उपलव्ध गराएको तथ्याङ्क तथा सूचनालाई मुख्य आधार बनाइ आवधिक योजना तर्जुमा गरिएको छ । त्यसैगरी गाउँपालिकावाट विभिन्न समयका प्रकाशनलाई समेत सूचनाको श्रोतका रुपमा ग्रहण गरिएको छ । पालिका स्तरमा उपलव्ध हुन नसकेका सूचना तथा तथ्याङ्कहरु लुम्विनी प्रदेशको प्रथम आवधिक योजना (२०७६/७७- २०८०/८१) र १५ औं योजना (२०७६/७७ - २०८०/८१) लाई आधार मानिएको छ ।

ग) सहभागितामूलक विधिवाट गाउँपालिकाको वस्तुस्थिति विश्लेषण र सोको आधारमा पालिकाको विषयक्षेत्रगत उद्देश्य, रणनीति, कार्यनीति एवं कार्यक्रमहरु तर्जुमा गरिएको छ । कार्यक्रमहरु तर्जुमा गर्दा राष्ट्रिय एवं प्रादेशिक नीति कार्यक्रम, प्राथमिकता र आवश्यकतालाई मध्यनजर गरिएको छ । त्यसैगरी वित्तीय प्रक्षेपण पालिकाले चालु आर्थिक वर्षमा अनुमान गरिएको आन्तरिक आय र वाह्य श्रोतलाई आधार मानिएको छ ।

घ) आवधिक गाउँ बिकास योजना राजनीतिक प्रक्रियाबाट तर्जुमा गरिएको छ । यो रणनीतिक योजनाको खाका भएकोले गाउँपालिकाको दीर्घकालीन सोच, आवधिक लक्ष्य, बिषयक्षेत्रगत उद्देश्य, रणनीति, प्रमुख कार्यक्रम तहसम्म मात्र केन्द्रीत छ ।

परिच्छेदः-दुई
गाउँपालिकाको वस्तुस्थिति तथा उपलब्धि समीक्षा

नामाकरण :

बगनासकाली गाउँपालिकाको नामाकरण धार्मिक आस्था र जल सम्पदासंग जोडिएको छ । पवित्र धार्मिक स्थलको रुपमा सुपरिचत वगनास पर्वत र बगनासदेवी र प्राकृतिक, साँस्कृतिक, धार्मिक जस्ता विविध विशेषतावाट परिचित कालीगण्डकी नदीको समायोजनवाट वगनासकाली अर्थात वगनासदेवी र कालीगण्डकी नदीका अगाडीका दुई शव्दहरु क्रमशः बगनास र काली को संयुक्त रुपबाट गाउँपालिकाको नामाकरण गरिएको छ । साविकको यम्घा, दर्लाम र खानीगाउँको काखमा रहेको कालीगण्डकी र चिर्तुङ्गधाराको शिरमा रहेको वगनासदेवी दुवैको आ-आफ्नै महत्व र विशेषताहरु छन । हिन्दु धर्मग्रन्थीहरुमा विभिन्न नामवाट पुकारीने कालीगण्डकी, मानव इतिहास शुरु अघि देखि नै अस्तित्वमा रहेको कालीगण्डकी मानिसको जीवन पद्धतिको अभिन्न अङ्गको रुपमा रहदै आएको छ भने पवित्र धार्मिक स्थलमा रहेको वगनासदेवीलाई एक शक्तिका प्रतिकको रुपमा लिइन्छ । यिनै पक्षलाई आत्मसाथ गर्दै त्यसैको प्रतिकात्मक शव्दमा वगनासकाली गाउँपालिका भएको छ ।

तालिका/ग्राफचित्र : ०१ : भूउपयोग नक्सा

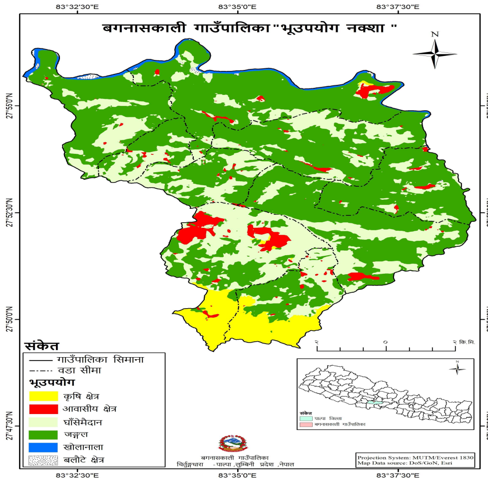

स्रोत : GIS Mapping

२.१ भौगोलिक अवस्थिति एवं राजनीतिक विभाजन

➧ भौगोलिक अवस्थिति :

विश्व मानचित्रमा वगनासकाली गाउँपालिका २७°५१'३८" उत्तरी आक्षांश र ८३°३३'१४" पूर्वी देशान्तरमा अवस्थित यो पालिका समुद्री सतहवाट करीव ५५० मिटर देखि १२५०मिटरसम्मको उचाइमा रहेको छ ।

➧ भूउपयोग :

वगनासकाली गाउँपालिकाको कूल ८४.१७ वर्ग किमि भूमिमा फैलिएको छ ।गाउँपालिका पार्श्वचित्र २०७७ अनुसार कूल क्षेत्रफलको २९ प्रतिशत भूमि वन जङ्गलले ढाकेको छ भने खेतीयोग्य भूमि २० प्रतिशत देखिन्छ । यस अनुसार क्रमशः २४.४० र १६.८३ वर्ग किमि भूमिमा वन जङ्गल र खेतीयोग्य जमिन रहेको पाइन्छ

➧ हावापानी र जलवायु तथा भिरालोपनाः

पहाडी भागमा अवस्थितसंगै वगनासकाली गाउँपालिकाको हावापानी उष्ण एवं न्यानो समशितोष्ण पाइन्छ दुवै प्रकारको पाइन्छ । सामान्यत, हिउँदमा अलि जाडो र गर्मी महिनामा सामान्य गर्मी हुने गर्दछ । औषतमा २१ डिग्री सेल्सियस सम्म तापक्रम पाइने यस क्षेत्रमा जाडोमा ६.५ डिग्री र गर्मीयाममा ३५ डिग्री सेल्सियस तापक्रम पुग्ने गर्दछ । औसत वर्षा करीव २२००मि.लि सम्म हुने गर्दछ । पहाडी क्षेत्र भएकाले यस क्षेत्रको भिरालोपना करीव ५°-३०° सम्मको रहेको देखिन्छ । भूक्षयीकरण, जमिन भासिने, पहिरो जस्ता सामान्य समस्याहरु देखिएपनि कान्ला तथा गराहरु वनाई खेतीपाती तथा पशुपालन एवं कृषि खेतीका लागि उपयुक्त मानिन्छ ।

तालिका/ग्राफचित्र : ०२ : राजनीतिक नक्सा

➧ राजनीतिक तथा प्रशासनिक विभाजन :

राज्य पुर्नसंरचना गर्ने क्रममा साविकका चितुङ्गधारा, पोखराथोक, नायरनमतलेस, खानीछाप, दर्लमडाँडा, यम्घा, खानीगाउँ, वराङ्दी र चापपानीगरी ९ वटा गाविसहरुलाई समेटेर बगनासकाली गाउँपालिका गठन गरिएको छ । यसरी प्रशासनिक हिसावले बगनासकाली गाउँपालिकामा ९ वटा वडाहरुको व्यवस्था गरिएको छ । पूर्वतर्फ रम्भा गाउँपालिकासँग सिमाना जोडिएको यस गाउँपालिकाको पश्चिमतर्फ तानसेन नगरपालिका अवस्थित रहेको छ । त्यसैगरी उत्तरतर्फ कालीगण्डकी नदी-एवं स्याङ्जाको गल्याङ् नगरपालिका

र कालिगण्डकी गाउँपालिका रहेको छ भने दक्षिणतर्फ माथागढी गाउँपालिका पर्दछ । यस सम्वन्धी विवरण ग्राफचित्र तथा तालिका नम्वर ०१ मा उल्लेख गरिएको छ ।

संसदीय निर्वाचन प्रयोजनका आधारमा पाल्पा जिल्लालाई निर्धारण गरिएको निर्वाचन क्षेत्र अनुसार प्रतिनिधि सभाका लागि बगनासकाली गाउँपालिका निर्वाचन क्षेत्र नम्वर १ र प्रदेश सभाका लागि १ (क) मा पर्दछ ।

२.२ जनसंख्या, जातजाति र धर्म

➧ जनसांख्यिक अवस्था :

राष्ट्रिय जनगणना २०७८ अनुसार वगनासकाली गाउँपालिकाको कूल जनसंख्या १८,४९७ रहेको छ । यसमा महिलाको जनसंख्या १०,१०१ र पुरुषको जनसंख्या ८,३९६रहेको छ । महिलाको तुलनामा पुरुषको जनसंख्या करीव १६.८७ प्रतिशतले न्यून रहेको पाइन्छ । यसअघि राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार वगनासकाली गाउँपालिकाको कूल जनसंख्या २१,३६१ रहेको थियो । १० वर्षको अन्तरालमा पालिकाको जनसंख्या करीव १.३८ प्रतिशलले घटेको पाइन्छ । त्यसैगरी औषत परिवार संख्या प्रति परिवार २०७८ मा ३.६२ जनामा सीमित रहेको पाइन्छ ।

तालिका/ग्राफचित्र : ०३
उमेर समुह अनुसारको जनसंख्या

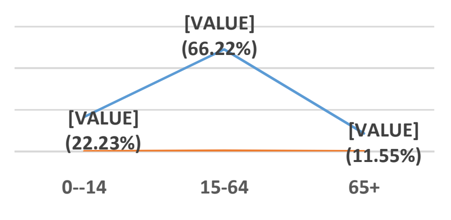

वडागत रुपमा सवैभन्दा वढी जनसंख्या भएको वडाहरुमा वडा नम्वर १पर्दछ । कूल जनसंख्याको करीव २२.२६ प्रतिशत जनसंख्या अर्थात ४११७ जनाको वसोवास यसै वडामा रहेको पाइन्छ । यसैगरी कूल जनसंख्याको करीव १५.०२ प्रतिशत जनसंख्या वडा नम्वर ६ मा रहेको पाइन्छ भने वडा नम्वर २मा २१८१ जना अर्थात कूल संख्याको करीव ११.७९ प्रतिशत जनसंख्या यसै वडामा रहेको पाइन्छ ।सवैभन्दा न्यून जनसंख्या रहेको वडाहरुमा वडा नम्वर ८रहेको पाइन्छ । कूल संख्यामा करीव ४.६७ प्रतिशत अर्थात ८६४ जनसंख्या यस वडामा रहेको पाइन्छ भने यसपश्चात वडा नम्वर ७ मा करीव ८.२३ प्रतिशत अर्थात १५२३ जनसंख्याको वसोवास रहेको पाइन्छ । वडा नम्वर ३ र ४ मा करीव करीव एकै संख्यामा मानिसहरुको वसोवास रहेको देखिन्छ, कूल जनसंख्याको करीव ९.७० र ८.८२ प्रतिशत क्रमशः रहेको पाइन्छ ।यस सम्वन्धी विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

राष्ट्रिय जनगणना २०७८ को गणनालाई आधार मानी उमेर समुह वमोजिम खासगरी तीन भिन्न वर्गमा विभाजन गरी ग्राफचित्रमा प्रस्तुत गरिएको छ । यस अनुसार १४ वर्ष सम्मको एक समुह, १५ देखि ६४ वर्ष सम्मको अर्को समुह र सो भन्दा माथिका लागि अर्को समुहमा विभाजन गरी हेर्दा कूल संख्याको करीव ६६.२२ प्रतिशत जनसंख्याको हिस्सा दोश्रो समुहमा रहेको देखिन्छ । उमेर समुह अनुसार ६५ वर्ष माथिका जनसंख्या न्यून करीव ११.५५ प्रतिशत रहेका देखिन्छ भने १४ वर्ष सम्मका जनसंख्या करीव २२.२३ प्रतिशत रहेको देखिन्छ । यस सम्वन्धी विवरण ग्राफचित्रमा उल्लेख गरिएको छ ।

उमेर समुह अनुसार सवैभन्दा वढी जनसंख्या रहेको समुहमा १५-१९ वर्ष समुहको रहेको पाइन्छ । यिनीहरुको जनसंख्या कूल संख्यामा करीव ८.२१ प्रतिशत रहेको पाइन्छ ।उमेर समुह अनुसार ०-४, ५-९, १०-१४, २०-२४, २५-२९ र ३०-३४ वर्षका जनसंख्या करीव करीव एकै संख्यामा रहेको देखिन्छ । यिनीहरुको जनसंख्या कूल संख्यामा करीव ७.३७, ७.५१, ७.३५, ७.७७, ७.९० र ७.३१ क्रमशः रहेको पाइन्छ ।

तालिका/ग्राफचित्र : ०४ : जनसंख्या विवरण

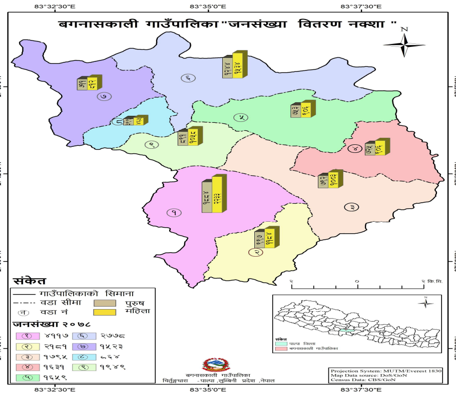

स्रोत : GIS Mapping

➧ घरधुरी :

वि.सं. २०७८को जनगणना अनुसार गाउँपालिकामा ५,११५ घरधुरी छन । वि.सं.२०६८ को जनगणना अनुसार घरधुरी संख्या ५,२७०रहेको पाइन्छ । १० वर्षको अन्तरालमा गाउँपालिकामा घरधुरी संख्यामा परिवर्तन आएको पाइन्छ । यस अन्तरालमा कूल २.९४ प्रतिशतले वि.सं. २०६८ को तुलनामा घटेको पाइन्छ ।

➧ जातजाति र धर्म :

बगनासकाली गाउँपालिकामा विविध जातजातिहरुको वसोवास रहेको पाइन्छ । पालिका क्षेत्रभित्र मुख्यगरी गमर, ब्राह्मण, विश्वकर्मा, कुमाल र नेवार हुन । उसका साथै वोटे, क्षेत्री, परियार, मिजार, मुसलवान, ठकुरी, भुजेल र सुनुवारहरुको उपस्थिति रहेको पाइन्छ ।

तालिका/ग्राफचित्र : ०५
जनसंख्या एवं घरधुरी विवरण

वडा नम्बर	जनसंख्या २०६८	जनसंख्या २०७८			घरधुरी संख्या	औषत घरपरिवार संख्या	क्षेत्रफल (वर्ग किमि)	जनसंख्या वृद्धि दर
		जम्मा	पुरुष	महिला				
१	४२६६	४११७	१८८४	२२३३	१०७९	३.८२	१३.१२	-०.३५
२	२२०८	२१८१	९९७	११८४	६१५	३.५५	७.५५	-०.१२
३	२१५३	१७९५	७९२	१००३	४८८	३.६८	१२.४१	-१.६६
४	२०९४	१६३१	७२५	९०६	४५३	३.६०	७.९६	-२.२१
५	२०९७	१६५९	७५३	९०६	४७४	३.५०	१०.६९	-२.०९
६	३५७३	२७७८	१२४४	१५३४	८१३	३.४२	१३.७	-२.२३
७	१८८१	१५२३	७११	८१२	४१४	३.६८	९.७५	-१.९०
८	१०१४	८६४	३९९	४६५	२५६	३.३८	३.६	-१.४८
९	२०७५	१९४९	८९१	१०५८	५२३	३.७३	५.३९	-०.६१
जम्मा	२१३६१	१८४९७	८३९६	१०१०१	५११५	३.६२	८४.१७	-१.३८

स्रोत : राष्ट्रिय जनगणना, २०७८

राष्ट्रिय जनगणना २०७८ अनुसार बगनासकाली गाउँपालिकामा सवैभन्दा वढी मगर जातिको वाहुल्य अधिक रहेको देखिन्छ । त्यस पछिको वाहुल्यता ब्राह्मण जातिको पाइन्छ । उपरोक्त जातिहरुको संख्या कूल जनसंख्यामा क्रमश: ४४.९५ र २९.४८ प्रतिशत रहेको पाइन्छ । विश्वकर्मा जातिको उपस्थिति यस गाउँपालिकामा त्यसपछिको वढी रहेको देखिन्छ । कूल जनसंख्यामा यसको हिस्सा करीव ७.७१ प्रतिशत रहेको पाइन्छ । यसरी मगर, ब्राह्मण, विश्वकर्मार कुमाल गरी ४ जातिहरुको हिस्सा कूल जनसंख्याको करीव ८९.०२ प्रतिशत रहेकोले यिनै जातिहरुको वाहुल्यता यस गाउँपालिका रहेको देखिन्छ । नेवारीको २.४७, क्षेत्रीको १.८५,वोटेको १.९५, मिजारको १.६७ र परियारको १.७२ प्रतिशत जनसंख्या रहेको छ भने मुसलवानको जनसंख्या ०.०९ प्रतिशत रहेको पाइन्छ ।

तालिका/ग्राफचित्र : ०६
धर्म अनुसारको जनसंख्या

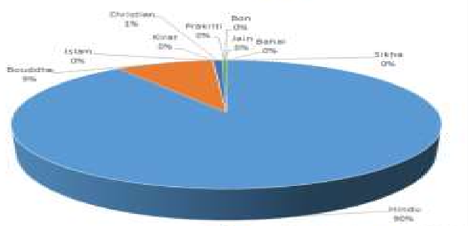

स्रोत : राष्ट्रिय जनगणना, २०७८

धार्मिक आस्था अनुसार गाउँपालिका क्षेत्रभित्र हिन्दु, वौद्ध, इस्लाम, क्रिश्चियन र प्रकृति गरी ५ प्रकारका धर्मालम्वीहरुको वसोवास रहेको पाइन्छ । संख्यात्मक हिसावमा पालिका क्षेत्रमा अधिकांश हिन्दु धर्ममा आस्था राख्नेहरुको वाहुल्यता अधिक देखिन्छ जसको संख्या करीव ९०.०३ प्रतिशत रहेको छ भने यस पश्चात वौद्ध ८.७१, क्रिश्चियन ०.७८, प्रकृति ०.३८ र इस्लाम ०.०९ प्रतिशत रहेको पाइन्छ । यस सम्वन्धी विस्तृत विवरण ग्राफचित्रमा उल्लेख भएको छ ।

२.३ गरिवी अवस्था

➧ मानव विकास सूचकाङ्क :

मानव विकास सूचकाङ्क प्रतिवेदन, २०२० अनुसार नेपालको मानव विकास सूचकाङ्क ०.५८७ रहेको पाइन्छ । यसमा लुम्विनी प्रदेशको औषत मानव विकास सूचकाङ्क ०.५६३ रहेको उल्लेख छ । प्रदेशको औषत भन्दा वगनासकाली गाउँपालिकाको अवस्था तुलनात्मक रुपमा सुदृढ भएको हुन सक्ने अनुमान भएतापनि पालिका स्तरीय अभिलेखीकरण गर्ने संयन्त्र नहुँदा प्रदेशको औषत सूचाकाङ्कलाई आधार मानिएको छ । यसअनुसार वगनासकाली गाउँपालिका मानव विकास सूचाकाङ्क ०.५६३ रहेका मान्न सकिन्छ । जुन तुलनात्मक रुपमा वाग्मती, गण्डकी र कोशी प्रदेशको भन्दा न्यून हो । त्यसैगरी लैङ्गिक विकास सूचकाङ्क तर्फ देशको औषत सूचकाङ्क ०.८८६ रहेको पाइन्छ । यसमा लुम्विनी प्रदेशको औषत सूचकाङ्क ०.९०१ रहेको देखिन्छ । बगनासकाली गाउँपालिकाको सन्दर्भमा लैङ्गिक विकास सूचकाङ्क पनि ०.९०१ हुन सक्ने अनुमान गरिएको छ । वहुआयामिक गरिवीको दर

तालिका/ग्राफचित्र : ०७
गरिवी दर : उपलब्धिको अवस्था

क्र.सं	विवरण	नेपाल*	लुम्विनी प्रदेश**	बगनासकाली गाउँपालिका
१	मानव विकास सूचकाङ्क	०.५८७	०.५६३	०.५६३
२	लैङ्गिक विकास सूचकाङ्क	०.८८६	०.९०१	०.९०१
३	वहुआयामिक गरिवीदर प्रतिशत	२८.६	२९.९	२९.९
४	निरपेक्ष गरिवी दर प्रतिशत	१८.७	१८.२	१८.२
५	प्रतिव्यक्ति आय(PPP) अमेरिकी डलर	१०४७	८०३	८०३

श्रोत :
* नेपालको मानव विकास प्रतिवेदन, २०२०
** लुम्विनी प्रदेश आवधिक योजना (२०७६/७७-२०८०/८१)

नेपालको २८.६ प्रतिशत रहेको र लुम्विनी प्रदेशको २९.९ प्रतिशत रहेको मानव विकास सूचकाङ्क प्रतिवेदन २०२० मा उल्लेख छ । यस अनुसार बगनासकाली गाउँपालिकाको पनि करीव २९.९ प्रतिशत रहेको अनुमान गर्न सकिन्छ भने निरपेक्ष गरिवीको दर करीव १८.२ प्रतिशत रहेको छ । प्रतिव्यक्ति आय बगनासकाली गाउँपालिकाको अमेरिकी डलरमा ८०३ रहेको अनुमान गरिन्छ । देशको औषत आय करीव १०४७ र लुम्विनी प्रदेशको ८०३ अमेरिक डलर (पिपिपि) रहेको पाइन्छ ।

- **सुकुम्वासी :**

बगनासकाली गाउँपालिकामा सुकुम्वासीको तथ्याङ्क यकिन हुन सकेको देखिदैन । गाउँपालिकावाट घरधुरी सर्भेक्षण एवं अभिलेख पनि अद्यावधिक नभई रहेको सन्दर्भमा भूमिहीन नागरिकहरुको वसोवास कति संख्यामा रहेको छ सो वारे यकिन गर्न सकिदैन । तापनि केही संख्यामा भूमिहीन नागरिकहरु ज्यादै न्यून संख्यामा रहेको अनुमान गर्न सकिन्छ ।

२.४ आर्थिक अवस्था

- **कृषि, पशुपंक्षी तथा माछापालन :**

गाउँपालिकाको प्रमुख खाद्यान्नमा धान, मकै, गहुँ र कोदो हुन । तुलनात्मक रुपमा पालिका क्षेत्रभित्र धान खेतीकै व्यापकता पाइन्छ यस पश्चात मकै, गहुँ र कोदोको उत्पादन वढी हुँदै आएको छ । पालिका क्षेत्रभित्र कूल खाद्यान्न उत्पादन करीव ४७६१ मे.टन वार्षिक हुने गरेको छ । पालिकामा उपलव्ध अभिलेख अनुसार करीव ३२२२.४ हेक्टर भूमिमा करीव २८.८२ प्रतिशत अर्थात ९२८.४ हेक्टर खेत र २२९४ हेक्टर करीव ७१.१८ प्रतिशत पाखोवारी रहेको देखिन्छ ।

तालिका/ग्राफचित्र : ०८
कृषि उपजहरुको उत्पादन : उपलव्धिको अवस्था

विवरण	खेती भएको भूमि हे.	वार्षिक उत्पादन मे.टन
धान, मकै, गहुँ	३२.२२	४७६१
तरकारी	.....	५३३
सुन्तला	.....	६७.५
मसलाजन्य	.....	२३२

स्रोत : गाउँपालिका अभिलेख, २०७९

उपरोक्त भूमिमा पालिकाको विभिन्न क्षेत्रहरुमा तरकारी खेती, फलफुल, मसलाजन्य उत्पादनहरु उत्पादन हुँदै आएको पाइन्छ । तरकारी उत्पादन करीव ५३३ मे.टन हुने गरेको अभिलेख गाउँपालिकामा रहेको छ भने पालिका क्षेत्रभित्र सुन्तलाको उत्पादन करीव ६७.५ मे.टन हुँदै आएको छ र मसलाजन्य उत्पादनमा खासगरी लसुन, वेसार, खुर्सानीको कूल उत्पादन करीव २३२ मे.टन हुँदै आएको पाइन्छ ।

निकासी हुने परिमाण यकिन गर्न नसकिएपनि गाउँपालिकावाट अदुवा, वेसार, खुर्सानी, लसुन जस्ता मसलाजन्य उत्पादनको निकासी हुँदै आएको पाइन्छ । यसका लागि गाउँपालिकाको वडा नम्वर ७, ८ र ९ लाई अदुवा जोन घोषणा गरी सोही अनुसार व्यवसायिक खेतीको हुँदै आएको पाइन्छ । त्यसैगरी तरकारी जोन क्षेत्र वडा नम्वर १, २, ७, ८, र ९ लाई घोषणा गरिएको छ भने वडा नम्वर ४, ५ र ६ लाई सुन्तला जोन । यसरी गाउँपालिकाको वडा नम्वर ३ वाहेक सवै क्षेत्रलाई कुनैनकुनै कृषि खेतीको जोनको रुपमा विकास गरिएको छ । पालिका क्षेत्रवाट निकासी हुने उत्पादनहरुमा आलु, टमाटर, वन्दा र काउली रहेका छन । यसका साथै गाउँपालिकाले कुरिलो, एभोकार्डो, मौरीपालन र कफी खेतीको प्रवर्द्धनमा कृषकहरुलाई प्रोत्साहित गर्दै आएको छ । पालिका क्षेत्रभित्र ४४२ जना अगुवा कृषक, ५५८ जना तालिम प्राप्त कृषक र ९० वटा कृषक समुहहरु रहेका छन भने २० वटा कृषिमा आधारित सहकारीहरु कियाशील रहेको पाइन्छ । यसरी कृषिलाई व्यवसायीकरण गर्ने तर्फ पालिकावाट ठूलो प्रयासहरु हुँदै आएको देखिन्छ ।

पशुपंक्षीतर्फ करीव ५४.५५ प्रतिशत जनसंख्या पशुपालनमा आवद्ध रहेको पाइन्छ । पालिका क्षेत्रभित्र ८३ वटा फर्महरु सञ्चालनमा रहेको पाइन्छ । यसरी सञ्चालित फर्महरुवाट खासगरी कुखुरापालन, वाखा, वङ्गुर एवं गाईभैसीपालन हुँदै आएको र मासु अण्डा र दुध उत्पादन हुँदै आएको पाइन्छ । पशुपालनका लागि पालिकावाट पशु वीमाका लागि सहुलियत दरमा ऋण व्यवस्था, पशुसेवा केन्द्र, कृत्रिम गर्भाधान सेवा, दुध सङ्कलन केन्द्रको व्यवस्था गरिएको छ ।

उपरोक्त पक्षहरुका अलवा खासगरी कृषि पूर्वाधारमा शीतभण्डार, रष्टिक स्टोर, प्रशोधन केन्द्र, खाद्य गोदाम, दुध चिस्यान केन्द्र, हाटवजार, पशुआहार चरन क्षेत्र, कृषि प्राविधिक शिक्षालय लगायतका पूर्वाधारहरुको अभाव देखिन्छ भने कृषि तथा पशुपंक्षीहरुको वजार विकास र प्रवर्द्धनका लागि गाउँपालिकावाट अरु थुप्रै प्रयासहरु गर्नुपर्ने जरुरी देखिन्छ । पशुपंक्षीको औषधी, परजिवी नियन्त्रण, व्यवसायिक खेतीका लागि माटो परीक्षण, वन्यजन्तुवाट वालीनालीमा हुँदै आएको आक्रमण, रसायनिक मलको व्यवस्थापन लगायत पक्षहरुको व्यवस्था अझै प्रभावकारी हुन सकेको छैन ।

- **सिंचाइ सेवा :**

गाउँपालिका पार्श्वचित्र, २०७५ अनुसार पालिका क्षेत्रभित्र करीव ३७१.३६ हेक्टर भूमिमा सिंचाइ सेवा उपलव्ध हुँदै आएको देखिन्छ । सो मध्ये करीव २७८.५२ भूमिमा १२ है महिना नियमित सिंचाई हुँदै आएको छ । यसका साथै सिंचाइका लागि गाउँपालिकाको विभिन्न क्षेत्रहरुमा १२० वटा प्लाष्टिक पोखरी र ३५ वटा पक्का पोखरीहरु निर्माण भइसकेको छ । यसरी निर्मित पोखरीहरुवाट नजिकको करीव १.५ रोपनी भूमि सम्म सिंचाइ सेवा प्रदान गर्न सकिने अभिलेख पालिका उपलव्ध छ । त्यसैगरी गाउँपालिकावाट विभिन्न खण्डका गरी कूल १३.४५ किमि लामो पक्की कुलो निर्माण भइसकेको, ८८.५५ किमि कच्ची कुलो निर्माण भएको पाइन्छ ।

- **आयात निर्यातको अवस्था :**

गाउँपालिकामा बाहिरी क्षेत्रहरुवाट खाद्यान्न, लत्ताकपडा लगायत दैनिक उपभोग्य उत्पादनहरु खासगरी वुटवल वजार क्षेत्रहरुवाट आयात हुँदै आएको पाइन्छ । कृषि उपजहरु गाउँपालिका क्षेत्रभित्र उत्पादन गर्ने र आत्मनिर्भरका प्रयासहरु भएपनि पर्याप्त हुन सकेको छैन र नपुग खाद्यान्न वाह्य क्षेत्रवाट आयात हुँदै आएको छ । गाउँपालिकावाट खासगरी तरकारी, फलफुल, दुध जस्ता उपजहरु र कुखुराका अण्डा स्थानीय स्तरमा उत्पादन हुँदै आएको र वचत परिमाण नजिकका वजार क्षेत्रहरुमा विकी वितरण हुँदै आएको छ । खासगरी नगदेवालीमा कफी, तरकारी वालीमा काउली, वन्दा, टमाटर र आलु, मसलाजन्य उत्पादनमा वेसार, अदुवा, लसुन र खुर्सानीहरु निर्यात समेत हुँदै आएको पाइन्छ ।

- **वैदेशिक रोजगारी :**

गाउँपालिकाका वेरोजगार युवाहरुका लागि वैदेशिक रोजगारीता एक आकर्षक गन्तव्य रुपमा विकसित हुँदै आएको छ । गाउँपालिका क्षेत्रवाट करीव १३०६ जना युवाहरु वैदेशिक रोजगारीमा गएको अभिलेख पाइन्छ । गन्तव्य राष्ट्रहरुमा खासगरी मलेसिया, साउदी अवर, कतार, युएई, कुवेत, वहराइन, ओमन, जापान, कोरिया, अमेरीका र भारत रहेका छन । वैदेशिक रोजगारीवाटवार्षिक रु.३९ करोड १८ लाख -मासिक एकजनावाट रु.२५ हजारका दरले) रेमिट्यान्स वापत प्राप्त हुँदै आएको अनुमान गरिन्छ । सो मध्ये आय क्षेत्रमा उपयोग गर्ने घरधुरी संख्या यकिन गर्न सकिने अभिलेखको पाइन्छ । त्यसैगरी गाउँपालिकामा उपलव्ध अभिलेख अनुसार वैदेशिक रोजगारीवाट ११२७ जना स्वदेश फर्केको पाइन्छ । यसरी फर्केका युवाहरु मध्ये ३० जनाले व्यवसाय दर्ता गरी कृषि एवं वेकरी क्षेत्रमा आवद्ध रहेको पाइन्छ ।

- **पर्यटन :**

बगनास देवीस्थान, दर्लम महाकाली, महामृत्युञ्जय शिवासन, सिद्धगुफा मन्दिर, रामनदी (राम्दी) धाम, मालारानी, रानीमहल क्षेत्र, ऋषिकेषेश्वर मन्दिर, वौद्धगुम्वा, माडीफाँट, सिद्धवावा मन्दिर, भगवती मन्दिर, शिवालय मन्दिर, कालिका मन्दिर, चेचीकोट मन्दिर, आर्याभन्ज्याङ, चिलाङ्दी भन्ज्याङ, भिरमन्ज्याङ, तीनछाँगा, चमेरोगुफा, गुडुवाखोला आदि यस क्षेत्रका प्रमुख धार्मिक एवं ऐतिहासिक पर्यटकीय क्षेत्रहरु हुन ।

पर्यटन प्रवर्द्धनका लागि खासगरी मगर, नेवारी, र कुमाल संस्कृति यस क्षेत्रको प्रमुख आकर्षकहरु हुन । यिनीहरुको आफ्नै संस्कार, संस्कृति, परम्परा, रीतिरिवाज, नाचगान एवं भेषभुषा पाइन्छ जसको प्रदर्शज्ञढ तगर्ने अभ्यासवाट पर्यटकहरुको भ्रमण हुन सक्ने सम्भावना देखिन्छ । यिनै पक्षलाई मध्यनजर राख्दै होमस्टे सञ्चालन हुन सकेमा स्थानीय स्तरमा रोजगारी सिर्जना हुन सक्ने देखिन्छ र आन्तरिक पर्यटन प्रवर्द्धनमा सहयोग पुगेको आभाष मिलेको छ । त्यसैगरी सिद्धार्थ राजमार्ग हुँदै पर्यटकीय शहर पोखरामा जाने भारतीय पर्यटकहरुलाई मध्यनजर राख्दै आकर्षकप्याकेजहरु -खासगरी संस्कृतिमा आधारित) सञ्चालनमा ल्याउन सकेको वाह्य पर्यटनवाट लाभ आर्जन गर्न सकिने सम्भावना देखिन्छ ।

- **उद्योग व्यापार व्यवसाय :**

सन २०१८ मा भएको एक आर्थिक सर्भेक्षण अनुसार बगनासकाली गाउँपालिका क्षेत्रभित्र ७२९ उद्योग व्यवसायहरु सञ्चालनमा रहेको देखिन्छ । यस अनुसार कृषि, वन तथा माछा व्यवसायसंग सम्वन्धित ४८ वटा, उत्पादनसंग सम्वन्धित ६५ वटा, खानी, विजुली, ग्याँस, पानी तथा निर्माणसंग सम्वन्धित ८ वटा, थोक तथा खुद्रा व्यवसायहरु २९४ वटा, यातायात, गोदाम, सूचना तथा संचारसंग सम्वन्धित ३ वटा, होटेल रेष्टुरेण्टसंग सम्वन्धित १०२ वटा, वित्तीय, शिक्षा, स्वास्थ्य सेवासंग सम्वन्धित व्यवसायहरु क्रमशः १३, ४३ र ७२ वटा र घरजग्गा कोरोवार, परामर्शसेवा, मनोरञ्जन, कला एवं प्रशासनिक कार्य आदिसंग सम्वन्धित ८१ वटा उद्योग व्यवसायहरु पालिका क्षेत्रभित्र कियाशील रहेको देखिन्छ ।

स्थानीय सीप, शैली तथा प्रविधिमा आधारित उद्योग व्यवसाय माटाका भाडामा आधारित उद्योग, सालको पातका दुना टपरी उद्योग, वगनासे चापी, नाम्लोको पातो, झोला, वाँसमा आधारित उद्योग व्यवसायहरुको सम्भावना प्रवल रहेको पाइन्छ । त्यसैगरी कृषि तथा पशुपंक्षी, जडीवुटीमा आधारित उद्योग व्यवसायको सम्भावना पनि त्यतिकै प्रवल देखिन्छ । यसका लागि गाउँपालिकावाट करीव २४० जनालाई सीप तथा व्यवसायिक तालिम समेत प्रदान गरिसकेको पाइन्छ । तापनि उत्पादिन वस्तुहरुको वजार प्रवर्द्धन, आवश्यक कच्चा पदार्थको नियमित उपलव्धता एवं उद्योग व्यवसाय सञ्चालनका लागि आवश्यक पूर्वाधारहरुको उपलव्धता एक समस्याको रुपमा देखिएको छ ।

२.५ सामाजिक अवस्था

➧ शिक्षा :

राष्ट्रिय जनगणना २०७८ अनुसार समग्रमा गाउँपालिकाकोसाक्षरता दर ८१.७४ प्रतिशत रहेको छ। यसमा पुरुष साक्षरता दर ९१.०१ प्रतिशत र महिला साक्षरता दर करीव ७४.१८ प्रतिशत रहेको पाइन्छ । यसरी महिलाको तुलनामा पुरुषको साक्षरता अधिक देखिन्छ भने निरक्षरता दर करीव १८.२६प्रतिशत रहेको देखिन्छ। आधारभूत तहको खूद भर्नादर ९२ प्रतिशत रहेको पाइन्छ । विद्यालय छाड्ने दर करीव १ प्रतिशत रहेको पाइन्छ । पालिकामा प्राप्त अभिलेख अनुसार कूल शिक्षकको संख्या २३० जना र विद्यार्थीहरुको संख्या ३५८५ जना रहेका पाइन्छ । त्यसैगरी पालिका क्षेत्रभित्र कूल ३७ वटा विद्यालयहरु सञ्चालनमा रहेको पाइन्छ । त्यसमा ३० वटा सामुदायिक र ७ वटा संस्थागत विद्यालयहरु रहेका छन । पालिकाको पार्श्वचित्र २०७५ अनुसार वालविकास केन्द्र ३९ वटा, प्रावि १६, निमावि १२, मावि ३ र उच्चमावि ७ वटा रहेको पाइन्छ । उपरोक्त विद्यालयहरुमा वालविकास केन्द्रमा छात्रतर्फ ३८२ र छात्रतर्फ ३१२ गरी कूल ६९४ जना र कक्षा १ देखि १२ सम्म कूल ३८७० जना विद्यार्थीहरु मध्ये छात्रतर्फ १९६८ र छात्रा तर्फ १९०२ जना अध्ययनरत रहेको पाइन्छ ।

तालिका/ग्राफचित्र : ०७
शिक्षा क्षेत्रको अवस्था तथा उपलव्धि

विवरण	अवस्था
साक्षरता दर (प्रतिशतमा)	८१.७४*
निरक्षरता दर (प्रतिशतमा)	१८.२६
आधारभूत तह खुदभर्ना दर (प्रतिशतमा)	९२
शिक्षक विद्यार्थी अनुपात (औषत)	१:१५.५८
महिला र पुरुष शिक्षकको अनुपात	१:१.२६**
विद्यालय छाड्ने दर (प्रतिशतमा)	१

स्रोत : गाउँपालिका अभिलेख, २०७९
*राष्ट्रिय जनगणना, २०७८
**गाउँपालिका पार्श्वचित्र, २०७५

➧ स्वास्थ्य :

गाउँपालिका पार्श्वचित्र, २०७५ अनुसार पालिका क्षेत्रभित्र ९ वटा स्वास्थ्य चौकी सञ्चालनमा छन । त्यसैगरी सामुदायिक स्वास्थ्य इकाइ र आयुर्वेदि केन्द्र १-१ वटा छन । त्यसैगरी २९ वटा गाउँघर क्लिनिक, २७ वटा खोप क्लिनिकहरु क्रियाशील रहेका छन । स्वास्थ्य चौकीहरु मध्ये ७ वटाको आफ्नै तथा पक्की भवनहरु छन र विद्युत र शौचालयसेवा समेत उपलव्ध रहेको तर खानेपानी एवं इण्टरनेट सेवा ४ वटा स्वास्थ्य चौकीमा मात्रै उपलव्ध हुन सकेको पाइन्छ । त्यसैगरी २ वटा स्वास्थ्य चौकीमा ल्याव सेवा र ४ वटा स्वास्थ्य चौकीमा वर्थिङ सेवा सञ्चालनमा रहेको देखिन्छ भने १५ शैयाको पालिका स्तरीय अस्पताल निर्माणधीन अवस्था रहेको छ ।

तालिका/ग्राफचित्र : १०
स्वास्थ्य क्षेत्रको अवस्था तथा उपलव्धि

विवरण	अवस्था
➧ कूल प्रजनन दर संख्या (प्रति महिला)	२.१**
➧ नवजात शिशुमृत्यु दर (प्रति १ हजार जीवित जन्ममा)	२१**
➧ ५ वर्ष मुनीका वालवालिकाहरुको मृत्युदर (प्रति १ हजार जीवित जन्ममा)	३३**
➧ पूर्ण रुपमा सवै प्रकारका खोप लगाउने वालवालिका प्रतिशत	८०**
➧ स्वास्थ्य संस्थामा प्रसुती गराउने गर्भावती (जना)	७९.३**
➧ ३० मिनेटको दुरीमा स्वास्थ्य संस्थामा पहुँच भएको घरधुरी प्रतिशत	५०
➧ औषत आयु वर्ष (जन्म हुँदाको)	७१.२**

स्रोत : गाउँपालिका अभिलेख, २०७९
*लुम्बिनी प्रदेश आवधिक योजना (०७५/७६–०८०/८१)
**आर्थिक सर्भेक्षण २०७९/८०

उपरोक्त पक्षहरुको अलवा स्वास्थ्य संस्थाहरु प्रभावकारी सञ्चालनका लागि आवश्यक भवनको अभाव, एम्वुलेन्स सेवामा सवैको पहुँच नभएको, न्यून भोल्टेजको विद्युत सेवा, शुद्ध खानेपानी, विरामीका लागि अलगै शौचालय, अपर्याप्त जनशक्ति र दक्ष एवं तालिमको अभाव जस्ता समस्याहरु देखिएका छन ।

त्यसैगरी५० प्रतिशत घरधुरीलाई नजिकको स्वास्थ्य संस्थामा पुग्न अझैपनि औषत समय करीव ३० मिनेट लाग्दै आएको छ । वालवालिकामा कुपोषण खासगरी उमेर अनुसार कम तौल अझै शुन्य संख्यामा आउन सकिरहेको छैन । झाडापखला, स्वासप्रस्वास जस्ता सङ्क्रामण रोगहरुवाट स्थानीयहरु प्रभावित हुँदै आएका छन । यसतर्फ स्वास्थ्य

सचेतनाको आवश्यकता रहेको महसुस हुन्छ । मातृमृत्य, नवजात तथा शिशुको मृत्यु, ५ वर्ष मुनीका वालवालिका मृत्युमा उल्लेखनीय प्रगतिको खाँचो देखिन्छ । क्यान्सर, उच्च रक्तचाप, मधुमेह, मुटु, क्षयरोग जस्ता रोगहरुको निःशुल्क स्वास्थ्य परीक्षण भने पालिकावाट हुँदै आएको पाइन्छ । आयुर्वेदिक अस्पताल तथा योग, ध्यान तथा वैकल्पिक प्राकृतिक चिकित्सा उपचार पद्धति खासगरी क्रियाशील रहेको पाइन्छ र सामुदायिक संस्थाहरुको सहभागितामा आरोग्य केन्द्र, योगकेन्द्रहरुसञ्चालनमा रहेको रहेका छन ।

➧ खानेपानी तथा सरसफाई :

राष्ट्रिय जनगणना, २०७८ अनुसार कूल घरधुरी ५११५ मध्ये करीव ४७.२३ प्रतिशत अर्थात २४१६घरधुरीमा पाइपलाइनको निजीधारा जडान भएको पाइन्छ । यस अनुसार अझैपनि करीव ५२.७७ प्रतिशत घरधुरीमा खानेपानीको निजी धारा उपलब्ध हुन बाँकी रहेको देखिन्छ । त्यसैगरी सार्वजनिक धारावाट खानेपानी उपभोग गर्ने घरधुरी संख्या २१८१ अर्थात करीव ४२.६३ प्रतिशत र खुरक्षित कुवावाट खानेपानी उपभोग गर्ने घरधुरी संख्या ५ रहेको छ । यसरी सुरक्षित खानेपानी उपभोग गर्ने कूल घरधुरीमा करीव ८९.९७ प्रतिशत रहेको देखिन्छ भने असुरक्षित खुल्ला कुवा, ढुङ्गेधारा एवं नदीखोलावाट खानेपानी उपभोग गर्ने घरधुरी संख्या करीव १०.०३ प्रतिशत रहेको देखिन्छ । यस मध्ये कुवा, ढुङ्गेधारा एवं नदीखोलावाट खानेपानी उपभोग गर्दै आएको देखिन्छ ।

तालिका/ग्राफचित्र : ११
खानेपानी तथा सरसफाइ क्षेत्रको अवस्था तथा उपलब्धि

विवरण	संख्या
पाइपलाइनको निजीधारा भएको घरधुरी	२४१६
पाइपलाइनको सार्वजनिक धारा घरधुरी	२१८१
सुरक्षित कुवा इनारवाट खानेपानी उपभोग गर्ने	५
असुरक्षित खानेपानी (खुल्ला कुवा, ढुङ्गेधारा, खोला) वाट खानेपानी उपभोग गर्ने घरधुरी	५१०
ढल सुविधा सहितको शौचालय भएको घरधुरी	१७४
सेप्टिट्याङ्की सहितको शौचालय भएको घरधुरी	४४३२
खाल्डे शौचालय भएको घरधुरी	४५८
सार्वजनिक शौचालय	१४
शौचालय नभएका घरधुरी	३७

स्रोत : राष्ट्रिय जनगणना, २०७८

त्यसैगरी शौचालय तर्फ राष्ट्रिय जनगणना २०७८ अनुसार करीव ९९.०३ प्रतिशत घरधुरीमा शौचालयको सुविधा उपलव्ध भएको देखिन्छ । यस अन्तर्गत ढल सहित सुविधा भएको, सेफ्टिट्याङ्की र खाल्डे शौचालय हरु पर्दछन । करीव ३.४ प्रतिशत घरधुरीमा ढल सहितको शौचालय रहेको र अधिकांश घरधुरीमा सेफ्टिट्याङ्की भएको शौचालय रहेको पाइन्छ । पालिका क्षेत्रभित्र विभिन्न स्थानहरुमा गरी जम्मा १४ वटा सार्वजनिक शौचालय रहको पाइन्छ ।

➧ लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण :

गाउँसभामा महिला प्रतिनिधिहरुको उपस्थिति करीव ४२.८५ प्रतिशत रहेको पाइन्छ । यसरी प्रतिनिधित्व गर्ने महिला, जनजाति तथा दलितहरुमा दर्लामी, चिदी, सार्की, दमाई, कुमाल, विक, कामी, हुन्चुङ्ग, दर्नालरहेका छन । कार्यपालिका अन्तर्गत वनेका समिति तथा उपसमितिहरुमा महिलाहरुको प्रतिनिधित्व हुँदै आएको पाइन्छ । पालिका क्षेत्रभित्र सवै वडाहरुमा आमा र महिला समूहहरु क्रियाशील छन । तर गाउँपालिकामा अन्तरपार्टी महिला सञ्जाल स्थापित हुन सकेको छैन । आमा समूह, महिला सञ्जाल एवं महिलाद्वारा सञ्चालित सहकारी संस्थाहरु क्रियाशील छन । पालिका क्षेत्रका महिलाहरु कृषि, पशुपंक्षी, स्वास्थ्य, इन्जिनियरिङ जस्ता प्राविधिक क्षेत्रमा कार्यरत छन । यसका साथै कृषक समूह, वन समूह, सहकारी, टोलसुधार समिति, खानेपानी उपभोक्त समितिहरु पनि महिलाहरुको उपस्थिति रहदै आएको पाइन्छ । त्यसैगरी महिला सशक्तीकरणका लागि उद्यम सञ्चालन कार्यक्रम र सीप अभिवृद्धि तालिम कार्यक्रमहरु पनि सञ्चालन भइरहेको पाइन्छ । त्यसैगरी वालवालिकाको वालसञ्चाल, वालक्लव, वडास्तरीय वाल संरक्षण समिति, स्वास्थ्य चौकी एवं विद्यालय व्यवस्थापन समितिमा वाल प्रतिनिधित्व हुँदै आएको छ भने वालमैत्री पालिका घोषणा समेत गरिएको छ ।

तालिका/ग्राफचित्र : १२
लक्षित वर्गको अवस्था तथा उपलब्धि

विवरण	संख्या
गाउँसभामा महिलाको प्रतिनिधित्व (प्रतिशत)	४२.८५
लक्षित वर्गमा बजेट चालु आवमा बजेट बिनियोजन प्रतिशत	०.४६
लैङ्गिक हिंसा निवारण कोषमा रकम रु. (लाख)	३०

स्रोत : गाउँपालिकाको अभिलेख, २०७९

२.६ पूर्वाधारको अवस्था

➧ सडक तथा यातायात :

गाउँपालिकामा उपलव्ध अभिलेख अनुसार पालिका क्षेत्रभित्र कूल सडकको लम्वाइ १८५ किमि रहेको छ । मुख्य सडकको संख्या १६ वटा रहेको पाइन्छ भने प्रदेश एवं जिल्लालाई जाड्ने सडकको संख्या ८ र अन्तरपालिका जोड्ने सडकको संख्या २१ वटा रहेको छ । त्यसैगरी कृषि उपजहरुको ढुवानीका लागि पालिका भित्र विभिन्न स्थानहरुमा

कृषि सडकहरु समेत निर्माण भएको पाइन्छ । नियमित रुपमा वाह्रै महिना सञ्चालन रहने सडकको संख्या १ वटा रहेको छ । एक अभिलेख अनुसार सडक यातायातमा पहुँच रहेको घरधुरी संख्या करीव ८० प्रतिशत रहेको देखिन्छ ।

तालिका/ग्राफचित्र : १३
यातायात पूर्वाधारको आवस्था तथा उपलब्धि

क.सं	विवरण	एकाई	लम्बाइ
१	कूल सडकको लम्बाइ	कि.मि.	१८५
२	३० मिनेट सम्मको दुरीमा यातायात पहुँच भएको घरपरिवार	प्रतिशत	३०
३	मुख्य सडकको संख्या	संख्या	१६
४	अन्तरपालिका जोड्ने सडक	संख्या	२२

स्रोत : गाउँपालिका अभिलेख, २०७८

तापनि वाह्रै महिना नियमित रुपमा सञ्चालनमा आउने सडकको संख्या न्यून पाइन्छ र सडक गुरुयोजना तर्जुमा हुन सकिरहेको छैन । पालिका क्षेत्रभित्रका ऐतिहासिक, पर्यटकीय स्थलहरु सम्म पुग्न सडक यातायात सेवाको उपलव्धता त्यति सहज छैन ।

♦ वस्ती विकास तथा शहरीकरण

पालिकावाट प्राप्त सूचना अनुसार गाउँपालिका क्षेत्रभित्र १०४ वस्तीहरु रहेका छन । वडागत रुपमा सवैभन्दा वढी वस्तीहरु भएका वडाहरुमा वडा नम्वर ६ र ३ रहेको देखिन्छ । यी वडाहरुमा क्रमशः २७ र २३ वस्तीहरु रहेको पाइन्छ भने न्यून वस्ती भएका वडाहरुमा वडा नम्वर ४ र सो पश्चात ५ रहेको देखिन्छ । प्राप्त अभिलेख अनुसार वडा नम्वर १ मा १३, २ मा १२, र ९मा १० वटा वस्तीहरु रहेको पाइन्छ । भौतिक पूर्वाधारहरुको उपलव्धता अनुसार सवै वस्तीहरुमा सडक यातायात पुगेको पाइन्छ । ढल व्यवस्था कूल वस्ती मध्ये १०.५७ प्रतिशत वस्तीहरुमा मात्रै उपलव्ध भएको पाइन्छ भने फोहोर सङ्कलन ३१ वटा अर्थात ३१.२९ प्रतिशत वस्तीहरुमा हुने गरेको पाइन्छ । अधिकांश वस्तीहरुमा इण्टरनेट सेवा उपलव्ध भएको पाइन्छ । यसैगरी पालिकाको वडा नम्वर २ र ५ मा मात्रै सुरक्षा सेवा-प्रहरी चौकी)नजिकै रहेको देखिन्छ ।

♦ विद्युत, वैकल्पिक उर्जा तथा इन्धन :

राष्ट्रिय जनगणना २०७८ अनुसार गाउँपालिका क्षेत्रभित्र करीव ९७.४१ प्रतिशत घरधुरीमा विद्युत सेवा उपलव्ध हुँदै आएको पाइन्छ । विद्युत सेवा राष्ट्रिय विद्युत प्रशारण लाइन मार्फत उपलव्ध हुँदै आएको हो ।गाउँपालिका क्षेत्रभित्र साना तथाा लघु जलविद्युत उत्पादनको सम्भावना न्यून देखिन्छ । वैकल्पिक ऊर्जाहरुमा सौर्य ऊर्जा र मट्टितेल प्रयोगमा रहेको पाइन्छ भने वायोग्याँसको प्रयोगकर्ता पालिका क्षेत्रभित्र रहेको देखिदैन । त्यसैगरी पालिका क्षेत्रभित्रका सडक किनाराहरुमा सौर्य वत्तिहरुको जडान पनि पाइदैन ।

♦ सञ्चार :

अधिकांश स्थानीयहरुसंग मोवाइल फोन रहेको छ । राष्ट्रिय जनगणना २०७८ अनुसार करीव ८५.०८ प्रतिशत घरधुरीमा सामान्य स्तरको र ८०.६ प्रतिशत घरधुरीमा स्मार्ट मोवाइल फोन पुगेको पाइन्छ । त्यसैगरी इण्टरनेट सेवा पुगेको घरधुरी करीव ५३.२४ प्रतिशत रहेको देखिन्छ ।

२.७ वन वातावरण तथा विपद व्यवस्थापन

♦ वन तथा जैविक विविधता :

गाउँपालिकामा उपलव्ध तथ्याङ्क अनुसारकूल क्षेत्रकको करीव ३७ वर्ग किमिभूमिमा वन क्षेत्र फैलिएको छ ।वन क्षेत्रको संरक्षणका लागि सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति लगायतले महत्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गर्दै आएका छन । पालिका क्षेत्रभित्र ३४ वटा सामुदायिक वन र ६ वटा राष्ट्रिय वनहरु क्रियाशील रहेको पाइन्छ ।

♦ जैविक विविधता :

गाउँपालिका जैविक विविधतामा भरिपूर्ण रहेको पाइन्छ । पालिका क्षेत्रभित्र विभिन्न किसिमका जडीवुटीहरु, रुखविरुवा, चराचुङ्गी, घरपालुवा जनावर एवं वन्यजन्तुहरु पाइन्छ । रैथाने प्रजातिका विरुवामा धुपी, कटुस, साल, चिलाउने, खयर, काफल, सल्लो, सिमल, अमला, चौतारो, मायुरो आदि पाइन्छ भने जडीवुटीहरुमा तितेपाती, असुरो, हर्रो, बर्रो, केतुकी, बेसार, अदुवा, तेजपता -सिनकैली) गुर्जिगानो, कालो बेसार, बादलपाते, अमला, टिमुर, चौतारो, पाङ्गो, पानीअमला, पाखनवेद, वनकुरिलो, वयर, टोप्रेझार, सिस्नु, सफेदा, सितलचिनी, वेलौरी, दुधेझार पाइन्छ भने वन्य जनावरहरुमा मुख्यगरी बाघ, चितुवा, स्याल, दुम्सी, बादर, बनबाखो, (राते) खरायो, मृग पाइन्छ भने पशुपंक्षीहरुमा कौवा, कोइली, ढुकुर, कालिज, तित्रा, जुरेलो, झारीकोटा, वकुला, भंगेरा, मलेवा, वनकुखुरा आदि पाइन्छ ।

♦ विपद व्यवस्थापन

गाउँपालिकामा क्षेत्रभित्र सार्वजनिक भवन तथा संरचनाहरु भूकम्प प्रतिरोधात्मक निर्माण हुँदै आएको पाइन्छ । आपतकालीन अवस्थामा आश्रय लिनपालिका क्षेत्रभित्र विभिन्न स्थानहरु व्यवस्था गरिएको छ । संगठनात्मक संरचना अन्तर्गत विपद पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य समितिहरु हरेक वडामा गठन गरिएको छ भने आपतकालीन उद्धार कार्यका लागि संघ संस्थाहरु क्रियाशील रहेका छन । आपतकालीन उद्धारका लागि पालिकावाट एम्वुलेन्स सेवा उपलव्ध गराएको छ भने विपद व्यवस्थापनकोष स्थापना गरी सोही अनुसार सहयोग प्रदान गर्दै आएको छ ।

२.८ संस्थागत विकास

गाउँ कार्यपालिकामा कूल १२८ जना कर्मचारीहरु कार्यरत छन । प्राविधिक तर्फका ११ जना प्राविधिक कर्मचारीहरु पनि यसै अन्तर्गत पर्दछन । पालिका मुख्य कार्यालयमा प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत लगायत शाखागत प्रमुखहरु अधिकृत स्तरका कर्मचारीहरु पनि कार्यरत भएको पाइन्छ । गाउँकार्यपालिका अन्तर्गत प्रशासन, लोखा, योजना तथा अनुगमन, पूर्वाधार विकास तथा वातावरण व्यवस्थापन, शिक्षा, युवा तथा खेलकुद, आलेप, आयुर्वेद औषधालय शाखाहरु क्रियाशील रहेका छन । जिन्सी उपशाखा, सामाजिक सुरक्षा तथा पञ्जीकरण उपशाखा, राजस्व उपशाखा, आन्तरिक लेखा परीक्षण इकाइ, प्रधानमन्त्री रोजगार सेवाकेन्द्रजस्ता शाखा इकाइहरु पनि क्रियाशिल छन ।

संगठनात्मक संरचना तर्फ गाउँपालिकामा स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ अनुसारका समितिहरु विधायन समिति, स्रोत अनुमान तथा वजेट सीमा निर्धारण समिति, राजस्व परामर्श समिति, वजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमा समिति, अनुगमन समिति, न्यायिक समिति र विषयक्षेत्रगत समितिहरुमा पूर्वाधार विकास समिति, आर्थिक विकास समिति, सामाजिक विकास समिति, वन वातावरण तथा विपद व्यवस्थापन समिति र सार्वजनिक सेवा तथा क्षमता विकास समितिहरु गठन गरिएको छ । त्यसैगरी आयोजनाहरुको दिगोपनाका लागि मर्मत सम्भार विशेष कोष सञ्चालन समिति समेत गठन भएको छ । गाउँसभा अन्तर्गतका समितिहरुमा खासगरी लेखा समिति र सुशासन समिति गठन अझै वाँकी रहेको देखिन्छ ।

➧ वित्तिय स्रोत परिचालन :

गाउँपालिकाको वजेट किताव २०७९ अनुसार पालिकाको आर्थिक वर्ष २०७७/७८ मा रु.४६ करोड ८६ लाख ०६ हजार यथार्थमा आय प्राप्त भएको देखिन्छ । सोमा आन्तरिक तर्फ रु.१ करोड ०३ लाख ४० हजार र वाह्य तर्फ रु.१० करोड ८९ लाख ०१ हजार आय प्राप्त भएको देखिन्छ । त्यसैका आधारमा आर्थिक वर्ष २०७८/७९ का लागि संशोधन अनुमान रु.५० करोड १२ लाख २० हजार गरिएको थियो भने आर्थिक वर्ष २०७९/८० का लागि अनुमान रु.५१ करोड १८ लाख ७५ हजार आय प्राप्त हुन सक्ने अनुमान भएको छ । यो अनुमान अघिल्लो वर्षको यथार्थ प्राप्तीको तुलनामा करीव ६.९५ प्रतिशतले वढी अनुमान गरिएको छ । त्यसैगरी आर्थिक वर्ष २०७९/८० का लागि आव २०७८/७९ का लागि संशोधित अनुमानको करीव २.०६ प्रतिशत न्यून आय अनुमान हुन सक्ने गरी अनुमान गरिएको छ ।

तालिका/ग्राफचित्र : १४
यथार्थ तथा अनुमान
(रकम रु. हजारमा)

आर्थिक वर्ष	कुल वार्षिक बजेट	आन्तरिक	वाह्य
२०७७/७८ : यथार्थ	४६८६०६	१०३४०	१०८९०१
२०७८/७९ : संशोधन अनुमान	५०१२२०	३८१९०	४६३०३०
२०७९/८० : अनुमान	५११८७५	३१०७५	४८०८००

स्रोत : बजेट किताव २०७९

त्यसैगरी आर्थिक वर्ष २०७८/७९ को आधारमा आर्थिक वर्ष २०७९/८० का लागि आन्तरिक तर्फ न्यून आय हुन सक्ने अनुमान गरिएको । त्यस अनुसार आर्थिक वर्ष २०७९/८० मा करीव १८.६३ प्रतिशतले न्यून आय अनुमान गरिएको छ । यसको अलवा, वाह्य तर्फ भने श्रोत वृद्धि हुन सक्ने अनुमान भएको छ । यस अनुसार आव २०७८/७९ को संशोधन अनुमानको आधारमा आर्थिक वर्ष २०७९/८० मा करीव ३.८३ प्रतिशतले आय वृद्धि हुन सक्ने अनुमान भएको छ ।

परिच्छेद- तीन
दीर्घकालीन सोच तथा अवधारणा

३.१ पृष्ठभूमि :

बगनासकाली गाउँपालिकाको दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य, उद्देश्य एवं रणनीतिहरु निर्धारण गर्दा निर्वाचित जनप्रतिनिधिहरु, क्रियाशील राजनीतिक दलका प्रतिनिधिहरु, निजी क्षेत्र, पालिकाका सरोकारवाला निकाय तथा संघसंस्था, सामुदायिक संस्था, नागरिक समाज, गैसस, स्थानीय पत्राकार लगायतका प्रतिनिधिहरुको वृहत उपस्थिति एवं सहभागितामा व्यापक छलफल एवं अन्तरक्रियावाट समष्टिगत पक्षहरु झल्किने गरी निर्धारण गरिएको छ । यसरी निर्धारण गरिएका दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य, उद्देश्य एवं रणनीतिहरु निम्न अनुसार उल्लेख गरिएको छ ।

३.२ वस्तुस्थिति विश्लेषण

मुख्य समस्याहरु

- कृषक प्रोत्साहित तथा आकर्षण प्याकेज नहुनु
- नियमित सिंचाइ सेवाको अभाव तथा वैकल्पिक सिंचाइ प्रविधिहरु प्रयोगमा ल्याउन नसक्नु
- स्थानीय कच्चा पदार्थमा आधारित उद्योग व्यवसायको विकास, प्रवर्द्धन एवं वजारीकरणमा न्यून प्राथमिकता र उपलव्ध जडीवुटीहरुको व्यवसायीकरण एवं दिगो उपयोग हुन नसक्नु
- शिक्षामा गुणस्तरीय सुधार तथा शैक्षिक उपलव्धिमा वृद्धि ल्याउन नसक्नु
- गुणस्तरीय एवं आपतकालीन स्वास्थ्य सेवामा सहज पहुँच अभिवृद्धि ल्याउन कठिन
- सार्वजनिक भौतिक संरचनाहरु अपाङ्गतामैत्री, वालमैत्री, महिलामैत्री एवं वातावरणमैत्रीको अभाव
- भौतिक पूर्वाधारका सेवा सुविधाहरुको उपलव्धतामा पहुँच एवं सहजतामा कमि
- पानी मुहान, ताल पोखरीहरुको दिगो संरक्षण गर्नु र गल्छी पहिरो, आगलागी जस्ता प्रकोपहरु न्यूनीकरण गर्नु
- सेवा प्रवाहमा प्रभावकारी, पारदर्शिता र जवाफदेहिता कायम नहुनु र सेवाग्राहीको सन्तुष्टि दर वढ्न नसक्नु
- पारस्परिक लाभ तथा दीर्घकालीन प्रभाव पार्ने आयोजनाहरु सञ्चालनमा सीमाना जोडिएका, नजिकका पालिकाहरुसँग न्यून सहकार्य, साझेदारी तथा समन्वय

मुख्य चुनौतिहरु

वढ्दो वसाइसराइ बगनासकाली गाउँपालिकाको लागि एक चुनौतिको रुपमा देखा परेको छ । युवा जनशक्ति वैदेशिक रोजगारीका सिलसिलामा उतै पलायन हुने र वार्षिक जनसंख्या वृद्धि घट्दो दरमा रहेको सन्दर्भमा शिक्षा, स्वास्थ्य एवं रोजगारीका लागि र वजार तर्फ वसाइसराइले एक गम्भीर विषय वन्दै आएको छ । यसवाट गाउँघरमा वस्नेहरुको संख्या न्यून हुँदै गएको छ । आर्थिक रुपमा सक्रिया जनसंख्या र युवा जनशक्तिको अभाव देखिदै आएको छ । पहाडी भूभाग, छरिएर रहेका वस्तीहरु, सवै वस्तीहरुमा आधारभूत भौतिक पूर्वाधारहरु उपलव्ध गराउनु पर्ने अवस्था, जथाभावी सडक निर्माणवाट भएको प्राकृतिक प्रकोप यस क्षेत्रका अरु थप प्रमुख चुनौतिहरु हुन । यसका प्रमुख चुनौतिहरु यसप्रकार रहेका छन ।

- गरिवी न्यूनीकरण गर्नु
- युवा वेरोजगार घटाउनु
- कृषि जैविक विविधता तथा रैथाने प्रजातिहरुको संरक्षण गर्नु
- खाद्यपदार्थ लगायतका उत्पादनहरुको आयातमा न्यूनीकरण गर्नु
- निर्वाहमुखी कृषिलाई आधुनिकीकरण तथा व्यवसायीकरण गर्नु
- युवा वर्गको वैदेशिक रोजगारीतर्फको मोह तथा त्यसतर्फको पलायनलाई कम गर्नु
- विप्रेषणलाई आयमुलक क्षेत्रमा परिचालन गर्नु
- वाह्य क्षेत्रमा हुँदै आएको वसाइ सराइलाई न्यूनीकरण गर्नु
- सामाजिक सञ्जालहरुवाट हुँदै आएको साइवर अपराध एवं युवा वर्गमा लागु औषध दुर्व्यसनको नियन्त्रण गर्नु

- वातावरणीय, जैविक विविधता तथा पारिस्थितिकी प्रणाली सन्तुलन ल्याउनु

- प्राकृतिक प्रकोप एवं जलवायु परिवर्तनवाट हुँदै आएको खेतीपाली तथा धनजनको क्षति न्यूनीकरण गर्नु
- अति संवेदनशील तथा जोखिम क्षेत्रवाट वस्ती स्थानान्तरण गर्नु
- मानव र वन्यजन्तु वीचको द्वन्द्व न्यूनीकरण तथा हिंसात्मक वन्यजन्तु नियन्त्रण गर्नु

मुख्य सम्भावना तथा अवसरहरु

प्राकृतिक सौन्दर्यता एवं जैविक विविधता नै बगनसकाली गाउँपालिकाको एक पहिचान हो । समुन्द्र सतह देखि करीव ५५०-१२५० मिटरको उचाइमा अवस्थित यस भूमिमा उष्ण, न्यानोसमशितोष्ण हावापानीको सम्मिश्रण पाइन्छ । मानव वस्ती, कृषि र पशुपंक्षीपालनका लागि अत्यनतै उर्वर क्षेत्र मानिएको यस क्षेत्रमा वन सम्पदाहरु यथेष्ट मात्रामा उपलव्ध हुँदै आएको छ । तेजपात, गुर्जिगानो, वादलपाते, पाखनवेद, वनकुरिलो, सितलचिनी, वेलौरी, टिमुर, हर्रोवर्रो, टाप्रेफ्रार, चौतारो, दुधेफ्रार लगायत मध्यपहाडी क्षेत्रमा पाइने महत्वपूर्ण जडीवुटीहरु यस क्षेत्रमा परिपूर्ण छ । करीव ३७ वर्ग किमि भूमिमा फैलिएको वन क्षेत्र ठूलो सम्भावना वोकेको पाइन्छ । यिनैमा आधारित भई वग्दै आएका साना ठूलो खोलाहरुले सतह सिंचाइ, वालीनाली एवं पर्यावरण सन्तुलनमा महत्वपूर्ण भूमिका खेल्दै आएको पाइन्छ ।

बगनासकाली गाउँपालिका आफैमा धार्मिक एवं प्राकृतिक सम्पदाको रुपमा पर्यावाची वन्दै आएको छ । पालिकाको नामाकरणले पनि यसै पक्षलाई उजागर गर्दछ । गाउँपालिकाको विभिन्न क्षेत्रमा अवस्थित मठमन्दिर, शिवालयहरुमा हुँदै आएको पूजापाठ तथा मेलापर्वहरु पनि यो क्षेत्र एक धार्मिक एवं पवित्र भूमिको रुपमा परिभाषित हुन्छ । वगनासदेवी, महामृत्युजन्य शिवालय, सिद्धवावा, कालिका मन्दिर, भगवती मन्दिर, शिवालय जस्ता धार्मिक धरोहरहरु यस पालिकाका प्रमुख आकर्षकहरु हुन । पाल्पाको रानीमहल, श्रीनगर उद्यानपार्क, पाल्पा दरवार एवं रुरुक्षेत्र -रिडी) जस्ता पर्यटकीय क्षेत्रहरुको सामित्यताले यसको पर्यटकीय सम्भावनलाई थप उजागर गर्दछ । दिनहुँ ठूलो संख्यामा आउने भारतीय तथा सो मार्फत भ्रमण गर्ने पयर्टकहरुको भ्रमण यसै राजमार्ग हुँदै आएवाट पर्यटकीय कोरिडरको रुपमा विकास गर्न सकिने सम्भावना पनि प्रचुर रहेको पाइन्छ । यसका लागि सिद्धार्थ राजमार्गले मुख्य भूमिका खेल्दै आएको । पर्यटकयी शहर पोखरा र भारतीय सीमा क्षेत्रलाई यसै राजमार्गले जोडेको छ ।

यस गाउँपालिकामा ब्राह्मण, क्षेत्री, मगर, नेवार, कुमाल, विश्वकर्मा आदि जातजातिहरुको साझा वसोवास रहेको छ । आपसी मेलमिलाप, सदभाव, धार्मिक सहिष्णुता यस पालिकाको प्रमुख विशेषतामा पर्दछ । एकअर्काको चाडपर्व, संस्कृति, रीतिथिति, भेषभुषाहरुको आदर सत्कार र आपसी हातेमालोको अभ्यास यस पालिका क्षेत्रमा नमुना उदाहरण प्रसस्तै पाइन्छ । मुलतः मगर, नेवार, कुमाल जातिहरुको संस्कृति नै यस क्षेत्रका मुख्य पहिचानहरु हुन ।

स्थानगत रुपमा देशका प्रमुख शहर-वजारहरु वुटवल, भैरहवा, नारायणगढ, पोखरा, काठमाडौ लगायतका क्षेत्रहरुसंग वगनासकाली गाउँपालिकाको सिधा सम्वन्ध स्थापित हुँदै आएको छ । तरकारी जो, सुन्तला जोन, र अदुवा जोन कार्यक्रम सञ्चालन हुँदै व्यवसायिक कृषि हुँदै आएको सन्दर्भमा उत्पादित उपजहरुको वजार क्षेत्र सहज रुपमा उपलव्ध भएको देखिन्छ । पालिका कार्यालयवाट करीव ७ किमि दक्षिणतर्फ अवस्थित पाल्पा तानसेन वजार, करीव ७२ किमि दक्षिणतर्फ भारतीय सीमा सुनौली वजार र करीव ११८ किमि उत्तरतर्फ अवस्थित पोखरा क्षेत्रहरुसंग सम्वन्ध स्थापित हुँदै आएको छ । यसका प्रमुख सम्भावना तथा अवसरहरु यसप्रकार रहेका छन ।

- मध्यपहाडी भूमिका अवस्थिति उपयुक्त हावापानी
- उर्वर कृषि भूमि
- कृषि एवं पशुपंक्षीपालनका लागि उपयुक्त क्षेत्र
- नगदे वाली, तरकारी एवं फलफुलका अति उपयोगी भूमि र व्यवसायिक खेतीको अभ्यास
- आर्थिक रुपमा सक्रिय जनसंख्या अधिक
- कृषिमा आवद्ध जनसंख्या करीव ६४ प्रतिशत
- सामाजिक, जातीय सदभाव, धार्मिक सहिष्णुता कायम
- धार्मिक एवं पर्यटकीय क्षेत्रहरु : वगनासदेवी, दर्लाम महाकाली, महामृत्युजन्य शिवालय, सिद्धगुफा, सिद्धवावा, राम्दीधाम, चमेरो गुफा जस्ता स्थलहरु

- पाल्पा दरवार, रानीमहल, श्रीनगर उद्यान पार्क, वतोडाँडा प्याराग्लाइडिङ, रुरुक्षेत्र -रिडी) जस्ता संस्कृति, ऐतिहासिक पुरातात्विक क्षेत्रहरुसंग जोडिएको

- वुटवल एवं भैरहवा जस्ता ठूला शहरी क्षेत्र उपलव्ध
- वुद्धजन्म भूमिसंग सामिप्य
- सुनौली, वुटवल, पोखरा सम्मको सिद्धार्थ राजमार्ग कोरिडरको रुपमा विकसित
- अदुवा, लसुन, वेसार खुर्सानी र कफीको निकासी
- फलफुल (ड्रागन, किवी, एभोगार्डो) हरुको व्यवसायिक खेतीका लागि कृषकहरुलाई अनुदान, प्रोत्साहन
- कृषि पूर्वाधारहरुमा कृषि हाटवजार, सङ्कलन केन्द्र र कुलो निर्माण भएको
- स्थानीय कच्चा पदार्थ, सीपशैलीमा आधारित लघु, घरेलु तथा साना उद्योगहरु सञ्चालनमा
- विद्यालयहरुमा आधारभूत भौतिक पूर्वाधारहरुको व्यवस्था, आइसिटि जडान, स्थानीय पाठ्याक्रम एवं प्रयोगशालाको व्यवस्था भएको
- पालिकाको निर्णय तहमा महिला, दलित वर्गको उपस्थिति, अपाङ्गता लगायत लक्षित वर्गको सशक्तीकरणका लागि सीप विकास तालिम प्रदान भएको
- अधिकांश वस्ती तथा घरपरिवारहरुको सडकमा पहुँच वृद्धि, कच्ची तथा ग्राभेल सडक निर्माण तथा स्तरोन्नति भएको
- एकघर एकधाराको व्यवस्था भएको
- एम्वुलेन्स, आपतकालीन उद्धार सामाग्रीहरु, स्वयंसेवक एवं खुल्ला संरक्षित क्षेत्रहरुको व्यवस्था भएको
- सामाजिक जवाफदेहिका औजारहरुको प्रयोग भएको, नागरिक सहायता केन्द्र क्रियाशील रहेको,
- आन्तरिक आय वृद्धि भएको, वेरुजु फछ्र्यौट दर वढ्दो,
- पालिकाका सेवा प्रवाहहरु डिजिटल प्रविधिसंग जोडिदै

३.३दीर्घकालीन सोच

१५ औं योजनाको आधारपत्र मार्फत नेपाल सरकारले वि.सं.२१०० का लागि तय गरेको "**समृद्ध नेपाल सुखी नेपाली**"र लुम्विनी प्रदेश सरकारले प्रथम आवधिक योजना मार्फत "**समृद्ध लुम्विनी : आत्मनिर्भर प्रदेश**"को दीर्घकालीन सोच तय गरेको छ । संघीय सरकार र प्रदेश सरकारले लिएको दीर्घकालीन सोच तथा त्यसको मर्मलाई आत्मसाथ गर्दै वगनासकाली गाउँपीलकाले आफ्नो भौगोलिक अवस्थिति, आर्थिक एवं सामाजिक अवस्था, साँस्कृतिक विविधता, प्राकृतिक श्रोत तथा सम्पदाहरु लगायत स्थानीयहरुको आशा अपेक्षालाई सम्वोधन हुने गरी दीर्घकालीन सोच निर्धारण भएको छ । यसरी गाउँपालिकाको दीर्घकालीन सोच निर्धारण गर्दा छिमेकी पालिकाहरुले निर्धारण गरेका दूरदृष्टिलाई समेत मनन गरिएको छ । आगामी २५ वर्षको अवधिमा हासिल हुन सक्ने गरी निर्धारण भएको दीर्घकालीन सोच तय गर्दा सम्पूर्ण रुपमा सहभागितामूलक विधि मार्फत सवै सहभागिहरुको आ-आफ्ना धारणाहरु सङ्कलन गरी पुन: समुहमा र अन्तमा पुन: सानो प्रतिनिधिमुलक समुहमा मार्फत एक साझा सोच तय गरिएको छ । पूर्णत सहभागितामूलक विधि मार्फत तय गरेको वगनासकाली गाउँपालिकाको दीर्घकालीन सोच:

"समृद्ध वगनासकाली गाउँको सार : समग्र विकासको दिगो आधार"

३.४ निर्देशक सिद्धान्त

उपरोक्त दीर्घकालीन सोचलाई आगामी २५ वर्षभित्र पूरा गर्न गाउँपालिकाले देहाय वमोजिमको निर्देशक सिद्धान्त तथा मार्गदर्शन सिद्धान्तको रुपमा अंगिकार गरेको छ ।

क) सन्तुलित एवं योजनावद्ध विकास

ख) दिगो विकास

ग) समन्वय, सहकार्य र साझेदारी

घ) पारदर्शि, जवाफदेही र सुशासन प्रवर्द्धन

ङ) सामाजिक न्याय, समावेशीकरण एवं समतामूलक समाज

च) स्थानीय स्रोत परिचालन, व्यवसायिक उत्पादन र आर्थिक विकास

छ) वातावरणमैत्री, दिगो, सुरक्षित पूर्वाधार निर्माण

ज) पर्यावरण संरक्षण र सम्वर्द्धन

३.५समष्टिगत लक्ष्य

वगनासकाली गाउँपालिकाको प्रथम आवधिक गाउँ बिकास योजनाका लागि देहाय वमोजिम समष्टिगत लक्ष्य निर्धारण गरिएको छ :

कृषिमा आधुनिकीकरण, यान्त्रिकीकरण, व्यवसायीकरण, पर्यटकीय पूर्वाधार निर्माण एवं प्रवर्द्धन, औद्योगिक विकास, गुणस्तरीय एवं प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षाको उपलब्धता, सर्वसलभ र सहज स्वास्थ्य सेवामा पहुँच अभिवृद्धि, लक्षित वर्गलाई मूलप्रवाहीकरण गरी समन्यायिक सुनिश्चिता, खेलकुदमा व्यवसायिकता विकास, व्यवस्थित दिगो वातावरणमैत्री भौतिक पूर्वाधारको निर्माण, वातावरणीय स्वच्छता विपद जोखिम न्यूनीकरण, सुशासनको प्रत्याभूद्दठ तगर्नै **नागरिकहरुको जीनवस्तरमा सुधार भएको हुनेछ**

३.६ विषय क्षेत्रगत वृहत उद्देश्य

वगनासकाली गाउँपालिकाले समष्टिगत लक्ष्य प्राप्तिका लागि देहाय वमोजिम विषयक्षेत्रगत वृहत उद्देश्य निर्धारण गरिएको छ ।

क) **आर्थिक विकास :**
स्थानीय अर्थतन्त्रमा गतिशीलता ल्याई रोजगारी एवं आय आर्जनवाट आमनागरिकको आर्थिक स्थितिमा सुधार ल्याउनु

ख) **सामाजिक विकास** :
सामाजिक सेवा सुविधाहरुमा सवै वर्ग समुदायको पहुँच अभिवृद्धि गर्दै समन्यायिक समाजको निर्माण गर्नु

ग) **पूर्वाधार विकास** :
पूर्वाधारहरुको विकास र विस्तार गरी आधारभूत सेवा सुविधाको पहुँचमा अभिवृद्धि गर्दै आमनागरिकहरुको जन जीवनमा सहजता ल्याउनु

घ) **वन, वातावरण तथा विपद व्यवस्थापन** :
विपद जोखिम न्यूनीकरण तथा जैविक विविधता एवं प्राकृतिक सम्पदाहरुको संरक्षण, सम्वर्द्धन गर्दै दिगो उपयोग गर्नु

ङ) **सुशासन तथा संस्थागत विकास** :
संस्थागत क्षमता अभिवृद्धि गर्दै सार्वजनिक सेवा प्रवाहलाई प्रभावकारी,पारदर्शि, र सुशासनको प्रत्याभूति गराउनु ।

३.७ प्रमुख प्राथमिकता

गाउँपालिकाले अंगिकार गरेको दीर्घकालीन सोच, आवधिक गाउँबिकास योजनाले निर्धारण गरेको लक्ष्य र वृहत तथा क्षेत्रगत उद्देश्य हासिल गर्न देहाय अनुसारका विषयक्षेत्रलाई विशेष प्राथमिकता दिइने छ ।

क) कृषि :

भौगोलिक वनावट र हावापानीका आधारमा बगनासकाली गाउँपालिका कृषिका लागि एक उपयुक्त भूमिका रुपमा लिन सकिन्छ । माटोको उर्वरता र मनसुनी वर्षाले यसै पक्षलाई पुष्टि गर्दछ । विद्यमान अवस्थामा स्थानीयहरुको पेशागत आवद्धतावाट उपरोक्त पक्षलाई सिद्ध गर्दछ र कूल जनसंख्याको करीव ६४.१२ प्रतिशत मानिसहरु कृषिलाई एक प्रमुख पेशाको रुपमा ग्रहण गर्ने गरेको पाइन्छ । तापनि पालिका क्षेत्रभित्र उत्पादित खाद्यान्न वालीले स्थानीय मागलाई सम्वोधन गर्न सकिरहेको छैन । गाउँपालिका क्षेत्रभित्र वार्षिक करीव ४७६१ मे.टन खाद्यान्न खपत हुँदै आएको पाइन्छ । सिंचाइका अभावका कारण सवै खेतीयोग्य भूमिहरुमा खेतीपाती हुन सकिरहेको छैन । आकाशेपानीमा निर्भर कृषि प्रणालीलाई आधुनिकीकरण एवं व्यवसायीकरण गर्नु आफैमा चुनौतिपूर्ण देखिन्छ । पालिका क्षेत्रवाट अदुवा, वेसार, लसुन, कफी वाह्य क्षेत्रमा निकासी हुँदै आएको छ भने तरकारी, सुन्तला र अदुवाको जोन कार्यक्रम सञ्चालन भएवाट कृषिको व्यवसायिक खेतीतर्फको आकर्षण वढ्दो पाइन्छ । पशुपालनतर्फ स्थानीय क्रम भैसीपालन, वाखा तथा

खसीवोका, वङ्गुर, सुङ्गुर, गाईपालन व्यवसायिक रुपमा हुँदै आएको छ । ठूलो परिमाणमा दुध उत्पादन भएपनि वजार पहुँचको अभावका कारण कृषकले अपेक्षित लाभ हासिल गर्न सकिरहेका छैनन ।

उपरोक्त पक्षहरुलाई मध्य नजर राख्दै कृषिमा व्यवसायिकीकरणको सम्भावना, रोजगारीता श्रृजना,र आयआर्जनको वलियो श्रोतको रुपमा विकास हुने सक्ने भएकोले गाउँपालिकाको समग्र आर्थिक बिकासको लागि पहिलो प्राथमिकता क्षेत्रको रुपमा परिभाषित गरिएको छ ।

ख) पूर्वाधार :

वगनासकाली गाउँपालिका सिद्धार्थ राजमार्ग र सोही सडक मार्फत अरु स्थानीय तहसंगको अन्तर आवद्धता, व्यापार प्रवर्द्धनका प्रमुख सवाहक सडकहरु हुन । यसका अतिरिक्त गाउँपालिकाका प्रशासनिक केन्द्रहरु जस्तै वडा कार्यालय लगायत अन्य सार्वजकि सेवा प्रदायक संस्थाहरुसंग जोडिने, अन्य संस्थागत क्षेत्र, वस्ती तथा समुदाय जोड्ने सडकहरु रहेको छ । ती सडकहरुको दिगो विकासका लागि स्तरोन्नती, सार्वजनिक यातायात सेवा संचालन, उपयुक्त स्थानमा रात्रीकालिन विश्राम स्थालन निर्माण, का लागि लगानी हुनु आवश्यक छ । उपरोक्त पक्षहरुलाई मध्य नजर राख्दै सडक, ढल, भवन संरचना, सिंचाई पूर्वाधार, खानेपानी, शिक्षा, स्वास्थ्य र विपदसंग सम्वन्धित पूर्वाधारहरुको विकास र यसबाट सृजना हुने रोजगारीर आयआर्जनको वलियो श्रोतको रुपमा विकास हुने सक्ने भएकोले गाउँपालिकाको समग्र आर्थिक बिकासको लागि दोश्रो प्राथमिकता क्षेत्रको रुपमा परिभाषित गरिएको छ ।

ग) पर्यटन :

निजी क्षेत्र र खासगरी मगर समुदायको आवद्धता पर्यटन क्षेत्रमा उल्लेख्यनीय रुपमा रहदै आएको छ । मगर संस्कृति, रितिरिवाज, रहनसहन, भेषभुषामा आधारित साँस्कृतिक पर्यटन प्रवर्द्धनवाट स्थानीय समुदायको आर्थिक र सामाजिक समृद्धिमा ठूलो सहयोग पुग्ने देखिन्छ ।त्यसैगरीनेवारी संस्कृति, कुमाल र वोटे संस्कृति यसका अरु थप आकर्षणहरु हुन । यसरी जातीय विविधताको संरक्षण र सम्वर्द्धनवाट स्थानीय स्तरमा पर्यटन प्रवर्द्धन मार्फत रोजगारी श्रृजना, आयआर्जनवाट गरिवी निवारणमा ठूलो सहयोग पुग्ने देखिन्छ । धार्मिक एवं ऐतिहासिक पर्यटकीय हिसावले महत्वपूर्ण स्थानहरुमा वगनासदेवी स्थान, दर्लम महाकाली, महामृत्युजन्य शिवालय, सिद्धगुफा मन्दिर, रामनदी (राम्दी) धाम, मालारानी, रानीमहल क्षेत्र, ऋषिकेषेश्वर मन्दिर, वौद्धगुम्वा, माडी फाँट, सिद्धवावा मन्दिर, भगवती मन्दिर, शिवालय मन्दिर, कालिका मन्दिर, चेचीकोट मन्दिर, अर्यभञ्ज्याङ, चिलाङ्गदी भञ्ज्याङ, भिरभञ्ज्याङ, तिनछाँगा, चमेरो गुफा, कालिका मन्दिर, चेचीकोट मन्दिर रहेका छन जसको प्रवर्द्धनवाट पर्यटनमा आधारित उद्योग व्यवसाय सञ्चालनबाट रोजगारीको श्रृजना भई आर्थिक एवं सामाजिक समृद्धिमा र साँस्कृतिक पहिचानमा उल्लेखनीय सहयोग पुग्दै आएको र थप अरु पुग्ने सम्भावना रहेकोले यस पर्यटन क्षेत्रलाई दोश्रो प्राथमिकतामा राखिएको छ ।

घ) शिक्षा :

गाउँपालिकामा ठूलो संख्यामा निरक्षर जनसंख्या रहेको पाइन्छ करीव १८.२६ प्रतिशत । उमेर समूह अनुसार पनि विद्यालय वाहिर रहेका वालवालिकाहरुको संख्यामा शुन्यता आउन सकेको छैन । विद्यालयको सिकाइ उपलब्धि एवं विद्यालय छाड्नेमा शुन्यता आउन सकिरहेको छैन । गुणस्तरीय शिक्षाका लागि पालिकावाट अन्यत्र वसाइसराइ हुँदै आएको र शिक्षा नै विकासको एक अनिवार्य शर्त दक्ष, सीपमुलक र व्यवसायिक जनशक्ति विकास हुने भएकाले पनि शिक्षाका विशेष प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्रमा राखिएको छ ।

ङ) स्वास्थ्य :

अधिकांश स्थानीयहरुलाई स्वास्थ्य सेवामा सहज र सुलभ पहुँच पुग्न सकेको छैन । ३० मिनेटको पैदल दुरीमा स्वास्थ्य सेवा उपलब्ध हुने क्षेत्रहरु सीमित छन। विरामी हुँदा पहिले स्वास्थ्य संस्थाहरुमा जाने, प्रसुती सेवा र स्वास्थ्य संस्थामा प्रसुती गराउने अभ्यासमा सुधार कमिक रुपमा आउन थालेको पाइन्छ । तापनि महामारी, आपतकालीन सङ्क्रमण रोगहरुलाई समयमै नियन्त्रण गर्न सक्ने क्षमताको विकास गाउँपालिकामा अझै हुन सकिरहेको छैन । निर्धारित उमेर अनुसार तौलको कमि र कुपोषणवाट वालवालिकाहरु प्रभावित हुँदै आएको सन्दर्भमा गाउँपालिकाले स्वास्थ्य क्षेत्रमा नीतिगत सुधार सहित पूर्वाधार र जनशक्तिको क्षमता बिकासमा लगानी वृद्धि गर्नुपर्ने आवश्यकतालाई ध्यानमा राखी स्वास्थ्य क्षेत्रलाई प्राथमिकता क्षेत्रको रुपमा परिभाषित गरिएको छ ।

च) उद्योग :

आर्थिक सर्भेक्षण, २०१८ अनुसार पालिका क्षेत्रभित्र ७२९ वटा उद्योग, व्यापार व्यवसायहरु सञ्चालनमा रहेको देखिन्छ । यस अन्तर्गत कृषि वनसंग सम्वन्धित ४८, उत्पादनमूलकसंग सम्वन्धित ६५, होटेल रेष्टुरेष्टसंग सम्वन्धित १०२

वटा पर्दछन । यसैगरी वित्तीय, शैक्षिक, स्वास्थ्य आदि क्षेत्रसंग सम्वन्धित व्यवसायहरुको संख्या पनि अधिक नै देखिन्छ । खासगरी, स्थानीय कच्चा पदार्थमा आधारित, कृषि एवं जडीवुटीमा आधारित उद्योग व्यवसायहरुको सम्भावना यस क्षेत्रमा अधिक देखिन्छ । वुटवल, भैरहवा, तौलिहवा क्षेत्र क्रमिक रुपमा शहरीकरण हुँदै गएको सन्दर्भमा तिनैलाई मुख्य आधारमानी तिनीहरुको मागलाई सम्वोधन हुने गरी कृषि उपजहरुमा आधारित कृषिजन्य उद्योग व्यवसायको सम्भावना प्रवल देखिन्छ । यसवाट स्थानीय स्तरमा ठूलो संख्यामा स्वरोजगार सिर्जना गर्न सकिने छ ।

छ) पर्यावरण :

गाउँपालिकाको भूमि वन जङ्गलले ढाकेको छ । यसवाट जैविक विविधताको संरक्षणमा ठूलो सहयोग पुगेको छ । वन क्षेत्रको संरक्षणका लागि पालिका क्षेत्रभित्र सामुदायिक उपभोक्ता समितिहरु पनि क्रियाशील छन । तापनि वनमारा, नीलकाँडा, सल्लो जस्ता मिचाहा प्रजातिहरु अनियन्त्रित रुपमा फैलिएका छन । जसका कारण पारिस्थितिकीय प्रणालीमा अवरोध श्रृजना, आगलागी, पानीका मुहान, सीमसार तथा जलश्रोतहरु सुक्ने र जलवायु परिवर्तनवाट ठूलो क्षति स्थानीयहरुले व्यहोर्दै आएका छन भने पर्यावरणमा पर्दै गएको असरवाट मानव जातिको जीवनयापन, खेतीपाती, अन्नवाली र वन्यजन्तु वीचको द्वन्द्व वढ्दै गएको छ । उपरोक्त पक्षलाई मध्यनजर राख्दै पालिकाको प्राथमिकता क्षेत्र राख्दै पर्यावरणको दिगो संरक्षण, सम्वर्द्धन र सदुपयोगवाट स्थानीयहरुको आयआर्जनमा समेत ठूलो सहयोग पुग्ने पक्षलाई नकार्न सकिदैन ।

३.८ समष्टिगत रणनीति

वगनासकाली गाउँपालिकाले अंगिकार गरेको दीर्घकालीन सोच, आवधिक गाउँ बिकास योजनाले निर्धारण गरेको लक्ष्य र वृहत तथा क्षेत्रगत उद्देश्य हासिल गर्न देहाय अनुसारका रणनीति अवलम्बन गरिने छ ।

क) कृषिको आधुनिकीकरण, यान्त्रिकीकरण, व्यवसायीकरण मार्फत उत्पादन र उत्पादकत्वमा वृद्धि, रोजगारी एवं आय आर्जनका अवसरहरु सिर्जना गरी स्थानीय अर्थतन्त्रलाई गतिशील वनाउदै निरपेक्ष गरिवी न्यूनीकरण गर्ने ।

ख) शिक्षा, स्वास्थ्य, खानेपानी लगायतका आधारभूत सामाजिक सेवा सुविधामा नागरिकको पहुँच अभिवृद्धि गरी सामाजिक समावेशीकरण, सामाजिक न्याय सहितको समतामूलक समाजको निर्माण गर्ने ।

ग) यातायात, विद्युत, सिंचाइ लगायतका पूर्वाधार बिकास एवं निर्मित पूर्वाधारहरुको दिगो उपयोगका लागि नियमित मर्मत सम्भार एवं स्तरोन्नति गर्ने

घ) प्राकृतिक सम्पदाको दिगो उपयोग एवं वातावरणको संरक्षण सहित विपद सम्वेदनशीलता विकास गर्दै विपद जोखिम न्यूनीकरण गर्ने ।

ङ) सार्वजनिक सम्पत्तिहरुको दिगो संरक्षण र व्यवस्थापन गरी सार्वजनिक सेवा प्रवाहलाई पारदर्शि, जवाफदेही, नागरिकमैत्री र प्रभावकारी वनाउने ।

३.९ परिमाणत्मक लक्ष्य निर्धारण

संघीय सरकार तथा प्रदेशको परिमाणात्मक लक्ष्यको आधारमा दीर्घकालीन सोच तथा आवधिक योजनाको समष्टिगत लक्ष्य तथा उद्देश्यहरुको मापनका लागि प्रमुख सूचकहरु समावेश गरी परिमाणात्मक लक्ष्य निर्धारण गरिएको छ । परिमाणात्मक लक्ष्य निर्धारण गर्दा दिगो विकास लक्ष्यसंग समेत तादात्म्यता कायम राखिएको छ ।

तालिका/ग्राफचित्र : १५
आवधिक योजनाको समष्टिगत परिमाणात्मक लक्ष्य

नतिजा सूचक	इकाई	आधार बर्ष ०७९/८०			योजनाको अन्त्यको अवस्था		
		संघ ०७६/७७	लुम्बिनी प्रदेश ०७६/७७	वगनास काली गापा ०७९/८०	संघ ०८०/८१	लुम्बिनी प्रदेश ०८०/८१	वगनास काली गापा ०८४/८५
समष्टिगत सूचक तथा परिमाणात्मक लक्ष्य							
मानव विकास सूचकाङ्क	सूचकाङ्क	०.५८७	०.५६३	०.५६३	०.६२४	०.६३	०.६३५
लैङ्गिक विकास सूचकाङ्क	सूचकाङ्क	०.८८६	०.९०१	०.९०१	०.९६३		०.९६५
वहुआयामिक गरिवी	प्रतिशत	२८.६	२९.९	२९.९	११.५	१५	१०.०
निरपेक्षित गरिवी	प्रतिशत	१८.७	१८.२	१८.२	९.५	१०	८.५

तालिका/ग्राफचित्र : १५
आवधिक योजनाको समष्टिगत परिमाणात्मक लक्ष्य

नतिजा सूचक	इकाई	आधार बर्ष ०७९/८०			योजनाको अन्त्यको अवस्था		
		संघ ०७६/७७	लुम्बिनी प्रदेश ०७६/७७	वगनास काली गापा ०७९/८०	संघ ०८०/८१	लुम्बिनी प्रदेश ०८०/८१	वगनास काली गापा ०८४/८५
प्रतिव्यक्ति वार्षिक आय	अ. डलर	१०४७	८०३	८०३	९५०	१६००	१५००
औषत आयु -जन्म हुँदाको)	वर्ष	६९.७	६९.३	७०	७२	७२	७२
साक्षरता दर १५वर्ष माथि	प्रतिशत	६६	५८	८१.७४	९५	८५	९५.०
वेरोजगारी दर	प्रतिशत	११.४	११.२	९.०	४.४	६	४.०
विषयक्षेत्रगत सूचक तथा परिमाणात्मक लक्ष्य							
प्रतिव्यक्ति खाद्यान्न उत्पादन	केजी	११७.५		२५७.३९	२५०		२८०
नियमित सिंचाइ भूमि	प्रतिशत	३३	५१	६०	५०	७०	८०
कृषिमा आवद्ध जनसंख्या	प्रतिशत	६०.४		६४.१२			५०
रोजगारीमा गैरकृषि क्षेत्रको योगदान	प्रतिशत	३६.५		३५	५०		५०
आधारभूत तहको भर्नादर	प्रतिशत	९२.३		९२	९९	९७	९९
३० मिनेटको दुरीमा नजिकको स्वास्थ्य सेवामा पहुँच भएका घरधुरी	प्रतिशत	४९.३		५०	८०		८५
आधारभूत खानेपानीवाट लाभान्वित जनसंख्या	प्रतिशत	८९	८९.८३	८९.८६	९९	१००	१००
३० मिनेट सम्मको दुरीमा यातायातमा पहुँच भएका घरपरिवार	प्रतिशत	८२		८०	९५		९७
विद्युत सेवावाट लाभान्वित जनसंख्या	प्रतिशत	८८	८१.०३	९७.४१	१००	१००	१००
इन्टरनेट सेवामा पहुँच प्राप्त घरधुरी	प्रतिशत	६५.९	४९.४	५३.२४	८०	८५	९०
वन क्षेत्र ओगटेको भूमि	प्रतिशत	४५.३१	४५	४३.९६			४५
सेवा प्रवाहवाट सन्तुष्ट अनुभूत गर्ने सेवाग्राही	प्रतिशत	–	–	८५			९७

श्रोत : मानव विकास प्रतिवेदन, २०२२, आर्थिक सर्भेक्षण २०७९/८०, लुम्विनी प्रदेश आवधिक योजना २०७६/७७, पन्ध्रौ योजना २०७६/७७

३.१० गाउँ गौरव आयोजना

यस गाउँपालिकाको समग्र सामाजिक आर्थिक पुनरुत्थान, सन्तुलित विकास, पर्यावरणीय सन्तुलन, जलवायु परिवर्तन तथा विपद जोखिम न्यूनीकरणमा वहुप्रभाव पार्ने आयोजना तथा कार्यक्रमलाई गाउँपालिकाको गौरवको आयोजनाको रुपमा यस योजना अवधिमा अध्ययन तथा कार्यान्वयनका लागि प्रस्ताव गरिएको छ। गाउँपालिका गौरवका आयोजना

तथा कार्यक्रमको विवरण सम्बन्धित विषयगत क्षेत्रमा समावेश गरिएको छ। यससम्बन्धी संक्षिप्त विवरण देहायअनुसार प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका/ग्राफचित्र : १६
गाउँ गौरव आयोजना

कसं	आयोजना	एकाइ	उद्देश्य	अनुमानित लागत	जिम्मेवारी	स्थानगत तथा कार्यक्रम सञ्चालन स्थान
१.	धार्मिक पर्यटकीय विकास परियोजना	१	पर्यटन प्रवर्द्धन	१० करोड	संघ, प्रदेश र पालिका	सुरक्षित मार्ग निर्माण भएको हुने
२.	भूमि बैंक प्रवर्द्धन कार्यक्रम	१	करार खेती प्रवर्द्धन	५० लाख	पालिका	कृषि खेती विस्तार एवं उत्पादन वृद्धि हुने
३.	सडक निर्माण : सडक चौडाइ विस्तार	१	सहजता र सडक दुर्घटना न्यूनीकरण	१० करोड	संघ, प्रदेश सरकार	चिलाङ्गीचापपानी, राम्दी,(चौडाई १५ मि. लम्बाई १५ मि)
४.	सडक निर्माण	१	सहजता र सडक दुर्घटना न्यूनीकरण	१५ करोड	संघ, प्रदेश सरकार	चिलाङदी, वगनास, नायर, चौपारी खानी छाप, राम्दी सडक १५
५.	माडीफाट धान जोन	१	कृषि खेती प्रवर्द्धन	२५ लाख	पालिका	खाद्यान्न अभिवृद्धि
६.	सुन्तला, कागती, अमला, व्यवसायिक कृषि आयोजना	१	कृषि खेती प्रवर्द्धन	१ करोड	प्रदेश सरकार	पालिकाको वडा नम्वर ३, ५, ६,७ र ८
७.	आँप, लिचि, कागती - यान्त्रिकीकरण	१	कृषि खेती प्रवर्द्धन	१ करोड	प्रदेश सरकार	पालिकाको वडा नम्वर १ देखि ४ सम्म
८.	अदुवा, बेसार, व्यवसायिक खेती	१	कृषि खेती प्रवर्द्धन	१ करोड	प्रदेश सरकार	पालिकाको वडा नम्वर १ देखि ९ सम्म
९.	एभोगाडो नमुना	१	कृषि खेती प्रवर्द्धन	१५ लाख	पालिका	वडा नम्वर ३
१०.	बन क्षेत्रको बैज्ञानिक व्यवस्थापन	१	वातावरण तथा जैविक विविधता संरक्षण	१ करोड	पालिका	वहुमूल्य जडीवुटीहरुको वृक्षारोपण
११.	१५ शैयाको अस्पताल	१	स्वास्थ्य सेवा प्रवर्द्धन	२० करोड	संघीय सरकार	निश्चित गर्न वाकी
१२.	पर्यटकीय पदमार्ग आयोजना	१	पर्यटन प्रवर्द्धन	३१ करोड	संघीय सरकार प्रदेश सरकार	बगनासदेवी, नायरकोट घर, वामरीकोट, विरीखरक, तिनछाँगा, पदमार्ग, आयोजना
१३.	प्रशासनीय भवन बहुउद्देशीय आयोजना	१	सेवा प्रवाहमा सहजता	९ करोड	संघीय सरकार	निश्चित गर्न वाकी
१४.	एकिकृत बस्ती विकास	१	वस्ती विकास	५ करोड	निजी क्षेत्र	एकीकृत वस्ती विकास
१५.	खानेपानी : आयोजना	१	खानेपानी आपूर्ति	१५ करोड	संघीय सरकार	कालीगण्डकी लिफ्टिङ

३.११ लगानी तथा श्रोत अनुमान

गाउँपालिकाको आवधिक योजनाकार्यान्वयनका लागि मध्यमकालीन एवं वित्त व्यवस्थाको भूमिका महत्वपूर्ण हुने गर्दछ। वित्तको अभाव तथा वित्त अपुग भएमा वा निर्धारण गरिए अनुसारका आयश्रोतहरु निर्धारित समय भित्र उपलब्ध हुन नसकेमा विनियोजित कार्यक्रमहरु सफलतापूर्वक कार्यान्वयन हुन सक्दैनन। परिणाम स्वरुप, कार्यक्रमहरु अधुरो हुने, कार्यान्वयन नहुने र सम्पन्न कार्यक्रमहरुको पनि गुणस्तर कायम हुन नसक्ने सम्भावनाहरु रहन्छ। यसर्थ, पर्याप्त वित्त व्यवस्थावाट मात्रै नागरिकहरुको आवश्यकतालाई प्रभावकारी ढङ्गवाट सम्वोधन गर्न सकिने छ। यसका लागि आन्तरिक र वाह्य गरी दुई प्रकारका श्रोतहरुको व्यवस्था गरिएको छ। आन्तरिक श्रोतमा स्थानीय करहरु खासगरी सम्पत्तिकर, भूमिकर, व्यवसाय कर, घर वहाल आयकर, जडीवुटी तथा जीवजन्तु, कवाडी कर नै प्रमुख छन भने वाह्य श्रोतहरुमा संघ र प्रदेश सरकारका अनुदानहरु। अनुदानहरु सशर्त अनुदान, वित्तीय समानीकरण, समपूरक र विशेष

अनुदान प्रमुख रहेका छन । त्यसैगरी राजस्व वाँडफाँड स्थानीय तहको अर्को प्रमुख श्रोत अन्तर्गत पर्दछ । खासगरी घरजग्गा रजिष्ट्रेशन दस्तुर, मूल्य अभिवृद्धिकर, अन्तःशुल्क, सवारी साधनकर, विज्ञापन कर र दहत्तर वहत्तरको विकी वापत सङ्कलित राजस्वको एक निश्चित प्रतिशत संघ र प्रदेश सरकारले स्थानीय तहलाई दिनुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ । रोयल्टी वापत सङ्कलित कूल राजस्व पनि तीनै तहको सरकारलाई वाँडफाँड गर्ने गरिन्छ ।

वगनासकाली गाउँपालिकाको आगामी ५ वर्षका लागि प्राप्त हुन सक्ने वित्तीय स्रोतहरुको अनुमान देहाय वमोजिम प्राप्त हुन सक्ने आँकलन गरिएको छ । यसरी अनुमान गर्दा पालिकाले आर्थिक वर्ष २०७७/७८ मा प्राप्त गरेको यथार्थ आय, आव २०७८/७९ का लागि भएको संशोधन अनुमान र आव २०७९/८० का लागि गरिएको अनुमानका आधारमा आगामी ५ वर्ष सम्मका लागि राजस्व अनुमान गरिएको छ ।

तालिका/ग्राफचित्र- १७
आय श्रोत अनुमान

राजस्व शिर्षक	२०७९/८० को अनुमान	अनुमान प्रक्षेपण (रकम रु लाखमा)					जम्मा ५ वर्षका लागि
		०८०/८१	०८१/८२	०८२/८३	०८३/८४	०८४/८५	
जम्मा आन्तरिक आय	६०.७५	७२.५०	८४.४७	१०१.०४	११८७४	१४२.१९	५१८.९४
वार्षिक वृद्धि दर (प्रतिशतमा)		२०	२०	२०	२०	२०	
वाह्य श्रोत							
राजस्व वाँडफाँड	९७२	१०२,०	१०७,२	११२,५	११८,१	१२४,०	५६४,१
संघ : समानीकरण	१०७०	११२,३	११७,९	१२३,८	१३०,०	१३६,५	६२०,८
संघ : सशर्त	२२९३	२४०,७	२५२,८	२६५,४	२७८,७	२९२,६	१,३३०,३
संघ : विशेष अनुदान	७०	७,३	७,७	८,१	८,५	८,९	४०,६
संघ : समपूरक	४०	४,२	४,४	४,६	४,८	५,१	२३,२
प्रदेश : समानीकरण	५,७	६,०	६,३	६,६	७,०	७,३	३३,४
प्रदेश : सशर्त	९,५	९,९	१०,४	१०,९	११,५	१२,१	५५,१
प्रदेश : विशेष अनुदान	६,०	६,३	६,६	६,९	७,२	७,६	३४,८
प्रदेश : समपूरक	१५,०	१५,७	१६,५	१७,३	१८,२	१९,१	८७,०
जम्मा वाह्य श्रोत	४८०,८	**५०४,८**	**५३०,०८२**	**५५६,५**	**५८४,४१५**	**६१३,६**	**२,७८९,५**
वार्षिक वृद्धिदर		**५**	**५**	**५**	**५**	**५**	
कूल : आन्तरिक र वाह्य श्रोत	४८६,८	५१२,०	५३८,५	५६६,६	५९६,२८९	६२७,८	२,८४१,४
वार्षिक वृद्धि प्रतिशत		५.१९	५.२१	५.२४	५.२८	५.३२	
औषत वृद्धि दर प्रतिशत		५.२५					

परिच्छेद चार:आर्थिक बिकास

पृष्ठभूमि
आर्थिक बिकासका लागि प्रमुख सम्भाव्य क्षेत्रको रुपमा रहेका कृषि, पशुपंक्षी, उद्योग व्यवसाय, पर्यटन जस्ता क्षेत्रहरुको बिद्यमान अवस्था, समस्या तथा चुनौतिहरुको विश्लेषण गरी आगामी ५ वर्षका लागि उद्देश्य निर्धारण, लक्ष्य परिमाण र सोको प्राप्तिका लागि अवलम्बन गर्नुपर्ने रणनीति तथा कार्यनीति निर्धारण र प्रमुख कार्यक्रमहरु समेत तर्जुमा भएको छ ।

४.१ कृषि तथा पशुपंक्षी

क) पृष्ठभूमि
नेपालको संविधानले खाद्य सम्वन्धी अधिकारलाई मौलिक हकका रुपमा प्रत्याभूति गरेको छ । देशलाई खाद्य सम्प्रभुत्व तुल्याउन र स्वाधीन अर्थतन्त्रको विकास गर्न कृषि क्षेत्रलाई विशेष जोड दिइएको छ । यसै क्रममा देशले कृषि विकास रणनीति (२०१५-२०३५) तर्जुमा समेत भएको छ । यसरी तर्जुमा भएको कृषि रणनीतिले खासगरी कृषि तथा पशुपंक्षीजन्य उत्पादनहरुको वजारीकरण, यान्त्रिकीकरण र विविधीकरण गरी प्रतिस्पर्धी वनाउने कुरालाई विशेष जोड दिइएको छ । त्यसैगरी दिगो विकास लक्ष्यलाई एक मार्गदर्शनको रुपमा ग्रहण गर्दै विशेषतः कृषि क्षेत्रलाई औद्योगिकीकरणका माध्यमवाट रोजगारी सिर्जना गरी आयआर्जन वृद्धि, गरिवी निवारण, भोकमरीको अन्त्य, खाद्य सुरक्षा तथा पोषणको सुनिश्चितता, दिगो रुपमा कृषिको प्रवर्द्धन गर्दै आयात व्यवस्थापन गर्ने पक्षमा केन्द्रीत भएको छ ।

ख)वस्तुस्थिति विश्लेषण

मुख्य समस्याहरु
- कृषि उपजहरुको वजार व्यवस्था तथा प्रवर्द्धनमा कमि
- कृषि उपजहरुको भण्डारण, रष्टिक स्टोर, शीतभण्डार, स्टोरेज, प्रशोधन केन्द्र, जस्ता कृषि पूर्वाधारको व्यवस्था नहुनु
- वीउबिजन, मल, किटनाशक औषधी समयमै उपलव्ध नहुनु र प्राङ्गारिक कृषि प्रवर्द्धन नभएको
- रैथाने वालीहरुको अनुसन्धानमा कमि र कृषि उपजहरुको प्रशोधन घरेलु विधिमा सुधार नहुनु
- कृषि अनुदान, कृषि वीमा, सहुलियत दरका ऋणमा असहजता
- कृषि समर्थन मूल्य, खाद्यान्न बैंक, सामुदायिक कृषि प्रसार सेवा केन्द्रको व्यवस्था नहुनु
- नियमित सिंचाइका लागि सिंचाइ पूर्वाधारहरुको -कुलो, लिफ्ट) अपर्याप्तता र कृषि भूमि वाँझो हुँदै
- माटो परीक्षण, सोही अनुसारको वाली लगाउने अभ्यासको कमि
- दुध प्रशोधन तथा विविधीकरणको व्यवस्था अभाव
- पशुपंक्षी पालनका पूर्वाधारहरु : संकलन केन्द्र, दुध चिस्यान केन्द्र, पशुपंक्षीवधशाला, पशुहाटवजारको अभाव
- सीमित पशुपंक्षी उपचार केन्द्र तथा प्राविधिक सेवा कमि
- भकारो एवं गोठ सुधार र पशुमुत्रको उपयोग हुन नसक्नु
- उन्नत जातका घाँस तथा आहाराको कमि
- पशुपंक्षीको वजार विस्तार तथा प्रवर्द्धन गर्नु

मुख्य चुनौतिहरु
- परम्परागत, जीविकोपार्जन तथा निर्वाहमूखी कृषि प्रणालीलाई आधुनिक एवं व्यवसायिक प्रणालीमा रुपान्तरण गर्नु
- युवाहरु कृषि पेशा प्रति आकर्षण वढाउनु
- कृषि सामुहिक, चक्लावन्दी तथा करारखेती कार्यान्वयन गर्नु
- वन्यजन्तुवाट हुँदै आएको वालीनाली क्षति कम गर्नु

- कृषि उपजहरु जलवायु अनुकुलन वनाउनु, जलवायु परिवर्तन वाट भएको क्षति न्यून गर्नु
- कृषि उपजहरुको प्राकृतिक हानी नोक्सानीको मूल्यांकन गरी राहतको व्यवस्था गर्नु
- जीविकोपार्जन, परम्परागत, निर्वाहमुखी पशुपालनलाई व्यवसायिकरण एवं आधुनिकीकरण गर्नु
- पशुपंक्षीजन्य रोग नियन्त्रण गर्नु
- उन्नत जातका पशुपंक्षी विकास तथा विस्तार गर्नु
- पशुपंक्षीहरुको व्यवसायिक पालनमा सहुलियत दरमा कर्जा सुविधा प्रदान गर्नु
- युवाहरुलाई पशुपंक्षीपालन प्रति आकर्षण वढाउनु

मुख्य सम्भावना तथा अवसरहरु

- भौगोलिक अवस्थिति, हावापानी एवं अनुकुल मौसमका कारण कृषिखेतीका लागि उपयुक्त
- व्यवसायिक खेती र कृषिका उन्नत प्रविधि, उपकरणहरुको प्रयोगमा कृषकहरुको आकर्षण वढ्दो
- कृषि सहकारी, व्यवसायिक फर्म, समुहरु दर्ता भई अगुवा कृषकहरु क्रियाशील
- नगदेवाली, माछापालन, फलफुलहरुमा किवी, ड्रागन फ्रुट, कफी एभोगार्डो, कुरिलो जस्ता उपजहरुको व्यवसायिक खेतीमा प्रोत्साहन र सहयोग उपलब्ध हुँदै आएको
- कृषिको अर्गानिक खेतीमा सहयोग र प्रोत्साहन उपलब्ध
- कृषि उपकरण तथा यान्त्रिकीकरणको प्रयोग वढ्दो
- व्यवसायिक वेमौसमी तरकारी खेती अभ्यास
- कृषक प्रोत्साहन कार्यक्रम सञ्चालनमा
- व्यवसायिक नर्सरी सञ्चालनमा
- कृषकहरुको क्षमता अभिवृद्धि तालिमहरु सञ्चालन
- कृषि हाटवजार तथा सङ्कलन केन्द्र स्थापना भएको
- कृषि प्राविधिक सेवाहरु उपलब्ध हुँदै आएको
- पर्याप्त चरन क्षेत्र
- पशु आहारका लागि डाले तथा भुई घाँस उत्पादन गर्न सकिने
- घरघरमा पशुपंक्षीहरु गाई, भैसी, वाखा, वङ्गुर, कुखुराहरु पालन हुँदै आएको र आय आर्जनका स्रोतमा स्थापित
- मासु र कुखुराको अण्डा वार्षिक उत्पादन वढ्दो र निकासी हुँदै
- स्थानीय वजार क्षेत्रमा पशु आहार तथा दाना आदिको उपलब्धतामा सहज
- नश्ल सुधार, कृत्रिम प्रजनन, प्राथमिक उपचार केन्द्रहरु क्रियाशील
- पशु, वाखा, भैसीपालन, कुखुरापालन जस्ता व्यवसायिक फर्महरु क्रियाशील रहेको
- पशुजन्य औषधी, उपचार, तथा खोपको व्यवस्था भएको
- पशु प्राविधिक तथा भेटेरीनरी सेवा उपलब्ध गराएको
- पशुपालन कृषकहरुलाई तालिम, परामर्श तथा प्राविधिक ज्ञानसीप प्रदान हुँदै आएको

ग) सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, एवं कार्यक्रम तथा आयोजना

गाउँपालिकाले अंगिकार गरेको सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति एवं प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजनाहरु यसप्रकार रहेको छ ।

सोच : दिगो कृषिको आधार : व्यवसायिकता, प्रतिस्पर्धी र आत्मनिर्भरता

लक्ष्य : स्थानीय उत्पादन, रोजगारी र आयमा वृद्धि गर्दै दिगो आर्थिक उत्थानशीलता भएको हुने

उद्देश्य :

- कृषिलाई आधुनिकीकरण, यान्त्रिकीकरण, व्यवसायीकरण गर्नु
- कृषि तथा कृषिजन्य उद्योग व्यवसायहरुको प्रवर्द्धन एवं वजारीकरण गर्नु
- कृषि उपजको उत्पादन र उत्पादकत्व अभिवृद्धि गर्दै खाद्यमा आत्मनिर्भर हुनु

रणनीतिहरु

१. कृषिको उत्पादन र उत्पादकत्व वृद्धि गर्ने
२. कृषक, कृषि व्यवसायी, प्राविधिक लगायत कृषि सेवामा आवद्ध पक्ष तथा संस्थाहरुको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने
३. कृषि उपजहरुको व्यवसायीकरण तथा वजार विस्तार एवं कृषिजन्य उद्योग व्यवसायहरुको प्रवर्द्धन गर्ने
४. कृषि पूर्वाधारहरु निर्माण गर्न निजी क्षेत्र तथा सहकारी संस्थासंग सहकार्य गर्ने
५. समावेशी कृषि विकासमा महिला, दलित, अति विपन्न वर्गको आवद्धतामा वृद्धि ल्याउने
६. कृषि नीति तर्जुमा तथा योजना निर्माण, कार्यान्वयन अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्ने
७. कृषिमा लगानी वृद्धि गर्न निजी क्षेत्र तथा सहकारी संस्थाहरुसंग समन्वय गर्ने
८. कृषि विकाससंग सम्वन्धित अनुसन्धान केन्द्र, शैक्षिक संस्था एवं सरोकारवालाहरुसंग समन्वय गर्ने

मुख्य कार्यक्रम तथा आयोजना

पालिकाको मुख्य कार्यक्रम तथा आयोजनाहरु यसप्रकार रहेको छ। पालिकाको कार्यक्रम तथा आयोजनालाई स्थानीय तहको योजना तर्जुमा दिग्दर्शन, २०७८ अनुसार निम्न अनुसार सङ्केतीकरण गरिएको छ।

तालिका/ग्राफचित्र- १८
कृषि विकास : मुख्य कार्यक्रम तथा आयोजना विवरण

क.स	आयोजना तथा कार्यक्रम	अनुमानित कूल लागत रकम (रु. लाखमा)					प्राथमिकता क्रम	दिगो विकास लक्ष्य	लैङ्गिक संकेत	जल वायु संकेत
		०८०/८१	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५				
१.	वेमौसमी तरकारी खेती	१५	१५	१५	१५	१५	१	२	२	१
२.	नगदेवाली प्रवर्द्धन	२०	२०	२०	२०	२०	१	२	२	१
३.	हाटबजार सञ्चालन	१०	१०	१०	१०	१०	१	२	२	३
४.	कृषि उपज भण्डारण	२५	२५	२५			२	२	२	२
५.	शितभण्डार स्थापना	५०	५०	५०	५०		२	२	२	३
६.	पकेट विकास कार्यक्रम	१५	१५	१५	१५	१५	१	२	२	१
७.	अदुवा खेती विकास	१०	१०	१०	१०	१०	१	२	२	१
८.	कफी खेती विस्तार	१५	१५	१५	१५	१५	१	२	२	१
९.	उन्नत प्रविधि, औजार, सिप, र व्यवसायिकरण	१०	१०	७	७	६	२	२	२	३
१०.	जैविक विषादी उत्पादन	३०	३०	३०	३०	३०	१	२	२	१
११.	माटो परीक्षण	१५	५	५	५	५	२	२	३	३
१२.	रैथाने बाली प्रर्वद्धन	७	७	७	७	७	१	२	२	१
१३.	कृषि मेला प्रर्दशनी	५	५	५	५	५	१	२	१	३
१४.	प्लास्टिक पोखरी निर्माण	१५	१५	१५	१५	१५	२	२	२	१
१५.	फलफुल नर्सरी स्थापना	७	५	५	५	३	१	२	१	२
१६.	मौरी प्रर्वद्धन	३	१	१	१	१	१	२	१	२
१७.	सिताके च्याउ खेती	५	५	५	५	५	१	२	१	२

तालिका/ग्राफचित्र- १८ कृषि विकास : मुख्य कार्यक्रम तथा आयोजना विवरण										
क.स	आयोजना तथा कार्यक्रम	अनुमानित कूल लागत रकम (रु. लाखमा)					प्राथमिकता क्रम	दिगो विकास लक्ष्य	लैङ्गिक संकेत	जल वायु संकेत
		०८०/८१	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५				
१८.	युवा उद्यमशीलता विकास	१०	१०	१०	१०	१०	१	२	१	२
१९.	कृषक तथा प्राविधिकको क्षमता विकास तालिम	१०	१०	१०	१०	१०	२	२	१	२
२०.	कृषि प्राविधिक शिक्षालय स्थापना	५०	२५	२५	१५	१०	१	२	२	३
२१.	बाँदर नियन्त्रण	१०	१०	१०	१०	१०	२	२	३	३
२२.	**पशुपंक्षीपालन**									
२३.	दुध चिस्यान तथा प्रशोधन केन्द्र	६०	५०	४०			१	२	२	३
२४.	पशु प्रजनन तथा नश्ल सुधार	१०	१०	१०	१०	१०	२	२	३	३
२५.	पशुमा प्राकृतिक तथा कृत्रिम गर्भाधान	८	८	८	८	८	२	२	३	३
२६.	पशु आहार	१०	१०	१०	१०	१०	२	२	३	२
२७.	पशुपंक्षी रोग नियन्त्रण	२०	२०	२०	२०	२०	२	२	३	३
२८.	पशुपंक्षि बीमा	५०	५०	५०	५०	५०	१	२	२	३
२९.	माछा पोखरी मर्मत सुधार स्तरोन्नति	१५	१५	१५	१५	१५	१	२	२	२
३०.	व्यवसायिक गाईभैसी फर्म सहयोग कार्यक्रम	१००	१००	१००	१००	१००	१	२	२	२

घ) अपेक्षित उपलब्धि, जोखिम तथा नतिजा खाका

➧ अपेक्षित उपलब्धि तथा जोखिम पक्ष :

आवधिक योजनाको कार्यानवयनवाट पालिका क्षेत्रभित्र कृषिमा आधुनिकीकरण, व्यवसायीकरण भएको हुनेछ र वार्षिक खाद्यान्न उत्पादन वृद्धि हुनेछ । फलफुल, नगदेवाली एवं वेमौसमी तरकारीको व्यवसायिक खेती हुनेछ । कृषिका पूर्वाधारहरु खासगरी सङ्कलन केन्द्र, गोदामघर, शीतभण्डारण, चिस्यान केन्द्र, कृषि हाटवजारहरुको निर्माणवाट कृषि उपजहरुको संरक्षण हुने र व्यवसायिक वातावरण सिर्जना भई कृषकहरुमा एक उत्साहजनक वातावरण सिर्जना भएको हुनेछ । साथसाथै संघीय सरकार र प्रदेश सरकारको नीति, नियम एवं प्रचलित कानुनहरुले कृषिको व्यवसायीकरण र स्थानीय तहलाई निकासा हुने अनुदानहरु अपेक्षित रुपमा प्राप्त हुन नसक्ने पक्षहरु र सोवाट प्रस्तावित कार्यकमहरु कार्यान्वयन हुन नसक्ने पक्षहरु यसका जोखिम पक्षहरु हुन ।

नतिजा खाका

तालिका/ग्राफचित्र : १९ कृषि विकास : नतिजा खाका								
नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार बर्ष ०७९/८०	लक्ष्य परिमाण				
				०८०/८१	०८१/८२	०८२/८३	०८३/८४	०८४/८५
प्रभाव	खाद्यान्न उत्पादन वार्षिक वृद्धिदर	प्रतिशत		४	४	५	५	५

तालिका/ग्राफचित्र : १९ कृषि विकास : नतिजा खाका								
नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार बर्ष ०७९/८०	लक्ष्य परिमाण				
				०८०/८१	०८१/८२	०८२/८३	०८३/८४	०८४/८५
असर	आफ्नो उत्पादन तथा आयले वर्षभरी खान पुग्ने परिवार	प्रतिशत	९०	९२	९४	९६	९८	१००
प्रतिफल हरु	वार्षिक खाद्यान्न उत्पादन	मे.टन	४७६१	४७००	४७५०	४७७५	४८००	४८१०
	प्रतिव्यक्ति वार्षिक खाद्यान्न उत्पादन	केजी	२५७.३९	२५८	२६०	२६२	२६५	२६८
	कृषि पेशामा सम्लग्न जनसंख्या	प्रतिशत	६४.१२	६४	६२	६०	५८	५५
	व्यवसायिक कृषि नर्सरी	संख्या	५	५	७	९	१०	१२
	तरकारी वार्षिक उत्पादन	मे.टन	५३३	५३५	५४०	५४५	५५०	५५५
	फलफुल वार्षिक उत्पादन	मे.टन	६७.५	६८	७०	७२	७५	८०
	मसलाजन्य उत्पादन -अदुवा, लसुन वेसार)	मे.टन	२३२.१	२३३	२३५	२३७	२३८	२४०
	स्थानीय व्यवसायिक कृषि फार्म	संख्या	५५	५८	६०	६३	६५	६८
	सञ्चालनमा रहेको कृषि पकेट तथा जोन	संख्या	४	४	५	५	६	६
	कृषि सहकारी संस्था	संख्या	२०	२२	२५	२७	२९	३२

४.२ सिँचाइ

क) पृष्ठभूमि :

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ अनुसार सा-साना सतह तथा भूमिगत सिँचाइ प्रणालीको सञ्चालन, मर्मत सम्भार, रेखदेख, स्तरोन्नति एवं अनगमन तथा नियमन गर्न सक्ने अधिकार स्थानीय तहलाई दिएको छ । कृषियोग्य भूमिमा नियमित बाह्रै महिना सिंचाइ सुविधा उपलब्ध गराई कृषिको उत्पादन तथा उत्पादकत्व वढाउन सिंचाइको दिगो व्यवस्थापन गर्नुपर्ने, परम्परागत सिंचाइ प्रणालीको मर्मत सम्भार एवं नयाँ प्रविधिमा आधारित सिंचाइ प्रणालीको माध्यमवाट सिंचित क्षेत्र विस्तार गर्नुपर्ने आवश्यकता महसुस भई सिंचाइ पूर्वाधारहरु निर्माण गरी सिंचाइ प्रणालीलाई सुदृढीकरण गर्नुपर्ने भएको छ ।

ख) वस्तुस्थिति विश्लेषण

मुख्य समस्याहरु तथा चुनौतिहरु

- कृषियोग्य सवै भूमिमा वाह्रै महिना सिंचाइको व्यवस्था गर्नु
- खेतीयोग्य भूमिमा सिँचाइ विस्तार गरी कृषि उपजहरुको व्यवसायिक उत्पादन वढाउनु
- वैकल्पिक सिँचाइ विधि प्रयोगमा कमि -आकाशेपानी सङ्कलन, पानीपोखरी तथा पानीट्याङ्की)
- कुलो मर्मत संभार हुन नसक्नु
- उपलव्ध पानीका स्रोतहरुको पूर्ण रुपमा सदुपयोग गर्न नसक्नु

सम्भावना तथा अवसरहरु

- जलाधार : दुर्वाङ, खाकावेशी, झिमरुक, छिर्तिङ, साउने, लिम्चि खोलाहरु

- वैकल्पिक सिंचाइ प्रविधिहरु प्रयोगमा ल्याउन सकिने
- सिँचाइ आयोजनाहरुमा ठूलो संख्यामा सञ्चालनमा आएको
- सिँचाइ कुलोहरु- करीव ५ किमि लम्वाइको) निर्माण भएको
- खेतयोग्य भूमिका करीव ४.५ प्रतिशत भूमिमा नियमित सिंचाइ हुँदै आएको

ग) सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति एवं कार्यक्रम तथा आयोजना

गाउँपालिकाले अंगिकार गरेको सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति एवं प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजनाहरु यसप्रकार रहेको छ ।

लक्ष्य : दिगो सिँचाइ,कृषि उत्पादन र उत्पादकत्वमा अभिवृद्धि

लक्ष्य : सिँचाई सेवाको विस्तारवाट उत्पादकत्वमा अभिवृद्धि

उद्देश्य

- जलाधार क्षेत्र, सीमसार, ताल तलैया, नदी खोला खोल्सी, तथा मुहानहरुको दिगो संरक्षण एवं उपयोग गर्दै नियमित रुपमा सिंचाइ सेवा उपलब्ध गराउनु
- सिँचाइका आधुनिक तथा वैकल्पिक प्रविधिहरुको अवलम्वनवाट सिंचाइ सेवा सुनिश्चित गर्नु ।

रणनीति

१. सिँचाइ आयोजनाहरुको मर्मत सम्भार र स्तरोन्नति गर्ने
२. सिँचाइ सेवा सुविधा बिकास र विस्तार गर्ने
३. वैकल्पिक सिंचाइ प्रविधिको व्यवस्था गर्ने
४. सिँचाइ सम्बन्धी नीति तर्जुमा तथा योजना कार्यान्वयन गर्ने

मुख्य कार्यक्रम तथा आयोजना

पालिकाको मुख्य कार्यक्रम तथा आयोजनाहरु यसप्रकार रहेको छ । पालिकाको कार्यक्रम तथा आयोजनालाई स्थानीय तहको योजना तर्जुमा दिग्दर्शन, २०७८ अनुसार निम्न अनुसार सङ्केतीकरण गरिएको छ ।

तालिका/ग्राफचित्र- २०
सिंचाइ : मुख्य कार्यक्रम तथा आयोजना

क.स	आयोजना तथा कार्यक्रम	अनुमानित कूल लागत रकम (रु. लाखमा)					प्राथमिकता कम	दिगो विकास लक्ष्य	लैङ्गिक संकेत	जल वायु संकेत
		२०८०/८१	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५				
१.	शेरा ओस्पा सिँचाइ-४	१००	१००	१००	१००	१००	१	२	२	१
२.	लाम्दी खोला भजेरा दर्वुक सिँचाइ-६	१००	१००	१००	१००	१००	१	२	२	१
३.	अमराई खोड खोला मैदान सिँचाई-२	१००	१००	१००	१००	१००	१	२	२	१
४.	ठूलाखेत वगर देखि पाग्रे सिँचाई-५	१०	१०	१०	१०	१०	१	२	२	१
५.	वराङ्गदी अर्चले खोला सिँचाई -८	२५	-	-	-	२५	१	२	२	१
६.	मुस्लाङ्ग खोला तल्लो धैरेनी सिँचाई -३	२०	२०	२०	२०	२०	१	२	२	१

तालिका/ग्राफचित्र- २० सिंचाइ : मुख्य कार्यक्रम तथा आयोजना										
क.स	आयोजना तथा कार्यक्रम	अनुमानित कूल लागत रकम (रु. लाखमा)					प्राथमिकता कम	दिगो विकास लक्ष्य	लैङ्गिक संकेत	जल वायु संकेत
		२०८०/८१	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५				
७.	ततोपानी टाँकीचौर सिचाई ७	५०	५०	२५	२५	५०	१	२	२	१
८.	लिदिन खोला सिचाई ९	२०	२०	५	५	५०	१	२	२	१
९.	नारायणगरी गुडिया कुलो १	२५	२५			५०	१	२	२	१

घ) अपेक्षित उपलब्धि, जोखिम तथा नतिजा खाका

- **अपेक्षित उपलब्धि तथा जोखिम पक्ष :**

आवधिक योजनाको कार्यान्वयनवाट कृषियोग्य भूमिको करीव ८० प्रतिशत भूमिका नियमित सिंचाइ हुनेछ र सिंचित भूमि विस्तार भएको हुनेछ । आकाशेपानीको निर्भरतामा रहेको अहिलेको कृषि प्रणालीमा सुधार भई आधुनिक विधिवाट लिफ्ट, स्पिडक्लर, प्लाष्टिक पोखरीहरु निर्माण भएको हुनेछ । संघीय र प्रदेश सरकारको अनुदानमा अत्याधिक निर्भर रहेको सन्दर्भमा स्थानीय तहलाई दिइने अनुदानहरुमा कटौती भई निर्धारित कार्यक्रम तथा आयोजनाहरुको कार्यान्वयन हुन नसक्ने जोखिम त्यत्तिकै रहेको छ ।

- **नतिजा खाका**

तालिका/ग्राफचित्र : २१ सिंचाइ : नतिजा खाका								
नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार बर्ष ०७९/८०	लक्ष्य परिमाण				
				०८०/८१	०८१/८२	०८२/८३	०८३/८४	०८४/८५
प्रभाव	खाद्यान्न उत्पादन वार्षिक वृद्धिदर	प्रतिशत		४	४	५	५	५
असर	वर्षभरी नियमित सिंचाइ भएको खेती योग्य भूमि	प्रतिशत	६०	६५	७२	७४	७८	८०
प्रतिफल हरु	आकाशे पानीमा निर्भर सिंचाइ भूमि	प्रतिशत	४०	३५	२८	२६	२२	२०
	सिंचाइका लागि निर्मित कुलोको लम्बाइ	किमि	१०२	११५	१३०	१४५	१५५	१७५
	प्रयोगमा आएको सिंचाइ प्रविधि -आकासे पानी संकलन प्लाष्टिक पोखरी, स्पिडक्लर, ड्रिप, लिफ्टिङ)	सख्यां	२	२	३	३	४	५

४.३ पर्यटन बिकास

क) पृष्ठभूमि

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ अनुसार पर्यटन क्षेत्रको विकास, विस्तार र प्रवर्द्धन एवं नवीन पर्यटकीय सेवा तथा कार्यहरु सम्वन्धी आयोजनाहरुको पहिचान, कार्यान्वयन, व्यवस्थापन, अनुगमन तथा नियमन गर्ने अधिकार स्थानीय तहलाई दिएको छ । पर्यटनलाई राष्ट्रिय अर्थतन्त्रको प्रमुख आधारको रुपमा ग्रहण गर्दै वैदेशिक मुद्रा आर्जन गर्ने एक प्रमुख श्रोतको रुपमा लिएको छ । रोजगारीका अवसरहरु सिर्जना हुने, स्थानीय उपजहरुको विक्री वितरण भई आयआर्जनमा सहयोग पुग्ने, स्थानीय सम्पदा एवं सँस्कृतिहरुको संरक्षण, प्रवर्द्धन हुने जस्ता विविध पक्षमा महत्वपूर्ण

सहयोग पुगी अन्तत, स्थानीय अर्थतन्त्र समेत चलायमान हुने हुँदा सम्भावना वोकेकोयस क्षेत्रको प्रवर्द्धन गर्नु उपयुक्त हुने हुन्छ ।

ख) वस्तुस्थिति विश्लेषण

समस्या तथा चुनौति

- पर्यटन प्रवर्द्धनका लागि प्रचार प्रसार गर्नु
- पर्यटकीय पूर्वाधार तथा संरचनाहरुको निर्माण गर्नु
- स्थानीय भाषा, संस्कृति, चाँडपर्वहरु क्रमिक रुपमा लोपोन्मुख र त्यसको संरक्षण गर्नु
- लगानी गर्न निजीक्षेत्रलाई आकर्षित गर्नु
- नजिकको धार्मिक, संस्कृति, ऐतिहासिक र पुरातात्विक सम्पदाहरुसंग सहकार्यवाट लाभ आर्जन गर्नु
- दीर्घकालीन पर्यटन विकास गुरुयोजना तर्जुमा नभएको
- सम्भाव्य पर्यटकीय क्षेत्र र सेवाहरुको पहिचान नहुनु
- साहसिक पर्यटन क्षेत्रको विकास हुन नसक्नु
- धार्मिक एवं ऐतिहासिक क्षेत्रहरुको प्रचार प्रसार एवं प्रवर्द्धन नहुनु

सम्भावना तथा अवसरहरु

- धार्मिक सम्पदाहरु : विभिन्न १८ स्थानहरुमा भगवती मन्दिर, विभिन्न ४ स्थानमा शिवालयहरु, देवदेवीका मन्दिरहरु
- प्राकृतिक सम्पदा : सिद्धगुफा, अमिली खोला गुफा, धनचौर पानीझरना, खोलानदीहरु,
- साहसिक पर्यटन : मसिनेको डाँडा
- सांस्कृतिक सम्पदा : मगर, गुरुङ, नेवार, कुमाल संस्कृति, नाचगान, रीतिथिति, भेषभुषाहरु, मगर सङ्ग्रहालय, नाचगानहरु -भजन, सोरठी, सराय, मारुनी, भैलो)
- पर्यटकीय क्षेत्रहरुको संरक्षण र प्रवर्द्धन हुँदै आएको
- होटेल, होस्टेहरु सञ्चालनमा : सेडलेङ्ग, चरेपानी, काफ्ले, गौचौर)
- पर्यटन विकासका पूर्वाधारहरु क्रमशः निर्माण हुदै
- पर्यटनलाई आयआर्जनसंग जोड्न प्रयास
- पर्यटन उद्योगसंग सम्वन्धित जनशक्तिको क्षमता विकास तथा तालिम प्रदान भएको

ग) सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति एवं कार्यक्रम तथा आयोजना

गाउँपालिकाले अंगिकार गरेको सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति एवं प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजनाहरु यसप्रकार रहेको छ ।

सोच : स्थानीय समृद्धिको आधार, पर्यटनको दिगो विकास

लक्ष्य : धार्मिक, साँस्कृतिक र ऐतिहासिक पर्यटकीय गन्तव्य वगनासकाली

उद्देश्य

- पर्यटकीय गन्तव्यहरु एवं सांस्कृतिक सम्पदाहरुको संरक्षण, प्रवर्द्धन एवं पूर्वाधारहरुको स्तरोन्नति गर्नु
- पर्यटक व्यवसायलाई विविधीकरण गर्दै रोजगारीका अवसरहरु सिर्जना गर्नु

रणनीतिहरु

१. गुणस्तरीय पर्यटन पूर्वाधार सुविधाको बिकास र विस्तार गर्ने
२. ऐतिहासिक, पुरातात्विक, धार्मिक एवं सांस्कृतिक महत्वका सम्पदाहरुको पहिचान, संरक्षण, सम्वर्द्धन एवं प्रवर्द्धन गर्ने

३. महिला, दलित तथा अति विपन्न वर्गको आवद्धता वढाउने
४. पर्यटन बिकास सम्बन्धी नीति तर्जुमा तथा योजना कार्यान्वयन गर्ने

मुख्य कार्यक्रम तथा आयोजना

पालिकाको मुख्य कार्यक्रम तथा आयोजनाहरु यसप्रकार रहेको छ । पालिकाको कार्यक्रम तथा आयोजनालाई स्थानीय तहको योजना तर्जुमा दिग्दर्शन, २०७८ अनुसार निम्न अनुसार सङ्केतीकरण गरिएको छ ।

तालिका/ग्राफचित्र- २२
पर्यटन विकास : कार्यक्रम तथा आयोजना

क्र. स	आयोजना तथा कार्यक्रम	अनुमानित कूल लागत रकम (रु. लाखमा)					प्राथमिकता क्रम	दिगो विकास लक्ष्य	लैङ्गिक संकेत	जल वायु संकेत
		२०८०/८१	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५				
१.	होमस्टे संचालन	३	३	३	३	३	१	८	१	१
२.	धार्मिक पर्यटन विकास तथा प्रवर्द्धन	१०	१०	१०	१०	१०	२	८	२	१
३.	पर्यटकीय पैदल मार्ग निर्माण	१५	१०	१०	५	५	२	८	२	१
४.	स्थानीय सम्पदाको मर्मत, जीर्णोद्वार, स्तरोन्नति	२५	२५	२५	२५	२५	२	८	३	१
५.	पर्यटकीय क्षेत्र तथा सम्पदाको प्रचार प्रसार	५	५	५	५	५	२	८	३	२
६.	पार्क तथा पिकनिक स्पट निर्माण	१०	१०	१०	१०	१०	२	८	२	१
७.	अतिथि सत्कार तथा व्यवस्थापन तालिम	५	५	५	५	५	२	८	२	३
८.	स्थानीय पर्यटन महोत्सव	५	५	५	५	५	१	८	२	२

घ) अपेक्षित उपलव्धि, जोखिम तथा नतिजा खाका

- **अपेक्षित उपलव्धि तथा जोखिम पक्ष**

आवधिक योजनाको कार्यान्वयनवाट पालिका क्षेत्रभित्र खासगरी धार्मिक पर्यटकहरुको आवगमनमा वृद्धि भएको हुनेछ । पर्यटकीय पूर्वाधारहरुको मर्मत सम्भार, स्तरोन्नति लगायत सम्पदाहरुको जीर्णोद्वार, नयाँ संरचना, पर्यटकहरुका लागि खानेवस्ने, यातायात, सुरक्षा लगायतका सेवा सुविधाहरुमा वृद्धि भएको हुनेछ । पर्यटन प्रवर्द्धनका लागि प्रचार प्रसारमा कमि, निर्धारित कार्यक्रम तथा आयोजनाहरु कार्यान्वयन हुन नसक्नु, निर्धारित वजेटको व्यवस्था हुन नसक्नु र संघ एवं प्रदेवाट अपेक्षित अनुदान प्राप्त हुन नसक्नु यसका जोखिम पक्षहरु हुन ।

- **नतिजा खाका**

तालिका/ग्राफचित्र : २३
पर्यटन विकास : नतिजा खाका

नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार बर्ष ०७९/८०	लक्ष्य परिमाण				
				०८०/८१	०८१/८२	०८२/८३	०८३/८४	०८४/८५
प्रभाव	स्थानीयको आयमा भएको वृद्धि	प्रतिशत		५	५.५	६	६.५	७

तालिका/ग्राफचित्र : २३ पर्यटन विकास : नतिजा खाका									
नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार बर्ष ०७९/८०	लक्ष्य परिमाण				
				०८०/८१	०८१/८२	०८२/८३	०८३/८४	०८४/८५
असर	पर्यटन व्यवसायवाट कूल रोजगारीता प्रदान	संख्या (सयमा)	१५०	२००	२२५	२५०	२७५	३००
प्रतिफल हरु	सुविधा सम्पन्नपर्यटकीय गन्तव्य स्थल यातायात, सुरक्षा, होटेल आदि	संख्या	५	८	१०	१२	१५	१७
	उपलब्ध पर्यटकीय सेवा तथा सुविधाका प्रकारहरु (पर्यटकीय क्षेत्र, सूचना केन्द्र, गाइड, सुरक्षा, मुद्रा सटही, होमस्टे, होटेल रेष्टुरेण्ट, यातायात, सपिङ, एजेण्ट, आदि)	संख्या	३	३	४	४	५	५
	व्यवस्थित होमस्टे र ग्रामीण पर्यटकीय गाउँ	संख्या	१	१	१	२	२	२
	व्यवस्थित वनभोज, पार्क	संख्या	–	९	९	९	९	९
	तालिम प्राप्त टुर गाइड	संख्या	०	५	५	५	१०	१०
	तालिम प्राप्त कुक, वेटर	संख्या	०	१५	१५	१५	२५	२५
	सालभरी भ्रमण गर्ने आन्तरिक पर्यटकको	संख्या हजारमा	५	६	७	८	९	१०
	भ्रमण गर्ने पर्यटकहरुको औषत वसाई	दिन	०	०	१	१	१	१
	पर्यटकको औषतमा दैनिक खर्च प्रति व्यक्ति	रु.हजार	१	१	२	२	२	२

४.४ उद्योग, व्यापार तथा व्यवसाय

क) पृष्ठभूमि

उद्योग, व्यापार, व्यवसायआर्थिक विकासका प्रमुख मेरुदण्डहरु हुन । यसको विकास, विस्तार एवं प्रवर्द्धनवाट रोजगारीका अवसरहरु सिर्जना हुने, आयश्रोत अभिवृद्धि हुने, स्थानीय स्तरमा उपलब्ध कच्चा पदार्थ, श्रम, सीप एवं प्रविधिहरुको सदुपयोग हुने र अन्तत, आर्थिक तथा सामाजिक रुपान्तरण ठूलो सहयोग पुग्ने गर्दछ । नेपालको संविधानले अर्थ, उद्योग र वाणिज्य सम्वन्धी नीतिमा तुलनात्मक लाभका क्षेत्रको पहिचान गरी उद्योगको विकास र विस्तार र उपलब्ध साधन र श्रोतको अधिकतम परिचालन गरी आर्थिक समृद्धि हासिल गर्ने पक्षलाई समावेश गरेको छ ।

ख) वस्तुस्थिति विश्लेषण

मुख्य समस्याहरु

- निजी क्षेत्रसंग सहकार्य हुन नसक्नु
- स्थानीय हाटवजार र वाह्य वजारसंग सम्वन्ध स्थापित हुन नसकेको र वजार प्रवर्द्धन हुन नसकेको
- उद्योगहरुमा आधारभूत पूर्वाधारहरु उपलव्ध हुन नसक्नु
- स्थानीय लघु, घरेलु तथा साना उद्योगहरुको विकास विस्तार तथा प्रवर्द्धनका लागि प्याकेज कार्यकम नहुनु

मुख्य चुनौतिहरु

- आयातित वस्तुमा परनिर्भरता घटाउदै कृषि उपजहरुमा आत्मनिर्भरताका लागि स्व उत्पादन वढाउनु
- वैदेशिक रोजगारीवाट फर्की आएका युवाहरुलाई व्यवसायतर्फ आकर्षण गर्नु
- स्थानीय कच्चा पदार्थ, साधन श्रोतमा आधारित लघु, घरेलु तथा साना उद्योगहरुको वजार विकास तथा प्रवर्द्धन गर्नु
- व्यवसायिक सीपयुक्त जनशक्तिको विकास गर्नु र वजारको माग अनुसार जनशक्ति तयार पार्नु
- औद्योगिक क्षेत्र विस्तारका लागि निजी क्षेत्रलाई आकर्षित गर्दै लगानी भित्र्याउनु

मुख्य सम्भावना तथा अवसरहरु

- कृषि तथा पशुपालन -दुध, मासु अण्डा), माछापालन, फलफुल -किवी एभोगाडो, ड्रागन फ्रुट्स) एवं वेमौसमी तरकारी, कफी, अदुवा वेसार आदिमा आधारित उद्योगहरु व्यवसायिक सम्भावना
- गैरवन पैदावर तथा जडीवुटीमा आधारित उद्योग व्यवसायहरुको सम्भाव्यता अधिक
- आन्तरिक पर्यटनमा आधारित हस्तकलाका उद्योग, कोशेलीघर, आदिको सम्भाव्यता रहेको
- नजिकाका वुटवल, भैरहवा, सुनौली लगायतका ठूला शहर वजारहरु तथा जनघनत्व अधिक रहेका क्षेत्रहरु उपलव्ध
- उद्यमशीलता विकासका लागि २०० जनालाई तालिम र ६६ जनालाई व्यवसायिक सीप तालिम प्रदान भएको
- ढाका वुनाई, डोकोनाम्लो, दुनाटपरी जस्ता उद्योगहरुको प्रवर्द्धन हुँदै आएको, स्थानीय कच्चा पदार्थमा आधारित लघु, घरेलु तथा साना उद्योग ६० वटा र महिलाद्वारा सञ्चालित उद्योग व्यवसायको संख्या १०४ क्रियाशील रहेको

ग) सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति एवं कार्यक्रम तथा आयोजना

गाउँपालिकाले अंगिकार गरेको सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति एवं प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजनाहरु यसप्रकार रहेको छ ।

सोच : घरेलु तथा साना उद्योगको विकास र विस्तार : स्थानीय अर्थतन्त्रको दिगो आधार

लक्ष्य : उद्योग व्यवसायहरुको प्रवर्द्धनवाट स्थानीय अर्थतन्त्रमा सुधार ल्याउने

उद्देश्य

- स्थानीय साधन,श्रोत तथा कच्चा पदार्थमा आधारित उद्योगहरुको संरक्षण, प्रवर्द्धन एवं विकासलाई प्रोत्साहित गर्नु
- घरेलु तथा साना उद्योग व्यवसायमा स्थानीय समुदायको आवद्धता वढाउदै आय वृद्धि र रोजगारीता सिर्जना गर्नु

रणनीतिहरु

१. स्थानीय कच्चा पदार्थ, साधन श्रोत र सीपको सदुपयोगमा वृद्धि गर्ने
२. स्थानीय उत्पादनहरुको वजार प्रवर्द्धन गर्ने
३. उद्योग व्यवसायमा युवा, महिला, दलित तथा अति विपन्न वर्गको आवद्धता वढाउने
४. उद्योग, व्यवसाय तथा सेवा सम्बन्धी नीति तर्जुमा तथा योजना कार्यान्वयन गर्ने

मुख्य कार्यक्रम तथा आयोजना

पालिकाको मुख्य कार्यक्रम तथा आयोजनाहरु यसप्रकार रहेको छ । पालिकाको कार्यक्रम तथा आयोजनालाई स्थानीय तहको योजना तर्जुमा दिग्दर्शन, २०७८ अनुसार निम्न अनुसार सङ्केतीकरण गरिएको छ ।

तालिका/ग्राफचित्र- २४ उद्योग व्यापार व्यवसाय : कार्यक्रम तथा आयोजना										
क्र. स	आयोजना तथा कार्यक्रम	अनुमानित कूल लागत रकम (रु. लाखमा)					प्राथमिकता क्रम	दिगो विकास लक्ष्य	लैङ्गिक संकेत	जल वायु संकेत
		२०८०/८१	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५				
१.	स्थानीय सीपमा आधारित उद्योगको प्रवर्द्धन	१०	१०	१०	१०	१०	१	९	२	३
२.	दुना टपरी उद्योग	५	५	५	५	५	१	९	१	२
३.	व्यवसाय सीप तथा क्षमता विकास तालिम	१०	१०	०	०	०	२	९	२	२
४.	जडिबुटी संकलनप्रशोधन	२०	२०	१०	०	०	१	९	२	२
५.	सीप तथा उद्यमशिलता विकास तालिम	२०	२०	२०	२०	२०	२	९	१	२
६.	दुधजन्य उद्योग प्रवर्द्धन	१५	१५	१५	१५	१५	१	९	२	२
७.	कृषि वनमा आधारित उद्योगको विकास विस्तार	२०	२०	२०	२०	२०	१	९	१	२
८.	औद्योगिक ग्राम स्थापना	५०	५०	५०	५०	०	१	९	२	३
९.	उद्यमशीलता प्रोत्साहन तथा अनुदान	२५	२५	२५	२५	२५	१	९	१	३
१०.	गरिवी निवारणका लागि लघु, घरेलु तथा साना उद्योग प्रवर्द्धन	२०	२०	२०	२०	२०	१	१	१	३

घ) अपेक्षित उपलब्धि, जोखिम तथा नतिजा खाका

- **अपेक्षित उपलब्धि तथा जोखिम पक्ष**

आवधिक योजनाको कार्यान्वयनवाट स्थानीय सीप, साधन, श्रोत एवं प्रविधिमा आधारित लघु, घरेलु तथा साना उद्योगहरुको विकास, विस्तार एवं प्रवर्द्धन भएको हुनेछ । जडीवुटीमा आधारित उद्योग व्यवसाय, कृषि तथा कृषि वनमा आधारित उद्योग व्यवसायहरुको विकास भएको हुनेछ । यस अवधिमा पालिका क्षेत्रभित्र औद्योगिक ग्राम सञ्चालन भएको हुनेछ । यसका लागि निजी क्षेत्र, युवा वर्ग एवं वैदेशिक रोजगारीवाट फर्केका युवाहरुको आकर्षणमा निर्भर हुने हुन्छ, जुन निक्कै चुनौतिपूर्ण छ । निजी क्षेत्रको लगानी वृद्धिका लागि व्यवसायिक वातावरण सिर्जना हुनुपर्ने हुन्छ जुन पक्ष देशको राजनीति, आर्थिक एवं सामाजिक परिवेशवाट प्रभावित हुने गर्दछ ।

- **नतिजा खाका**

तालिका/ग्राफचित्र : २५ उद्योग, व्यापार तथा व्यवसाय : नतिजा खाका								
नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार बर्ष ०७९/८०	लक्ष्य परिमाण				
				०८०/८१	०८१/८२	०८२/८३	०८३/८४	०८४/८५
प्रभाव	रोजगारीमा गैरकृषि क्षेत्रको योगदान	प्रतिशत	३५	३५	३८	४०	४२	४५
असर	पालिकाको वार्षिक आयात निर्यातको अनुपात - आयात : निर्यात)	अनुपात	५:१	५:१.५	५:२	५:२.५	५:३	५:३.५
प्रतिफल हरु	चालु लघु, घरेलु तथा साना उद्योग	संख्या	७२९	७३०	७३५	७३८	७४०	७४५

तालिका/ग्राफचित्र : २५ उद्योग, व्यापार तथा व्यवसाय : नतिजा खाका								
नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार बर्ष	लक्ष्य परिमाण				
			०७९/८०	०८०/८१	०८१/८२	०८२/८३	०८३/८४	०८४/८५
	कानुन अनुसारसम्वन्धित निकायमा कर चुक्ता गर्ने उद्योग	प्रतिशत	१५	१८	२०	२३	२५	३०
	स्थानीय हस्तकलामा आधारित उद्योग व्यवसाय	संख्या	०	५	७	९	१२	१५
	जडिवुटीमा आधारित उद्योग व्यवसाय	संख्या	०	५	७	९	१२	१५
	सीपमूलक व्यवसायिक तालिम आर्जन गर्ने व्यक्ति	संख्या	२४०	२६०	२८०	३००	३२०	३४०
	सुचारु औद्योगिक ग्राम	संख्या	०	०	१	१	१	१

४.५ वैंक, वित्तीय संस्था तथा सहकारी बिकास

क) पृष्ठभूमि

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ ले सहकारी संस्था सम्वन्धी स्थानीय नीति, कानुन, मापदण्डको निर्माण, कार्यान्वयन र नियमन, दर्ता, अनुमति, खारेजी, विघटन गर्ने समेत अधिकार स्थानीय तहलाई दिएको छ । सहकारी क्षेत्रको प्रवर्द्धन, परिचालन र विकास, तिनीहरुको क्षमता अभिवृद्धि जस्ता कार्यहरु पनि स्थानीय तहकै अधिकार क्षेत्रभित्र रहेको छ । देशको आर्थिक विकास तथा व्यापार व्यवसाय प्रवर्द्धन, एवं पूँजी परिचालनमा वैकिङ क्षेत्रको उल्लेखनीय भूमिका खेल्दै आएको छ ।

ख) वस्तुस्थिति विश्लेषण

मुख्यसमस्याहरु

- वित्तीय नीति, नियम तथा मापदण्डहरु निर्माण तथा कार्यान्वयन नहुनु
- महिला सहकारी संस्थाहरुको विस्तार गर्न नसक्नु
- सहकारी सदस्यहरुमा क्षमता अभिवृद्धिको कमि तथा व्यवसायिकताको विकास गर्न नसक्नु

मुख्यचुनौतिहरु

- विपन्न वर्गलाइ वैंकिङ सेवा पहुँच वृद्धि गर्नु
- कृषि, पर्यटन, लघु, घरेलु तथा साना उद्योगहरुमा कर्जा प्रवाहमा अभिवृद्धि ल्याउनु
- परियोजना तथा सामुहिक जमानीमा ऋण सुविधा उपलव्ध गर्नु
- व्याँजदरलाई नियन्त्रण गर्नु
- धितो मूल्याङ्कन तथा ग्रामीण धितोको जटिलता हटाउनु

मुख्य सम्भावना तथा अवसरहरु

- कर्जा तथा ऋण सेवा सुविधा उपलव्ध
- वाणिज्य वैंक, लघु वित्त एवं सहकारी संस्थाहरु कियाशील
- वचत, लगानी, रेमिट सेवा सुविधाहरु उपलव्ध
- निक्षेप सङ्कलन वैंकहरुवाट रु.८३ करोड ७३ लाख
- सहकारीहरुको सञ्चालनवाट वचत सङ्कलन रु.२५ करोड ६८ लाख

- आम नागरिकहरुको वचत सङ्कलन, कर्जा प्रवाह एवं रेमिट सेवाहरु सञ्चालनमा
- वित्तीय एवं सहकारी संस्थाहरु पालिका क्षेत्र भित्र क्रियाशील रहेको
- सहकारी संस्थाहरुको क्षमता विकासमा सहयोग

ख) सोच, लक्ष्य, रणनीति तथा कार्यक्रम आयोजना
गाउँपालिकाले अंगिकार गरेको सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति एवं प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजनाहरु यसप्रकार रहेको छ ।

सोच : वित्तीय पहुँचमा सहजता : उद्यमशीलता र रोजगारीता

लक्ष्य : वित्तीय स्रोतहरुको प्रभावकारी परिचालनवाट उद्योग व्यवसायको प्रवर्द्धन

उद्देश्य
- सहकारी संस्थाहरुलाई सवल, प्रतिस्पर्धी र व्यवसायिक वनाउदै वित्तीय सेवाको पहुँच वृद्धि गर्नु
- प्रतिस्पर्धात्मक एवं तुलनात्मक लाभ भएका व्यवसायिक क्षेत्रहरुमा वित्त परिचालनका लागि प्रोत्साहित गर्नु

रणनीतिहरु
१. सहकारीता बिकास गर्ने
२. सङ्कलित पूँजीलाई छिटो प्रतिफल प्राप्त हुने क्षेत्रमा परिचालन गर्ने
३. विप्रेषण (रेमिटेन्स) लाई उद्यम र व्यवसायमा परिचालन गर्ने
४. वित्तीय परिचालन तथा सहकारी बिकास सम्बन्धी नीति तर्जुमा तथा योजना कार्यान्वयन गर्ने

मुख्य कार्यक्रम तथा आयोजना
पालिकाको मुख्य कार्यक्रम तथा आयोजनाहरु यसप्रकार रहेको छ । पालिकाको कार्यक्रम तथा आयोजनालाई स्थानीय तहको योजना तर्जुमा दिग्दर्शन, २०७८ अनुसार निम्न अनुसार सङ्केतीकरण गरिएको छ ।

तालिका/ग्राफचित्र- २६
वैंक, वित्तीय संस्था सहकारी : कार्यक्रम तथा आयोजना

क.स	आयोजना तथा कार्यक्रम	अनुमानित कूल लागत रकम (रु. लाखमा)					प्राथमिकता क्रम	दिगो विकास लक्ष्य	लैङ्गिक संकेत	जल वायु संकेत
		२०८०/८१	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५				
१.	सहकारीको संस्था क्षमता विकास कार्यक्रम	१०	१०	५	५	५	२	१	२	३
२.	सहकारी व्यवसाय विकास तथा विस्तार कार्यक्रम	१०	१०	५	५	५	२	१	२	३
३.	सहकारी मार्फत व्यवसाय प्रवर्द्धन	२०	१५	१०	७	५	२	१	२	३
४.	वित्तीय सेवा प्रवर्द्धन तथा साक्षरता कार्यक्रम	५	५	५	५	५	२	१	२	३
५.	महिला कृषि सहकारी प्रवर्द्धन विकास	१०	१०	१०	१०	१०	२	१	१	३
६.	सहकारी संस्था नियमन तथा अनुगमन	५	५	५	५	५	२	१	२	३

घ) अपेक्षित उपलब्धि, जोखिम तथा नतिजा खाका

➧ अपेक्षित उपलब्धि तथा जोखिम पक्ष

आवधिक योजना कार्यान्वयनवाट खासगरी सहकारी संस्थाहरुको क्षमता अभिवृद्धि हुनेछ । सहकारीमा आवद्ध सदस्यहरुको व्यवसायिक सीप र क्षमतामा अभिवृद्धि भई स्वरोजगारीता सिर्जना भएको हुनेछ । वित्तीय संस्थाहरुवाट गरिने कर्जा प्रवाहमा सहजता नभएको, धितो मूल्याङ्कन र धितो राखिने वस्तुपनि विविध प्रावधानका कारण उपयुक्त नहुने हुँदा अपेक्षित प्रतिफल प्राप्तिमा पर्याप्त आशंकाहरु देखिएका छन ।

➧ नतिजा खाका

तालिका/ग्राफचित्र : २७
वैंक, वित्तीय संस्था तथा सहकारी बिकास : नतिजा खाका

नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार बर्ष २०७९/८०	लक्ष्य परिमाण				
				०८०/८१	०८१/८२	०८२/८३	०८३/८४	०८४/८५
प्रभाव	वित्तीय संस्थाको कर्जा वाट व्यवसायिहरुको आय वृद्धिमा परेको सकरात्मक परिणाम	प्रतिशत		५	७	१०	१२	१५
असर	वैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुवाट भएको कूल कर्जा प्रवाह -कूल निक्षेप संकलन रकमको)	प्रतिशत	५५	५८	६०	६३	६५	६८
प्रतिफल हरु	सुचारु वैंक तथा वित्तीय संस्था	संख्या	३	३	४	४	५	५
	वचत तथा ऋण समेत को कूल सहकारी संस्था	संख्या	३२	३५	३८	४०	४३	४५
	महिलाहरुद्वारा सञ्चालित सहकारी संख्या	संख्या	५	७	९	११	१३	१५
	सहकारी संस्थामा आवद्ध सदस्यहरु	संख्या	११२०	११५०	११७५	१२००	१२३०	१२५०
	सहकारी संस्थावाट भएको कूल कर्जा लगानी -कूल निक्षेपको)	प्रतिशत	६०	६८	७०	७३	७५	७५

४.६ श्रम, रोजगार तथा सुरक्षित आप्रवासन

क) पृष्ठभूमि

नेपालको संविधानले श्रम तथा रोजगारीको हकलाई मौलिक हकको रुपमा स्थापित गरेको छ । वि.सं. २०८० देखि वैदेशिक रोजगारीका लागि वाध्यात्मक रुपमा विदेशिनु पर्ने स्थिति सवै नेपालीका लागि अन्त्य हुने घोषणा समेत देशवाट भएको छ । साथसाथै देशको वढ्दो वेरोजगारीलाई सम्वोधन गर्ने उद्देश्यले वैदेशिक रोजगारीलाई पनि मर्यादित एवं सुरक्षित वनाउने उद्देश्यले सहयोगी राष्ट्रको सहयोगमा सामी कार्यक्रमलाई कार्यान्वयनमा ल्याएको छ र गन्तव्य राष्ट्रमा जानु अधि सोका वारेमा विस्तृत जानकारी लिन, सम्वन्धित कामवारे सीपमूलक तालिम लिन सक्ने व्यवस्था समेत भएको छ ।

ख) वस्तुस्थिति विश्लेषण

मुख्य समस्याहरु

- वित्त साक्षरता कार्यक्रम सञ्चालन नहुनु
- वैदेशिक रोजगारीवाट फर्केका युवाहरुलाई उद्योग व्यवसाय तथा कृषि खेतीमा प्रति आकर्षण गर्न नसक्नु
- वैदेशिक रोजगारी सम्वन्धी सूचना केन्द्र सञ्चालन नहुनु

मुख्य चुनौतिहरु

- युवाहरुलाई रोजगार प्रदान गर्नु
- सुरक्षित वैदेशिक रोजगारी क्षेत्रहरुको पहिचान र वैदेशिक रोजगारी सम्वन्धी कानुनी सहायता उपलव्ध गराउनु
- विप्रेषणलाई आयमूलक क्षेत्रमा परिचालन गर्नु

मुख्य सम्भावना तथा अवसरहरु

- युवा समूह उपस्थिति अधिक
- विप्रेषण ठूलो रकममा भित्रिएको र आवद्ध घरधुरीको आर्थिक सामाजिक अवस्थामा सुधार
- वैदेशिक रोजगारीवाट फर्केका युवाहरुमा सीप र पूँजी उपलव्ध
- प्रधानमन्त्री रोजगार कार्यक्रम सञ्चालनमा
- वैदेशिक रोजगारी सम्वन्धी अभिमुखीकरण कार्यक्रम सञ्चालन
- सीपमा आधारित तालिम कार्यक्रमहरु सञ्चालन
- वैदेशिक रोजगारीवाट फर्केका युवाहरुको उपस्थिति

ग) सोच, लक्ष्य, रणनीति तथा कार्यक्रम आयोजना

गाउँपालिकाले अंगिकार गरेको सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति एवं प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजनाहरु यसप्रकार रहेको छ ।

सोच : सीपयुक्त दक्ष जनशक्तिको विकास : गरिवी न्यूनीकरणको आधार

लक्ष्य : सीपयुक्त, व्यवसायिक जनशक्तिको विकासवाट रोजगारीताको सिर्जना

उद्देश्य

- श्रमशक्तिको क्षमता, दक्षता तथा व्यवसायिक सीप अभिवृद्धि गर्नु
- स्व/रोजगारीताका अवसरहरु सिर्जना गर्नु
- वैदेशिक रोजगारीलाई मर्यादित, सुरक्षित एवं व्यवस्थित वनाउनु

रणनीतिहरु

१. सीप बिकास तथा क्षमता अभिवृद्धि गर्ने
२. गन्तव्य स्थानवारे अभिमुखीकरण गर्ने
३. न्यायमा सहज पहुँच वृद्धि गर्ने
४. विप्रेषणलाई सुरक्षित क्षेत्रमा लगानी गर्ने

मुख्य कार्यक्रम तथा आयोजना

पालिकाको मुख्य कार्यक्रम तथा आयोजनाहरु यसप्रकार रहेको छ । पालिकाको कार्यक्रम तथा आयोजनालाई स्थानीय तहको योजना तर्जुमा दिग्दर्शन, २०७८ अनुसार निम्न अनुसार सङ्केतीकरण गरिएको छ ।

तालिका/ग्राफचित्र- २८ श्रम, रोजगारी तथा सुरक्षित आप्रवासन : कार्यक्रम आयोजना विवरण										
क्र. स	आयोजना तथा कार्यक्रम	अनुमानित कूल लागत रकम (रु. लाखमा)					प्राथमिकता क्रम	दिगो विकास लक्ष्य	लैङ्गिक संकेत	जल वायु संकेत
		२०८० /८१	२०८१ /८२	२०८२ /८३	२०८३ /८४	२०८४ /८५				
१.	प्रधानमन्त्री रोजगार कार्यक्रम थप प्रभावकारी वनाउने	३०	३०	३०	३०	३०	१	८	१	३
२.	व्यवसायिक सीप वृद्धि कार्यक्रम	२०	२०	२०	२०	२०	२	८	२	३
३.	विदेशबाट फर्किएका युवा लक्षित विशेष कार्यक्रम	२५	२५	२५	२५	२५	१	८	१	३
४.	प्लम्वर, सिकर्मी, डकर्मी, हाउस वयरिङ्ग लगायत सीप विकास तालिम	२५	२५	२५	२५	२५	१	८	१	३
५.	सहुलियत कर्जा व्यवस्था	४०	४०	४०	४०	४०	२	८	२	३
६.	वैदेशिक रोजगारीका लागि गन्तव्य स्थान वारे अभिमुखीकरण	१०	१०	१०	१०	१०	२	८	२	३
७.	वैदेशिक रोजगारी सीप विकास तालिम	२५	२५	२५	२५	२५	२	८	१	३

घ) अपेक्षित उपलब्धि, जोखिम तथा नतिजा खाका

➧ अपेक्षित उपलब्धि तथा जोखिम पक्ष

आवधिक योजनाको कार्यान्वयनवाट खासगरी वैदेशिक रोजगारीवाट फर्केका युवाहरु व्यवसायिक खेतीमा आवद्ध हुनेछन र विप्रेषण पनि उत्पादनमूलक क्षेत्रमा सदुपयोग हुनेछ । त्यसैगरी व्यवसायिक सीप तालिमवाट युवा वर्ग लाभान्वित भई स्वरोजगार हुनेछन । तापनि प्राप्त विप्रेषणहरु फर्जुल लगायत अन्य क्षेत्रमा खर्चित हुँदै आएको सन्दर्भमा अझैपनि उत्पादनमूलक क्षेत्रमा लगानी हुने कुरा आफैमा शंकास्पद छ । युवा वर्गको वैदेशिक रोजगारी तर्फको विशेष आकर्षणका कारण सीपमूलक व्यवसायिक तालिम प्रदानवाट मात्रै स्वदेशमा रोजगारीका अवसरहरु सिर्जना हुने पक्ष चुनौतिपूण देखिन्छ ।

➧ नतिजा खाका

तालिका/ग्राफचित्र : २९ श्रम, रोजगार तथा सुरक्षित आप्रवासन : नतिजा खाका								
नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार बर्ष ०७९/८०	लक्ष्य परिमाण				
				०८०/८१	०८१/८२	०८२/८३	०८३/८४	०८४/८५
प्रभाव	रोजगार युवाहरुको आय भएको वृद्धि	प्रतिशत		५	५.५	६	६.५	७
असर	उत्पादनमूलक क्षेत्रमा विप्रेषण आय लगानी	प्रतिशत	५	७	१०	१३	१५	२०
प्रतिफल हरु	रोजगार सूचना प्रणालीवाट लाभान्वित	संख्या हजारमा	१.५	२.०	३.०	४.०	५.०	६.०
	कृषि, उद्योग एवं पूर्वाधार जस्ता क्षेत्रमा रोजगारी सिर्जना	संख्या		४२५	५५०	५७५	६००	६२५

तालिका/ग्राफचित्र : २९ श्रम, रोजगार तथा सुरक्षित आप्रवासन : नतिजा खाका								
नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार बर्ष ०७९/८०	लक्ष्य परिमाण				
				०८०/८१	०८१/८२	०८२/८३	०८३/८४	०८४/८५
	सिटिइभिटीवाट प्राविधिक, सीपमूलक,व्यवसायिक तालिम लिएका दक्षजनशक्ति	संख्या	१५०	१७५	२००	२२५	२५०	२७५
	वैदेशिक रोजगारीमा जाने	संख्या	१३०६	१३१५	१३२५	१३३०	१३३५	१३४०
	सीपमूलक तालिम लिई वैदेशिक रोजगारीमा जाने	संख्या	–	१५	२५	३०	३५	४०
	वैदेशिक रोजगारीताबाट फर्की स्वदेशमा उद्योग, व्यवसाय गर्ने	संख्या	३०	३५	४०	४५	५०	६०
	विप्रेषण वित्तीय साक्षरता कार्यकमवाट लाभान्वित जनसंख्या -वैदेशिक रोगजारीमा जानेको)	प्रतिशत	५	१५	२५	३५	४५	५५
	विप्रेषणवाट वार्षिक रुपमा प्राप्त रकम	रु. करोड	३९	४३	४५	४८	५३	५५

परिच्छेद-पाँचः सामाजिक बिकास

पृष्ठभूमि

सामाजिक विकासका लागि प्रमुख क्षेत्रको रुपमा रहेका शिक्षा, आधारभूत स्वास्थ्य तथा पोषण, खानेपानी तथा सरसफाइ, लक्षित वर्ग तथा सामाजिक समावेशीकरण, युवा तथा खेलकुद र कला, भाषा, साहित्य तथा संस्कृतिका जस्ता क्षेत्रको विद्यमान अवस्था, समस्या तथा चुनौतिहरुको विश्लेषण गरी आगामी ५ वर्षका लागि उद्देश्य निर्धारण, लक्ष्य परिमाण र सोको प्राप्तीका लागि अवलम्वन गरिने रणनीति तथा कार्यनीति निर्धारण र प्रमुख कार्यक्रमहरु समेत तर्जुमा भएको छ ।

५.१ शिक्षा

क) पृष्ठभूमि

नेपालको संविधानले हरेक नागरिकलाई आधारभूत शिक्षा अनिवार्य तथा निःशुल्क पाउने प्रत्याभूति गरेको छ र माध्यामिक तह सम्मको शिक्षालाई निःशुल्क गर्ने नीति पनि नेपाल सरकारले अंगिकार गरेको छ । शिक्षालाई वैज्ञानिक, प्राविधिक, व्यवसायिक, सीपमूलक वनाउदै दक्ष जनशक्ति उत्पादन गर्ने नीति समेत राष्ट्रवाट ग्रहण भएको छ । गुणस्तरीय शिक्षामा सवैको पहुँच स्थापित गर्ने दिशामा नेपालले लिएको दिगो विकास लक्ष्यलाई समेत आत्मसाथ गर्दै वगनासकाली गाउँपालिकाले आगामी वर्षहरुका लागि योजना तर्जुमा गरेको छ ।

ख) वस्तुस्थिति विश्लेषण

मुख्य समस्याहरु

- विद्यालयहरुको नियमित अनुगमन र सुपरीवेक्षण कमि
- विद्यालयमा अतिरिक्त क्रियाकलाप लगायत आधारभूत भौतिक पूर्वाधारहरुको कमि र वालवालिका, अपाङ्गतामैत्री पूर्वाधारहरु, शैक्षिक सामाग्री, पुस्तकालय र प्रयोगशालाको कमि
- विद्यालय, विद्यार्थी र अभिभावकहरु वीच सम्वादको अभाव
- आपतकालीन अवस्थामा वैकल्पिक माध्यमवाट सिकाइलाई निरन्तरता दिन नसक्नु
- सिकाइ उपलब्धि दर न्यून
- कक्षा कोठा अनुसार शिक्षक व्यवस्था गर्न नसक्नु ।

मुख्य चुनौतिहरु

- उमेर समूहका वालवालिकाहरुलाई विद्यालयको पहुँचमा ल्याउनु र टिकाइ राख्नु
- शिक्षालाई गुणस्तरीय, व्यवहारिक, प्राविधिमैत्री वनाउनु र माग अनुसारका सीपयुक्त जनशक्ति विकास गर्नु
- माध्यामिक तह (११-१२) लाई निःशुल्क शिक्षा प्रदान गर्नु

मुख्य सम्भावना तथा अवसरहरु

- साक्षरता दर वढ्दो क्रममा
- उमेर समूहका प्रायः सवै वालवालिकाहरुको विद्यालयमा पहुँच
- शिक्षामा लगानी गर्न निजी क्षेत्र आकर्षित
- वालवालिकालाई गुणस्तरीय, व्यवहारिक शिक्षा दिनुपर्नेमा अभिभावकहरु सचेत एवं आवश्यक रकम खर्चिन तयार
- विद्यालयहरुमा आइसिटि, सिसिक्यामरा, डिजिटल उपकरण, विज्ञान प्रयोगशाला, पुस्तकालयको व्यवस्था हुँदै
- विद्यालयहरुमा दिवाखाजा, सेनिटरी प्याड, नर्ससेवाको व्यवस्था
- तालिम प्राप्त, विषयगत शिक्षकको व्यवस्था, दरवन्दी मिलान
- स्थानीय पाठ्याक्रम निर्माण भई कार्यान्वयनमा
- विद्यालयसँग गाउँपालिका, गाउँ शिक्षा योजना, विद्यालय सुधार योजना कार्यक्रमहरु सञ्चालनमा रहेको
- विद्यार्थी भर्नादर करीव ९९ प्रतिशत भन्दा वढी

ग) सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति तथा कार्यक्रम आयोजना
गाउँपालिकाले अंगिकार गरेको सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति एवं प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजनाहरु यसप्रकार रहेको छ ।

सोच : सीपमुलक, व्यवसायिक र व्यवहारिक शिक्षामा गुणस्तर : आर्थिक, सामाजिक विकासमा रुपान्तरण
लक्ष्य : गुणस्तरीय शिक्षामा सवैको पहुँच अभिवृद्धि

उद्देश्य
- शिक्षामा गतिगरिव, विपन्न तथा सीमान्तकृत वर्ग लगायत सवैको सहज पहुँच अभिवृद्धि र समावेशीता सुनिश्चित गर्नु
- विद्यालयहरुमा आधारभूत भौतिक एवं शैक्षिक सुविधाको सुनिश्चिततावाट गुणस्तरीय, प्रयोगात्मक, व्यवहारिक, व्यवसायिक एवं प्राविधिक शिक्षा प्रदान गर्नु
- अग्रेजी माध्यमबाट शिक्षण सिकाइ पद्धतिको सुरुवात गर्दै लैजाने ।

रणनीतिहरु
१. साक्षरता वृद्धि तथा उमेर समूहका वालवालिकाहरुलाई विद्यालयको पहुँचमा ल्याउने
२. शिक्षालाई सर्वसुलभ बनाउने
४. शिक्षाको गुणस्तरमा अभिवृद्धि गर्ने
५. शैक्षिक पूर्वाधारको व्यवस्था गर्ने
६. प्राविधिक जनशक्ति विकास गर्ने
७. आधारभूत शिक्षा सम्बन्धी नीति तर्जुमा तथा योजना कार्यान्वयन गर्ने
८. शीपसंगै शिक्षामा कम्प्युटर तथा व्यवसायिक ज्ञान अनिवार्य गर्ने

मुख्य कार्यक्रम तथा आयोजना
पालिकाको मुख्य कार्यक्रम तथा आयोजनाहरु यसप्रकार रहेको छ । पालिकाको कार्यक्रम तथा आयोजनालाई स्थानीय तहको योजना तर्जुमा दिग्दर्शन, २०७८ अनुसार निम्न अनुसार सङ्केतीकरण गरिएको छ ।

तालिका/ग्राफचित्र ३०
शिक्षा : कार्यक्रम तथा आयोजना

क. स	आयोजना तथा कार्यक्रम	अनुमानित कूल लागत रकम (रु. लाखमा)					प्राथमिकता क्रम	दिगो विकास लक्ष्य	लैङ्गिक संकेत	जल वायु संकेत
		२०८०/८१	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५				
१.	शैक्षिक सामाग्री व्यवस्थापन	२०	२०	२०	२०	२०	२	४	३	३
२.	विज्ञान प्रयोगशाला	२०	२०	२०	२०	२०	२	४	३	३
३.	शिक्षक तालिम	५	५	५	५	५	२	४	१	३
४.	विद्यालय सुधार योजना	६	६	६	६	६	२	४	२	३
५.	सहभागितामूलक सिकाइ	५	५	५	५	५	२	४	१	३
६.	विद्यार्थी पोशाक, झोला	१०	१०	१०	१०	१०	१	४	१	३
७.	दिवाखाजा व्यवस्था	५०	५०	५०	५०	५०	१	४	१	३
८.	शारीरिक मानसिक गतिविधि	३	३	३	३	३	२	४	२	३
९.	भर्ना अभियान	१	१	१	१	१	१	४	२	३

तालिका/ग्राफचित्र ३० शिक्षा : कार्यक्रम तथा आयोजना										
क्र. स	आयोजना तथा कार्यक्रम	अनुमानित कूल लागत रकम (रु. लाखमा)					प्राथमिकता क्रम	दिगो विकास लक्ष्य	लैङ्गिक संकेत	जल वायु संकेत
		२०८० /८१	२०८१ /८२	२०८२ /८३	२०८३ /८४	२०८४ /८५				
१०.	प्राथमिक उपचार तथा सेनटरी प्याड र नर्स	२५	२५	२५	२५	२५	१	३	१	३
११.	स्थानिय भाषा शिक्षण	१	१	१	१	१	२	४	२	३
१२.	प्रौढ शिक्षा	२	२	२	२	२	२	४	१	३
१३.	पुस्तकालय	१०	१०	१०	१०	१०	२	४	२	३
१४.	आईसिटी तालिम	५	५	५	५	५	२	१६	१	३
१५.	विद्यालय भौतिक पूर्वाधार स्तरोन्नति	३०	३०	३०	३०	३०	२	७	३	३
१६.	स्काउट तालिमको निर्माण तथा प्रर्वद्धन	१५	१५	१५	१५	१५	२	४	२	३
१७.	अविभावक शिक्षा तथा सचेतिकरण कार्यक्रम	४	४	४	४	४	१	१	१	१
१८.	वहुकक्षा विद्यायलको स्थापना सम्वन्धी तालिम	२	२	२	२	२				
१९.	मा.वि.शिक्षा परामर्श सेवा	१	१	१	१	१				
२०.	शिक्षक तथा विद्यार्थी पुरस्कार तथा दण्ड व्यवस्था	२	२	२	२	२				

घ) अपेक्षित उपलब्धि, जोखम पक्ष तथा नतिजा खाका

➧ अपेक्षित उपलब्धि तथा जोखिम पक्ष

आवधिक योजनाको कार्यान्वयनवाट गुणस्तरीय शिक्षा प्रदानमा सुधार आएको हुनेछ । तालिम प्राप्त शिक्षकहरुको व्यवस्था, उत्कृष्ट विद्यालय, शिक्षक एवं विद्यार्थीहरुलाई गरिने सम्मान र पुरस्कृत हुनेछन । साथै साक्षरता दर एवं विद्यालय भर्नादरमा पनि उल्लेखनीय सुधार आउने छ । तापनि आधारभूत शैक्षिक सामाग्रीहरु एवं विद्यालय पूर्वाधारहरुको अभाव, सामुदायिक विद्यालयतर्फको विकर्षण यसका प्रमुख जोखिम पक्षहरु हुन ।

➧ नतिजाखाका

तालिका/ग्राफचित्र : ३१ शिक्षा : नतिजा खाका								
नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार बर्ष ०७९/८०	लक्ष्य परिमाण				
				०८०/८१	०८१/८२	०८२/८३	०८३/८४	०८४/८५
प्रमाव	साक्षरता दर	प्रतिशत	८१.७४	८२	८५	९०	९२	९५
असर	आधारभूत तहमा खूद भर्नादर (औषतमा)	प्रतिशत	९२	९३	९४	९५	९७	९९
प्रति फल हरु	१५ मिनेटको दुरीमा आधारभूत तहको विद्यालय मा पहुँच हुने घरधुरी	प्रतिशत	७०	७५	८०	८५	९०	९८
	विषयगत तालिम प्राप्त शिक्षक	प्रतिशत	६०	७०	८०	९०	१००	१००

	शिक्षक विद्यार्थी अनुपात	संख्या	१:१५.८	१:१६	१:१८	१:२०	१:२२	१:२५
	सिटिइभिटिको सम्वर्द्धनमा सञ्चालित प्राविधिकविद्यालय	संख्या	१	१	१	२	२	२
	सामुदायिक विद्यालयमा प्राविधिक धार अध्यायपन गराउने विद्यालय	संख्या	१	१	१	१	१	१
	आइसिटि एवं सिसि क्यामरा उपलव्ध विद्यालय	संख्या	२	३	५	७	१०	१५
	आधारभूत तहमा स्थानीय मातृभाषामा पठनपाठन गर्ने विद्यालय	संख्या	०	१	१	१	२	२
	पालिका स्तरीय विज्ञान मेला, प्रर्दशनी एवं श्रृजनात्मक प्रतियोगिता	संख्या	०	१	१	१	१	१
	युवा वैज्ञानिकहरुसंग साक्षात्कार कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने विद्यालय	संख्या	०	१	१	१	१	१

५.२ आधारभूत स्वास्थ्य तथा पोषण

क) पृष्ठभूमि

स्वास्थ्य सेवा र उपयुक्त पोषण मानव जीवनको आधारभूत तत्व हो । स्वास्थ्य मानिसले नै समृद्ध मुलुकको निर्माणमा महत्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गर्न सक्दछ । गुणस्तरीय तथा सर्वसुलभ स्वास्थ्य सेवामा समतामूलक पहुँच सुनिश्चित गर्नु राज्यको दायित्व हो । देश विकासमा स्वस्थ र उत्पादनशील नागरिकको महत्वलाई दृष्टिगत गरी नेपालको संविधानले प्रत्येक नागरिकलाई राज्यवाट आधारभूत स्वास्थ्य सेवा निःशुल्क प्राप्त गर्ने मौलिक हकको व्यवस्था गरेको छ । यसैक्रममा लोककल्याणकारी राज्यको अवधारणा अनुरुप स्वास्थ्य क्षेत्रलाई नाफा मूलकबाट क्रमशः सेवामूलक क्षेत्रमा रुपान्तरण गर्दै लैजानुपर्ने पक्षलाई सवै क्षेत्रवाट जोड दिन थालिएको छ । देशवाट व्यक्त भएका अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिवद्धता, दिगो विकास लक्ष्य हासिल गर्ने सन्दर्भमा वनेको राष्ट्रिय कार्यसूची, नागरिकलाई स्वास्थ्य वनाउन आधुनिक चिकित्सा, आयुर्वेदिक, प्राकृतिक, होमियोपेथिक चिकित्सा, स्वास्थ्य सुशासन जस्ता पक्षहरुलाई समेतलाई आवधिक योजना तर्जुमामा सम्वोधन गरिएको छ ।

ख) वस्तुस्थिति विश्लेषण

मुख्य समस्याहरु

- स्वास्थ्य संस्थाहरुको स्तरोन्नति -जनशक्ति, मेशिनउपकरण) पूर्वाधार (शुध्द खानेपानी, इण्टरनेट..) कमि र संस्था अपर्याप्त
- दक्ष, अनुभवी एवं विशेषज्ञ जनशक्तिको अभाव
- सरकारले सूचीकृत गरेको निःशुल्क औषधीहरुको अभाव
- एम्वुलेन्स सेवा सवै वडाहरुमा सर्वसुलभ हुन नसकेको
- आयुर्वेद, वैकल्पिक चिकित्सालय, योगा सञ्चालनमा नआउनु
- पौष्टिक आहार सम्वन्धी -जङ्क फुडको नकरात्मक असर) सचेतना कार्यक्रम प्रभावकारी हुन नसक्नु
- वर्थिङ्ग सेन्टरमा सेवाग्राहीको आकर्षण कम हुनु ।

मुख्य चुनौतिहरु

- आपतकालीन स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्नु
- जटिल प्रकृतिका स्वास्थ्य उपचार उपलव्ध गराउनु

- भौतिक एवं प्राविधिक रुपमा महामारीहरुको सामना गर्ने संयन्त्र, उपकरण, पूर्वाधार र जनशक्तिको व्यवस्था गर्नु
- भ्फाडापखला, दम, निमोनिय, प्राणघातक जस्ता रोगहरुको नियन्त्रण तथा निवारण गर्नु

मुख्य सम्भावना तथा अवसरहरु

- निजी क्षेत्रवाट औषधी पसल, सामान्य स्तरको स्वास्थ्य जाँच क्लिनिकहरु सञ्चालनमा
- नजिकै मिसन अस्पताल र शिक्षण अस्पतालको सेवाको पहुच
- शिशु, नवजात शिशु मृत्यु, वालमृत्युदर र मातृमृत्यु दर न्यून
- आयुर्वेद औषधोपचारका लागि वहुमूल्यका जडीवुटीहरुको सहज उपलव्धता
- १० वटा स्वास्थ्य संस्थाहरु (स्वास्थ्य चौकी, आधारभूत स्वास्थ्य सेवा केन्द्र, सामुदायिक स्वास्थ्य इकाइ) क्रियाशील
- २५ वटा खोप केन्द्र, २८ वटा गाउँघर क्लिनिक सञ्चालनमा
- सामुदायिक विद्यालय स्वास्थ्य तथा नर्स सेवा प्रदान
- प्रसुती सेवा, स्वास्थ्य संस्थामा प्रसुती गराउने अभ्यास वृद्धि
- पोषण सम्वन्धी वहिरङ्ग उपचार केन्द्र सञ्चालनमा
- एम्वुलेन्स सेवा सञ्चालनमा
- ज्येष्ठ नागरिक र सुत्केरी स्वास्थ्य जाँच परीक्षण सञ्चालनमा
- क्षेत्रगत हिसावले उत्तर तथा दक्षिणमा एम्वुलेन्स सेवा संचालन तथा व्यवस्थापन

ख) सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति तथा कार्यक्रम आयोजना

गाउँपालिकाले अंगिकार गरेको सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति एवं प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजनाहरु यसप्रकार रहेको छ ।

सोच : समृद्ध र स्वस्थ जीवन : गुणस्तरीय स्वास्थ्य र पोषण

लक्ष्य : स्वास्थ्य सेवामा सहज पहुँच अभिवृद्धि हुँदै सेवामा गुणस्तरीयता कायम

उद्देश्य

- प्राकृतिक एवं वैकल्पिक चिकित्सा पद्धतिको प्रवर्द्धन एवं स्वास्थ्य संस्थाहरुको क्षमता अभिवृद्धि गर्नु
- आधारभूत एवं गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवामा सहज पहुँच वृद्धिवाट नागरिकको स्वास्थ्य अवस्थामा सुधार ल्याउनु

रणनीतिहरु

१. स्वास्थ्य सम्बन्धी चेतना अभिवृद्धि तथा रोग न्यूनीकरण गर्ने तथा स्वास्थ्य शिविर संचालन गर्ने
२. स्वास्थ्य सेवा विस्तार गर्ने
३. स्वास्थ्य सेवामा गुणस्तरता वृद्धि गर्ने
४. स्वास्थ्य सेवामा पहुँच सुनिश्चित
५. आपतकालीन तथा आकस्मिक स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन गर्ने
६. स्वास्थ्य सेवा सम्बन्धी नीति तर्जुमा तथा योजनाको कार्यान्वयन गर्ने
७. १५ सैयाको अस्पताल संचालन गर्ने
८. आवश्यक उपकरण तथा चिकित्सकको व्यवस्था गर्ने
९. स्वास्थय विमा वोर्ड संग समन्वय गरी सिफारिस व्यवस्था मिलाउने ।

मुख्य कार्यक्रम तथा आयोजना

पालिकाको मुख्य कार्यक्रम तथा आयोजनाहरु यसप्रकार रहेको छ । पालिकाको कार्यक्रम तथा आयोजनालाई स्थानीय तहको योजना तर्जुमा दिग्दर्शन, २०७८ अनुसार निम्न अनुसार सङ्केतीकरण गरिएको छ ।

तालिका/ग्राफचित्र : ३२ आधारभूत स्वास्थ्य : कार्यक्रम तथा आयोजना										
क्र. स	आयोजना तथा कार्यक्रम	अनुमानित कूल लागत रकम (रु. लाखमा)					प्राथमिकता क्रम	दिगो विकास लक्ष्य	लैङ्गिक संकेत	जल वायु संकेत
		२०८०/८१	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५				
१.	स्वास्थ्य संस्था भवन निर्माण, मर्मतसम्भार तथा पूर्वाधार निर्माण	७५	७५	७५	७५	७५	२	७	३	३
२.	स्वास्थ्य संस्थाहरुको क्षमता विकास तथा स्तरोन्नति	४५	४५	४५	४५	४५	२	३	२	३
३.	महिला स्वस्थ्य स्वयं सेविका लगायत स्वास्थ्य जनशक्तिहरुको क्षमता विकास	७	७	७	७	७	२	३	१	३
४.	खाद्यपोषण प्रवर्द्धन कार्यक्रम	१०	१०	१०	१०	१०	१	१	२	२
५.	प्राकृतिक उपचार विधि, योगा प्रवर्द्धन	५	५	५	५	५	२	३	२	२
६.	आयुर्वेद उपचार विस्तार	१०	१०	१०	१०	१०	२	३	२	२
७.	स्वास्थ्य शिविर कार्यक्रम	१५	१५	१५	१५	१५	२	३	२	३
८.	दीर्घकालीन तथा नसर्ने रोग नियन्त्रण	५	५	५	५	५	२	३	२	३
९.	एम्वुलेन्स खरिद	२०	२०	-	-	-	२	३	३	३
१०.	सबै स्वास्थ्य चौकीमा ३ फेजा लाइन एवं विद्युत व्याकअप	१०	१०	१०	-	-	२	७	३	३
११.	आवश्यक औषधी तथा सामान, उपकरण व्यवस्था	२५	२५	२५	२५	२५	४	४	४	४

घ) अपेक्षित उपलब्धि, जोखिम पक्ष तथा नतिजा खाका

➧ अपेक्षित उपलब्धित तथा जोखिम पक्ष

आवधिक योजनाको कार्यान्वयनवाट स्वास्थ्य संस्था एवं कार्यरत कर्मचारीहरुको क्षमता अभिवृद्धि भएको हुनेछ । संस्थागत प्रसुति गर्नेहरुको संख्यामा पनि वृद्धि भएको हुनेछ । स्वास्थ्य सेवामा सर्वसाधारणहरुको पहुँचमा सहजता आई उपचारको अभावमा मृत्युवरण हुनेहरुको संख्यामा पनि न्यूनता आएको हुनेछ । दक्ष एवं अनुभवी जनशक्तिहरु स्वास्थ्य चौकी लगायतका संस्थाहरुमा नहुने, नवस्ने र आपतकालीन सेवा पनि उपलव्ध हुन नसक्ने अभ्यासहरु यसका जोखिम पक्षहरु हुन ।

➧ नतिजा खाका

तालिका/ग्राफचित्र : ३३ आधारभूत स्वास्थ्य : नतिजा खाका								
नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार बर्ष ०७९/८०	लक्ष्य परिमाण				
				०८०/८१	०८१/८२	०८२/८३	०८३/८४	०८४/८५
प्रभाव	औषत आयु -जन्म हुँदाको)	वर्ष	७०	७०	७०	७१	७१	७२

तालिका/ग्राफचित्र : ३३ आधारभूत स्वास्थ्य : नतिजा खाका								
नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार बर्ष ०७९/८०	लक्ष्य परिमाण				
				०८०/८१	०८१/८२	०८२/८३	०८३/८४	०८४/८५
असर	३० मिनेटको दुरीमा नजिकको स्वास्थ्य सेवामा पहुँच भएका घरधुरी	प्रतिशत	५०	५५	६०	७०	७५	८५
प्रति फलहरु	गाउँघर क्लिनिक	संख्या	२७	२७	२७	२७	२७	२७
	पालिका क्षेत्रभित्र क्रियाशील स्वास्थ्य चौकी	संख्या	९	९	९	९	९	९
	स्वास्थ्य शिविरवाट लाभान्वित जनसंख्या	संख्या	९७९	१०००	१०५०	११००	११५०	१३००
	सबै प्रकारका खोप लिएका बालबालिका	प्रतिशत	८०	८५	९०	९५	१००	१००
	स्वास्थ्य संस्थामा प्रसुति गराउने गर्भवती महिला - गर्भ जाँचको आधारमा)	प्रतिशत	२५	३०	३५	४०	५०	५५
	प्रसुति सेवा उपलव्ध भएका स्वास्थ्य संस्थाहरु	संख्या	४	५	६	७	८	९
	भिटामिन ए प्राप्त गर्ने बालबालिका	प्रतिशत	१००	१००	१००	१००	१००	१००
	नागरिक आरोग्य केन्द्र सञ्चालन	संख्या	१	१	२	२	३	३
	योग, ध्यान तथा वैकल्पिक प्राकृतिक चिकित्सा - आयुर्वेदिक, होमियोप्याथिक, युनानी, अक्कुपञ्चर, आम्ची) उपचार पद्धति सञ्चालन गर्ने संस्था	सख्या	१	१	२	२	३	३

५.३ खानेपानी तथा सरसफाइ

क) पृष्ठभूमि

खानेपानी तथा सरसफाइ सेवालाई नेपालको संविधानले मौलिक हकको रुपमा ग्रहण गरेको छ । स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ मा पनि खानेपानी तथा सरसफाइलाई स्थानीय सरकारको अधिकार क्षेत्रका रुपमा उल्लेख गरिएको छ । त्यसैगरी दिगो विकास लक्ष्यमा पनि खानेपानी तथा सरसफाइलाई एक महत्वपूर्ण लक्ष्यको रुपमा मानिएको छ ।

ख) वस्तुस्थिति विश्लेषण

मुख्य समस्याहरु

- सुरक्षित र उपचार गरिएको खानेपानी सवै घरधुरी तथा एकघर एकधारा उपलव्ध हुन नसक्नु
- खानेपानीका पाइपहरु जीर्ण हुनु र मर्मत सम्भार नहुनु
- भौतिक संरचनाहरु निर्माणमा समन्वयको अभाव, पाइपलाइन फुट्नु तथा पानी मुहान पुरिनु

- नसड्ने नगल्ने, प्लाष्टिकजन्य सिसि आदिको सङ्कलन, तथा सुरक्षित विसर्जनको अभाव

मुख्य चुनौतिहरु

- खानेपानी मुहानहरुको दिगो उपयोग तथा संरक्षण गर्नु
- सवै नागरिक एवं सार्वजनिक संस्थाहरुलाई सुरक्षित र शुध्द खानेपानीमा पहुँच अभिवृद्धि र चुना रहित वनाउनु
- फोहोरमैलाको सुरक्षित र दिगो विसर्जन गर्नु

मुख्य सम्भावना तथा अवसरहरु

- जलाशय क्षेत्र : दुर्वाङ्ग, खाकावेशी, झिमरुक, छिर्लिङ, साउने र लम्ची खोलाहरु
- खानेपानीका श्रोतहरुको उपलव्धता
- खानेपानी उपभोक्ता समितिहरु कियाशील रहेको
- घरधुरीमा पाइपलाइनवाट वितरित खानेपानी आपूर्ति
- खानेपानी आयोजना, पानी मुहान संरक्षण कार्यक्रम सञ्चालनमा
- खानेपानीका लागि लिफ्ट प्रणाली प्रयोगमा ल्याइएको
- सरसफाइ अभियान सञ्चालन हुँदै आएको, घरघरवाट फोहोर सङ्कलन गर्ने अभ्यास हुँदै (सीमित क्षेत्रमा)
- प्रायः सवै घरमा शौचालयको व्यवस्था भएको
- पूर्ण सरसफाइ उन्मुख, प्लाष्टिकमुक्त क्षेत्र घोषणा -केही टोलहरु)

ग) सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति तथा कार्यक्रम आयोजना

गाउँपालिकाले अंगिकार गरेको सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति एवं प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजनाहरु यसप्रकार रहेको छ ।

सोच : स्वच्छ, सुरक्षित खानेपानी र सरसफाइ

लक्ष्य : नियमित खानेपानीको उपलव्धता र सरसफाइमा पूर्णता

उद्देश्य

- सुरक्षित खानेपानीमा नागरिक सवैको सहज पहुँच अभिवृद्धि गर्दै नियमित रुपमा उपलव्ध गर्नु
- स्थानीयहरुको सहभागितामा फोहोरमैला तथा सरसफाईको व्यवस्थापनवाट स्वच्छ र सफा वातावरण कायम राख्नु

रणनीतिहरु

१. स्वच्छ र सुरक्षित खानेपानीमा सवैको पहुँच वृद्धि गर्ने
२. व्यवस्थित सरसफाइ र फोहोरमैलाको सुरक्षित विसर्जन
३. खानेपानी तथा सरसफाइ सम्बन्धी नीति तर्जुमा तथा योजना कार्यान्वयन गर्ने
४. एक घर एक धाराको अवधारणालाई कार्यान्वयन गर्ने ।

मुख्य कार्यक्रम तथा आयोजना

पालिकाको मुख्य कार्यक्रम तथा आयोजनाहरु यसप्रकार रहेको छ । पालिकाको कार्यक्रम तथा आयोजनालाई स्थानीय तहको योजना तर्जुमा दिग्दर्शन, २०७८ अनुसार निम्न अनुसार सङ्केतीकरण गरिएको छ ।

तालिका/ग्राफचित्र : ३४ खानेपानी तथा सरसफाइ : कार्यक्रम तथा आयोजना										
क्र. स	आयोजना तथा कार्यक्रम	अनुमानित कूल लागत रकम (रु. लाखमा)					प्राथमिकता क्रम	दिगो विकास लक्ष्य	लैङ्गिक संकेत	जल वायु संकेत
		२०८०/८१	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५				
१.	एकघर एकधारा	१००	१००	१००	१००	१००	१	६	२	१
२.	खानेपानी मुहान संरक्षण	२०	२०	२०	२०	२०	२	७	२	१
३.	पानी ट्यांकी निर्माण	५०	५०	५०	५०	५०	२	७	२	१
४.	खानेपानी शुध्दिकरण तथा प्रशोधन,	२५	२५	२५	२५	२५	२	६	२	२
५.	खानेपानी पाइप मर्मत सम्भार	२०	२०	२०	२०	२०	२	६	२	२
६.	सार्वजनिक धारा निर्माण	१५	१५	१५	१५	१५	२	६	२	१
७.	एक घर एक शौचालय निर्माण	१०	१०	१०	१०	१०	२	६	२	१
८.	सार्वजनिक शौचालय	५	५	५	५	५	२	६	२	१

घ) अपेक्षित उपलब्धि, जोखिम पक्ष तथा नतिजा खाका

➧ अपेक्षित उपलब्धि तथा जोखिम पक्ष

आवधिक योजनाको कार्यान्वयनवाट अधिकांश घरधुरीमा पाइपलाइन मार्फत घरघरमा खानेपानी पुगेको हुनेछ र हरेकको घरघरमा निजी शौचालय निर्माण भएको हुनेछ । त्यसैगरी सुरक्षित, प्रशोधित एवं शुद्धीकरण गरिएको खानेपानी उपभोग गर्नेहरुको संख्या अधिक वृद्धि भएको हुनेछ । तापनी जलवायु परिवर्तन, जङ्गल फाडानी, जथाभावी सडक पूर्वाधारहरुको निर्माणका कारण खानेपानीको मुहान सुक्दै जानु यसका मुख्य जोखिम पक्षहरु हुन ।

➧ नतिजा खाका

तालिका/ग्राफचित्र : ३० खानेपानी तथा सरसफाइ : नतिजा खाका								
नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार बर्ष ०७९/८०	लक्ष्य परिमाण				
				०८०/८१	०८१/८२	०८२/८३	०८३/८४	०८४/८५
प्रभाव	औषत आयु -जन्म हुँदाको)	वर्ष	७०	७०	७०	७१	७१	७२
असर	सुरक्षित खानेपानीमा पहुँच भएको जनसंख्या	प्रतिशत	८९.८६	९०	९३	९५	९७	१००
प्रतिफल हरु	पाइपलाइनको निजी धारा उपलब्ध भएका घरधुरी	प्रतिशत	४७.२३	५०	५५	६०	६५	७५
	सार्वजनिक धारावाट खानेपानी उपभोग गर्ने घरधुरी	प्रतिशत	४२.६३	४०	३८	३५	३०	२५
	सरसफाइ सेवा उपलब्ध घरधुरी -निजीक्षेत्र तथा पालिकावाट सञ्चालन)	प्रतिशत	१८.३९	२०	२५	२५	२५	२५

तालिका/ग्राफचित्र : ३० खानेपानी तथा सरसफाइ : नतिजा खाका								
नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार बर्ष ०७९/८०	लक्ष्य परिमाण				
				०८०/८१	०८१/८२	०८२/८३	०८३/८४	०८४/८५
	शौचालय नभएका तथा खुल्ला क्षेत्रमा शौच गर्ने घरघुरी	प्रतिशत	०.७२	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०
	प्यान तथा खाल्डे शौचालय भएको घरधुरी	प्रतिशत	९५.६०	९७	९९	१००	१००	१००
	सार्वजनिक शौचालय	संख्या	१४	१४	२०	२०	२०	२०
	फोहोरको वर्गीकरण गरी विसर्जन गर्ने परिवार	प्रतिशत	१८.३९	२०	२५	२५	२५	२५

६.५.४ लक्षित वर्ग तथा सामाजिक समावेशीकरण

क) पृष्ठभूमि

समानता एवं सामाजिक समावेशीकरण विकासोन्मुख राष्ट्रहरुका लागि एक प्रमुख सवालको रुपमा दर्ज हुँदै आएको छ । देशको समग्र विकासमा यो एक महत्वपूर्ण कडीको रुपमा लिने गरिएको छ । नेपालको सन्दर्भमा पनि यो पक्ष जोडवलका साथ प्राथमिकता पाउदै पनि आएको छ र संविधानको प्रस्तावनामै यो पक्ष उल्लेख भएवाट विशेष महत्व दिएको उजगार गर्दछ । प्रस्तावनामा समानुपातिक समावेशी र सहभागिताको सिद्धान्तमा समतामूलक समाज निर्माण गर्ने भनी उल्लेख भएको छ । नेपाली समाजमा अझै पनि कुरीति, जातिय, लैङ्गिक, भाषिक, धार्मिक दृष्टिवाट विभेदपूर्ण व्यवहार हुँदै आएको पाइन्छ र सीमान्तकृत, अल्पसंख्यक, जनजाति, वालवालिका, अपाङ्गता भएकाहरुको पहुँच राज्यशक्तिका विभिन्न क्षेत्रमा न्यून हुँदै आएको सन्दर्भमा यस्ता पक्षहरुलाई सशक्तीकरण, मूलप्रवाहीकरण एवं समावेशीकरण गर्नुपर्ने आवश्यकता अपरिहार्य भएको छ ।

ख) वस्तुस्थिति विश्लेषण

मुख्य समस्याहरु

- सार्वजनिक भवन एवं पूर्वाधारहरु बालमैत्री, अपाङ्गतामैत्री एवं महिलामैत्री हुन नसक्नु
- ज्येष्ठ नागरिक हेरचाह केन्द्र सञ्चालन नहुनु
- विपन्न वर्गको आर्थिक सामाजिक स्तरोन्नतिका लागि स्वरोजगारीमूलक कार्यक्रमहरु कार्यान्वयन नहुनु
- महिलाहरुमा उद्यमशिलता बिकासका लागि क्षमता अभिवृद्धि, अनुदान, सहुलियत दरमा ऋण व्यवस्था नहुनु
- अपाङ्गत भएकाहरुको लागि शारिरीक एवं मानसिक विकास सम्वन्धी कार्यक्रम तथा पठनपाठनका लागि अलग्गै व्यवस्था नहुनु
- कुनै पनि समुदायका महिलाहरुले व्यवसाय छनौट गर्न नसकनु

मुख्य चुनौतिहरु

- वालविवाह एवं वहुविवाह नियन्त्रण गर्नु
- लैङ्गिक हिंसा, भेदभाव, छुवाछुत जस्ता सामाजिक कुरीतिहरुको नियन्त्रण गर्नु
- अपाङ्गता भएकाहरुलाई स्वरोजगार वनाउनु
- महिलाहरुमा गुणात्मक क्षमता विकास गर्दै निर्णय तहमा उनीहरुको अर्थपूर्ण सहभागिता वृद्धि गर्नु
- वसाइ सराइ नियन्त्रण गर्नु
- लैगिक समतामूलक समाजको निर्माण गर्नु

मुख्य सम्भावना तथा अवसरहरु
- महिला सशक्तीकरण हुँदै, निर्णायक तह गाउँसभामा महिलाको वाक्लो उपस्थिति
- गाउँसभामा आदिवासी जनजातिहरुको प्रतिनिधित्व रहेको
- महिला समूह, आमा समूह, महिला सहकारी जस्ता संस्थाहरु क्रियाशील रहेको
- वाल क्लव, अपाङ्गताको क्लव, वृद्धक्लवहरु गठन भएको
- सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रमवाट लाभान्वित जनसंख्या अधिक
- उद्यमशीलता तथा व्यवसायिक सीप विकास तालिमहरु सञ्चालन र लाभान्वितहरुको संख्या अधिक
- रोजगारीता, पेशा एवं व्यवसायहरुमा महिला उपस्थिति
- अपाङ्गत क्लव, अपाङ्गतहरुको सशक्तीकरणका लागि क्षमता विकास कार्यक्रमहरु सञ्चालन
- लक्षित वर्गको उत्थानका लागि वर्षिनै वजेट विनियोजन भएको
- ज्येष्ठ नागरिक स्वास्थ्य परीक्षण, सम्मान कार्यक्रम सञ्चालन हुँदै आएको
- अपाङ्गत भएका, ज्येष्ठ नागरिक सम्मान कार्यक्रम सञ्चालन

ग) सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति तथा कार्यक्रम आयोजना
गाउँपालिकाले अंगिकार गरेको सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति एवं प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजनाहरु यसप्रकार रहेको छ ।

सोच : विभेदरहित, समतामुलक सभ्य समाजको निर्माण

लक्ष्य : सवै लक्षित वर्गलाई सशक्तीकरण, मूलप्रवाहीकरण, समावेशीकरण गर्दै समतामूलकको सुनिश्चितता

उद्देश्य
- महिला, वालवालिका, ज्येष्ठ नागरिक, दलित, अपाङ्गता भएका, सीमान्तकृत एवं अति विपन्न वर्ग, समुदायको क्षमता विकास, सशक्तीकरण र लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणको सुनिश्चितता गर्नु
- वर्गीय तथा जातीय विभेदको अन्त्य गर्दै निर्णय तथा नेतृत्व तहमा पहुँच अभिवृद्धिवाट सामाजिक न्याय सहितको समतामूलक समाज निर्माणमा सहयोग गर्नु

रणनीतिहरु
१. महिला सशक्तीकरण र समावेशीकरणमा जोड दिने
२. बालबालिकाको संरक्षण र सार्वजनिक तहलाई बालमैत्री बनाउने
३. ज्येष्ठ नागरिकहरुको सम्मान र संरक्षण गर्ने
४. अपाङ्गता भएका नागरिकहरुको संरक्षण र सशक्तीकरण गर्ने
५. दलित समुदायको सशक्तीकरण गर्ने
६. जनजाति समुदाय सशक्तीकरण गर्ने
७. लक्षित वर्ग तथा सामाजिक समावेशीकरण सम्बन्धी नीति तर्जुमा तथा योजना कार्यान्वयन गर्ने
८. वाल विवाह न्युनिरकणमा जोड दिने
९. वालमैत्री घोषणा सुनिश्चित गर्नु

मुख्य कार्यक्रम तथा आयोजना
पालिकाको मुख्य कार्यक्रम तथा आयोजनाहरु यसप्रकार रहेको छ । पालिकाको कार्यक्रम तथा आयोजनालाई स्थानीय तहको योजना तर्जुमा दिग्दर्शन, २०७८ अनुसार निम्न अनुसार सङ्केतीकरण गरिएको छ ।

तालिका/ग्राफचित्र : ३६
लक्षित वर्ग तथा सामाजिक समावेशीकरण : कार्यक्रम तथा आयोजना

क्र.स	आयोजना तथा कार्यक्रम	अनुमानित कूल लागत रकम (रु. लाखमा)					प्राथमिकता क्रम	दिगो विकास लक्ष्य	लैङ्गिक संकेत	जल वायु संकेत
		२०८०/८१	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५				
१.	असहाय तथा अविभावकविहिन वालवालिका सहयोग कार्यक्रम	५	५	५	५	५	२	५	१	३
२.	किशोर किशोरी आधारभूत सीप विकास कार्यक्रम	१०	१०	१०	१०	१०	२	५	१	३
३.	ज्येष्ठ नागरिक सम्मान तथा भ्रमण	५	५	५	५	५	२	५	२	३
४.	अति विपन्न, गरिव नागरिकको आर्थिक समृद्धि कार्यक्रम	३०	३०	३०	३०	३०	१	५	१	३
५.	लक्षित वर्गको सामाजिक, आर्थिक, राजनीति क्षेत्रका विविध विषयमा क्षमता बिकास कार्यक्रम	५	५	५	५	५	२	५	२	३
६.	सामाजिक भेदभाव, कुरीति जस्ता विविध पक्षमा जनचेतना	१०	१०	१०	१०	१०	२	५	२	३
७.	लक्षित वर्ग कानुनी परामर्श तथा सहायता केन्द्र स्थापना	१५	१५	१५	१५	१५	२	५	१	३
८.	सीप बिकास तथा उद्यमशीलता तालिम, वजार व्यवस्थापन र अनुदान व्यवस्था	२०	२०	२०	२०	२०	१	५	२	३
९.	हिंसा पिडित महिला सहयोग कार्यक्रम	१०	१०	१०	१०	१०	२	५	१	३
१०.	महिला सहकारी सञ्चालनका लागि तालिम र वीउ पूँजी कोषको व्यवस्था	२५	२५	२५	२५	२५	१	१	१	२
११.	वालमैत्री, अपाङ्गतामैत्री शौचालय, मनोरन्जन केन्द्र, उद्यान, खेलकुद मैदान, अध्ययन केन्द्र निर्माण	३०	३०	३०	३०	३०	२	५	१	२
१२.	लक्षित वर्गको स्वास्थ्य सुधार, पोषण, स्वास्थ्य वीमा एवं सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रम	३०	३०	३०	३०	३०	२	५	२	३

घ) अपेक्षित उपलब्धि, जोखिम पक्ष तथा नतिजा खाका

- **अपेक्षित उपलब्धि तथा जोखिम पक्ष**

आवधिक योजनाको कार्यान्वयनवाट लक्षित वर्गमा सशक्तीकरण अभिवृद्धि भएको हुनेछ र मूलप्रवाहीकरण भई सवै क्षेत्रहरुमा समावेशीकरण भएको हुनेछ । यसका लागि व्यवसायिक सीप विकास र क्षमता अभिवृद्धि भएको हुनेछ । अहिलेको सामाजिक संरचना, सोचमा हुन नसक्ने परिवर्तन यसका प्रमुख चुनौतिहरु हुन भने यसक्षेत्रमा हुँदै आएको विनियोजन, निकासा एवं खर्च अभ्यासहरु यसको जोखिम पक्षहरु हुन ।

- **नतिजा खाका**

तालिका/ग्राफचित्र : ३७
लक्षित बर्ग तथा सामाजिक समावेशीकरण : नतिजा खाका

नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार बर्ष ०७९/८०	लक्ष्य परिमाण				
				०८०/८१	०८१/८२	०८२/८३	०८३/८४	०८४/८५
प्रभाव	लक्षित वर्गको आय आर्जनमा आत्मनिर्भरता	प्रतिशत		१५	१८	२०	२२	२५
असर	पालिका सभामा लक्षित वर्गको प्रतिनिधित्व	प्रतिशत	४२.८५	४२.८५	४२.८५	४२.८५	४२.८५	४२.८५
प्रतिफलहरु	लक्षित वर्गका लागि वजेट विनियोजन	प्रतिशत	०.४६	५	७	१०	१३	१५
	व्यवसायिक सीपमूलक तालिम प्राप्त महिला	संख्या	२८०	१९५	२१०	२२५	२४०	२५५
	व्यवसायिक सीप तथा क्षमता विकास भएका अपाङगता	संख्या	०	१०	१५	२०	३०	५०
	असहाय, अशक्त, वेवारिसे ज्येष्ठ नागरिकको संख्या	संख्या		१०	१५	२०	२५	३०
	लैङ्गिक हिंसा निवारण कोषमा जम्मा भएको रकम	रु.लाख	३०	५०	६५	७५	८५	१००
	एकल महिला सुरक्षा कोषमा जम्मा भएको रकम	रु. लाख	०	५०	६५	७५	८५	१००
	असहाय, वेसहारा तथा आश्रयहीन वालवालिका (आमा बुवा गुमाएका)	संख्या	०	१०	२०	३०	४०	५०
	अन्तरपाटी महिला सञ्जाल	संख्या	०	०	०	१	१	१

५.५ कला भाषा, साहित्य र संस्कृति

क) पृष्ठभूमि

कला, भाषा, सँस्कृति समुदायको एक पहिचान हो । यसैका आधारमा समाजको रुपरेखा चित्रण गर्ने गरिन्छ । नेपालको संविधानले पनि सवै समुदायको कला, भाषा, साहित्य एवं सँस्कृतिलाई उच्च महत्व दिएको छ । नेपालमा वोलिने सवै मातृभाषाहरुलाई राष्ट्र भाषा हुने भनी व्यवस्था गरिएको छ, र संविधानमा एक मौलिक हकको रुपमा व्यवस्था गरिएको छ । नेपालमा वसोवास गर्ने प्रत्येक नेपाली समुदायलाई आफ्नो भाषा, कला, साँस्कृतिक सम्पदाहरुको संरक्षण, सम्वर्द्धन गर्ने हक प्रदान गरेको छ ।

ख) वस्तुस्थिति विश्लेषण

मुख्य समस्याहरु

- कला, भाषा, संस्कृतिको जर्गेना, संरक्षण, प्रवर्द्धन नहुनु

- साँस्कृतिक संरक्षण तथा प्रदर्शनी नहुनु
- स्थानीय संस्कृतिमा आधारित पर्यटन प्रवर्द्धन तथा आयमूलक कार्यक्रम सञ्चालन नहुनु
- सबै लोपोन्मुख जातजातीको सांस्कृतिक केन्द्र स्थापना नहुनु
- साहित्य क्षेत्रमा गाउपालिकालाई चिनाउन नसक्नु,
- गाउँपालिकामा गठित साहित्य लेखन अभ्यासलाई अग्रता नदिनु

मुख्य चुनौतिहरु

- वैदेशिक एवं आयातित संस्कृति, भेषभुषा प्रति युवाहरुको वढ्दो आकर्षणलाई निरुत्साहित गर्नु
- स्थानीय भाषा, संस्कृति, चाडपर्वहरु लोपोन्मुख र पुस्ता हस्तान्तरण गर्नु
- साहित्य लेखनमा गाउपालिकाभित्रका मूख्य चिनारीहरु, आकर्षण केन्द्रको प्रचार प्रसार गर्नु

मुख्य सम्भावना तथा अवसरहरु

- जातिय विविधता, जातजातिहरुको सौहार्दपूर्ण वसोवास
- विविध धर्मालम्वीहरुको मिश्रित स्थल
- धर्म अनुसारको परम्परा, चाडपर्व, संस्कृतिमा अभ्यस्त
- स्थानीय कला, भाषा, साहित्य, संस्कृतिमा आधारित कार्यक्रम सञ्चालन
- मठ मन्दिरहरुको मर्मत सम्भार तथा स्तरोन्नति हुँदै आएको
- मगर संस्कृतिमा आधारित सङ्ग्रहालय सञ्चालन
- साहित्य लेखनमा वस्तुगत अभ्यास हुदै आएको

ग) सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति तथा कार्यक्रम आयोजना

गाउँपालिकाले अंगिकार गरेको सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति एवं प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजनाहरु यसप्रकार रहेको छ ।

सोच :कला, भाषा, साहित्य संस्कृतिको संरक्षण र सम्वर्द्धन : जातजातिको पहिचान

लक्ष्य : स्थानीय कला, भाषा, साहित्य र सँस्कृतिको संरक्षण र प्रवर्द्धन भएको हुने

उद्देश्य

परम्परागत, मौलिक एवं लोपोन्मुख कला, भाषा, साहित्य, संस्कृति तथा सम्पदाहरुको संरक्षण, सम्वर्द्धन तथा प्रवर्द्धनवाट स्थानीयहरुको पहिचान स्थापित गर्नु

रणनीतिहरु

१. मौलिक कला भाषा, संस्कृति र सम्पदाको संरक्षण र प्रवर्द्धन गर्ने
२. कला, भाषा, साहित्य र सम्पादन सम्बन्धी नीति र योजना कार्यान्वयन गर्ने

मुख्य कार्यक्रम तथा आयोजना

पालिकाको मुख्य कार्यक्रम तथा आयोजनाहरु यसप्रकार रहेको छ । पालिकाको कार्यक्रम तथा आयोजनालाई स्थानीय तहको योजना तर्जुमा दिग्दर्शन, २०७८ अनुसार निम्न अनुसार सङ्केतीकरण गरिएको छ ।

तालिका/ग्राफचित्र : ३८
कला भाषा सँस्कृति : कार्यक्रम तथा आयोजना

क.	आयोजना तथा कार्यक्रम	अनुमानित कूल लागत रकम (रु. लाखमा)	प्राथमिकता क्रम	दिगो विकास	लैङ्गिक संकेत	जल वायु

स		२०८० /८१	२०८१ /८२	२०८२/ ८३	२०८३ /८४	२०८४ /८५		लक्ष्य		संकेत
१.	पञ्चे वाजा प्रवर्द्धन	५	५	५	५	५	२	४	३	३
२.	साँस्कृतिक सङ्ग्रहालय निर्माण	२०	२५	-	-	-	२	४	२	३
३.	साँस्कृतिक मेला तथा प्रदर्शनी	८	८	८	८	८	२	४	२	३
४.	स्थानीय लोपोन्मुख भाषा संरक्षण तथा प्रवर्द्धन	५	५	५	५	५	२	४	३	३
५.	मौलिक जात्रा, पर्व महोत्सव	५	५	५	५	५	२	४	३	३
६.	भाषा, साहित्य गोष्ठि	५	५	५	५	५	२	४	२	३
७.	पालिका स्तरीय कला साहित्य प्रतिष्ठान गठन सञ्चालन	१०	१०	१०	१०	१०	२	४	२	३
८.	ऐतिहासिक सम्पदा संरक्षण तथा प्रवर्द्धन	५	५	५	५	५	२	४	३	३

घ) अपेक्षित उपलब्धि, जोखिम पक्ष तथा नतिजा खाका

➧ अपेक्षित उपलब्धि तथा जोखिम पक्ष

आवधिक योजनाको कार्यान्वयनवाट सवै प्रकारका जातजाति, धर्म संस्कृतिको साझा साँस्कृतिक सङ्ग्रहालय निर्माण भएको हुनेछ र हरेक वर्ष साँस्कृतिक मेला तथा प्रदर्शनी आयोजना भई सँस्कृति प्रवर्द्धन भएको हुनेछ । सवै धर्म सँस्कृतिका वीच सदभाव, सहिष्णुता कायम राखी साझा सङ्ग्रहालय निर्माण गर्नु र विदेशी सँस्कृति प्रतिको मोह युवाहरुमा वढ्दो क्रममा रहेको सन्दर्भमा स्थानीय भाषा, सँस्कृति हस्तान्तरण आफैमा चुनौतिपूर्ण छ ।

➧ नतिजा खाका

तालिका/ग्राफचित्र : ३८
कला भाषा साहित्य र संस्कृति : नतिजा खाका

नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार बर्ष ०७९/८०	लक्ष्य परिमाण				
				०८०/८१	०८१/८२	०८२/८३	०८३/८४	०८४/८५
प्रभाव	स्थापित पहिचान भएका जातिहरु	संख्या		३	३	४	४	५
असर	संरक्षित लोपोन्मुख भाषा	संख्या	२	२	२	२	२	२
प्रतिफल हरु	विद्यालयमा अध्ययपन हुँदै आएको स्थानीय भाषाको संख्या	संख्या	०	०	१	१	२	२
	संरक्षण गर्नुपर्ने स्थानीय संस्कृति तथा चाँडपर्व	संख्या	१०	१०	१०	१०	१०	१०
	वोलीचालीका स्थानीय भाषाहरु	संख्या	४	४	४	४	४	४
	स्थानीय भाषामा प्रकाशित भएको साहित्य प्रकाशन	संख्या	०	०	१	१	१	१
	स्थानीय कला, भाषा, संस्कृति झल्किने सङ्ग्रहालय	संख्या	१	१	१	२	२	२

६.५.६ युवा तथा खेलकुद

क) पृष्ठभूमि

युवाशक्ति राष्ट्र विकासको एक सम्वाहक हुन । यिनीहरुको विकास, सही परिचालन, सही मार्ग निर्देश तथा सदुपयोगवाट राष्ट्रले अपेक्षित लाभ हासिल गर्न सक्छ र गर्दैपनि आएको पाइन्छ । राजनीतिक, सामाजिक, साँस्कृतिक एवं आर्थिक लगायत सवै क्षेत्रमा युवा वर्गको सक्रिय सहभागितामा अभिवृद्धि ल्याउन सकेको अवस्थामा राष्ट्रले सर्वाङ्गिण विकास गर्न सकेको उदाहरणहरु प्रशस्तै छन । यिनी पक्षलाई मध्यनजर राख्दै नेपालको संविधानमा युवाहरुको सहभागिता अभिवृद्धि गर्न, सशक्तीकरण गर्न र युवा उद्यमशीलताका लागि शिक्षा, स्वास्थ्य, रोजगारी, खेलकुद लगायतका क्षेत्रहरुमा विशेष अवसरहरु प्रदान गर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

ख) वस्तुस्थिति विश्लेषण

मुख्य समस्याहरु

- वेरोजगार युवाहरुलाई अनुदान तथा सस्तो दरमा ऋण सुविधा उपलब्ध गराई रोजगारीमूलक कार्यक्रम सञ्चालन हुन नसक्नु
- वैदेशिक रोजगारीवाट फर्केका युवाहरु स्वरोजगारीमा आवद्ध हुन नसक्नु
- सुविधायुक्त खेलमैदान (कवर्डहल) नहुनु
- खेलाडीहरुको उचित सम्मान र सहयोग उपलब्ध हुन नसक्नु

मुख्य चुनौतिहरु

- युवाहरुको आर्थिक, सामाजिक एवं राजनीतिक क्षेत्रमा अर्थपूर्ण उपस्थितिमा अभिवृद्धि ल्याउनु
- युवाहरुको विदेश तथा शहरीतर्फको पलायनलाई रोक्नु
- रैथाने स्थानीय खेलहरु डन्डिवियो, कबड्डी, गट्टा खेलहरु प्रवर्द्धन गर्नु

मुख्य सम्भावना तथा अवसरहरु

- शिक्षित, ऊर्जावान युवाहरुको उपस्थिति अधिक
- खेलकुद तर्फ युवाहरुको आकर्षण वढ्दो
- युवाक्लवहरु क्रियाशील
- स्थानीय संरचनामा युवाहरुको आवद्धता वढ्दो
- स्वरोजगारीमूलक व्यवसायिक सीप तालिम, क्षमता विकास कार्यक्रमहरु सञ्चालन हुँदै आएको
- पालिकाको विभिन्न स्थानमा खेलकुद मैदानको व्यवस्था
- पालिका स्तरीय खेलकुद प्रतियोगिता सञ्चालन
- प्रधानमन्त्री तथा युवा स्वरोजगार कार्यक्रमवाट ठूलो संख्यामा लाभान्वित

ग) सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति तथा कार्यक्रम आयोजना

गाउँपालिकाले अंगिकार गरेको सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति एवं प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजनाहरु यसप्रकार रहेको छ ।

सोच : सवल, सक्षम र व्यवसायिक युवा जनशक्ति

लक्ष्य : व्यवसायिक युवाहरुको विकासवाट व्यवसायिक खेलकुदको विकास भएको हुने

उद्देश्य

युवाहरुमा क्षमता विकास, उद्यमशीलता एवं व्यवसायिकता विकासवाट रोजगारीका अवसरहरु सिर्जना भई सवै प्रकारका खेलकुदहरुको भौतिक पूर्वाधार तथा संरचनाको निर्माण गरी प्रतिस्पर्धी, प्रतिभाशाली युवा खेलाडीहरुको विकास गर्नु ।

रणनीतिहरु

१ युवाहरुको क्षमता अभिवृद्धि तथा उद्यमशीलता बिकास गर्ने
२. बिकास निर्माणमा युवाहरुको सहभागिता अभिवृद्धि गर्ने
३. खेलकुद बिकासका लागि पूर्वाधार निर्माण र संस्थागत बिकास गर्ने

मुख्य कार्यक्रम तथा आयोजना

पालिकाको मुख्य कार्यक्रम तथा आयोजनाहरु यसप्रकार रहेको छ । पालिकाको कार्यक्रम तथा आयोजनालाई स्थानीय तहको योजना तर्जुमा दिग्दर्शन, २०७८ अनुसार निम्न अनुसार सङ्केतीकरण गरिएको छ ।

तालिका/ग्राफचित्र : ४०
युवा तथा खेलकुद : कार्यक्रम तथा आयोजना

क.स	आयोजना तथा कार्यक्रम	अनुमानित कूल लागत रकम (रु. लाखमा)					प्राथमिकता क्रम	दिगो विकास लक्ष्य	लैङ्गिक संकेत	जल वायु संकेत
		२०८०/८१	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५				
१.	युवा स्वरोजगार कार्यक्रम	२५	२५	२५	२५	२५	१	४	१	२
२.	व्यवसायिक सीप तथा क्षमता विकास	१०	१०	१०	१०	१०	१	४	१	२
३.	युवा नेतृत्व विकास	५	५	५	५	५	२	४	१	२
४.	पालिका स्तरीय खेल प्रतियोगिता	१५	१५	१५	१५	१५	२	४	२	३
५.	व्यवसायिक खेलाडी निर्माण	७	७	७	७	७	२	४	१	३
६.	कभर्डहल निर्माण	१०	१०				२	११	२	३
७.	लोपोन्मुख खेल संरक्षण	५	५	५	५	५	२	४	३	३
८.	खेल मैदान निर्माण	२०	२०	२०	२०	२०	२	७	३	३

घ) अपेक्षित उपलब्धि, जोखिम पक्ष तथा नतिजा खाका

➧ अपेक्षित उपलब्धि तथा जोखिम पक्ष

आवधिक योजनाको कार्यान्वयनवाट युवाहरुको आवद्धता राजनीतिक, आर्थिक, सामाजिक एवं खेल क्षेत्रमा समेत भएको हुनेछ । यसका लागि युवा वर्गलाई व्यवसायिक सीप विकास तालिम, प्राविधिक शिक्षा, रोजगार कार्यक्रमहरु सञ्चालन भएका हुनेछन । वैदेशिक रोजगारी, वैदेशिक शिक्षण संस्थाहरुमा अध्ययन र विदेशमा पलायन हुने अभ्यास यसका प्रमुख जोखिम पक्षहरु हुन ।

➧ नतिजा खाका

तालिका/ग्राफचित्र : ४१
युवा तथा खेलकुद : नतिजा खाका

नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार बर्ष ०७९/८०	लक्ष्य परिमाण				
				०८०/८१	०८१/८२	०८२/८३	०८३/८४	०८४/८५
प्रभाव	आफ्नो कार्य क्षेत्रमा आत्मनिर्भर युवा वर्ग	प्रतिशत		१५	१८	२०	२२	२५

तालिका/ग्राफचित्र : ४१ युवा तथा खेलकुद : नतिजा खाका									
नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार बर्ष ०७९/८०	लक्ष्य परिमाण				
				०८०/८१	०८१/८२	०८२/८३	०८३/८४	०८४/८५
असर	उद्योग, व्यापार व्यवसाय तथा खेल क्षेत्रमा युवाहरुको आवद्धता	प्रतिशत	३०	३२	३५	३८	४०	४३
प्रतिफल हरु	व्यवसायिक सीप विकास तालिम तथा प्राविधिक शिक्षा हासिल गरेको युवा	संख्या	१०५	१२५	१५०	१७५	२००	२२५
	प्रधानमन्त्री रोजगार कार्यकमवाट लाभान्वित युवा	संख्या	६५	७०	७५	८०	९०	१००
	युवा क्लवहरुको संख्या	संख्या	९	९	९	९	९	९
	व्यवसायिक युवा खेलाडी	संख्या	०	०	५	१०	१२	१५
	खेलकुद अभ्यास प्रशिक्षण केन्द्र	संख्या	०	०	०	१	१	१
	कवर्डहल	संख्या	०	०	०	१	१	१
	पालिका स्तरीय खेलकुद प्रतियोगिता	संख्या	१	१	१	१	१	१

परिच्छेद- छ पूर्वाधार बिकास

पृष्ठभूमि
पूर्वाधार विकासका लागि प्रमुख क्षेत्रको रुपमा रहेको सडक, यातायात, पुलपुलेसा, आवास, भवन तथा वस्ती बिकास, सिंचाइ, विद्युत तथा वैकल्पिक ऊर्जा र सूचना, सञ्चार र प्रविधि जस्ता क्षेत्रको विद्यमान अवस्था, समस्या तथा चुनौतिहरुको विश्लेषण गरी आगामी ५ वर्षका लागि उद्देश्य निर्धारण, लक्ष्य परिमाण र सोको प्राप्तीका लागि अवलम्वन गरिने रणनीति तथा कार्यनीति निर्धारण र प्रमुख कार्यक्रमहरु तर्जुमा भएको छ ।

६.१ सडक तथा यातायात

क) पृष्ठभूमि
देशको आर्थिक तथा सामाजिक विकासमा भौतिक पूर्वाधार खासगरी सडक यातायातको उल्लेखनीय भूमिका रहदै आएको छ । सडक यातायात आफै विकासको साध्य भने होइन तर एक महत्वपूर्ण साधन भने अवश्य हो । यसको निर्माणको चरणसँगै वहुपक्षीय विकासलाई एक दिशामोड गरिदिन सक्ने र गतिशील वनाउन भने शक्ति रहेको हुन्छ । यसर्थ पनि राज्यले सडक यातायातको विकासलाई विशेष महत्व दिने गरेको पाइन्छ । स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ ले स्थानीय सडक, ग्रामीण सडक तथा कृषि सडकहरु निर्माण, मर्मत सम्भार, स्तरोन्नति गर्ने, यातायातको सुरक्षाको व्यवस्था मिलाउनुका साथै आवश्यक मापदण्ड, नीति, कानुन एवं योजना तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गर्ने, अनुगमन तथा नियमन गर्ने अधिकार समेत स्थानीय तहलाई दिइएको पाइन्छ ।

ख) वस्तुस्थिति विश्लेषण

मुख्य समस्याहरु
- सडकहरु स्तरोन्नति नहुनु, सडक ग्रेड नमिलेको
- सडक संरक्षणका प्रविधिहरु दायाँवायाँ सडक नाली, वायो इन्जिनियरिङ नहुनु
- यातायात सडक गुरुयोजना निर्माण नहुनु
- सडक निर्माण गर्दा वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन तथा परीक्षण लगायत विस्तृत परियोजना प्रतिवेदन जस्ता पक्षहरुमा ध्यान नदिई सडक निर्माण गर्नु
- सडक निर्माण गर्दा सरोकारवालाहरुसँग समन्वयको अभाव
- साघुँरा, अप्ठ्यारा, घुम्ति नमिलेका सडकहरु

मुख्य चुनौतिहरु
- गुणस्तरीय, दिगो र सर्वसुलभ सडक यातायात सेवावाट आम नागरिक लाभान्वित गर्नु
- भाडादर नियन्त्रण तथा भाडादरमा एकरुपता कायम राख्नु
- सडक गुणस्तर कायम, सुरक्षित यात्रा र दुर्घटनारहित वनाउनु
- स्थानीय सडकमा प्रत्यक्ष लाभान्वितहरुको अपनत्व श्रृर्जना गर्नु
- पालिका क्षेत्रभित्रका सडक सञ्जालमा सार्वजनिक सवारी साधन नियमित रुपमा सञ्चालनमा ल्याउनु
- १२ है महिना नियमित रुपमा सडक सञ्चालनमा ल्याउनु

मुख्य सम्भावना तथा अवसरहरु
- प्रायः सवै वस्तीहरु सडक सञ्जालसँग जोडिएको
- अन्तरपालिका सडक सञ्जाल विस्तार भएको
- कल्भर्ट तथा मोटर पुल एवं झोलुङ्गे पुल निर्माण भएको
- गाउँपालिका र वडा कार्यालयहरु वीच सडक सञ्जाल स्थापित भएको
- नमुना तथा अनुकरणीय सडकहरु निर्माण भएको
- सडकहरु मर्मत सम्भार, पहिरो अवरुद्ध हटाइ यातायात सञ्चालन नियमित हुँदै आएको

ग) सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति तथा कार्यक्रम आयोजना
गाउँपालिकाले अंगिकार गरेको सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति एवं प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजनाहरु यसप्रकार रहेको छ ।

सोच : गुणस्तरीय, सुरक्षित, वातावरणमैत्री सडक पूर्वाधार : अन्तर आवद्धताको विकास हुनेछ ।

लक्ष्य : सडक सञ्जालको विकासवाट सुलभ र भरपर्दो यातायात सेवा विस्तार भएको हुनेछ ।

उद्देश्य
- सुरक्षित र वातावरणमैत्री सडक यातायात पूर्वाधारको विकास, विस्तार एवं स्तरोन्नतिवाट आवागमनलाई सहज र व्यवस्थित गर्नु
- सडक सञ्जालको विकासवाट अन्तर आवद्धता वढाउनु

रणनीतिहरु
१. यातायात पहुँचमा सुधार एवं सडक सञ्जाल बिकास गर्ने
२. सार्वजनिक यातायातलाई व्यवस्थित गर्ने
३. स्थानीय यातायात सम्बन्धी नीति तर्जुमा तथा योजना कार्यान्वयन गर्ने

मुख्य कार्यक्रम तथा आयोजना
पालिकाको मुख्य कार्यक्रम तथा आयोजनाहरु यसप्रकार रहेको छ । पालिकाको कार्यक्रम तथा आयोजनालाई स्थानीय तहको योजना तर्जुमा दिग्दर्शन, २०७८ अनुसार निम्न अनुसार सङ्केतीकरण गरिएको छ ।

तालिका/ग्राफचित्र : ४२
सडक यातायात : कार्यक्रम तथा आयोजना

क्र. स	आयोजना तथा कार्यक्रम	अनुमानित कूल लागत रकम (रु. लाखमा)					प्राथमिकता क्रम	दिगो विकास लक्ष्य	लैङ्गिक संकेत	जल वायु संकेत
		२०८०/८१	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५				
१.	नयाँ ट्याक निर्माण	५०	५०	५०	५०	५०	१	९	३	३
२.	कृषि सडक निर्माण	७५	७५	७५	७५	७५	१	९	३	३
३.	पुराना सडक मर्मत सम्भार	५०	५०	५०	५०	५०	१	९	३	२
४.	सडक स्तरोन्नति	२००	२००	२००	२००	२००	१	९	३	२
५.	कल्भर्ट तथा पुल निर्माण	३५०	३५०	३५०	३५०	३५०	२	९	३	३
६.	खोरबारी सिखर हुदै माडी रिङ्गटोड	५००	५००	५००	५००	५००	२	९	३	३
७.	चिलाङ्गदीनायर चौरागरी खानीछाप राम्दी स्याङ्गजा	४५०	४५०	४५०	४५०	४५०	२	९	३	३
८.	आर्य भन्ज्याङ्ग चौपारी अर्लले	५००	५००	५००	५००	५००	२	९	३	३
९.	तानसेन चक्रपथ दैलातुङ्ग स्याङजा	५००	५००	५००	५००	५००	२	९	३	३
१०.	मौलीभन्ज्याङ गुगो दर्पूक वेल्टारी	५००	५००	५००	५००	५००	२	९	३	३
११.	दर्लामाडांडा लामिडांडा	५०	५०	५०	५०	१००				

तालिका/ग्राफचित्र : ४२ सडक यातायात : कार्यक्रम तथा आयोजना										
क्र.स	आयोजना तथा कार्यक्रम	अनुमानित कूल लागत रकम (रु. लाखमा)					प्राथमिकता क्रम	दिगो विकास लक्ष्य	लैङ्गिक संकेत	जल वायु संकेत
		२०८०/८१	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५				
	सामुदायिक वन देखि वन कार्यालय दर्लमाडांडा गानडांडासम्म झोलुङ्गेपु - भाइरल पुल) निर्माण									
१२.	दर्लमाडांडा देखि खानीछाप गडवार खोलासम्म वन्जीजम्प पुल निर्माण	५०	५०	५०	५०	१००				
१३.	पोखराथोक नौविसे वदारी कृषि सडक	५०	५०	५०	५०	१००				
१४.	माडीफांट चक्रपथ	५०	५०	५०	५०	१००				

घ) अपेक्षित उपलव्धि, जोखिम पक्ष तथा नतिजा खाका

➧ अपेक्षित उपलव्धि तथा जोखिम पक्ष

आवधिक योजनाको कार्यान्वयनवाट सडक यातायात सेवामा स्थानीयहरुको सहज पहुँच अभिवृद्धि भएको हुनेछ । सुरक्षित एवं भरपर्दो यातायात सेवा सञ्चालन भएको र पक्की सडकहरु निर्माण हुनेछ । थोरै वजेट, धेरै निर्माण र वजेट अभावका कारण धुले सडकवाट वातावरण प्रदुषण, मानवीय स्वास्थ्यमा नकरात्मक प्रभाव यसका मुख्य जोखिम पक्षहरु हुन ।

➧ नतिजा खाका

तालिका/ग्राफचित्र : ४३ सडक, यातायात तथा पुलपुलेसा : नतिजा खाका								
नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार बर्ष ०७९/८०	लक्ष्य परिमाण				
				०८०/८१	०८१/८२	०८२/८३	०८३/८४	०८४/८५
प्रभाव	दिगो, सुरक्षित र नियमित सडक यातायात सेवावाट लाभान्वित जनसंख्या	प्रतिशत	८०	८५	८८	९२	९५	९७
असर	३० मिनेट सम्मको दुरीमा यातायात पहुँच भएको घरधुरी	प्रतिशत	८०	८५	८८	९२	९५	९७
प्रति फल हरु	कालोपत्रे सडकको लम्वाइ	किमि	२०	२५	३०	३५	४०	४५
	ग्राभेल सडकको लम्वाइ	किमि	१५	३०	४५	५५	७०	८५
	धुले सडक लम्वाइ	किमि	१५०	१७०	१९०	२१०	२३०	२५०
	झोलुङ्गे पुलको संख्या	संख्या	४					
	सडक सञ्जालवाट नजोडिएका वस्तीहरु	संख्या	०	०	०	०	०	०
	नियमित मर्मत संभार भएको सडकको लम्वाइ	किमि		२०	३०	४०	५०	६०

तालिका/ग्राफचित्र : ४३ सडक, यातायात तथा पुलपुलेसा : नतिजा खाका								
नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार बर्ष ०७९/८०	लक्ष्य परिमाण				
				०८०/८१	०८१/८२	०८२/८३	०८३/८४	०८४/८५
	वायो इन्जिनियरिङ प्रविधि र सडक छेउ वृक्षारोपण	किमि	०	३	७	११	१५	१८

६.२ आवास, वस्ती बिकास तथा सार्वजनिक निर्माण

क) पृष्ठभूमि

दिगो विकास लक्ष्यले समावेशी र दिगो शहरीकरण गर्ने गरी आवासको व्यवस्था गर्ने, गरिवीलाई न्यून गर्ने, हरियाली र खुल्ला ठाउँहरु उपलब्ध गराउने लक्ष्य निर्धारण गरेको छ । त्यसैगरी स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ मा सुरक्षित वस्ती विकासका लागि नीति, योजना तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गर्ने, अनुगमन, नियमन तथा मूल्याङ्कन गर्ने अधिकार पनि स्थानीय तहलाई दिइएको छ । वस्ती विकासका लागि पहिचान गर्ने र अध्ययन गर्न सक्ने अधिकार पनि स्थानीय तहमा निहित छ । सार्वजनिक निर्माण अन्तर्गत स्थानीय सरकारलाई सरकारी भवन, विद्यालय, सामुदायिक भवन, सभागृह लगायतका सार्वजनिक संरचना निर्माण, मर्मत सम्भार गर्ने, सञ्चालन एवं व्यवस्थापन गर्ने जिम्मेवारी पनि स्थानीय तहलाई दिइएको छ ।

ख) वस्तुस्थिति विश्लेषण

मुख्य समस्याहरु

- वसपार्क, वस स्टेशन तथा प्रतिक्षालयहरुको निर्माण नहुनु
- सार्वजनिक संरचना तथा भवनहरु सुविधायुक्त, अपाङ्गता, वालवालिका तथा महिलामैत्री नहुनु
- वजार क्षेत्रहरुमा हाटवजार, विश्रायस्थल, सार्वजनिक शौचालय, ढल तथा नालीहरुको व्यवस्था नहुनु
- भू उपयोग नीति, ऐन निर्माण र कार्यान्वयनमा नआउनु
- सार्वजनिक निर्माण, भवनहरुको मर्मत सम्भार नियमित नहुनु

मुख्य चुनौतिहरु

- जोखिम क्षेत्रका वस्तीहरुको सुरक्षित संरक्षण गर्नु
- सार्वजनिक निर्माणमा सवैको सहज पहुँच अभिवृद्धि गर्नु
- सार्वजनिक निर्माणको दिगो उपयोग र अपनत्व श्रृर्जना गर्नु

मुख्य सम्भावना तथा अवसरहरु

- सवै घरहरु खरको छानामुक्त हुँदै जस्तापाता लगाइदै आगालागी जस्ता प्रकोपवाट मुक्त
- भूकम्प प्रतिरोधी प्रविधि र मापदण्ड अनुसार सार्वजनिक भवन तथा संरचना निर्माणको क्रममा
- विद्यालय, स्वास्थ्य संस्था, अस्पताल भवनहरु निर्माणको क्रममा
- मनोरन्जन पार्क र वाल उद्यानहरु विस्तार हुँदै
- सामुदायिक भवनहरु सवै वडाहरुमा निर्माण भएको
- एकीकृत वस्ती विकास गर्न सकिने
- प्रायः सवै वस्तीहरुमा आधारभूत भौतिक पूर्वाधारहरु सेवाहरु उपलव्ध भएको

ग) सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति तथा कार्यक्रम आयोजना

गाउँपालिकाले अंगिकार गरेको सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति एवं प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजनाहरु यसप्रकार रहेको छ ।

सोच : सवैको पहुँच : सुरक्षित र व्यवस्थित आवास

लक्ष्य : व्यवस्थित आवास तथा वस्ती विकास भएको हुने

उद्देश्य
- सवै नागरिकलाई सुरक्षित तथा व्यवस्थित वसोवासको सुनिश्चित गर्नु
- वजार उन्मुख क्षेत्रहरुमा शहरी पूर्वाधारहरुको विकास एवं वातावरणमैत्री, भूकम्प तथा प्रकोप प्रतिरोधात्मक भवन तथा पूर्वाधारहरु निर्माण गरी सहजता ल्याउनु

रणनीतिहरु
१. आवास, वस्ती बिकास तथा सार्वजनिक निर्माण सम्बन्धी नीति तर्जुमा तथा योजना कार्यान्वयन गर्ने
२. सुरक्षित र व्यवस्थित आवास तथा वस्ती बिकास गर्ने
३. सुरक्षित तथा वहुउद्देश्यीय सार्वजनिक संरचना निर्माण गर्ने

मुख्य कार्यक्रम तथा आयोजना
पालिकाको मुख्य कार्यक्रम तथा आयोजनाहरु यसप्रकार रहेको छ । पालिकाको कार्यक्रम तथा आयोजनालाई स्थानीय तहको योजना तर्जुमा दिग्दर्शन, २०७८ अनुसार निम्न अनुसार सङ्केतीकरण गरिएको छ ।

तालिका/ग्राफचित्र ४४
आवास तथा वस्ती विकास : कार्यक्रम तथा आयोजना

क्र. स	आयोजना तथा कार्यक्रम	अनुमानित कूल लागत रकम (रु. लाखमा)					प्राथमिकता क्रम	दिगो विकास लक्ष्य	लैङ्गिक संकेत	जल वायु संकेत
		२०८०/८१	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५				
१.	वडा कार्यालय भवन निर्माण (३,५,६,७)	१००	१००	१००	१००	१००	२	११	३	३
२.	स्वास्थ्य चौकी, गाउँघर क्लिनिक, खोप केन्द्र भवन	१००	१००	१००	१००	१००	२	११	२	३
३.	वस पार्क निर्माण	४०	३०	१०	-	-	१	७	३	३
४.	नमूना वस्ती निर्माण	५०	५०	५०	५०	५०	१	११	२	३
५.	पालिका सभा हल	३०	२५	१०	-	-	२	११	३	३
६.	सामुदायिक भवन	२०	२०	१०	-	-	२	११	३	३
७.	अपाङ्गत, महिला वाल वालिकामैत्री पूर्वाधार	२०	२०	२०	२०	२०	२	७	२	३
८.	वृद्धाश्रम तथा पुर्नस्थापना केन्द्र निर्माण	२०	२०	१०	-	-	२	११	२	३
९.	प्राविधिक शिक्षालय भवन	५०	५०	५०	-	-	१	११	२	३
१०.	गापास्तरीय कभर्ड हल निर्माण									
११.	गा पा स्तरीय पार्क निर्माण									

घ) अपेक्षित उपलव्धि, जोखिम पक्ष तथा नतिजा खाका

- **अपेक्षित उपलव्धि तथा जोखिम पक्ष**

आवधिक योजनाको कार्यान्वयनवाट पालिका क्षेत्रभित्र नमुना वस्ती निर्माण भएको हुनेछ । त्यसैगरी पालिका सभाहल, सामुदायिक भवन, वसपार्क, स्वस्थ्य भवन, प्राविधिक शिक्षालय जस्ता सार्वजनिक भवनहरु निर्माण भई सञ्चालनमा आएको हुनेछ र संरचनाहरु महिलामैत्री, अपाङ्गता, वालवालिकामैत्री हुनेछन । भवनहरु निर्माणका लागि ठूलो वजेट रकमको आवश्यकता पर्ने हुँदा संघ र प्रदेशवाट निकासा
नहुँदा सम्म सवैप्रकारका सार्वजनिक भवनहरु निर्माणमा समस्या आउन सक्छ । जसले गर्दा आयोजनाहरु अपूर्ण हुने जोखिम रहन्छ ।

➧ नतिजा खाका

तालिका/ग्राफचित्र : ४५
आवास, वस्ती विकास तथा सार्वजनिक निर्माण : नतिजा खाका

नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार बर्ष ०७९/८०	लक्ष्य परिमाण				
				०८०/८१	०८१/८२	०८२/८३	०८३/८४	०८४/८५
प्रभाव	दिगो, विपद उत्थानशील, वातावरणमैत्री विकासित आवास तथा बस्ती	प्रतिशत	१५	२५	३०	३५	४०	४५
असर	सुरक्षित तथा एकिकृत विकास भएको आवास तथा वस्ती	प्रतिशत	४५	५०	५५	६५	७०	७५
प्रतिफल हरु	आधारभूत भौतिक पूर्वाधारहरु पुगेका वस्ती	प्रतिशत	१००	१००	१००	१००	१००	१००
	सामुदायिक भवन	संख्या	८	९	९	९	९	९
	उद्यान खुल्ला पार्क क्षेत्र	संख्या		९	९	९	९	९
	व्यवस्थित वसपार्क	संख्या	०	१	१	१	१	१
	सुरक्षित तथा प्रवर्द्धन गरिएका आवास, वस्ती	संख्या	०	०	१	१	१	२
	भूकम्प प्रतिरोधी प्रविधि र मापदण्ड अनुसार निर्माण भएकासार्वजनिक भवन संरचनाहरु	प्रतिशत	२५	३०	३५	४०	४५	५०
	महिलामैत्री, वालमैत्री, अपाङगतामैत्री सार्वजनिक संरचना	प्रतिशत	२५	३०	३५	४०	४५	५०

६.३ विद्युत तथा वैकल्पिक ऊर्जा

क) पृष्ठभूमि

साना जलविद्युत आयोजनाहरु सञ्चालन गरी स्थानीय स्तरमा वितरण गर्न सक्ने अधिकार स्थानीय तहलाई दिइएको छ । एक मेगावाट सम्मको जलविद्युत आयोजनाका लागि नीति, कानुन, मापदण्ड, योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमन एवं नियमन गर्ने अधिकार स्थानीय तहमा निहित छ । त्यसैगरी वैकल्पिक ऊर्जा सम्वन्धी प्रविधिको विकास, हस्तान्तरण, क्षमता विकास र ऊर्जा प्रवर्द्धन गर्ने र यिनीहरुका लागि नीति तर्जुमा, कानुन वनाउने, मापदण्ड निर्धारण

गर्ने, नियमन, अनुगमन गर्ने अधिकार पनि स्थानीय तहमा भएको विवरण स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ मा उल्लेख गरिएको छ ।

ख) वस्तुस्थिति विश्लेषण

मुख्य समस्याहरु

- न्यून संख्यामा विद्युत ट्रान्समिटर र कमजोरका कारण विद्युत सेवा अवरुद हुँदै आएको
- काठका पोललाई विस्तापित गरी स्टिलपोलहरु नराखिनु
- सडक बत्तिहरु नभएका कारण रातमा असुरक्षा वढ्दो

मुख्य चुनौतिहरु

- खाना पकाउने दाउराको प्रयोगमा कमि ल्याउनु
- स्थानीय स्तरमा विद्युत खपतमा वृद्धि ल्याउनु

मुख्य सम्भावना तथा अवसरहरु

- केन्द्रीय विद्युत लाइन प्रशारण सेवा उपलव्ध
- अधिकांश घरहरुमा विद्युत सेवा उपलव्ध भएको
- सडक वत्तीको जडान भएको (सीमित क्षेत्रमा)
- विद्युतीय चुलो (इण्डक्सन) प्रयोगमा वृद्धि

ग) सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति तथा कार्यक्रम आयोजना

गाउँपालिकाले अंगिकार गरेको सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति एवं प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजनाहरु यसप्रकार रहेको छ ।

सोच : भरपर्दो र पहुँचयोग्य विद्युत सेवा

लक्ष्य : विद्युतीय श्रोतहरुको अधिकतम सदुपयोग भई विद्युत खपतमा अभिवृद्धि भएको हुने

उद्देश्य

- विद्युत आपूर्तिलाई दिगो र भरपर्दो बनाउदै विद्युत खपतमा वृद्धि ल्याउनु
- खाना पकाउने उर्जा तथा ग्रामीण विद्युतीकरणमा वैकल्पिक उर्जाको प्रयोग बढाउनु,

रणनीतिहरु

१. वैकल्पिक ऊर्जा बिकास सम्बन्धी स्थानीय नीति तर्जुमा तथा योजना कार्यान्वयन गर्ने
२. ऊर्जालाई भरपर्दो र सुलभ बनाउने
३. वैकल्पिक ऊर्जाको बिकास गर्ने
४. विद्युत खपतमा अभिवृद्धि ल्याउने

मुख्य कार्यक्रम तथा आयोजना

पालिकाको मुख्य कार्यक्रम तथा आयोजनाहरु यसप्रकार रहेको छ । पालिकाको कार्यक्रम तथा आयोजनालाई स्थानीय तहको योजना तर्जुमा दिग्दर्शन, २०७८ अनुसार निम्न अनुसार सङ्केतीकरण गरिएको छ ।

तालिका/ग्राफचित्र ४६ विद्युत तथा वैकल्पिक ऊर्जा : कार्यक्रम तथा आयोजना										
क्र.स	आयोजना तथा कार्यक्रम	अनुमानित कूल लागत रकम (रु. लाखमा)					प्राथमिकता क्रम	दिगो विकास लक्ष्य	लैङ्गिक संकेत	जल वायु संकेत
		२०८०/८१	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५				
१.	सडक वत्ती व्यवस्था	१५	१५	१५	१५	१५	२	७	३	१
२.	सार्वजनिक स्थल तथा पार्कमा सौर्य ऊर्जा जडान	१५	१५	१५	१५	१५	२	७	२	३
३.	इन्डक्सन चुल्हो प्रवर्द्धन	१०	१०	१०	१०	१०	२	७	२	२

घ) अपेक्षित उपलब्धि, जोखिम पक्ष तथा नतिजा खाका

अपेक्षित उपलब्धि तथा जोखिम पक्ष

आवधिक योजनाको कार्यान्वयनवाट सवै घरधुरीमा केन्द्रीय विद्युत प्रशारण लाइन मार्फत विद्युत पुगेको हुनेछ । विद्युतमा सहज पहुँच र नियमित उपलब्धताका विद्युत खपतमा वृद्धि ल्याउनु सक्नु चुनौतिपूर्ण देखिन्छ ।

नतिजा खाका

तालिका/ग्राफचित्र : ४४ विद्युत तथा वैकल्पिक ऊर्जा : नतिजा खाका								
नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार बर्ष ०७९/८०	लक्ष्य परिमाण				
				०८०/८१	०८१/८२	०८२/८३	०८३/८४	०८४/८५
प्रभाव	वस्ती तथा घरपरिवारमा वैकल्पिक उर्जा समेतको सेवा उपलब्ध	प्रतिशत		५	७	१०	१२	१५
असर	विद्युत सेवावाट लाभान्वित जनसंख्या	प्रतिशत	९७.४१	९८	१००	१००	१००	१००
प्रतिफल हरु	केन्द्रीय विद्युत लाइन प्रसारणवाट लाभान्वित घरधुरी	प्रतिशत	९७.४१	९८	१००	१००	१००	१००
	विद्युत सेवावाट लाभान्वित हुन नसकेका घरधुरी	संख्या	०.२९	०	०	०	०	०
	सोलार प्रणालीमा आवद्ध घरघुरी	संख्या	२.८७	२.८७	२.८७	२.८७	२.८७	२.८७
	सुधारिएको उर्जा (वायोग्यास, एलपि) प्रयोग गर्ने घरघुरी	प्रतिशत	१५.६९	१६	१८	२०	२५	३०

६.५ सूचना तथा सञ्चार प्रविधि

क) पृष्ठभूमि

संघीय तथा प्रदेश कानुनको अधिनमा रही स्थानीय क्षेत्रभित्र इण्टरनेट सेवा, टेलिसेन्टर, केवुल तथा तारविहिन टेलिभिजन प्रशारणको अनुमति, नवीकरण र नियमन सम्वन्धी व्यवस्था स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनमा गरिएको छ । सूचना तथा सञ्चार प्रविधिमा भएको द्रुततर विकासले विश्वलाई नै एकै स्थानमा ल्याएको छ र विकासको ढाँचामा नै परिवर्तन ल्याएको छ । सार्वजनिक सेवा प्रवाहहरु परम्परागत विधि प्रक्रियावाट क्रमिक रुपमा डिजिटाइज् हुँदै आएका छन ।

ख) वस्तुस्थिति विश्लेषण

समस्याहरु

- विद्यालय, सार्वजनिक सेवा प्रदाय कार्यालयहरुमा आइसिटिको सहज पहुँच अपर्याप्त
- सार्वजनिक स्थलहरुमा सिसिटिभि जडान अपर्याप्त
- पालिकाको सम्भावित सेवाहरु अनलाइन हुन नसक्नु

चुनौतिहरु

- फोन नेटवर्कको (टावर) गुणस्तर वृद्धि गर्नु
- साइवर सेक्युरिटी नियन्त्रण गर्नु

सम्भावना तथा अवसरहरु

- मोवाइल फोनको वढ्दो प्रयोग
- इण्टरनेट, केवल टिभी प्रसारणमा निजी क्षेत्रको आकर्षण
- स्थानीय स्तरवाट रेडियो एफएम, अनलाइन न्यूजहरु अपलोड
- विद्यालयहरुमा आइसिटि जडान भएको
- वडा लगायत गाउँपालिका कार्यालय एवं सार्वजनिक कार्यालयहरुमा इण्टरनेट सेवा उपलव्ध
- विद्युतीय माध्यमवाट सेवाप्रवाह अभ्यासको थालनी

ग) सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति तथा कार्यक्रम आयोजना

गाउँपालिकाले अंगिकार गरेको सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति एवं प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजनाहरु यसप्रकार रहेको छ ।

सोच : विकासको मूल आधार : सूचना र सञ्चार

लक्ष्य : सूचना तथा सञ्चार प्रविधिहरुमा स्थानीयहरुको सहज पहुँच अभिवृद्धि भएको हुने

उद्देश्य

सार्वजनिक स्थल, विद्यालय, भवन, कार्यालयहरुमा सूचना तथा सञ्चारका आधुनिक प्रविधिहरुको विस्तारवाट सूचना तथा सञ्चारमा आमनागरिकहरुको सहज पहुँच अभिवृद्धि गर्नु ।

रणनीतिहरु

१. सूचना प्रविधि तथा सञ्चार क्षेत्र सम्बन्धी नीति तर्जुमा तथा योजना कार्यान्वयन गर्ने
२. सूचना सञ्चार प्रविधि सेबालाई सरल र सुलभ बनाउने
३. प्रभावकारी व्यवस्थापनका लागि आइसिटि प्रयोग गर्ने
४. सूचनामा पहुँचमा अभिवृद्धि गर्ने

मुख्य कार्यक्रम तथा आयोजना

पालिकाको मुख्य कार्यक्रम तथा आयोजनाहरु यसप्रकार रहेको छ । पालिकाको कार्यक्रम तथा आयोजनालाई स्थानीय तहको योजना तर्जुमा दिग्दर्शन, २०७८ अनुसार निम्न अनुसार सङ्केतीकरण गरिएको छ ।

तालिका/ग्राफचित्र : ४८ सूचना तथा सञ्चार : कार्यक्रम तथा आयोजना										
क्र.स	आयोजना तथा कार्यक्रम	अनुमानित कूल लागत रकम (रु. लाखमा)					प्राथमिकता क्रम	दिगो विकास लक्ष्य	लैङ्गिक संकेत	जल वायु संकेत
		२०८०/८१	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५				
१.	वडा कार्यालय एवं सार्वजनिक स्थलमा सिसि क्यामरा जडान	१०	१०	१०	१०	१०	२	१६	३	३
२.	विद्यालय, सार्वजनिक कार्यालयहरुमा सिसि क्यामरा जडान	२०	२०	२०	२०	२०	२	१६	३	३
३.	वडा, विद्यालय लगायत सार्वजनिक सेवा प्रदाय कार्यालयहरुमा विद्युतीय हाजिरी	१५	१५	१५	१५	१५	२	१६	३	३
४.	पालिका सेवाहरुलाई अनलाइन गर्ने	१५	१५	१५	१५	१५	२	१६	२	३
५.	मोवाइल एप्स सञ्चालन	१०	१०	१०			२	१६	३	३
६.	राजस्व एवं नक्सापास अनलाइन गर्न सफ्टवेयर जडान	१०	१०	१०			२	१६	३	३
७.	डिजिटल सूचना केन्द्रको विकास	५	५	५	५	५	२	१६	३	३

घ) अपेक्षित उपलब्धि, जोखिम पक्ष तथा नतिजा खाका

अपेक्षित उपलब्धि तथा जोखिम पक्ष

आवधिक योजनाको कार्यान्वयनवाट इण्टरनेट सेवा अधिकांश घरधुरीमा उपलब्ध हुन सक्नेछ । सार्वजनिक स्थल, विद्यालय एवं कार्यालयहरुमा निःशुल्क इण्टरनेट सेवा उपलब्ध भएको हुनेछ र सिसि क्यामरा जडान समेत भएको हुनेछ । यसका लागि निजी क्षेत्रसंगको सहकार्य जरुरी हुने गर्दछ, जुन त्यति सहज छैन ।

नतिजा खाका

तालिका/ग्राफचित्र : ४९ सूचना तथा सञ्चार : नतिजा खाका								
नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार बर्ष ०७९/८०	लक्ष्य परिमाण				
				०८०/८१	०८१/८२	०८२/८३	०८३/८४	०८४/८४
प्रभाव	सूचनामा नागरिकहरुको पहुँच अभिवृद्धि	प्रतिशत	१५	१८	२०	२२	२५	२७
असर	इण्टरनेट सेवामा पहुँच प्राप्त घरधुरी	प्रतिशत	५३.२४	५५	६०	७०	८०	९०
प्रतिफल हरु	सञ्चारका कुनै एक साधन उपलब्ध घरधुरी	प्रतिशत	१००	१००	१००	१००	१००	१००
	मोबाइल फोनप्रयोगकर्ता	प्रतिशत	८५.०८	८७	९०	९३	९५	९८
	स्थानीय केवल नेटवर्क प्रदायक संस्था	संख्या	१	१	२	२	३	३

तालिका/ग्राफचित्र : ४९ सूचना तथा सञ्चार : नतिजा खाका								
नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार बर्ष ०७९/८०	लक्ष्य परिमाण				
				०८०/८१	०८१/८२	०८२/८३	०८३/८४	०८४/८४
	निःशुल्क इन्टरनेट सेवा वाइफाई उपलव्ध भएका क्षेत्र	संख्या	-	१०	१०	१५	१८	२०
	विद्यालय लगायत सार्वजनिक भवन तथा कार्यालयहरुमा इन्टरनेट सेवा सुचारु	संख्या	१५	१८	२२	२५	२८	३०
	सार्वजनिक स्थल तथा कार्यालयहरुमा जडित सि.सि.क्यामेरा	संख्या		१०	१०	१५	१८	२०

परिच्छेद - सात
बन, वातावरण तथा बिपद व्यवस्थापन

पृष्ठभूमि

वन, वातावरण तथा विपद व्यवस्थापनका लागि प्रमुख क्षेत्रको रुपमा रहेका बन तथा जैविक विविधता, भू तथा जलाधार संरक्षण, वातावरण तथा स्वच्छता, विपद तथा जलवायु परिवर्तन अनुकूलनता जस्ता क्षेत्रहरुको विद्यमान अवस्था, समस्या तथा चुनौतिहरुको विश्लेषण गरी आगामी ५ वर्षका लागि उद्देश्य निर्धारण, लक्ष्य परिमाण र सोको प्राप्तीका लागि अवलम्वन गरिने रणनीति तथा कार्यनीति निर्धारण र प्रमुख कार्यक्रमहरु तर्जुमा भएको छ ।

७.१ बन तथा जैविक विविधता

क) पृष्ठभूमि

वातावरण संरक्षण गर्ने, जैविक विविधता सम्वन्धी स्थानीय नीति, कानुन, मापदण्ड वनाउने, योजना तर्जुमा गरी त्यसको कार्यान्वयन गर्ने, अनुगमन तथा नियमन गर्ने अधिकार स्थानीय तहलाई दिइएको छ । नेपाल सरकारले वन, जल तथा जैविक विविधतालाई सन्तुलन राख्नका लागि वातावरण संरक्षण ऐन र त्यसको कार्यान्वयनका लागि नियमावली निर्माण गरी स्थानीय तहलाई वातावरण संरक्षण सम्वन्धी योजना तर्जुमा गर्न सक्ने व्यवस्था समेत गरिएको छ । यसको संरक्षण, सम्वर्द्धन एवं प्रवर्द्धवाट वन, वनस्पति, वन्यजन्तु, जैविक विविधता, जलाधार, पर्यापर्यटन, जलविद्युत, कृषि पशुपालन, स्वच्छ पर्यावरण, जडीवुटीमा आधारित उद्योग व्यवसायहरुको विकास र विस्तार भई समृद्धिका आधारशीलाहरु तयार हुने हुन्छ ।

ख) वस्तुस्थिति विश्लेषण

मुख्य समस्याहरु

- वन्यजन्तुहरु वालीनालीमा हुने क्षति, नियन्त्रण गर्न नसक्नु
- वन डढेलो, आगलागी नियन्त्रण गर्न नसक्नु
- वन जङ्गलको दिगो सदुपयोग गर्दै जीविकोपार्जनका लागि आयमूलक कार्यमा उपयोग गर्न नसक्नु
- पूर्वाधार विकास र वन जङ्गल वीच सन्तुलन कायम हुन नसक्नु

मुख्य चुनौतिहरु

- वन तथा जैविक विविधताको संरक्षण गर्नु
- मिचाहा प्रजातिको वढोत्तरीवाट रैथानी प्रजातिहरुको संरक्षण गर्नु
- मानव र वन्यजन्तु वीचको द्वन्द्व न्यूनीकरण गर्नु
- वन अतिक्रमण हुनवाट नियन्त्रण गर्नु

मुख्य सम्भावना तथा अवसरहरु

- राष्ट्रिय तथा सामुदायिक वन उपभोक्ता समितिहरु क्रियाशील
- वृक्षारोपण हुँदै आएको
- गैरकाष्ठ वन पैदावरमा आधारित उद्योग, व्यवसाय सञ्चालन
- वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन तथा परीक्षण गर्ने जस्ता कार्यहरु अभ्यासको क्रमिक विकास
- कूल भूमिको करीव ५४.४ प्रतिशत क्षेत्र वनले ढाकेको
- वहुमूल्य जडीवुटी (पाखनवेद, टिमुर, गुर्जो, हर्रोवर्रो, सिन्कौली, कुरिलो, दालचिनी) पर्याप्त परिमाणमा उपलव्धता
- वन्यजन्तु, चराचुरुङ्गी, वनसम्पदा, जैविक विविधता सम्मिश्रण

ग) सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति तथा कार्यक्रम आयोजना

गाउँपालिकाले अंगिकार गरेको सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति एवं प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजनाहरु यसप्रकार रहेको छ ।

सोच : हरियाली वन तथा सन्तुलित वातावरण निर्माण हुनेछ ।

लक्ष्य : जैविक विविधताको दिगो संरक्षण र सम्वर्द्धन भएको हुनेछ ।

उद्देश्य

- वन्य जीवजन्तुहरुको संरक्षण एवं जैविक विविधताको दिगो संरक्षण गर्दै पारिस्थितिकीय प्रणाली कायम राख्नु
- वन क्षेत्रको विस्तार, जडीवुटी तथा वहुमूल्य प्रजातिको व्यवसायिक विस्तार एवं उद्यमशीलताको विकासगर्नु

रणनीतिहरु

१ बन तथा जैविक विविधता सम्बन्धी नीति तर्जुमा तथा योजना कार्यान्वयन गर्ने
२. जैविक विविधताको संरक्षण र प्रवर्द्धन गर्ने
३. बन पैदावरको दिगो उपयोग गर्ने

मुख्य कार्यक्रम तथा आयोजना

पालिकाको मुख्य कार्यक्रम तथा आयोजनाहरु यसप्रकार रहेको छ । पालिकाको कार्यक्रम तथा आयोजनालाई स्थानीय तहको योजना तर्जुमा दिग्दर्शन, २०७८ अनुसार निम्न अनुसार सङ्केतीकरण गरिएको छ ।

तालिका/ग्राफचित्र : ५०
वन तथा जैविक विविधता : कार्यक्रम तथा आयोजना

क. स	आयोजना तथा कार्यक्रम	अनुमानित कूल लागत रकम (रु. लाखमा)					प्राथमिकता क्रम	दिगो विकास लक्ष्य	लैङ्गिक संकेत	जल वायु संकेत
		२०८०/८१	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५				
१.	वन उपभोक्ता तालिम	५	५	५	५	५	२	१५	२	२
२.	वृक्षारोपण	१०	१०	१०	१०	१०	१	१५	२	१
३.	मिचाहा प्रजाती नियन्त्रण	१०	१०	१०	१०	१०	२	१५	२	१
४.	वन अतिक्रमण रोकथाम तथा संरक्षण	१५	१५	१५	१५	१५	२	१५	२	२
५.	अग्नी रेखा निर्माण	५	५	५	५	५	२	१५	२	१
६.	पानीपोखरी निर्माण	१०	१०	१०	१०	१०	२	१५	२	१
७.	चरन क्षेत्र विकास	१०	१०	१०			२	१५	२	१
८.	लोपोन्मुख प्रजाति, वन्यजन्तु, चराचुरुङ्गीको वासस्थान व्यवस्था	१०	१०	१०	१०	१०	२	१५	३	२
९.	कृषि वनको व्यवसायिक खेती प्रवर्द्धन	१५	१५	१५	१५	१५	१	१५	२	२

घ) अपेक्षित उपलव्धि, जोखिम पक्ष तथा नतिजा खाका

- **अपेक्षित उपलव्धि तथा जोखिम पक्ष**

आवधिक योजनाको कार्यान्वयनवाट वन क्षेत्रमा विस्तार हुने, मिचाहा प्रजातिको नियन्त्रण हुने, वृक्षारोपण हुने, रिचार्ज पोखरी एवं अग्नी रेखाहरु निर्माण भई डढेलोमा नियन्त्रण भएको हुनेछ । वन्यजन्तुहरुको आहारा एवं वासस्थानको

व्यवस्था भई वन्यजन्तुसंग हुँदै आएको द्वन्द्वमा न्यूनीकरण समेत भएको हुनेछ । वन्यजन्तु खासगरी वाँदर व्यवस्थापनमा खासै प्रभावकारी उपायहरु अन्य क्षेत्रमा समेत विकसित हुन नसकेको सन्दर्भमा यसको नियन्त्रण गर्नु आफैमा चुनौतिपूर्ण देखिन्छ ।

नतिजा खाका

तालिका/ग्राफचित्र : ५१
वन तथा जैविक विविधता : नतिजा खाका

नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार बर्ष २०७९/८०	लक्ष्य परिमाण				
				०८०/८१	०८१/८२	०८२/८३	०८३/८४	०८४/८५
प्रभाव	संरक्षित तथा व्यवस्थित वन क्षेत्र	प्रतिशत	४३.९६	४३.९६	४४	४४	४४	४५
असर	संरक्षण गरिएका लोपोन्मुख वनस्पति	संख्या	०	१	२	३	४	५
प्रतिफल हरु	जैविक संरक्षणका लागि मिचाहा प्रजाति नियन्त्रण, वृक्षारोपण, रिचार्ज पोखरी, अग्नी रेखा, झाडी सफाइ जस्ता कार्यहरु	संख्या	२	३	३	४	४	५
	सामुदायिक वनले ओगटेको क्षेत्र	प्रतिशत	८	८.	८.५	९	९.५	१०
	वन्यजन्तुवाट अन्नवालीमा पुगेको वार्षिक क्षति	रु.लाख	५०	४५	४२	३८	३५	३०
	वन तथा जडीवुटीमा आधारित उद्योग	संख्या	–	५	७	१०	१२	१५
	गैरकाष्ठ वन पैदावारको व्यवसायिक खेती	हेक्टर	–	५	७	१०	१२	१५
	वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदनका आधारमा निर्माणजन्य तथा नदीजन्य पदार्थको उत्खनन	संख्या	१	२	४	४	५	

७.२ वातावरण तथा स्वच्छता

क) पृष्ठभूमि

स्थानीय स्तरमा हरित क्षेत्रको संरक्षण र प्रवर्द्धन, वातावरणीय जोखिम न्यूनीकरण गर्ने, न्यून कार्वनमुखी तथा वातावरणमैत्री विकास गर्ने, स्थानीय स्तरमा सरसफाई तथा फोहोरमैला व्यवस्थापन गर्ने जस्ता अधिकार स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ ले स्थानीय तहलाई दिएको छ ।

ख) वस्तुस्थिति विश्लेषण

मुख्य समस्याहरु

- सडक, चोक, वजार एवं सार्वजनिक क्षेत्रहरुमा सार्वजनिक शौचालय नहुनु
- हरितपार्क, उद्यानहरुको प्रवर्द्धन हुन नसक्नु
- फोहोरमैलाको सुरक्षित विसर्जन हुन नसक्नु

मुख्य चुनौतिहरु
- फोहोर प्रशोधनको व्यवस्था गर्नु
- फोहोर र वातावरणीण वीच सन्तुलन कायम राख्नु
- खाना पकाउन दाउराको प्रयोगमा कम ल्याउनु

मुख्य सम्भावना तथा अवसरहरु
- वजार, चोक, गल्लीहरुमा फोहोर सङ्कलनका प्रयासहरु भएको
- एकघर एकचर्पीको व्यवस्था, खुल्ला दिसामुक्त क्षेत्र घोषणा
- वजार क्षेत्रमा ढल निकासको शुरुवाट (सीमित क्षेत्रमा)
- धुवाँ रहित सुधारिएको चुल्हो प्रायः अधिकांश घरमा जडन भएको
- स्वच्छ हावापानी, धुँवा, धूलो, ध्वनि प्रदुषणमुक्त
- खुल्ला एवं ग्रामीण हरियाली क्षेत्र
- घर आँगन, वजार क्षेत्र नियमित सफाइ गर्ने अभ्यास

ग) सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति तथा कार्यक्रम आयोजना
गाउँपालिकाले अंगिकार गरेको सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति एवं प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजनाहरु यसप्रकार रहेको छ ।

सोच : स्वच्छ एवं सन्तुलित पर्यावरण

लक्ष्य : सवै प्रकारका वातावरणीय प्रदुषण न्यूनीकरण भएको हुनेछ ।

उद्देश्य
- घर, आँगन, वजार क्षेत्रका फोहोरमैलालाई व्यवस्थित तवरले सङ्कलन, प्रशोधन, न्यूनीकरण एवं सुरक्षित विसर्जन गर्नु
- वातावरण प्रदुषणका उपायहरु अवलम्वनवाट स्वच्छ वातावरण कायम राख्नु

रणनीतिहरु
१. वातावरण तथा जलवायु अनुकुलन सम्बन्धी स्थानीय नीति, योजना कार्यान्वयन गर्ने
२. वातावरण संरक्षण तथा स्वच्छता व्यवस्थापन

मुख्य कार्यक्रम तथा आयोजना
पालिकाको मुख्य कार्यक्रम तथा आयोजनाहरु यसप्रकार रहेको छ । पालिकाको कार्यक्रम तथा आयोजनालाई स्थानीय तहको योजना तर्जुमा दिग्दर्शन, २०७८ अनुसार निम्न अनुसार सङ्केतीकरण गरिएको छ ।

तालिका/ग्राफचित्र : ५२
वातावरण तथा स्वच्छता : कार्यक्रम तथा आयोजना

क.स	आयोजना तथा कार्यक्रम	अनुमानित कूल लागत रकम (रु. लाखमा)					प्राथमिकता क्रम	दिगो विकास लक्ष्य	लैङ्गिक संकेत	जल वायु संकेत
		२०८०/८१	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५				
१.	हरित पार्क निर्माण	२५	२०	५			१	१२	२	१
२.	वातावरण संरक्षण	५	५	५	५	५	२	१२	३	१

तालिका/ग्राफचित्र : ५२ वातावरण तथा स्वच्छता : कार्यक्रम तथा आयोजना										
क्र. स	आयोजना तथा कार्यक्रम	अनुमानित कूल लागत रकम (रु. लाखमा)					प्राथमिकता क्रम	दिगो विकास लक्ष्य	लैङ्गिक संकेत	जल वायु संकेत
		२०८०/८१	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५				
	प्रवर्द्धनात्मक कार्यक्रम									
३.	सुधारिएको चुल्हो निर्माण	५	५	५	५	५	२	१२	२	२
४.	फोहोर न्यूनीकरण सचेतना कार्यक्रम	५	५	५	५	५	२	१२	२	२
५.	फोहोर संकलन तथा प्रशोधन	१५	१५	१५	१५	१५	१	१२	२	१
६.	स्यानिटरी पार्क निर्माण	५०	५०	५०			१	१२	३	१
७.	ढल निकास व्यवस्था	१५	१५	१५	१५	१५	१	१२	३	२

घ) अपेक्षित उपलब्धि, जोखिम पक्ष तथा नजिता खाका

- **अपेक्षित उपलब्धि तथा जोखिम पक्ष**

आवधिक योजनाको कार्यान्वयनवाट श्रोतमै फाहोरलाई जैविक र अजैविकमा वर्गीकरण गरी सङ्कलन हुनेछ र एक निश्चित क्षेत्रमा फोहोर विसर्जन हुनेछ । त्यसैगरी खाना पकाउनका लागि दाउरा वाल्ने अभ्यासमा करीव ५० प्रतिशतले न्यूनीकरण भई विद्युतीय चुल्हो प्रयोगमा आएको हुनेछ । भरपर्दो र उपयुक्त प्रविधि नहुँदा नहुँदै ग्याँस तथा दाउरा वाल्ने अभ्यासमा न्यूनीकरण ल्याउने पक्ष आफैमा जोखिमपूर्ण देखिन्छ ।

- **नतिजाखाका**

तालिका/ग्राफचित्र : ५३ वातावरण तथा स्वच्छता : नतिजा खाका								
नतिजाको तह	**नतिजा सूचक**	**इकाई**	**आधार बर्ष २०७९/८०**	**लक्ष्य परिमाण**				
				०८०/८१	०८१/८२	०८२/८३	०८३/८४	०८४/८५
प्रभाव	वातावरण स्वच्छ, सफा र हरियाली क्षेत्रमा थप वृद्धि	प्रतिशत	–	५	७	९	१०	१२
असर	वृक्षारोपण भएको थप क्षेत्र	प्रतिशत	३	५	७	९	१०	१२
प्रतिफल हरु	प्रयोगमा आएको फोहोर व्यवस्थापन प्रणाली	संख्या	१	१	२	२	३	३
	फोहोरलाई सुरक्षित विसर्जन गर्नेको घरपरिवार	प्रतिशत	१८.३९	१९	२०	२१	२२	२५
	निष्काशित फोहोरको औषत वार्षिक परिमाण	मे.टन	९००	८७५	८५०	८२५	८००	७५०
	व्यवस्थित ढल निकास भएको वस्तीहरु	संख्या	११	११	२५	४०	७५	१००
	परम्परागत उर्जा(दाउरा) प्रयोग गर्ने घरधुरी	प्रतिशत	८४	८०	७५	७०	६०	५०
	घरभित्रको धुवाँमुक्त घरधुरी (सुधारिएको चुल्हो)	प्रतिशत	१४.६४	१५	२०	२५	३०	५०
	सञ्चालनमा रहेको स्यानिटरी पार्कको संख्या	संख्या	०	०	१	१	१	१

७.३ भू तथा जलाधार व्यवस्थापन

क) पृष्ठिभूमि

पानी मुहानहरुको संरक्षण गर्ने, जलाधार क्षेत्रको संरक्षण गर्ने त्यसका लागि स्थानीय नीति, कानुन, मापदण्ड वनाउने र जलाधार संरक्षण सम्वन्धी योजना तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गर्ने, अनुगमन एवं नियमन गर्ने अधिकार स्थानीय सरकारलाई दिइएको छ । स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ ले दिएको अधिकार क्षेत्रभित्र रही स्थानीय तहले भू संरक्षण एवं जलाधार व्यवस्थापन गर्ने सक्ने व्यवस्था गरेको छ ।

ख) वस्तुस्थिति विश्लेषण

मुख्य समस्याहरु

- वायोइन्जिनियरिङ प्रविधि प्रयोगमा नआउनु
- पानीपोखरी, नदीखोलाहरुमा तटवन्ध निर्माण हुन नसक्नु
- भूक्षय नियन्त्रण तथा संरक्षणका लागि पर्याप्त कार्यक्रमको सञ्चालन नहुनु

मुख्य चुनौतिहरु

- सम्वेदनशील क्षेत्रहरुको व्यवस्थापन तथा वस्तीहरुको संरक्षण गर्नु
- जलाधार तथा पानीमुहानहरु सुक्दै गएकोले सोको दिगो संरक्षण गर्नु
- डढेलो, वाढी, पहिरो तथा भूक्षयको नियन्त्रण तथा क्षति कम गर्नु

मुख्य सम्भावना तथा अवसरहरु

- डाँडापाखा, खोल्साखाल्सीहरुमा वृक्षारोपणको शुरुवात
- सडक नाला, ड्रेनवाल, रिटेनिङ्ग वाल, गाविन वाल आदि निर्माणवाट पहिरो नियन्त्रणको प्रयास भएको
- रिचार्ज पोखरीहरु निर्माणका प्रयासहरु भएको
- जलाधार क्षेत्रहरु, खोला खोल्सी तथा गल्छीहरु भएको
- पानी मुहान, झरना, ताल तलैया, पोखरी तथा सीमासार क्षेत्रहरु भएको

ग) सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति तथा कार्यक्रम आयोजना

गाउँपालिकाले अंगिकार गरेको सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति एवं प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजनाहरु यसप्रकार रहेको छ ।

सोच : भू तथा जलाधार क्षेत्रको दिगो संरक्षण र सम्वर्द्धन

लक्ष्य : भूसंरक्षण एवं जलश्रोतको दिगो उपयोगवाट जीवन स्तरमा सुधार ल्याउन सहयोग पुगेको हुने

उद्देश्य

- वाढी पहिरो, जोखिम तथा संवेदनशील क्षेत्रहरुमा वायो इन्जिनियरिङ एवं वृक्षारोपण गर्दै नदी, खोला, ताल तलैया सीमसार तथा पानी मुहानहरुको संरक्षणवाट भू-क्षय नियन्त्रण एवं जलाश्रोतहरुको व्यवस्थापन एवं दिगो उपयोग गर्नु ।

रणनीतिहरु

१. भू-संरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापन सम्बन्धी स्थानीय नीति, योजना कार्यान्वयन गर्ने
२. भू-क्षय नियन्त्रण गर्ने
३. जलाधार क्षेत्रको संरक्षण एवं उपयोग गर्ने

मुख्य कार्यक्रम तथा आयोजना

पालिकाको मुख्य कार्यक्रम तथा आयोजनाहरु यसप्रकार रहेको छ । पालिकाको कार्यक्रम तथा आयोजनालाई स्थानीय तहको योजना तर्जुमा दिग्दर्शन, २०७८ अनुसार निम्न अनुसार सङ्केतीकरण गरिएको छ ।

तालिका/ग्राफचित्र : ५४ भू तथा जलाधार व्यवस्थापन : कार्यक्रम तथा आयोजना										
क्र.स	आयोजना तथा कार्यक्रम	अनुमानित कूल लागत रकम (रु. लाखमा)					प्राथमिकता क्रम	दिगो विकास लक्ष्य	लैङ्गिक संकेत	जल वायु संकेत
		२०८०/८१	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५				
१.	पहिरो नियन्त्रण तथा वायो इन्जिनियरिङ	२०	२०	२०	२०	२०	१	१५	३	१
२.	भूक्षय नियन्त्रण (रिटेनिङ वाल, ग्याविन निर्माण)	५०	५०	५०	५०	५०	१	१५	३	१
३.	तटबन्ध निर्माण	१५	१५	१५	१५	१५	२	१५	३	१
४.	सतह भलपानी नियन्त्रण	१०	१०	१०	१०	१०	२	१५	३	१
५.	खहरे खोला नियन्त्रण	२०	२०	२०	२०	२०	२	१५	३	१
६.	जलाधार एवं सिमसार क्षेत्र संरक्षण	२०	२०	२०	२०	२०	२	१५	३	१
७.	खोला नदी किनारा वृक्षारोपण	१५	१५	१५	१५	१५	२	१५	३	१

घ) अपेक्षित उपलब्धि, जोखिम पक्ष तथा नतिजा खाका

अपेक्षित उपलब्धि तथा जोखिम पक्ष

आवधिक योजना कार्यान्वयनवाट भू-क्षय नियन्त्रण भएको हुनेछ । यसका लागि वायो इन्जिनियरिङ प्रविधि अवलम्वन भएको हुनेछ । त्यसैगरी सिमसार क्षेत्र, तालपोखरी संरक्षित भएको हुने र खोलाहरुमा तटवन्धहरु निर्माण भई नियन्त्रण भएको हुनेछ । वातावरणीय पक्षहरुको मूल्याङ्कन एवं परीक्षण नगरी सडक पूर्वाधारहरु निर्माण हुनु यसका प्रमुख जोखिम पक्षहरु हुन ।

नतिजाखाका

तालिका/ग्राफचित्र : ५५ भू तथा जलाधार व्यवस्थापन : नतिजा खाका								
नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार बर्ष २०७९/८०	लक्ष्य परिमाण				
				०८०/८१	०८१/८२	०८२/८३	०८३/८४	०८४/८५
प्रभाव	भू-क्षय र बाढी पहिरोवाट संरक्षित संवेदनशील क्षेत्र	संख्या	५	४	३	२	१	०
असर	पानी सुक्न वा पुरिनवाट जोगिएका ताल पोखरी, एवं कुवाहरु	संख्या	८	८	९	१०	११	१२
प्रतिफलहरु	संरक्षित पानी मुहान क्षेत्र	संख्या	८	८	९	१०	११	१२
	वायोइन्जिनियरिङ प्रविधि प्रयोग संरचनाको लम्बाइ	किमि	-	०.३	०.५	०.७	१.०	१.५
	जलउत्पन्न प्रकोपवाट प्रभावित घरधुरी	संख्या	०	०	०	०	०	०
	संरक्षित गल्छी, पहिरो	संख्या	३	५	७	८	९	१०
	संरक्षित र व्यवस्थित	संख्या	७	७	८	९	१०	११

तालिका/ग्राफचित्र : ५५
भू तथा जलाधार व्यवस्थापन : नतिजा खाका

नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार बर्ष २०७९/८०	लक्ष्य परिमाण				
				०८०/८१	०८१/८२	०८२/८३	०८३/८४	०८४/८५
	तालतलैया, सिमसार							
	जलाधार संरक्षण	संख्या	५	५	६	७	८	९

७.४ विपद व्यवस्थापन तथा जलवायु परिवर्तन अनुकुलन

क) पृष्ठभूमि

विषम भू-वनौट, कमजोर भौगर्भिक अवस्था, मौसमी विषमता, जलवायु परिवर्तन जस्ता विविध कारणवाट देशमा प्राकृतिक प्रकोपहरुवाट ठूलो परिमाणमा क्षति हुँदै आएको छ । वाढी, पहिरो, भू-स्खलन, डुवान, हिमपहिरो, खडेरी, अतिवृष्टि, अनावृष्टि जस्ता पक्षहरु विपद तथा जलवायु परिवर्तनका सङ्केतहरु हुन । भू-कम्पीय जोखिमको आधारमा नेपाल एक सम्वेदनशील क्षेत्रमा पर्दछ । स्थानीय सरकारले विपद व्यवस्थापनका लागि नीति, कानुन, मापदण्डहरु निर्माण गर्न सक्ने अधिकार रहेको छ । यस सम्वन्धी योजना तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गर्ने, अनुगमन एवं नियमन गर्ने जिम्मेवारी पनि स्थानीय तहमा निहित छ । जोखिम वस्तीहरु पहिचान गर्ने, नक्साङ्कन गर्ने, वस्ती स्थानान्तरण गर्ने, नदी पहिरो नियन्त्रण गर्ने, त्यसको व्यवस्थापन गर्ने, नदी तटवन्ध निर्माण गर्ने कार्यहरु पनि स्थानीय तहको अधिकार क्षेत्रभित्र राखिएको छ । खासगरी विपद पूर्व तयारी, न्यूनीकरण गर्ने सम्वन्धी, विपद पश्चातको पुनर्निर्माण तथा पुनर्स्थापना, आपतकालीन उद्धार, राहत एवं सुरक्षित वासस्थानको व्यवस्था स्थानीय स्तरमा गर्नुपर्ने व्यवस्था पनि स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ मा गरिएको छ ।

ख) वस्तुस्थिति विश्लेषण

मुख्य समस्याहरु

- आपतकालीन उद्धारका लागि तालिम प्राप्त स्वयंसेवक, राहत सामाग्रीहरुको व्यवस्था कमि
- विपद पीडितहरुका लागि राहत, खुल्ला क्षेत्र एवं सुरक्षित वासका लागि सुरक्षित र संरक्षित क्षेत्रको अपर्याप्त
- संवेदनशील क्षेत्रको नक्सांकन र संरक्षण सम्वन्धी कार्यक्रमको अभाव

मुख्य चुनौतिहरु

- भौतिक एवं मानवीय क्षति न्यूनीकरण तथा पीडितहरुलाई तत्काल उद्धार गर्नु
- कृषि उपजहरुलाई जलवायु परिवर्तन अनुकुलन वनाउनु

मुख्य सम्भावना तथा अवसरहरु

- विपद व्यवस्थापन कोष तथा सामुदायमा आधारित विपद व्यवस्थापन समिति क्रियाशील
- पालिकामा एम्वुलेन्सको व्यवस्था
- सार्वजनिक भवन तथा निजी घरहरु भूकम्प प्रतिरोधी हुँदै
- जलवायु परिवर्तन अनुकूलन सम्वन्धी जनचेतना अभिवृद्धि कार्यक्रमहरु हुँदै आएको
- विपद व्यवस्थापनका लागि जिल्ला स्तरीय रेडक्रस, सुरक्षा निकाय तथा चौकीहरु कार्यरत
- विपद व्यवस्थापनका लागि स्थानीय संघ संस्थाहरु क्रियाशील

ग) सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति तथा कार्यक्रम आयोजना

गाउँपालिकाले अंगिकार गरेको सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति एवं प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजनाहरु यसप्रकार रहेको छ ।

सोच :सुरक्षित र विपद उत्थानशील गाउँपालिका

लक्ष्य : विपद तथा महामारीवाट हुने घनजनको क्षति न्यूनीकरण भएको हुनेछ ।

उद्देश्य
जलवायु परिवर्तन अनुकूलनका उपायहरु अवलम्वन गर्दै प्रतिरोधात्मक भौतिक संरचनाहरु निर्माण र आपतकालीन उद्धार व्यवस्थावाट मानवीय तथा भौतिक सम्पत्तिहरुको क्षति न्यूनीकरण गर्नु

रणनीतिहरु
१. विपद व्यवस्थापन सम्बन्धी नीति, योजना कार्यान्वयन गर्ने
२. विपद व्यवस्थापन पूर्वतयारी सुदृढीकरण गर्ने
३. जोखिमवाट क्षति न्यूनीकरण गर्ने
४. जलवायु परिवर्तन अनुकुलन गर्ने

मुख्य कार्यक्रम तथा आयोजना
पालिकाको मुख्य कार्यक्रम तथा आयोजनाहरु यसप्रकार रहेको छ । पालिकाको कार्यक्रम तथा आयोजनालाई स्थानीय तहको योजना तर्जुमा दिग्दर्शन, २०७८ अनुसार निम्न अनुसार सङ्केतीकरण गरिएको छ ।

तालिका/ग्राफचित्र : ५६
विपद व्यवस्थापन : कार्यक्रम तथा आयोजना

क.स	आयोजना तथा कार्यक्रम	अनुमानित कूल लागत रकम (रु. लाखमा)					प्राथमिकता क्रम	दिगो विकास लक्ष्य	लैङ्गिक संकेत	जल वायु संकेत
		२०८०/८१	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५				
१.	विपद उद्धार स्वयंसेविका टोली गठन, प्रशिक्षण	१०	१०	१०	१०	१०	२	१३	२	२
२.	विपद उद्धार सामाग्री, औजार उपकरणको व्यवस्था	७	७	-	-	-	२	१३	३	२
३.	विपद पुर्नस्थापना केन्द्र सेफ हाउस निर्माण	२०	२०	१०	-	-	२	१३	२	२
४.	खुल्ला क्षेत्र संरक्षण	८	८	८			२	१३	२	१
५.	विपद व्यवस्थापन जनचेतना कार्यक्रम	५	५	५	५	५	२	१३	२	२
६.	आपतकालीन उद्धार नमूना अभ्यास	५	५	५	५	५	२	१३	२	२
७.	वडाहरुमा पानी पोखरी तथा हेलीप्याड निर्माण	२०	२०	२०	२०	२०	२	१३	३	१
८.	विपद जोखिम क्षेत्र नक्साङ्कन	१०	५	-	-	-	२	१३	३	१
९.	विपद पूर्व सूचना उपकरण जडान	१०	-	-	-	-	२	१३	३	१

घ) अपेक्षित उपलव्धि, जोखिम पक्ष तथा नतिजा खाका

➧ अपेक्षित उपलब्धि तथा जोखिम पक्ष

आवधिक योजना कार्यान्वयनवाट विपद प्रतिरोधात्मक भौतिक संरचनाहरु उल्लेखनीय मात्रामा निर्माण भएको हुनेछ र हुन सक्ने क्षति न्यूनीकरण भएको हुनेछ । यसका लागि जनचेतना कार्यक्रम, आपतकालीन उद्धार कार्यक्रम, उद्धारटोली तयार, खुल्ला क्षेत्रहरुको व्यवस्था र राहात एवं आपतकालीन उपचारको व्यवस्था समेत भएको हुनेछ ।

नतिजा खाका

तालिका/ग्राफचित्र : ५७
विपद व्यवस्थापन : नतिजा खाका

नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाइ	आधार बर्ष २०७९/८०	लक्ष्य परिमाण				
				०८०/८१	०८१/८२	०८२/८३	०८३/८४	०८४/८५
प्रभाव	विपद घटनावाट हुँदै आएको मानवीय एवं सवै प्रकारको क्षतिमा भएको न्यूनीकरण	प्रतिशत		५	८	१०	१२	१५
असर	विपद प्रतिरोधात्मक भौतिक संरचनाहरु	प्रतिशत	२५	५०	६०	७०	७५	८०
प्रतिफल हरु	आपतकालीन उद्धार गर्न तालिम प्राप्त स्वयंसेवक	संख्या	-	१८	१८	२७	३६	४५
	विपद पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य समिति गठन भएका वडाहरु	संख्या	९	९	९	९	९	९
	विपद प्रतिकार्यका लागि आपतकालीन नमूना अभ्यास	संख्या	-	९	९	९	९	९
	विपद व्यवस्थापन सम्वन्धी जनचेतना मूलक कार्यक्रम	संख्या	-	१८	१८	१८	१८	१८
	आपतकालीन उद्धारका लागि एम्वुलेन्स व्यवस्था	संख्या	१	२	२	२	३	३
	जलवायु परिवर्तन न्यूनीकरण सम्वन्धी सचेतना लगायतका कार्यक्रम सञ्चालन	संख्या	१०	१०	१५	१८	२१	२७

परिच्छेद - आठ
सुशासन तथा संस्थागत बिकास

पृष्ठभूमि

सुशासन तथा संस्थागत विकासका लागि प्रमुख क्षेत्रको रुपमा रहेका सुशासन, ऐन, नियम, कानुन तथा जवाफदेहिता, वित्तीय श्रोत परिचालन, मानव संशाधन तथा संस्थागत विकास र योजना व्यवस्थापन जस्ता क्षेत्रहरुको विद्यमान अवस्था, समस्या तथा चुनौतिहरुको विश्लेषण गरी आगामी ५ वर्षका लागि उद्देश्य निर्धारण, लक्ष्य परिमाण र सो प्राप्तीका लागि अवलम्बन गरिने रणनीति तथा कार्यनीति र प्रमुख कार्यक्रमहरु तर्जुमा भएको छ ।

८.१ सुशासन ऐन, कानुन र जवाफदेहिता

क) पृष्ठभूमि

स्थानीय सार्वजनिक प्रशासनलाई स्वच्छ, सक्षम, निष्पक्ष, पारदर्शि, भ्रष्टाचारमुक्त, जनउत्तरदायी र सहभागितामूलक वनाउने जिम्मेवारी स्थानीय तहको क्षेत्रभित्र रहेको छ । सेवा प्रवाहलाई सरल ढङ्गवाट सम्पादन गर्ने, सहज पहुँच अभिवृद्धि ल्याउने जिम्मेवारी पनि स्थानीय तहकै हुने गर्दछ । यसका लागि ऐन, कानुन, मापदण्डहरु निर्माण गर्ने, कार्यान्वयन एवं अनुगमन तथा नियमन गर्ने अधिकार पनि स्थानीय तहमा निहित छ ।

ख) वस्तुस्थिति विश्लेषण

मुख्य समस्याहरु

- सरोकारवाला, स्थानीय संघ संस्था तथा नागरिक समाजहरुसंग छलफल तथा अन्तरक्रियाको कमि
- पालिकाका सम्भाव्य सेवाहरु अनलाइन हुन नसक्नु
- कार्यसम्पादन करार सम्भौता पूर्ण रुपमा कार्यान्वयन नहुनु
- नागरिक समाज तथा समुदायमा आधारित संस्थाहरुको क्षमता विकास कार्यकमहरुको कार्यान्वयन अपर्याप्त हुनु

मुख्य चुनौतिहरु

- सवै सार्वजनिक निकाय तथा संघ संस्थाहरुको सेवा प्रवाहलाई पारदर्शिता, उत्तरदायित्व, जवाफदेहिता विकास गर्नु
- सुशासनयुक्त समाज तथा संस्कार विकास गर्नु

मुख्य सम्भावना तथा अवसरहरु

- स्थानीय संघ, संस्था, नागरिक समाज, गैसस, टोल विकास संस्था, सामुदायिक संस्थाहरु क्रियाशील
- स्थानीय सरोकारवालाहरु, विपक्षीय लगायत राजनीतिक दलहरु रचनात्मक, सहयोगि
- ऐन नियम तथा कार्यविधिहरु ८० वटा वनाई कार्यान्वयनमा
- सार्वजनिक उत्तरदायित्वका औजारहरु प्रयोगमा
- वेवसाइटमा वार्षिक योजना पुस्तिका, पालिकाको वार्षिक आयव्यय सार्वजनिक हुने गरेको
- गुनासो सुनुवाइ तथा फछ्र्यौट हुँदै आएको
- नागरिक सहायता कक्षा सञ्चालनमा ठूलो संख्यामा लाभान्वित

ग) सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति तथा कार्यकम आयोजना

गाउँपालिकाले अंगिकार गरेको सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति एवं प्रमुख कार्यकम तथा आयोजनाहरु यसप्रकार रहेको छ ।

सोच : सुशासन, पारदर्शिता, जवाफदेही तथा उत्तरदायी गाउँपालिका

लक्ष्य :सुशासन प्रवर्द्धन तथा प्रत्याभूति भएको हुने

उद्देश्य

स्थानीय ऐन, नियम तथा मापदण्डहरुको निर्माण तथा कार्यान्वयनमा स्थानीय सवै सरोकारवालाहरुको सहभागिता र सामाजिक जवाफदेहिताका औजारहरुको अभ्यासवाट सार्वजनिक सेवा प्रवाहमा सुशासन अभिवृद्धि गर्नु ।

रणनीतिहरु

१. सुशासन तथा जवाफदेहिता प्रवर्द्धन सम्बन्धी नीति, योजना र कार्यान्वयन गर्ने

२. सुशासन तथा जवाफदेहिता प्रवर्द्धन गर्ने

मुख्य कार्यक्रम तथा आयोजना

पालिकाको मुख्य कार्यक्रम तथा आयोजनाहरु यसप्रकार रहेको छ । पालिकाको कार्यक्रम तथा आयोजनालाई स्थानीय तहको योजना तर्जुमा दिग्दर्शन, २०७८ अनुसार निम्न अनुसार सङ्केतीकरण गरिएको छ ।

तालिका/ग्राफचित्र : ५८
सुशासन, ऐन कानुन तथा जवाफदेहिता : कार्यक्रम तथा आयोजना

क्र.स	आयोजना तथा कार्यक्रम	अनुमानित कूल लागत रकम (रु. लाखमा)					प्राथमिकता क्रम	दिगो विकास लक्ष्य	लैङ्गिक संकेत	जलवायु संकेत
		२०८०/८१	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५				
१.	ऐन नियमावली निर्माण	४.५	५	५.५	६	६	१	१६	२	३
२.	न्यायिक समिति क्षमता अभिवृद्धि	२	२	२	२.५	२.५	२	१६	२	३
३.	मेलमिलाप केन्द्र संचालन	९	९	९	९	९	२	१६	२	३
४.	सेवाग्राही सहायता कक्ष सञ्चालन	१	१	१	१	१	२	१६	२	३
५.	सार्वजनिक सुनुवाई सञ्चालन	५	५	५	५	५	२	१६	२	३
६.	सामाजिक जवाफदेहिता, पारदर्शिता प्रवर्द्धन	१०	१०	१०	१०	१०	२	१६	२	३
७.	स्वतः प्रकाशन तथा वेवसाइट अद्यावधिक	३	३	३	३	३	२	१६	३	३

घ) अपेक्षित उपलव्धि, जोखिम पक्ष तथा नतिजा खाका

➧ अपेक्षित उपलव्धि तथा जोखिम पक्ष

आवधिक योजनाको कार्यान्वयनवाट सामाजिक जवाफदेहिताका औजारहरुको कार्यान्वयनवाट सुशासनको प्रवर्द्धन भएको हुनेछ । सरोकारवालाहरुको सहभागितामा पालिकाका ऐन, कानुनहरु निर्माण भई कार्यान्वयन भएको हुनेछ । जवाफदेहीताका औजारहरुको कार्यान्वयन र त्यसवाट प्राप्त सुझावहरुका आधारमा सुधार हुन यसका जोखिम पक्षहरु हुन ।

➧ नतिजा खाका

तालिका/ग्राफचित्र : ५९
सुशासन ऐन, नियम, र जवाफदेहिता : नतिजा खाका

नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार बर्ष २०७९/८०	लक्ष्य परिमाण				
				०८०/८१	०८१/८२	०८२/८३	०८३/८४	०८४/८५

तालिका/ग्राफचित्र : ५९ सुशासन ऐन, नियम, र जवाफदेहिता : नतिजा खाका								
नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार बर्ष २०७९/८०	लक्ष्य परिमाण				
				०८०/८१	०८१/८२	०८२/८३	०८३/८४	०८४/८५
प्रभाव	पालिकाको सेवा प्रवाहवाट सन्तुष्ट अनुभूति गर्ने सेवाग्राही	प्रतिशत	८०	८५	९०	९२	९३	९५
असर	सरोकारवाला एवं सहभागितात्मक ढङ्गवाट निर्माण तथा कार्यान्वयन भएका ऐन, नियमहरु	संख्या	७६	७६	८०	८३	८५	९०
प्रतिफल हरु	स्थानीय कानुन, नीति तथा योजना तर्जुमा प्रकिया नागरिक पृष्ठपोषण तथा सुझाव दिने माध्यमहरु	संख्या	२	२	३	४	५	५
	क्रियाशील नीतिगत समिति तथा संयन्त्र (विधायन, सुशासन, लेखा, राजस्व, योजना तथा वजेट तर्जुमा अनुगमन आदि)	संख्या	५	५	६	६	६	६
	अभ्यास गरिएका सामाजिकजवाफदेहिताका औजारका प्रकार	संख्या	२	३	३	४	४	५
	हल्प डेष्कवाट लाभान्वित सेवाग्राही	प्रतिशत		२५	३५	५०	७०	८०
	पालिकामा पेश भएका सेवाप्रवाह सम्बन्धी गुनासो सुनुवाईको फछर्यौट	प्रतिशत	९०	९०	९०	९०	९५	९९
	कूलदर्ता मध्ये न्यायिक समितिवाट फछर्यौट भएका मुद्दाहरु	प्रतिशत	७५	७५	७५	८०	८०	८०
	पालिकाको मोवाइल एप्स प्रयोगकर्ताहरु	प्रतिशत	-	-	२५	३५	५०	६०

८.२ वित्तीय श्रोत परिचालन

क) पृष्ठभूमि

स्थानीय तहले आफ्नो अधिकार क्षेत्रभित्र कानुन वनाई कर सङ्कलन गर्न सक्ने व्यवस्था नेपालको संविधान एवं स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनमा व्यवस्था गरिएको छ । वाह्य श्रोत माथिको परनिर्भरतालाई न्यूनीकरण गर्दै आन्तरिक आय श्रोतमा अभिवृद्धि ल्याउनु पर्ने र सोका लागि पूँजी निर्माण तथा राजस्व वृद्धि हुन सक्ने क्षेत्रमा राजस्व परिचालन गर्नुपर्ने जिम्मेवारी पनि स्थानीय तहमा निहित छ ।

ख) वस्तुस्थिति विश्लेषण

मुख्य समस्याहरु

- पूँजीवृद्धि, छिटो प्रतिफल आउने क्षेत्रमा वजेट विनियोजन कमै र निजी क्षेत्रसंग सहकार्य हुन नसक्नु
- पूँजीगत तर्फको विनियोजित रकम कमै खर्च हुनु
- करदाताको तथ्याङ्कीय डाटा तथा करशिक्षा कार्यक्रमको अभाव

मुख्य चुनौतिहरु
- वाह्य श्रोत माथिको अधिक परनिर्भरता घटाउनु
- जनस्तरमा कर तिर्नुपर्छ भन्ने भावनाको विकास गर्नु
- आन्तरिक कर राजस्व अभिवृद्धि गर्नु

मुख्य सम्भावना तथा अवसरहरु
- संघ र प्रदेश सरकारवाट अनुदानहरु प्राप्त
- विकास साझेदार संस्था एवं निजी क्षेत्रसंग सहकार्य हुन सक्ने
- आन्तरिक आय श्रोत अभिवृद्धिको सम्भावना
- वेरुजु फछ्र्यौटमा उल्लेख्य प्रगति
- लक्षित वर्ग तथा लैङ्गिक उत्तरदायी वजेटको अभ्यास
- लागत सहभागितामा कार्यक्रम सञ्चालन
- राजस्व सङ्कलन, लेखा अभिलेखीकरण कम्प्युटराइज भएको

ग) सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति तथा कार्यक्रम आयोजना
गाउँपालिकाले अंगिकार गरेको सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति एवं प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजनाहरु यसप्रकार रहेको छ।

सोच :सुदृढ र व्यवस्थित स्रोत परिचालन, प्रविधिमैत्री राजस्व प्रशासन

लक्ष्य : वाह्य श्रोत माथिको परनिर्भरता न्यूनीकरण भएको हुने

उद्देश्य
- दिगो, भरपर्दो तथा पूँजी निर्माण एवं आयआर्जनका क्षेत्रहरुमा परिचालनवाट आन्तरिक श्रोत अभिवृद्धि गर्नु
- वित्तीय सुशासन कायम राख्दै श्रोत परिचालनमा मितव्ययिता र कुशलता कायम राख्नु

रणनीतिहरु
१. वित्तीय श्रोत परिचालन सम्बन्धी स्थानीय नीति निर्माण गर्ने
२. वित्तीय श्रोत परिचालन गर्ने
३. वित्तीय सुशासन प्रवर्द्धन गर्ने

मुख्य कार्यक्रम तथा आयोजना
पालिकाको मुख्य कार्यक्रम तथा आयोजनाहरु यसप्रकार रहेको छ। पालिकाको कार्यक्रम तथा आयोजनालाई स्थानीय तहको योजना तर्जुमा दिग्दर्शन, २०७८ अनुसार निम्न अनुसार सङ्केतीकरण गरिएको छ।

तालिका/ग्राफचित्र : ६० वित्तीय श्रोत परिचालन : कार्यक्रम तथा आयोजना						
क.	आयोजना तथा कार्यक्रम	अनुमानित कूल लागत रकम (रु. लाखमा)	प्राथमिकत	दिगो विकास	लैङ्गिक संकेत	जलवायु

स		२०८० /८१	२०८१ /८२	२०८२ /८३	२०८३ /८४	२०८४ /८५	I क्रम	लक्ष्य		संकेत
१.	राजस्व प्रणाली सवलिकरण कार्यक्रम	१०	-	-	-	-	२	१७	२	३
२.	कर शिक्षा कार्यक्रम	३	३	३	३	३	२	१७	२	३
३.	करदाता डाटावेस तयारी	२	१	१	१		२	१७	२	३
४.	सार्वजनिक नीजि साझेदारी	१००	१००	१००	-	-	१	१६	३	३
५.	सम्पत्ति कर कार्यान्वयन तथा सफ्टवेयर जडान	१०	-	-	-	-	२	१६	३	३

घ) अपेक्षित उपलब्धि, जोखिम पक्ष तथा नतिजा खाका

➧ अपेक्षित उपलब्धि तथा जोखिम पक्ष

आवधिक योजनाको कार्यान्वयनवाट पालिकाको आन्तरिक सुधार भएको हुनेछ । यसका लागि राजस्व सुधार कार्ययोजना कार्यान्वयनमा भएको हुनेछ । करदाताहरुको डाटावेस तयार भई करको दायरामा विस्तार भएको हुनेछ र वाह्य श्रोतमाथिको परनिर्भरता क्रमिक रुपमा न्यूनीकरण भएको हुनेछ । कर तिनु पर्छ भन्ने मनोभावनको विकास नहुनु, करको दायरामा करदाताहरु आउन नचाहनु यसका प्रमुख जोखिम पक्षहरु हुन ।

➧ नतिजा खाका

तालिका/ग्राफचित्र : ६१
वित्तीय श्रोत परिचालन : नतिजा खाका

नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार बर्ष २०७९/८०	लक्ष्य परिमाण				
				०८०/८१	०८१/८२	०८२/८३	०८३/८४	०८४/८५
प्रभाव	पालिकाको वार्षिक आन्तरिक आय वृद्धि दर	प्रतिशत	१५	१०	१०	१०	१०	१०
असर	कूल वजेटमा आन्तरिक आयको हिस्सा	प्रतिशत	४	७	१०	१२	१५	२०
प्रतिफल हरु	पालिकाको कूल वार्षिक वजेट	रु.करोड	५२	५५	५८	६०	६३	६५
	प्रतिव्यक्ति बजेट खर्च	रु.हजार	९.९७४	१०.०	१०.५	११.०	११.५	१२.०
	कूल वजेटको वास्तविक खर्च	प्रतिशत	८७	८८	९०	९२	९५	९६
	कूल वजेटको पूँजीगत खर्च	प्रतिशत	३५	३८	४०	४५	४८	५०
	कूल वजेटमा वाह्य श्रोतको हिस्सा	प्रतिशत	९३.१४	९३	९०	८८	८५	८०
	कूल वेरुजु मध्येको फछ्र्यौट रकम	प्रतिशत	६७.८	७०	७२	७५	७८	८०
	आयोजना कार्यान्वयन मा उपभोक्ता समूहको योगदान हिस्सा	प्रतिशत	१५	१५	२०	२०	२५	२५
	निजी क्षेत्रसंगको सहकार्यमा भएको लगानी	रु.लाख	–	–	४०	५०	८०	१००
	सहकारी संस्था तथा सामुदायिक संस्था संगको सहकार्यमा भएको लगानी	रु.लाख			२५	३०	३५	४५

८.३ मानव संशाधन तथा संस्थागत बिकास

क) पृष्ठभूमि

नेपालको संविधान २०७२ ले गरेको व्यवस्था अनुसार स्थानीय तहको नेतृत्व जनप्रतिनिधिहरुले गर्ने गर्दछन । प्रत्यक्ष निर्वाचन पद्धति अनुसार स्थानीय नागरिकहरुको मतवाट निर्वाचित प्रतिनिधिहरु आफ्नो क्षेत्राधिकार भित्रको समग्र विकासको जिम्मेवारहरु हुन । गाउँकार्यपालिका, गाउँसभा, न्यायिक समिति, लेखा समिति, विधायन समिति, सुशासन समिति, राजस्व परामर्श समिति, श्रोत अनुमान तथा वजेट सीमा निर्धारण समिति, एवं वजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमा समिति लगायतका समितिहरु यसका संगठनात्मक संरचनाहरु हुन । त्यसैगरी स्थानीय तहको नीति, कार्यक्रम एवं सेवा प्रवाह कार्यान्वयनका लागि कर्मचारी प्रशासनको व्यवस्था गरिएको छ । कार्यवोझ, कार्यजिम्मेवारी तोक्ने, कार्यसम्पादन तथा मूल्याङ्कन गर्ने परिपाटीलाई संस्थागत गर्ने गरिएको छ ।

ख) वस्तुस्थिति विश्लेषण

मुख्यसमस्याहरु

- अनुभवी, दक्ष कर्मचारी, दरवन्दी अनुसार र प्राविधिकको संख्या न्यून र वृत्त विकास, प्रोत्साहन एवं पुरस्कारको व्यवस्था हुन नसक्नु
- स्थायी प्रशासकीय भवन नहुनु र भौतिक पूर्वाधार पर्याप्त नहुनु
- जनप्रतिनिधि, कर्मचारी एवं गैसस, विषयगत कार्यालय र सरोकारवालाहरुको क्षमता वृद्धि हुन नसक्नु

मुख्यचुनौतिहरु

- सार्वजनिक सेवालाई गुणस्तरीय, छिटोछरितो, न्यून लागत र समयमा सेवा प्रवाह प्रदान गर्नु
- सेवाग्राहीहरुको सन्तुष्टि अभिवृद्धि तथा सेवा प्रवाहलाई पारदर्शि एवं उत्तरदायि वनाउनु

मुख्य सम्भावना तथा अवसरहरु

- निर्वाचित जनप्रतिनिधिहरुको सक्रियता वढदो
- स्थानीय संघ, संस्था, नागरिक समाज, गैसस, टोल विकास संस्था, सामुदायिक संस्थाहरुको रचनात्मक सहयोग
- विषयगत समिति तथा उप-समितिहरु गठन र क्रियाशील
- पालिका केन्द्र एवं वडाहरुमा इण्टरनेट लगायत विद्युतीय उपकरणहरुको व्यवस्था भएको
- जनप्रतिनिधि एवं कर्मचारीहरु क्षमता अभिवृद्धि तालिम वाट लाभान्वित

ग) सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति तथा कार्यक्रम आयोजना

गाउँपालिकाले अंगिकार गरेको सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति एवं प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजनाहरु यसप्रकार रहेको छ ।

सोच : प्रभावकारी संगठनात्मक संरचना, दक्ष जनशक्ति र सूचना प्रविधिमा आधारित सेवा प्रवाह

लक्ष्य : सार्वजनिक सेवा प्रवाह प्रभावकारी एवं गुणस्तरीय भएको हुने

उद्देश्य

प्रभावकारी संगठन संरचना निर्माण, संस्थागत क्षमता विकास र मानव संशाधनको कार्यदक्षता अभिवृद्धिवाट सार्वजनिक सेवा प्रवाहलाई गुणस्तरीय एवं प्रभावकारी वनाउनु ।

रणनीतिहरु

१. मानव संसाधन बिकास सम्बन्धी स्थानीय नीति निर्माण गर्ने
२. संस्थागत संरचना चुस्त बनाउने
३. मानव संशाधन बिकास गर्ने

मुख्य कार्यक्रम तथा आयोजना

पालिकाको मुख्य कार्यक्रम तथा आयोजनाहरु यसप्रकार रहेको छ। पालिकाको कार्यक्रम तथा आयोजनालाई स्थानीय तहको योजना तर्जुमा दिग्दर्शन, २०७८ अनुसार निम्न अनुसार सङ्केतीकरण गरिएको छ।

तालिका/ग्राफचित्र : ६२
मानव संशाधन तथा संस्थागत विकास : कार्यक्रम तथा आयोजना

क्र.स	आयोजना तथा कार्यक्रम	अनुमानित कूल लागत रकम (रु. लाखमा)					प्राथमिकता क्रम	दिगो विकास लक्ष्य	लैङ्गिक संकेत	जलवायु संकेत
		२०८०/८१	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५				
१.	कर्मचारीहरुको क्षमता तथा वृत्त विकास	२५	२५	२५	२५	२५	१	१६	१	३
२.	उत्कृष्ट कर्मचारी सम्मान तथा पुरस्कार	५	५	६	६	५	२	१६	१	३
३.	जनप्रतिनिधिहरुको क्षमता विकास कार्यक्रम	३०	२०	२०	२०	२०	१	१६	२	२
४.	पालिकामा सवारी साधन तथा भौतिक उपकरणको व्यवस्था	१५०	१५०				२	१६	३	३
५.	अन्तरपालिका अन्तरक्रिया कार्यक्रम	५	५	५	५	५	२	१७	२	२
६.	गैसस, सामुदायिक संस्था लगायत संस्थाहरुको क्षमता अभिवृद्धि कार्यक्रम	१५	१५	१५	१५	१५	२	१६	२	२

घ) अपेक्षित उपलब्धि, जोखिम पक्ष तथा नतिजा खाका

- **अपेक्षित उपलब्धि तथा जोखिम पक्ष**

पालिकाको सेवा प्रवाहवाट सन्तुष्ट हुने सेवाग्राहीहरुको संख्या उल्लेखनीय हुनेछ। यसका लागि पालिकामा सेवा प्रवाहलाई अनलाइन भएको हुनेछ। पालिका कार्यालयमा पुगी लाइन वस्नुपर्ने अभ्यास अन्त्य भएको हुनेछ र सेवालाई डिजिटाइज् भएको हुनेछ। यसका लागि पालिकामा सफ्टवेयर जडान गरिएको हुनेछ र कर्मचारीहरु तालिम प्राप्त भएको हुनेछ। त्यसैगरी तालिमहरु मार्फत पालिकाका जनप्रतिनिधिहरु र कर्मचारी सवैको क्षमता विकास अभिवृद्धि भएको हुनेछ। सेवाहरुलाई कानुन सम्मत वनाउनु र वन्नु सोही अनुसार कार्यान्वयन गर्नु यसका जोखिम पक्षहरु हुन।

- **नतिजा खाका**

तालिका/ग्राफचित्र : ६३
मानव संशाधन तथा संस्थागत विकास : नतिजा खाका

नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार बर्ष २०७९/८०	लक्ष्य परिमाण				
				०८०/८१	०८१/८२	२०८२/८३	०८३/८४	०८४/८५
प्रभाव	पालिकाको सेवा प्रवाहवाट सन्तुष्ट अनुभूति गर्ने सेवाग्राही	प्रतिशत	८०	८५	९०	९२	९३	९५
असर	संस्थागत क्षमता स्वमूल्याङ्कनमा प्राप्ताङ्क	प्रतिशत	५४	६०	६२	६५	६८	७०

तालिका/ग्राफचित्र : ६३ मानव संशाधन तथा संस्थागत विकास : नतिजा खाका								
नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार बर्ष २०७९/८०	लक्ष्य परिमाण				
				०८०/८१	०८१/८२	२०८२/८३	०८३/८४	०८४/८५
प्रतिफल हरु	कार्यसम्पादन करार गरिएका कूल कर्मचारी	प्रतिशत	२२	३५	३७	३८	३९	४०
	कार्य विवरण दिई कार्यसम्पादन गर्ने कर्मचारी	प्रतिशत	२२	३५	३७	३८	३९	४०
	प्रति एक सेवाग्राहीलाई सेवा प्रवाह गर्न लाग्ने औषत समयावधि	घण्टा	२;००	१;३०	१;००	०;३०	०;१५	०;१५
	क्षमता विकासकार्यक्रम वाट लाभान्वित जन प्रतिनिधि र कर्मचारी	प्रतिशत	४८	५०	५१	५५	५८	६०
	उत्कृष्ट कार्यसम्पादन गरेवापत पुरष्कृत कर्मचारी	संख्या	११	१२	१५	१८	२०	२५

८.४ योजना व्यवस्थापन

क) पृष्ठभूमि

स्थानीय स्तरको विकासका लागि आफ्नो अधिकार क्षेत्रभित्र स्थानीय सरकारले आवधिक, वार्षिक, र रणनीतिगत विषय क्षेत्रगत मध्यमकालीन तथा दीर्घकालीन विकास योजना वनाई कार्यान्वयन गर्नुपर्ने व्यवस्था स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ ले गरेको छ ।

ख) वस्तुस्थिति विश्लेषण

मुख्य समस्याहरु :

- कृषि, पर्यटन, यातायात, वातावरण जस्ता अग्रणी क्षेत्रहरुको दीर्घकालीन गुरुयोजना तर्जुमा हुन नसक्नु
- आयोजनाहरुको दिगोपना तथा मर्मत सम्भारका लागि लाभान्वितवाट उपभोग शुल्क सङ्कलन हुन नसक्नु
- नतिजामा आधारित अनुगमन मूल्याङ्कन अभ्यास नहुनु

मुख्य चुनौतिहरु

- आयोजनाहरुमा गुणस्तरीयता कायम राख्दै निर्धारित समयमै सम्पन्न गर्नु
- आयोजनाहरुको दिगोपना, मर्मत सम्भार र स्थानीयहरुको अपनत्व सिर्जना गर्नु

मुख्य सम्भावना तथा अवसरहरु

- योजना तर्जुमामा स्थानीय सरोकारबाला, निकाय, गैसस, सामुदायिक संस्था र नागरिक समाजहरुको सहभागिता
- आयोजनाहरु कार्यान्वयनमा उपभोक्ता समितिको सहभागिता हुने गरेको
- वार्षिक नीति तथा कार्यक्रमहरु कार्यान्वयन हुँदै आएको
- सहभागितामूलक ढङ्गवाट आयोजनाहरुको अनुगमन
- आयोजनाहरुको वार्षिक समीक्षा हुने गरेको
- आवधिक योजना, गौरव आयोजना, मध्यमकालीन खर्च संरचना तर्जुमा हुने क्रममा रहेको

ग) सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति तथा कार्यक्रम आयोजना
गाउँपालिकाले अंगिकार गरेको सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति एवं प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजनाहरु यसप्रकार रहेको छ ।

सोच : नतिजामुखी योजना र उत्तरदायी विकास प्रशासन

लक्ष्य : सरोकारवाला तथा जनसहभागितामा योजना तर्जुमा भई कार्यान्वयन भएको हुने

ग) उद्देश्य

- स्थानीय जनसहभागिता एवं सरोकारवालाहरुको सहभागितामा योजनाहरुको तर्जुमा गर्नु
- प्रभावकारी कार्यान्वयन र अनुगमन तथा मूल्याङ्कनवाट योजना व्यवस्थापन गर्नु

ग) रणनीतिहरु

१. योजना व्यवस्थापन सम्बन्धी स्थानीय नीति निर्माण
२. योजना तर्जुमा सहभागिता
३. योजना कार्यान्वयनमा प्रभावकारीता

मुख्य कार्यक्रम तथा आयोजना
पालिकाको मुख्य कार्यक्रम तथा आयोजनाहरु यसप्रकार रहेको छ । पालिकाको कार्यक्रम तथा आयोजनालाई स्थानीय तहको योजना तर्जुमा दिग्दर्शन, २०७८ अनुसार निम्न अनुसार सङ्केतीकरण गरिएको छ ।

तालिका/ग्राफचित्र : ६४
योजना व्यवस्थापन : कार्यक्रम तथा आयोजना

क्र.स	आयोजना तथा कार्यक्रम	अनुमानित कूल लागत रकम (रु. लाखमा)					प्राथमिकता क्रम	दिगो विकास लक्ष्य	लैङ्गिक संकेत	जलवायु संकेत
		२०८०/८१	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५				
१.	दीर्घकालीन गुरुयोजना निर्माण	२०	५	५			२	१	२	२
२.	मध्यकालीन खर्च संरचना निर्माण	३	३	५	५	५	२	१	२	२
३.	ओ इण्ड एम सर्भे	५	-	-	-	-	२	१	२	२
४	पालिका डिजिटल पार्श्वचित्र निर्माण	१०	१०	-	-	-	२	१	२	२
५.	लैङ्गिक उत्तरदायी वजेट परीक्षण	५	-	-	-	-	२	१	२	२
६.	तेश्रो पक्षवाट ठूला आयोजना मूल्याङ्कन	-	-	-	-	१५	२	१	२	२
७.	आयोजनाहरुका अनुगमन तथा मूल्याङ्कन	५	५	५	५	५	२	१	२	२
८	डिपिआर तयारी	५०	५०	५०	५०	५०	२	१	२	२
९.	आयोजना वैंक तयारी	१०	-	-	-	-	२	१	२	२
१०	पालिका स्तरका गौरवका योजना कार्यान्वयन	२०००	२०००	२०००	२०००	२०००	१	१	२	२

घ) अपेक्षित उपलब्धि, जोखिम पक्ष तथा नतिजा खाका

➧ अपेक्षित उपलब्धि, जोखिम पक्ष

आवधिक योजनाको कार्यान्वयनवाट पालिकाका अधिकांश योजनाहरु निर्धारित समयमा सम्पन्न भएको हुनेछ । विषयक्षेत्रगत खासगरी यातायात गुरुयोजना, कृषि, पर्यटन, वातावरण जस्ता क्षेत्रका गुरुयोजनाहरु तर्जुमा भएको हुनेछ र वार्षिक कार्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि मध्यमकालीन खर्च संरचना समेत तर्जुमा भएको हुनेछ । यसरी तर्जुमा भएका योजनाहरुको प्रभावकारी कार्यान्वयन हुने, त्यसका लागि आवश्यक संयन्त्र निर्माण हुनेमा पर्याप्त आशंकाहरु छन ।

➧ नतिजाखाका

तालिका/ग्राफचित्र : ६२
योजना व्यवस्थापन : नतिजा खाका

नतिजा को तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार बर्ष ०७९/८०	लक्ष्य परिमाण				
				०८०/८१	०८१/८२	०८२/८३	०८३/८४	०८४/८५
प्रभाव	स्थानीयहरुले अपनत्व ग्रहण गरेका आयोजनाहरु	प्रतिशत		१	५	७	१०	१५
असर	निर्धारित समयमा सम्पन्न आयोजनाहरु	प्रतिशत	६५	६५	७५	९०	९५	९८
प्रतिफल हरु	तर्जुमा भएका विषय क्षेत्रगत गुरुयोजना (कृषि,पर्यटन,यातायात वातावरणगुरुयोजना...)	संख्या	१	१	२	३	३	३
	श्रोतनक्शा सहित खण्डीकृत पार्श्वचित्र अद्यावधिक भएको विषयगत क्षेत्र	संख्या	१	१	३	३	४	५
	कार्यान्वयन भएका स्थानीय गौरब आयोजनाहरु	संख्या	३	५	५	७	१०	१०
	आयोजना/कार्यक्रमको अनुगमन प्रतिवेदन संख्या (पटके, मासिक, चौमासिक, वार्षिक)	संख्या	१	१	२	३	४	४

परिच्छेद-नौ वित्तीय व्यवस्था

९.१ पृष्ठभूमि

वित्त व्यवस्थाको भूमिका पालिकाको मध्यमकालीन एवं आवधिक योजनाहरु सञ्चालनमा महत्वपूर्ण हुने गर्दछ । वित्तको अभाव तथा वित्त अपुग भएमा, वा निर्धारण गरिए अनुसारका आयश्रोतहरु निर्धारित समय भित्र उपलब्ध हुन नसकेमा विनियोजित कार्यक्रमहरु सफलतापूर्वक कार्यान्वयन हुन सक्दैनन । परिणाम स्वरुप, कार्यक्रमहरु अधुरो हुने, कार्यान्वयन नहुने र सम्पन्न कार्यक्रमहरुको पनि गुणस्तर कायम हुन नसक्नेसम्भावनाहरु रहन्छ । यसर्थ, पर्याप्त वित्त व्यवस्थावाट मात्रै नागरिकहरुको आवश्यकतालाई प्रभावकारी ढङ्गवाट सम्वोधन गर्न सकिने छ । यसका लागि आन्तरिक र वाह्य गरी दुई प्रकारका श्रोतहरुको व्यवस्था गरिएको छ । आन्तरिक श्रोतमा स्थानीय करहरु खासगरी सम्पत्तिकर, भूमिकर, व्यवसाय कर, घर वहाल आयकर, जडीवुटी तथा जीवजन्तु, कवाडी कर नै प्रमुख छन भने वाह्य श्रोतहरुमा संघ र प्रदेश सरकारका अनुदानहरु । अनुदानहरु सशर्त अनुदान, वित्तीय समानीकरण, समपूरक र विशेष अनुदान प्रमुख रहेका छन । त्यसैगरी राजस्व बाँडफाँड स्थानीय तहको अर्को प्रमुख श्रोत अन्तर्गत पर्दछ । खासगरी घरजग्गा रजिष्ट्रेशन दस्तुर, मूल्य अभिवृद्धिकर, अन्तःशुल्क, सवारी साधनकर, विज्ञापन कर र दहत्तर वहत्तरको विक्री वापत सङ्कलित राजस्वको एक निश्चित प्रतिशत संघ र प्रदेश सरकारले स्थानीय तहलाई दिनुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ । रोयल्टी वापत सङ्कलित कूल राजस्व पनि तीनै तहको सरकारलाई बाँडफाँड गर्ने गरिन्छ ।

वगनासकाली गाउँपालिकाको आगामी ५ वर्षका लागि प्राप्त हुन सक्ने वित्तीय स्रोतहरुको अनुमान देहाय वमोजिम प्राप्त हुन सक्ने आंकलन गरिएको छ । यसरी अनुमान गर्दा पालिकाले आर्थिक वर्ष २०७७/७८ मा प्राप्त गरेको यथार्थ आय, आव २०७८/७९ का लागि भएको संशोधन अनुमान र आव २०७९/८० का लागि गरिएको अनुमानका आधारमा आगामी ५ वर्ष सम्मका लागि राजस्व अनुमान गरिएको छ ।

शुल्क जसको अधिकतम उपयोगवाट आवधिक लक्ष्य वा प्रभाव तहको नतिजा, उद्देश्य वा असर तहको नतिजा र वार्षिक रुपमा प्राप्त गर्ने प्रतिफल तहको नतिजाहरु हासिल गर्न सहयोग पुग्ने गर्दछ ।

९.२ वर्तमान अवस्था

वगनासकाली गाउँपालिकाको आन्तरिक आयमा तुलनात्मक रुपमा गैरकर राजस्वकै भूमिका उल्लेख्य छ । करराजस्व अन्तर्गत सम्पत्ति कर, व्यवसाय कर र घर वहाल करको योगदान वढी छ । कूल आन्तरिक आयमा कर राजस्वको योगदान न्यून र गैरकर राजस्वको योगदान आन्तरिक आयमा तुलनात्मक रुपमा वढी देखिन्छ । गैरकर राजस्व अन्तर्गत खासगरी सिफारिस तथा प्रमाणित शुल्कको भूमिका अग्रणी छ । पालिकाको कूल श्रोतमा आन्तरिक आयको हिस्सा केवल ज्यादै न्यून जसले वाह्य आयमा पालिकाको परनिर्भरता अधिक देखिन्छ ।मनोरन्जन कर, हाटवजार, विज्ञापन कर, कवाडी तथा जीवजन्तु कर, प्राकृतिक श्रोत शुल्क, पर्यटन शुल्क, पाकिङ शुल्क आदिवाट पालिकाले राजस्व सङ्कलन गर्न सक्ने सम्भावना भएरपनि खासै पहल हुन सकेको देखिदैन । प्राकृतिक श्रोत अन्तर्गत गिटी, ढुङगा, वालुवा तथा स्लेटको सम्भावना पनि अघिक छ । वातावरणीय परीक्षणका आधारमा यसको उत्खनन हुन सकेमा पालिकाको आन्तरिक आयमा यसको योगदान पनि उल्लेख्य हुन सक्छ ।

त्यसैगरी वाह्य श्रोततर्फ आर्थिक वर्ष २०७९/८०का लागि रु.६९ करोड ६३ लाख ८० हजार प्राप्त हुन सक्ने अनुमान गरिएको थियो । आर्थिक वर्ष २०७७/७८मा रु.५२करोड १२लाख ३७ हजार यर्थाथमा प्राप्त भएको थियो । याथार्थ आयको तुलनामा आर्थिक वर्ष २०७९/८० मा करीव ७.८४ प्रतिशतलेआय वृद्धि हुन सक्ने गरी अनुमान गरिएको थियो । वाह्य श्रोतहरुमा सशर्त अनुदान, वित्तीय समानीकरण, र राजस्व बाँडफाँडको क्रमशः भूमिका उल्लेख्य छ ।

९.३ अवसर तथा चुनौतीहरू

गाउँपालिकाको विद्यमान आर्थिक तथा सामाजिक स्थितिका सूचकहरु कमजोर रहेकाले आगामी वर्षहरूका वित्तीय व्यवस्थापन गर्न त्यति सहज छैन । बढ्दो जनअपेक्षाको तुलनामा गाउँपालिकाको न्यून श्रोतबाट सार्वजनिक खर्च र सेवाको बीचमा तादात्म्यता कायम गर्न निकै कठिन हुने देखिन्छ। आर्थिक तथा सामाजिक स्थितिमा सुधार ल्याई

जनताको आधारभूत सेवा र सुविधालाई प्रभावकारी रूपले सहज पहुँच पुऱ्याउन आवश्यक पर्ने पूँजीगत लगानी लगायतको कार्यक्रम खर्च र सामाजिक सुरक्षा तथा चालु खर्च गरी कूल व्ययको व्यवस्थापन गर्नुपर्ने हुन्छ । यसैगरी उपलब्ध श्रोत साधनको ठूलो अंश उपभोगमा (चालु) खर्च गर्नुपर्ने बाध्यताले बिकास कार्यका लागि थोरै मात्र खर्च गर्न सकिने अवस्था विद्यमान छ ।

संघीयताको कार्यान्वयनको क्रममा स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन र अन्तर–सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐनले पालिकालाई आन्तरिक राजस्व र संघ तथा प्रदेशबाट प्राप्त हुने गरी थप श्रोत तथा साधनहरू जुटाउन सक्ने कानुनी अवसरहरू प्राप्त छ । त्यसैगरी स्थानीय स्तरमा निजी, सहकारी, गैरसरकारी क्षेत्र र नागरिक समाजको सहकार्यमा वित्तीय श्रोतहरू जुटाउन सक्ने थप अवसरहरू पनि विद्यमान छन ।

९.४ उद्देश्य

आवश्यकता र प्राथमिकताका आधारमा समग्र आर्थिक एवं सामाजिक विकासका लागि गाउँपालिकाको आन्तरिक एवं वाह्य वित्तीय श्रोतहरुलाई समुचित एवं न्याय सङ्गत ढङ्गवाट वितरण गर्दै परिचालन गर्नु ।

९.५ रणनीति

- आन्तरिक एवं वाह्य श्रोतहरुको पहिचान, प्राप्त हुन सक्ने परिमाणको आंकलन गर्दै श्रोतको सुनिश्चिता गर्ने।
- वित्तीय श्रोतलाई प्राथमिकताका आधारमा विषयक्षेत्रगत रुपमा न्यायसंगत ढङ्गले बाँडफाँड तथा वितरण गर्ने ।
- वित्तीय श्रोतहरुको परिचालनको व्यवस्था मिलाउने ।

९.६ बजेट व्यवस्था

(क) आन्तरिक आय प्रक्षेपण

आर्थिक वर्ष २०७८/७९ को यथार्थ प्राप्तीका आधार वर्ष मानी आ.व.२०७९/८० देखि आगामी वर्षहरुका लागि आय अनुमान तथा प्रक्षेपण गरिएको छ । आय प्रक्षेपण गर्दा स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ ले व्यवस्था गरेको स्थानीय कर तथा सेवा शुल्क वाट सङ्कलन हुन सक्ने राजस्वलाई आधार मानिएको छ । यस अन्तर्गत सम्पत्ति कर वा घरजग्गा कर, भूमिकर, घरजग्गा वहाल कर, व्यवसाय कर, जडीवुटी कवाडी तथा जीवजन्तु कर, वहाल विटौरी कर, पार्किङ शुल्कका साथ साथै मनोरन्जन कर, विज्ञापन कर लगायत सेवा शुल्क रहेका छन् ।

पालिकाले आगामी ५ वर्षको अवधिमा आन्तरिक आयवाट करीव रु.५ करोड १८ लाख ९४ हजार राजस्व सङ्कलन गर्न सक्ने अनुमान गरिएको छ । यो राजस्व आर्थिक वर्ष २०७९/८० देखि हरेक आर्थिक वर्षमा औषतमा करीव २० प्रतिशतले आन्तरिक आय वढ्न सक्ने आधारमा आय प्रक्षेपण गरिएको छ ।

तालिका/ग्राफचित्र- ६६
आन्तरिक आय प्रक्षेपण

राजस्व शिर्षक	०७९/८० को अनुमान	अनुमान प्रक्षेपण (रकम रु हजारमा)					जम्मा
		०८०/८१	०८१/८२	०८२/८३	०८३/८४	०८४/८५	
एकीकृत सम्पत्ति कर	६००	७२०	८६४	१,०३६	१,२४४	१,४९२	५,३५७
भूमिकर (मालपाते)	४५०	५४०	६४८	७७७	९३३	१,११९	४,०१८
घर वहाल कर	१५०	१८०	२१६	२५९	३११	३७३	१,३३९
वहाल विटौरी	६०	७२	८६	१०३	१२४	१४९	५३५
अन्य संस्थागत आन्तरिक अनुदान	५००	६००	७२०	८६४	१,०३६	१,२४४	४,४६४
अन्य विक्रीवाट प्राप्त	३०	३६	४३	५१	६२	७४	२६७
परीक्षा शुल्क	६०	७२	८६	१०३	१२४	१४९	५३५
अन्य प्रशासनिक सेवा शुल्क	३००	३६०	४३२	५१८	६२२	७४६	२,६७८

तालिका/ग्राफचित्र- ६६ आन्तरिक आय प्रक्षेपण							
राजस्व शिर्षक	०७९/८० को अनुमान	अनुमान प्रक्षेपण (रकम रु हजारमा)					जम्मा
		०८०/८१	०८१/८२	०८२/८३	०८३/८४	०८४/८५	
पार्किंग दस्तुर	५०	६०	७२	८६	१०३	१२४	४४६
नक्सापास दस्तुर	७५	९०	१०८	१२९	१५५	१८६	६६९
सिफारिस दस्तुर	५००	६००	७२०	८६४	१,०३६	१,२४४	४,४६४
व्यक्तिगत घटना दर्ता विलम्ब शुल्क	१५०	१४०	१३५	१३०	१२५	१२०	६५०
नाता प्रमाणित दस्तुर	१५०	१८०	२१६	२५९	३११	३७३	१,३३९
अन्य दस्तुर	२५०	३००	३६०	४३२	५१८	६२२	२,२३२
व्यवसाय रजिष्ट्रेशन दस्तुर	१००	१२०	१४४	१७२	२०७	२४८	८९२
प्रशासनिक दण्ड जरिवाना	५०	६०	७२	८६	१०३	१२४	४४६
घरौटी स्याहा	२००	२४०	२८८	३४५	४१४	४९७	१,७८५
व्यवसाय कर	२००	२४०	२८८	३४५	४१४	४९७	१,७८५
अन्य आय	१,७००	२,०४०	२,४४८	२,९३७	३,५२५	४,२३०	१५,१८०
वेरुजु फछ्र्यौट	५००	६००	५००	६००	५००	६००	२,८००
जम्मा आन्तरिक आय	**६,०७५**	**७,२५०**	**८,४४७**	**१०,१०४**	**११,८७४**	**१४,२१९**	**५१,८९४**
वृद्धि दर (प्रतिशत)		२०	२०	२०	२०	२०	

ख) वाह्य श्रोत प्रक्षेपण

गाउँपालिकाको वजेट श्रोतमा वाह्य श्रोतले महत्वपूर्ण एवं उल्लेखनीय भूमिका खेल्ने गरेको छ । कूल वजेटको करीव ९८.०१ प्रतिशत भन्दा वढी योगदान यिनै वाह्य श्रोतको रहने छ । यस अर्थमा गाउँपालिका पूर्णत वाह्य श्रोतमा आश्रित देखिन्छ । वाह्य श्रोतहरुमा वित्तीय समानीकरण, सशर्त अनुदान, समपूरक अनुदान, विशेष अनुदान र राजस्व वाँडफाँड रहेका छन् । गाउँपालिकाले आन्तरिक ऋण, सहयोगी संघ संस्था, गैसस तथा वैदेशिक संस्थावाट प्राप्त हुन सक्ने सहयोग र उपभोक्ता तथा लाभान्वित वर्ग समुदायवाट हुन सक्ने लागत सहभागितावाट प्राप्त हुन सक्ने श्रोतलाई पनि प्रक्षेपण गरिएको छैन ।

आगामी ५ वर्षको अवधिमा वाह्य श्रोतवाट कूल रकम रु.२अर्व ७८ करोड ९५लाख ५९ हजार प्राप्त हुने अनुमान गरिएको छ । आधार वर्ष २०७९/८० मा रु.४८ करोड ०८ लाख वाह्य श्रोत यथार्थमा प्राप्त भएको थियो । समग्रमा ५ प्रतिशतका दरले वृद्धि हुन सक्ने अनुमान गरिएको छ । ५ वर्षको अवधिमा संघ र प्रदेश सरकारवाट प्राप्त हुने सहयोगमा तुलनात्मक रुपमा संघवाट प्राप्त हुने अनुदानको अंश अधिक छ । करीव ९२.४६ प्रतिशत संघवाट र प्रदेश सरकारवाट करीव ७.५४ प्रतिशत अनुदान प्राप्त हुन सक्छ । यस सम्वन्धी विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख भएको छ ।

तालिका/ग्राफचित्र- ६७ वाह्य श्रोत प्रक्षेपण							
राजस्व शिर्षक	आथिक वर्ष ०७९/८०को अनुमान	अनुमान प्रक्षेपण (रकम रु. हजारमा)					जम्मा
		०८०/८१	०८१/८२	०८२/८३	०८३/८४	०८४/८५	
राजस्व बाँडफाँड	९७,२३४	१०२,०९५	१०७,२००	११२,५६०	११८,१८८	१२४,०९७	५६४,१४३
संघ : समानीकरण	१०७,०००	११२,३५०	११७,९६७	१२३,८६५	१३०,०५९	१३६,५६२	६२०,८०४
संघ : सशर्त	२२९,३००	२४०,७६५	२५२,८०३	२६५,४४३	२७८,७१५	२९२,६५१	१,३३०,३७८
संघ : विशेष अनुदान	७,०००	७,३५०	७,७१७	८,१०३	८,५०८	८,९३३	४०,६१३
संघ : समपूरक	४,०००	४,२००	४,४१०	४,६३०	४,८६२	५,१०५	२३,२०७
प्रदेश : समानीकरण	५,७६६	६,०५४	६,३५७	६,६७४	७,००८	७,३५९	३३,४५३
प्रदेश : सशर्त	९,५००	९,९७५	१०,४७३	१०,९९७	११,५४७	१२,१२४	५५,११८
प्रदेश : विशेष अनुदान	६,०००	६,३००	६,६१५	६,९४५	७,२९३	७,६५७	३४,८११
प्रदेश : समपूरक	१५,०००	१५,७५०	१६,५३७	१७,३६४	१८,२३२	१९,१४४	८७,०२८
जम्मा वाह्य श्रोत	**४८०,८००**	**५०४,८४०**	**५३०,०८२**	**५५६,५८६**	**५८४,४१५**	**६१३,६३६**	**२,७८९,५५९**
वार्षिक वृद्धिदर		**५**	**५**	**५**	**५**	**५**	

ग) कूल श्रोत प्रक्षेपण

गाउँपालिकालाई ५ वर्षको अवधिमा आन्तरिक आयवाट रु.५करोड १८लाख ९४ हजार र वाह्य श्रोतवाट रु.२ अर्व ७८ करोड ९५ लाख ५९ हजार गरी कूल रु.२ अर्व ८४ करोड १४ लाख ५४ हजारवरावरको श्रोत परिचालन हुने अनुमान प्रक्षेपण गरिएको छ । प्रतिशतमा आन्तरिक आय कूल श्रोतको १.८३ र वाह्य श्रोत ९८.१७ हुन्छ । यसरी प्राप्त हुने श्रोतहरु वार्षिक औषतमा करीव ५.२५ प्रतिशतले वृद्धि हुन सक्ने अनुमान गरिएको छ ।

तालिका/ग्राफचित्र-६८ कूल श्रोत प्रक्षेपण							
वजेट श्रोतहरु	आधार आर्थिक वर्ष ०७९/८०	अनुमान प्रक्षेपण (रकम रु हजारमा)					
		२०८०/८१	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	जम्मा
आन्तरिक आय	६,०७५०	७,२५०	८,४४७	१०,१०४	११,८७४	१४,२१९	५१,८९४
वाह्य आय	४८०,८००	५०४,८४०	५३०,०८२	५५६,५८६	५८४,४१५	६१३,६३६	२,७८९,५५९
कूल आय अनुमान	**४८६,८७५**	**५१२,०९०**	**५३८,५२९**	**५६६,६९०**	**५९६,२८९**	**६२७,८५५**	**२,८४१,४५४**
वार्षिक वृद्धि प्रतिशत		**५.१९**	**५.२१**	**५.२४**	**५.२८**	**५.३२**	
औषत वृद्धि दर प्रतिशत		**५.२५**					

घ) विषयक्षेत्रगत वजेट बाँडफाँड

आवधिक गाउँ बिकास योजना तजुमा कार्यशालाको कममा निर्धारण गरिएको आवधिक लक्ष्य (Goal) अर्थात प्रभाव तहको नतिजा, बृहत उद्देश्य तथा क्षेत्रगत उद्देश्य (Objectives) अर्थात असर तहको नतिजा र बिषय क्षेत्र तथा उपक्षेत्रगत उद्देश्य र लक्ष्य परिमाण हासिल गर्न तथा प्रस्तावित कार्यकमहरु सञ्चालनका लागि वजेट विषयक्षेत्रगत रुपमा बाँडफाँड गरिएको छ । ५ वर्षको अवधिमा प्राप्त हुन सक्ने कूल अनुमानित रकम रु.२ अर्व ८४ करोड१४ लाख५४ हजारमा आर्थिक क्षेत्रलाई २९ प्रतिशत वजेट बाँडफाँड भएको छ भने सामाजिक क्षेत्रलाई १८ प्रतिशत वजेट निर्धारण भएको छ । त्यसैगरी पूर्वाधार क्षेत्रलाई ४० प्रतिशत, वन वातावरण तथा विपद व्यवस्थापन क्षेत्रलाई ८

प्रतिशत र सुशासन तथा संस्थागत विकासलाई ५ प्रतिशत वजेट अनुमान भएको छ । यस सम्वन्धी विस्तृत विवरण तालिका नम्वर ६९ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका/ग्राफचित्र- ६९
विषय क्षेत्रगत वजेट प्रक्षेपण

विषय क्षेत्र	प्रतिशत	रकम (रु.हजार)	विषय क्षेत्र	प्रतिशत	रकम (रु.हजार)
आर्थिक बिकास	**२९**	**८२,४०,२१**	सडक, यातायात	२७	७६,७१,९२
कृषि तथा पशुपंक्षी बिकास	१५	४२,६२,१८	आवास तथा वस्ती	८	२२,७५,०४
सिंचाई	४.५	१२,७८,६५			
पर्यटन बिकास	४.२	११,९३,४१	विद्युत तथा वैकल्पिक ऊर्जा	३	८,५३,१४
उद्योग व्यापार तथा व्यवसाय	३.८	१०,७९,७५	सूचना तथा सञ्चार	२	५,६८,७६
वैंक, वित्तीय संस्था सहकारी	१	२,८४,१४	**बन, वातावरण तथा विपद**	**८**	**२२,७५,०४**
श्रम तथा रोजगार	०.५	१,४२,०७	बन तथा जैविक विविधता	१.५	४,२६,२१
सामाजिक बिकास	**१८**	**५१,१४,६१**	भू तथा जलाधार संरक्षण	१.५	४,२६,२१
शिक्षा	६.२	१७,०४,८७	वातावरण तथा स्वच्छता	२.३	६,५३,५३
आधारभूत स्वास्थ्य	४.४	१२,५०,२३	विपद व्यवस्थापन	२.७	७,६७,१९
खानेपानी तथा सरसफाइ	२.५	७,१०,३६	**सुशासन, संस्थागत बिकास**	**५**	**१४,२०,७२**
लक्षित वर्ग, सामाजिक समावेशीकरण	१.८	५,११,४६	ऐन, नियम र जवाफदेहिता	१	२,८४,१४
युवा तथा खेलकुद	१.५	४,२६,२१	संस्थागत, मानब संशाधन	१	२,८४,१४
कला भाषा, संस्कृति सम्पदा	१.६	४,५४,६३	वित्तीय श्रोत परिचालन	२	५,६८,२९
पूर्वाधार बिकास	**४०**	**१,१३,६५,८१**	योजना व्यवस्थापन	१	२,८४,१४
कूल वजेट					**२,८४,१४,५४**

परिच्छेद- दश कार्यान्वयन योजना

१०.१ पृष्ठभूमि

योजना तर्जुमा र योजना कार्यान्वयन एक अर्कासंग अन्तर सम्बन्धित बिषय मानिन्छ । संघीय शासन प्रणालीलाई व्यवहारत कार्यान्वयनको अत्यन्तै महत्वपूर्ण पक्ष भनेको योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयन हो । आयोजना तथा कार्यक्रमको कार्यान्वियनलाई प्रतिफल, असर र प्रभाव तहसंग आवद्ध गरी क्रियाकलाप तथा कार्यक्रमहरुलाई वृहत र क्षेत्रगत उद्देश्यसंग र क्षेत्रगत र बिषयगत उद्देश्य समष्टिगत लक्ष्यसंग आवद्ध गर्ने अर्को महत्वपूर्ण पक्ष मानिन्छ । स्थानीय शासनको प्रभावकारी सञ्चालन, परिणाममुखी बिकास तथा प्रभावकारी सेवा प्रवाहको लागि योजना तथा कार्यक्रमहरुको प्रभावकारी र नतिजामुखी कार्यान्वयनको अवश्यकता पर्दछ । आवधिक योजनाको सन्दर्भमा पनि पालिकाको निर्वाचित नेतृत्व, क्रियाशील राजनीतिक दल, अन्य सरोकारबालाहरु समेतको सक्रिय सहभागितामा बिभिन्न चरण पार गरी तय भएको दीर्घकालीन सोच, आवधिक लक्ष्य, वृहत उद्देश्य र क्षेत्र बिषयगत उद्देश्य, ती उद्देश्य प्राप्तिका लागि अवलम्बन गरिने रणनीति र कार्यनीति अन्तर्गत क्षेत्रगत बिषयगत प्रमुख कार्यक्रमहरु र क्षेत्रगत र बिषयगत लक्ष्य परिमाणलाई गाउँपालिकाको बार्षिक योजना तर्जुमा र प्राथमिकताको आधारमा स्रोत बिनियोजनको समग्र चक्र नै योजना कार्यान्वयनको खाका मानिन्छ ।

१०.२ वर्तमान अवस्था

योजना कार्यान्वयन र अनुगमन मूल्याङ्कन पद्धतिको सन्दर्भमा पालिका वार्षिक योजना तर्जुमा पद्धतिमा नै सीमित रहेको अवस्थाका कारण क्रियाकलाप वा कार्यक्रम र सो को प्रतिफल तह भन्दा माथिको तह अर्थात उद्देश्य (असर) तह र लक्ष्य (प्रभाव) तह अर्थात दीर्घकालीन र मध्यमकालीन लक्ष्य वा प्रभाव तह सम्म सोच्न सकेको अवस्था छैन । यसैगरी स्रोत अनुमान तथा बिनियोजनको सन्दर्भमा पनि हालसम्म आय सीमामा आधारित योजना तर्जुमा पद्धति रहेको र जसले गर्दा पालिकाले निर्धारण गरेको लक्ष्य, उद्देश्य र लक्ष्य परिमाण प्राप्तिका लागि के कति स्रोतको आवश्यकता पर्दछ र हालको स्रोत परिचालनको आधारमा के कति स्रोत पुग वा अपुगको अवस्था थाहा पाउने अवस्था देखिदैन ।

हाल पालिका आफुसंग उपलव्ध सीमित जनशक्ति, कमजोर संस्थागत संरचना, सीमित स्रोत साधन उपयोग गरी केही गैरसरकारी संघसंस्थाको सीमित आर्थिक तथा प्राविधिक सहयोग र कार्यक्रमहरु परिचालन गरी बार्षिक कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्दै आइरहेको अवस्था छ । तर प्रस्तावित आवधिक गाउँ बिकास योजनाले आत्मसात गरेको दीर्घकालिन सोच, आवधिक लक्ष्य, बिषयक्षेत्रगत उद्देश्यहरु, लक्ष्य सूचक हासिल गर्न हालको कार्यशैली र पद्धतिमा व्यापक परिमार्जन गरी अन्तर सरकारी (संघ, प्रदेश तथा अन्तर स्थानीय तह) वीच समन्वय र सहकार्यको वृहत अवधारणा अनुसार आसपासका अन्य स्थानीय तहवीच क्षेत्रीय रणनीतिक साझेदारी बिकास गरी तुलनात्मक लाभका क्षेत्रको पहिचान, साझा हित र उद्देश्यमा सहलगानी, सहकार्य, उत्पादन, रोजगारी श्रृजना, व्यवसायीकरण, औद्योगिकीकरण, पर्यटन लगायतका आर्थिक तथा सामाजिक पूर्वाधारहरुमा निजी क्षेत्र, सहकारी क्षेत्र, गैर सरकारी संघसंस्था, बिकास साझदारहरु एवं दातृनिकायहरु लगायत सेवा प्रदायकहरु समेतको एकिकृत प्रयास वा सहभागिता अभिबृद्धिका लागि पनि कार्ययोजना तर्जुमा हुनु आवश्यकता छ ।

१०.३ कार्यान्वयन कार्ययोजना

गाउँभाबाट आवधिक बिकास योजना स्वीकृत भएपछि यसका आधारमा पालिकाले सबै विषय क्षेत्र शाखा र वडा कार्यालयहरूलाई मार्गदर्शन सहित वार्षिक योजना तर्जुमाका लागि बजेट पूर्वानुमान पठाइने गरिन्छ र उक्त पूर्वानुमान र मार्गदर्शनका आधारमा सहभागितात्मक प्रक्रिया अवलम्बन गरी वार्षिक योजना तर्जुमा गर्ने गरिन्छ ।

१०.४ मार्गदर्शन तयारी
योजना वा कार्यक्रम सञ्चालन हुनुपूर्व स्वीकृत योजनाको विभिन्न विषय क्षेत्रगत कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि आवश्यक मार्गदर्शन तयार गर्ने गरिन्छ । उक्त मार्गदर्शनका साथसाथ खर्च गर्ने अख्तियारी पठाउनुपर्ने भए सोसमेत संलग्न गरी पठाउनु पर्दछ ।

१०.५ कार्यान्वयन विधिको छनौट
योजना कार्यान्वयन गर्नुपूर्व आवश्यकता अनुसार सार्वजनिक खरिद ऐनको परिधि भित्र रही ठेक्कापट्टा, उपभोक्ता समिति, करार वा, अमानत, गैरसरकारी संस्थासँगको साझेदारी मध्ये कुन प्रक्रिया अवलम्बन गरिने हो सो समेत खुलाई पालिकामा पठाउनु पर्ने हुन्छ र गाउँसभाबाट स्वीकृत भएपछि सोही बमोजिम कार्यान्वयन गर्नु पर्ने हुन्छ । पालिकाले कार्यान्वयन कार्ययोजना निर्माण गर्दा उपलब्धि सूचक समेत उल्लेख गर्ने गरिन्छ र सम्बन्धित कार्यान्वयन एकाइबाट चौमासिक रूपमा सोही सूचक बमोजिम प्रगति प्रतिवेदन लिने प्रणाली अपनाइने गरिन्छ ।

पालिकाले सबै विषयगत क्षेत्र समेटी समष्टिगत कार्यान्वयन कार्य योजना समेत बनाउनु पर्ने हुन्छ । कार्यान्वयन गर्ने सबै निकायबाट अनुसूची बमोजिमको कार्यान्वयन योजना प्राप्त भएपछि पालिकाले एकीकृत गरी विषय क्षेत्रगत प्रमुख कार्यक्रम र लगानी देखिने गरी समष्टिगत विवरण तयार गर्नुपर्दछ । यसैबमोजिम योजना कार्यान्वयन सम्बद्ध निकाय र व्यक्तिलाई कार्य जिम्मेवारी र क्रियाकलाप प्रति जिम्मेवार बनाउनु पर्दछ ।

१०.६ अख्तियारी
वार्षिक कार्यक्रम र बजेट सभाबाट पारित भएपछि पालिका अध्यक्षले स्वीकृत कार्यक्रम कार्यान्वयनका लगि प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतलाई सात दिन भित्र अख्तियारी दिनु पर्दछ । प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतले विषयगत शाखा र वडा कार्यालयहरूलाई अनुसूची ३ र ३ (क) फाराम भर्न लगाई चौमासिक विभाजन सहितको कार्यक्रम माग गर्नुपर्ने छ । उक्त विवरणमा स्वीकृत वार्षिक कार्यक्रम अनुसार आवश्यक परिमार्जन सहित स्वीकृत वार्षिक कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि मार्गदर्शन सहित पालिका अध्यक्षबाट अख्तियारी प्राप्त भएको १५ दिनभित्र सम्बन्धित विषय क्षेत्रगत शाखा र वडा कार्यालयहरूलाई अख्तियारी प्रदान गर्नुपर्नेछ । यसरी अख्तियारी जारी गर्नु भन्दा पहिले सबै शाखा, उपशाखा र वडा कार्यालय वा जिम्मेवार निकायवाट तोकिएको निर्दिष्ट ढाँचामा चौमासिक विभाजन सहतिको कार्यान्वयन योजना माग गरी स्वीकृत गरिनु पर्ने छ र उक्त कार्यान्वयन योजनामा जिम्मेवारी किटान समेत गरिनु पर्ने छ । यसका सार्थ कार्यान्वयनको तरिका समेत निर्धारण गरिसक्नु पर्ने छ ।

१०.७ वार्षिक कार्यान्वयन कार्ययोजना
आवधिक योजनाले आत्मसात गरेको दीर्घकालीन सोच, आवधिक लक्ष्य, विषयक्षेत्रगत उद्देश्य, रणनीति तथा प्राथमिकताको आधारमा वार्षिक नीति, कार्यक्रम र बजेट सहित वार्षिक कार्यान्वयन कार्ययोजना तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गरिने छ । वार्षिक कार्यान्वयन कार्ययोजनाको ढांचा अनुसुची २ मा समावेश गरिएको छ ।

१०.८ अनुगमनको प्रतिवेदन र समीक्षा
उक्त फाराममा उल्लेखित क्रियाकलापहरूको आधारमा अनुगमन योजना बनाई पालिका उपाध्यक्षको संयोजकत्वमा गठन भएको समितिबाट अनुगमन योजना स्वीकृत गराई नियमित अनुगमनको व्यवस्था गर्नुपर्दछ । यसरी अनुगमन गर्दा अनुगमन सूचकको आधारमा गरी अनुगमन प्रतिवेदन पेस गर्नुपर्ने हुन्छ । उपाध्यक्षको संयोजकत्वमा भएका अनुगमनको प्रतिवेदन कार्यपालिकाको नियमित बैठकमा छलफल गर्नुपर्दछ । त्यसैगरी योजनाको अनुगमन तथा कार्यालयको समष्टिगत भौतिक र वित्तीय प्रगति एवं समस्याहरूको बारेमा चौमासिक र वार्षिक समीक्षा तथा स्थानीय तह बिकास समस्या समाधान समितिको बैठकमा पेस गरी प्राप्त निर्देशन बमोजिम कार्यान्वयन गर्नु पर्नेछ ।

परिच्छेद- एघार अनुगमन तथा मूल्याङ्कन

११.१ पृष्ठभूमि
स्थानीय तहको बिकासको मेरुदण्डको रूपमा रहेका बिकास नीति, योजना तथा कार्यक्रमहरूको सफल कार्यान्यनका लागि अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको महत्वपूर्ण भूमिका रहन्छ । स्थानीय तहले योजना तर्जुमा तथा कार्यान्वयनमा सशक्त स्वःअनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणालीको स्थापना गरी आफूले निर्धारण गरेका लक्ष्य तथा उद्देश्य हासिल गर्ने दिशातर्फ योजनाको प्रगति उन्मुख भएको छ वा छैन भन्ने जानकारी प्राप्त गर्नुपर्ने हुन्छ । कार्यान्यन चरणको समयमा नै आयोजनाहरूमा भएको लगानी तथा साधनको प्रवाह समुचित ढङ्गले भएको छ वा छैन, कार्यतालिका अनुसार क्रियाकलापहरू सुचारु भएका छन् वा छैनन् साथै व्यवस्थापकीय कमजोरीहरू के के छन् भन्ने जानकारी प्राप्त गर्नुपर्ने हुन्छ । त्यसैले, पालिकाले आवधिक योजनाको आधारमा वार्षिक बिकास योजना तर्जुमा गर्नुपर्ने हुन्छ । वार्षिक योजना कार्यान्वयनका लागि कार्यान्वयन तालिका समेत तयार गर्नुपर्ने र सो कार्यान्वयन तालिकामा बजेट सहितका अनुगमनका कार्यहरूसमेत निर्दिष्ट गरी तद्अनुसार अनुगमन गर्ने कार्यप्रणाली स्थापित गरिनु पर्दछ ।

११.२ वर्तमान अवस्था
पालिकाले वार्षिक योजनाका कार्यान्वयन तालिका बनाएर कार्यान्वयनका चरणमा अनुगमनलाई प्राथमिकता सहित प्रभावकारी बनाएको देखिदैन । अनुगमनलाई सामान्य प्राविधिक निरीक्षणको विषयको रूपमा ग्रहण गर्ने गरेको पाइन्छ । बिकास साझेदारहरूको सहयोगमा सञ्चालित कार्यक्रमहरूको हकमा सघन अनुगमन प्रणाली पनि पाइन्छ । निर्वाचित जनप्रतिनिधिहरूको बहाली पछि प्रतिनिधि सहितको संयुक्त अनुगमनको अभ्यास पनि भएको पाइन्छ । यसैगरी चौमासिक तथा वार्षिक समीक्षामा प्रगतिको स्थितिको समीक्षा पनि हुने गरेको छ । निरीक्षण, सुपरिवेक्षण र अनुगमनमा खासै भिन्नता छ भन्ने महसुस हुन सकेको देखिँदैन । अनुगमन गर्दा पूर्वनिर्धारित सूचकहरूको आधारमा हुने अभ्यास पनि भएको देखिदैन । अनुगमनलाई योजना चक्रको हिस्साको रूपमा बजेट विनियोजन समेत हुने गरेको छैन । अनुगमनको परम्परागत प्रणाली समस्या समाधानको दृष्टिले त्यति प्रभावकारी हुन सकेको देखिँदैन ।

११.३ अवसर र चुनौती
योजनाबद्ध बिकासको प्रयासमा अनुगमनलाई योजना चक्रको अभिन्न हिस्सा र प्रगति सिंहावलोकन गर्ने प्रमुख आधार मान्ने गरिन्छ । स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा १४ ले गाउँपालिका अध्यक्ष र वडाअध्यक्षको काम कर्तव्य र अधिकारमा योजना तथा कार्यक्रमको अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण गरी सोको प्रतिवेदन बैठकमा पेस गर्नुपर्ने कानुनी व्यवस्था गरेको छ। त्यस्तै पालिका उपाध्यक्षको अध्यक्षतामा अनुगमन समितिको समेत प्रबन्ध भएको देखिन्छ । जिल्ला समन्वय समितिले पनि अनुगमन र वार्षिक समीक्षा गर्नुपर्ने संस्थागत र कानुनी व्यवस्था भएको छ । त्यस्तै ऐनको दफा ८४ ले प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतले प्रमुखको निर्देशनमा अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्ने गराउने कानुनी व्यवस्था गरेको छ । स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनले पालिकालाई आफ्नो कार्यक्षेत्रभित्र पर्ने बिकास योजनाको अनुगमन सम्बन्धी कानुनी संस्थागत तथा कार्यविधिगत जिम्मेवारी समेत किटानी व्यवस्था हुनुलाई प्रभावकारी अनुगमन प्रणाली स्थापना गर्ने अवसरको रूपमा लिनुपर्ने हुन्छ ।

योजना सम्बद्ध प्राविधिक जनशक्तिको अभावले नियमित अनुगमन प्रभावित भइरहेको छ। अनुगमन सम्बन्धी संयन्त्रहरू क्रियाशील हुन सकिरहेका छैनन । अनुगमनका लागि भिन्दै बजेट विनियोजन समेत पर्याप्त हुन सकेको देखिदैन । त्यसैगरी स्थानीय सरकारका रूपमा विभिन्न विषयगत कार्य जिम्मेवारीहरू प्राप्त भए तापनि ती कार्य जिम्मेवारी अनुसारका अनुगमनका सूचकहरू निर्धारण हुन नसक्नु, तत्‌तत् विषयगत शाखाबाट आ-आफ्नो कार्यक्रम अनुसारका क्रियाकलापगत, परिमाणात्मक, नतिजागत, असर वा प्रतिफलगत तह सम्मका सूचकहरू प्राप्त गरी अनुगमन प्रणालीलाई सुव्यवस्थित गर्नु चुनौतीपूर्ण छ । अनुगमनको महत्वबोध गराउन नसकिदा अनुगमनले उचित प्राथमिकता प्राप्त गर्न सकेको देखिँदैन । कार्यक्रमअनुसारका चरणगत अनुगमन गरी पूर्वनिर्धारित समय, गुणस्तर, लागतमा कार्य भए नभएको यकिन गर्न कार्यान्वय चरणदेखि नै प्रभावकारी अनुगमन प्रणाली स्थापित गरी नतिजामुखी अनुगमन प्रणालीको स्थापना हुन झनै जरुरी देखिन्छ ।

११.४ उद्देश्य
आवधिक योजना र यस बमोजिम तर्जुमा हुने वार्षिक योजनाहरूको नतिजामुखी अनुगमन तथा मूल्याङ्कन पद्धति स्थापित गरी संस्थागत गर्नु ।

११.५ रणनीति
अनुगमन प्रणालीलाई संस्थागत सुदृढ र नतिजामुखी बनाउने ।

११.६ कार्यनीतिहरु
१ स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन बमोजिमको अनुगमन संयन्त्रलाई संस्थागत गरी क्रियाशील गराइनेछ ।
२ आवधिक योजनाले निर्दिष्ट गरेका लक्ष्य, उद्देश्य हासिल भए नभएको उपलब्धि र नतिजा सूचकहरूको बिकास गरी मध्यावधि मूल्याङ्कन गरिनेछ ।
३ आवधिक योजनाका आधारमा वार्षिक योजना तर्जुमा गरी आवधिक योजनाले निर्दिष्ट गरेका लक्ष्यहरू प्राप्त उन्मुख भए नभएको अनुगमन गरिनेछ ।
४ विषयगत कार्यक्रमहरूको कार्यक्रमागत सूचकहरूको निर्माण गरी तद्अनुसार अनुगमन गरिनेछ ।
५ अनुगमनको कार्यतालिका बनाई अनुगमन गर्ने प्रणालीको बिकास गरी, तद्अनुसार क्षमता बिकासका साथै बजेटको व्यवस्था गरिनेछ ।
६ अनुगमन पश्चात अनुगमनकर्ताबाट लिखित रूपमा अनुगमन प्रतिवेदन लिने, यसलाई नियमित बैठकमा छलफल गरी देखिएका बाधा अड्चन फुकाइनेछ ।
७ प्राप्त अनुगमन प्रतिवेदन अनुगमन समितिमा र चौमासिक र बार्षिक प्रतिवेदनको चौमासिक र बार्षिक समीक्षा नियमित रुपमा पालिकामा सबै सरोकारवालाहरुको संलगनतामा गरिनेछ र तत्काल समस्याको समाधान गरी योजना समयमा नै सम्पन्न गर्न तदारुकता लिइनेछ ।
८ चौमासिक समीक्षा तथा स्थानीय तहको समस्या समाधान समितिको बैठकमा अनुगमन समितिबाट समष्टिगत अनुगमन एवं छलफल गरी समस्याको समाधान गर्ने प्रणालीको स्थापना गरिनेछ ।
९ योजनाको आर्थिक तथा भौतिक प्रगतिको प्रतिवेदन सम्बन्धित तह, निकायमा तोकिएको समयमा पठाइनेछ । यसका लागि संघ र प्रदेशसंग समन्वय गरी कम्प्युटरमा आधारित एकिकृत सूचना प्रणालीका फर्मेटहरु बिकास गरी आबद्ध गरिनेछ ।
१० आवधिक बिकास योजनाको मध्यावधि मूल्याङ्कन तेश्रो वर्षमा र अन्तिम मूल्याङ्कन आवधिक योजनाको समाप्ति पछि गरिनेछ ।
११ अनुगमन र मूल्याङ्कन प्रतिवेदन पालिकाको वेबसाइटमा राखिनुका साथै सार्वजनिक समेत गरिनेछ ।

११.७ कार्यक्रम
१. संस्थागत संयन्त्रका स्थापना र क्षमता बिकास
२. अनुगमन प्रणाली र तहगत सूचकहरूको निर्माण र कार्यान्वयन
३. अनुगमन कार्यान्वयन कार्यक्रम
४. समीक्षा तथा स्थानीय समस्या समाधान समितिको बैठक

११.८ अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका लागि जिम्मेवार निकाय
आवधिक योजनाको प्रभाव, असर, प्रतिफलको नतिजा मापन तथा सञ्चालित कार्यक्रमको प्रक्रिया अनुगमन गरिनेछ । प्रक्रिया अनुगमन तथा प्राप्त नतिजाको मापन गर्ने जिम्मेवारी गाउँकार्यपालिकाको हुनेछ र यस कार्यमा सुपरीवेक्षण तथा अनुगमन समितिलाई परिचालन गरिनेछ । आवधिक योजनाको अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको जिम्मेवारी तथा विधि देहाय अनुसार रहेका छन् :

१. कार्यपालिका तथा विषयगत समिति
२. सुपरीवेक्षण तथा अनुगमन समिति
३. जिल्ला समन्वय समिति

४.	विषयगत शाखा उपशाखा, परियोजना, संघ संस्था
५.	नागरिक समाज संस्था तथा तेश्रो पक्ष

आवधिक योजनाको अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका साधन तथा विधि देहायअनुसार रहनेछ ।
१.	स्थलगत अनुगमन
२.	कार्ययोजना (लक्ष्य) र प्रगति वीच तुलना
३.	नागरिक अनुगमन
४.	सहभागितामूलक मध्यावधि समीक्षा
५.	सहभागितामूलक अन्तिम समीक्षा (तेश्रो पक्षबाट मूल्याङ्कन)

आवधिक योजनाको अनुमान तथा मूल्याङ्कन प्रक्रिया देहाय वमोजिम हुनेछ

तालिका/ग्राफचित्र : ७०
आवधिक योजनाको अनुमगन तथा मूल्याङ्कन प्रक्रिया

के अनुगमन गर्ने?	कसले अनुगमन गर्ने?	कहिले अनुगमन गर्ने?	कसरी अनुगमन गर्ने?
कार्यक्रम वा प्रक्रिया अनुगमन	सुपरिवेक्षण तथा अनुगमन समिति, वडा समिति, सरकारी र गैसस, परियोजना	पटके, मासिक, चौमासिक र बार्षिक	स्थलगत अनुगमन गर्ने, चौमासिक कार्ययोजनाको लक्ष्य र प्रगति, विवरणको तुलना गर्ने,
प्रतिफल अनुगमन	कार्यपालिका, सुपरिवेक्षण तथा अनुगमन समिति	चौमासिक, अर्धवार्षिक, बार्षिक र मध्यावधि	स्थलगत अनुगमन गर्ने, बार्षिक कार्य योजनाको लक्ष्य र प्रगति, विवरणको तुलना गर्ने, नतिजामूलक अनुगमन खाका अनुसार नतिजा मापन गर्ने,
असर तह अनुगमन	सुपरिवेक्षण तथा अनुगमन समिति र तेश्रो पक्ष	बार्षिक, मध्यावधि र अन्तिम बर्ष	सहभागितामूलक छलफल गर्ने, नतिजामूलक अनुगमन खाका अनुसार नतिजा मापन गर्ने, नमूना सर्वेक्षण गर्ने,
प्रभाव तह अनुगमन	सुपरिवेक्षण तथा अनुगमन समिति र तेश्रो पक्ष	मध्यावधि र अन्तिम बर्ष	नतिजामूलक अनुगमन खाका अनुसार नतिजा मापन गर्ने, सहभागितामूलक छलफल गर्ने, अध्ययन तथा सर्वेक्षण गर्ने,

अनुसूचीहरु

अनुसूची- १
पालिकाको आवधिक गाउँविकास योजना (२०८०/८१- २०८४/८५)
वार्षिक कार्यान्वयन कार्ययोजना

योजनाको विषयगत क्षेत्र	आवधिक योजना			वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रम							
	नीति तथा कार्यक्रम	लक्ष्य/सूचक		आयोजना/ कार्यक्रम (स्थान समेत)	लक्ष्य		विनियोजन	कार्यान्वयन विधि	लाभान्वित जनसंख्या	प्राथमिकता कम	लगानी तथा कार्यान्वयन गर्ने निकाय
		इकाई	परिमाण		इकाई	परिमाण					
आर्थिक विकास											
कृषि											
पशु											
सुरक्षित आप्रवासन तथा वैदेशिक रोजगार											
पर्यटन											
उद्योग, व्यापार र व्यवसाय											
सहकारी तथा वित्तीय क्षेत्र											
सामाजिक विकास											
शिक्षा											
आधारभूत स्वास्थ्य											
खानेपानी र सरसफाइ											
लक्षित क्षेत्र र लैससास											
युवा तथा खेलकुद											
भाषा, संस्कृति सम्पदा											
पूर्वाधार विकास											
सडक यातायात											
सिँचाइ पूर्वाधार											
आवास, बस्ती सार्वजनिक निर्माण											
विद्युत् वैकल्पिक उर्जा											
सञ्चार सूचना प्रविधि											
वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन											
वन तथा जैविक विविधता											
भूमि तथा जलाधार व्यवस्थापन											
वातावरण स्वच्छता											
विपद् व्यवस्थापन											
संस्थागत र सुशासन											
सुशासन, ऐन नियम र जवाफदेहिता											
संस्थागत संरचना तथा मानव संसाधन विकास											

योजनाको विषयगत क्षेत्र	आवधिक योजना			वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रम							
	नीति तथा कार्यक्रम	लक्ष्य/सूचक		आयोजना/ कार्यक्रम (स्थान समेत)	लक्ष्य		विनियोजन	कार्यान्वयन विधि	लाभान्वित जनसंख्या	प्राथमिकता क्रम	लगानी तथा कार्यान्वयन गर्ने निकाय
		इकाई	परिमाण		इकाई	परिमाण					
वित्तीय स्रोत परिचालन											
योजना व्यवस्थापन											
जम्मा कार्यक्रम खर्च											
जम्मा चालु खर्च											
कुल जम्मा											

द्रष्टव्य: विषय क्षेत्र र उपक्षेत्रहरूले आ-आफ्नो कार्यक्रमहरू प्रस्तुत गर्दा चालु र पुँजीगत खर्च खुलाई पालिकामा पेश गर्नुपर्नेछ ।

अनुसूची- २
विषय क्षेत्रगत योजना कार्यान्वयन विवरण फाराम

विषयगत शाखा/उपशाखा निकाय/संस्था र गैसस तथा निजी क्षेत्रले यस फाराम भरी गाउँपालिकामा पेस गर्नुपर्नेछ। यसै विवरणका आधारमा गाउँपालिकाले अनुसूची- २ तयार गर्नेछ। अख्तियारीका साथ सम्बन्धित विषयगत शाखा/उपशाखा/निकाय/संस्था र वडा कार्यालयलाई प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतले यसै फारामलाई प्रमाणित गरी पठाउनुपर्नेछ।

विषयगत शाखा/उपशाखा/निकाय/संस्थाको नाम/वडा नं :										
क्र सं	प्रमुख कार्यक्रम	मुख्य क्रियाकलाप	इकाई	वार्षिक लक्ष्य	वार्षिक बजेट	प्रमुख जिम्मेवार पदाधिकारी	सहयोगी निकाय शाखा	सम्पन्न गर्ने समयावधि	आवधिक योजना कार्यक्रम संकेत नं	कैफियत
१										
२										
३										
४										
५										
६										
७										
८										
९										
१०										
११										
१२										
१३										
१४										
१५										
१६										
१७										
१८										
१९										
२०										
२१										
२२										
जम्मा कार्यक्रम **खर्च**										
जम्मा चालु खर्च										
कुल जम्मा										

अनुसूची- ३
आवधिक गाउँविकास योजना तर्जुमा गोष्ठीका सहभागीहरूको विवरण

विषयगत क्षेत्र : सामाजिक विकास क्षेत्र

क्र.सं.	सहभागितको नाम	संस्थाको नाम	पद तथा जिम्मेवारी	सम्पर्क नम्वर
१	गिता रेग्मी			९८४७११३१२०
२	संचिन न्यौपाने			९८४००४१०२६
३	अविशेक विश्वकर्मा			९८४२८६५७६४
४	ईलु गाहा			९८६६६२३८१२
५	डेन्जीङ रायमाझी			९८४७०३४६७७
६	मनोज बस्याल			९८५११९७९६०
७	माधव भण्डारी			९८६६१३०४९३
८	सोब बहादुर			९८६७५४०४७०
९	सिता वि.क.			९८४७०६७९९३
१०	उमादेबी भट्टराई			९८४७५१६३२१
११	मानबहादुर राना			९८४१८८०७५७
१२	कल्पना वि.क.			९८४७११६८४०
१३	देवी प्रसाद न्यौपाने			९८४७०६८९८०
१४	चन्द्रविर थापा			९८४७०२८८३७
१५	मनकुमारी कुमाल			९८४७३३७१५८
१६	विष्णु गैरे			९८४७१७९९०१
१७	जमुना क्षेत्री			९८४७५९६१४३
१८	गिता गैरै			९८४७४९८००९
१९	दुर्गा राना			९८६७२४४१०४
२०	दिपा चिदी			९७४९७८६०६५
२१	नोद प्रसाद बस्याल			९८५७०६२७१५
२२	जिवलाल बस्याल			९८४७११९१६७
२३	रेश्मीराज न्यौपाने			९८५७०६२२१३
२४	शशीकला रेश्मी			९८४७१८०६८३
२५	नाओमी गौतम			९८४७५२५४११
२६	मोती लाल बस्याल			९८४७११४०२४
२७	लक्ष्मण ज्ञावाली			९८४७०४३३९०
२८	मणीराम अधिकारी			९८५७०६२१६८
२९	रामप्रसाद न्यौपाने			९८४७३०७०८८

३०	सरोज काफ्ले			९८४७०३६०८४
३१	सृजना के.सी .			९८४७०८२५४०
३२	सिर्जना चापगाई			९८४७२४४३२५
३३	दिनानाथ बस्याल			९८६७५५०७१३
३४	पिताम्बर शर्मा			९८४७४६८६५७
३५	गणेश प्रसाद बस्याल			९८५७०३३५६१
३६	टंकनाथ न्यौपाने			९८६७०४१२७४
३७	टेक नाथ शर्मा			९८४७०६९२३६
३८	शालिकराम ढुगाना			९८४०४५८३५०
३९	धुर्व न्यौपाने			
४०	शारदा राना			९८६७१४०९३४
४१	जयराम बस्याल			९८६७०१७४०६
४२	उर्मिला कुँवर बलामी मगर			९८४७३४९७१४
४३	सोम बहादुर क्षैत्री			९८५७०६५७२२
४४	भोजराज भट्टराई			९८५७०५२४३३
४५	तेजराज पाण्डेय			९८४४७२०१४२

विषयगत क्षेत्र : पूर्वाधार विकास क्षेत्र

क्र.सं.	सहभागितको नाम	संस्थाको नाम	पद तथा जिम्मेवारी	सम्पर्क नम्वर
१	तेज प्रसाद रसाईली		संयोजक	९८६९७८६१८३
२	भरत राज घिमिरे		अधिकृत	९८४७०२९४०४
३	प्रमोद कुँवर		ईन्जिनियर	९८६०७९८३५७
४	कृष्ण भुसाल		वडा सदस्य	९८५७०६०६६५
५	प्रभा पन्थ		आईटी ईन्जिनियर	९८४७१४०२१८
६	हरिकला घिमिरे			९८४७४९७७७५
७	प्रेम बहादुर कुमाल		वडा सदस्य	९८४७२१९३४५
८	सुरेन्द्र बहादुर थापा		वडा सदस्य	९८४७२२२३६८
९	जंगबहादुर उचै		वडा सदस्य	९८६९४५५७६८
१०	राजेन्द्र प्रसाद बस्याल (राजु)		वडा सदस्य	९८४७११४३२६
११	लक्ष्मी प्रसाद अधिकारी			९८५७०२७२०८
१२	मोहोन थापा मगर			९८४७०२९९१०
१३	मिठु वि.क.			९८४६६८८२४१
१४	रम्भा सुनुवार			९८४७१४१५३६

१५	शान्ता दर्नाल			९८४७३५०१६८
१६	गोपाल प्रसाद न्यौपाने		वडा सचिब	९८५७०६५८८४
१७	बुद्ध नेपाली		अमिन	९८४२८४४२२५
१८	शर्मिला न्यौपाने		ईन्जिनियर	९८४४७२०६०८

विषयगत क्षेत्र : वन, वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन क्षेत्र

क्र.सं.	सहभागितको नाम	संस्थाको नाम	पद तथाजिम्मेवारी	सम्पर्क नम्वर
१	बोमलाल सुनार		का. पा. सदस्य	
२	कपिल ढुंगाना		पार्टी प्रतिनिधि	९८५७०६०४१३
३	मिना बस्याल		वडा सदस्य	९८४७३९७७५९
४	हरिप्रसाद बस्याल		वडा सचिव	९८४७११३९१६
५	जीतकला बस्याल		मैला सदस्य	९८४७३७१०२०
६	सुमित्रा वि. क.		दलित महिला सदस्य	९८४७३९७०३१
७	उमा वि.सी.		सा.ब. उ स.अध्यक्ष	९८४७११८२२१
८	तिलक बहादुर बुचा		वडा सचिव	९८४७१२७८१९
९	बुद्धिबल कवर थापा		सदस्य	९८४१६१७५९५
१०	पदम बहादुर थापा		सदस्य	९८४७३३३६९०
११	तिर्थ प्रसाद भट्टराई		वडा अध्यक्ष	९८५७०६०२४१
१२	नारायण प्रसाद आचार्य		वडा सचिब	९८४७२३२३२०
१३	खडक बहादुर गाहा		वडा सदस्य	९८६९७४४८८३
१४	गोविन्द प्रसाद ढुगाना		सामुदायिक बन अध्यक्ष	९८४७०४३६०२
१५	विमला वस्याल		सदस्य	९८६७२५१८५३

विषयगत क्षेत्र : सुशासन तथा संस्थागत विकास क्षेत्र

क्र.सं.	सहभागितको नाम	संस्थाको नाम	पद तथा जिम्मेवारी	सम्पर्क नम्वर
१	बसन्ती थापा			९८६७८६३४८३
२	ओमप्रकाश गैरे		वडा अध्यक्ष	९८५७०६५५४२
३	मान बहादुर सोमै			९८४७३०७९५५
४	श्रीमाया भित्रीया			९८४७११८०४५
५	यादब प्रसाद न्यौपाने			९८४७०२९२१४
६	कोमल राज पौडेल			९८५७०६८४६४
७	सुजन घिमिरे			९८५७०६३४४८
८	हरिहर गैरे			९८५७०६०१३८
९	दिल प्रसाद अर्याल			९८६७२२८६४१
१०	दयाराम न्यौपाने			९८५७०६५९९३

विषयगत क्षेत्र : समष्टिगत

क्र.सं.	सहभागितको नाम	संस्थाको नाम	पद तथा जिम्मेवारी	सम्पर्क नम्वर
१	सरस्वती चिदी	बगनास गाउँपालिका	अध्यक्ष	९८४७०४२२६६
२	हरिप्रसाद पाठक	बगनास गाउँपालिका	उपाध्यक्ष	९८५७०६८४७७
३	विष्णु घर्ती	बगनास गाउँपालिका	प्र.प्र.	९८५७०६८८६८
४	चोपलाल गिरी	एस आर डि.सी.	ई डी	९८५७०६२७८२
५	कृष्ण प्रसाद बस्याल	नेकपा एस पार्टी सचिव		९८४८१७२५०७
६	कुल प्रसाद ढुगाना	वडा सदस्य		९८४७१००३२०
७	विशाल गैरे	कर्मचारी		९८४७०६७९०२
८	धर्मराज अधिकारी			९८५७०६५८९७
९	ओमकला अर्याल	कार्यपालिका सदस्य		९८४७०९८९७८

अनुसूची- ४
वगनासकाली गाउँपालिकाको नक्सा

पाल्पा जिल्लाको नक्सा

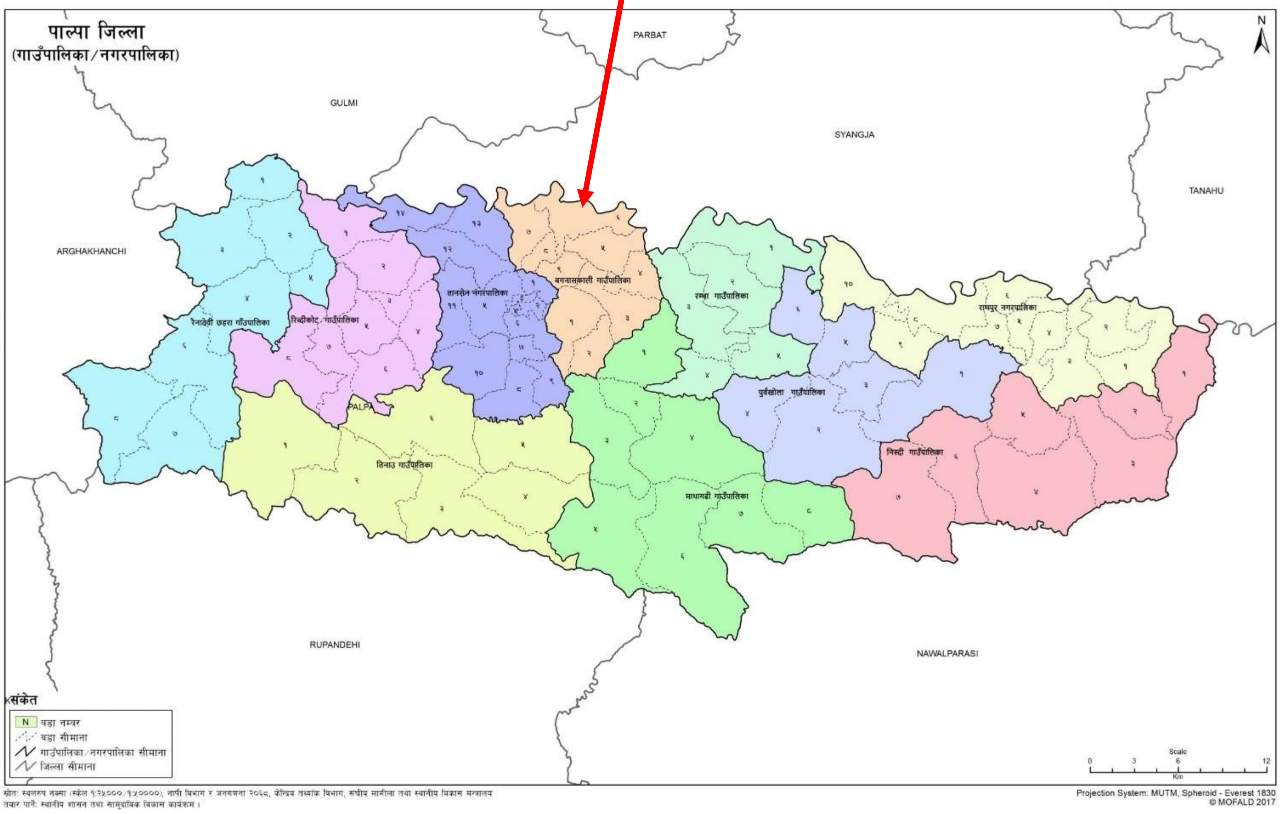

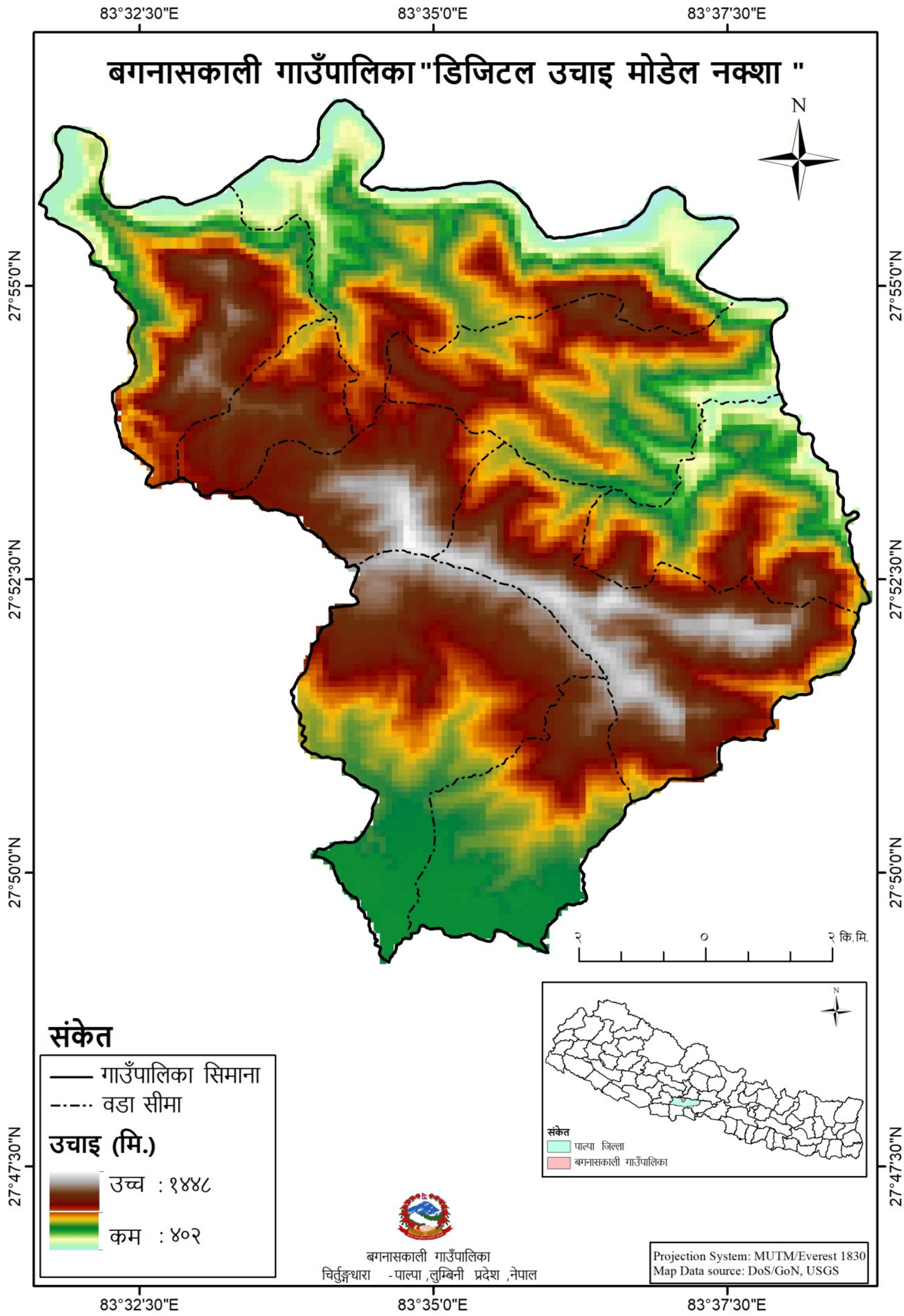

बगनासकाली गाउँपालिका"डिजिटल उचाइ मोडेल नक्शा "
83°32'30"E
83°35'0"E
83°37'30"E
27°55'0"N
27°52'30"N
27°50'0"N
27°47'30"N
N
२
०
२ कि.मि.
संकेत
पाल्पा जिल्ला
बगनासकाली गाउँपालिका
संकेत
गाउँपालिका सिमाना
वडा सीमा
उचाइ (मि.)
उच्च : १४४८
कम : ४०२
बगनासकाली गाउँपालिका
चिर्तुङ्गधारा -पाल्पा ,लुम्बिनी प्रदेश ,नेपाल
Projection System: MUTM/Everest 1830
Map Data source: DoS/GoN, USGS

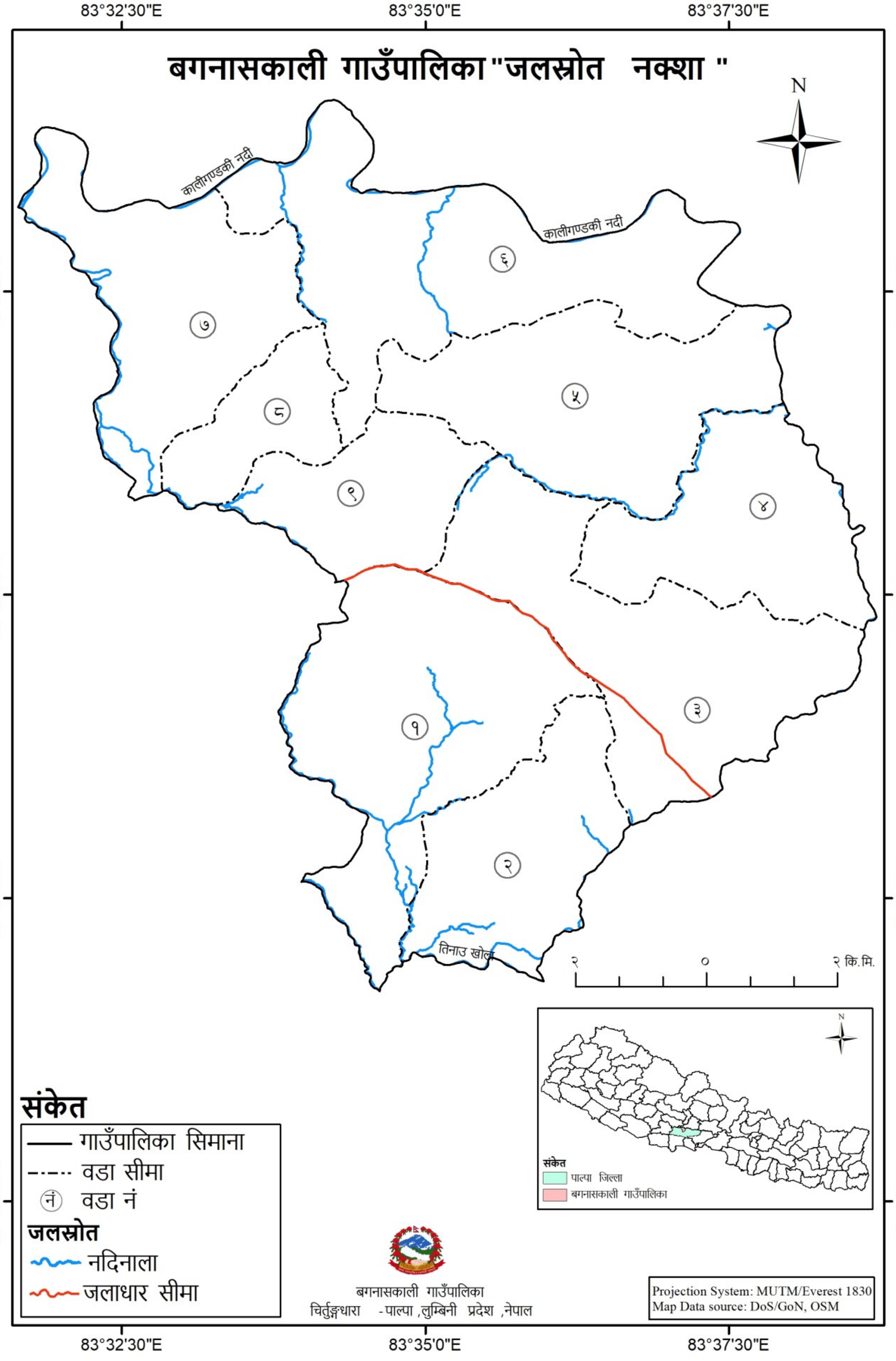
बगनासकाली गाउँपालिका "जलस्रोत नक्शा "
83°32'30"E
83°35'0"E
83°37'30"E
27°55'0"N
27°52'30"N
27°50'0"N
27°47'30"N
N
कालीगण्डकी नदी
कालीगण्डकी नदी
तिनाउ खोला
६
७
५
८
९
४
३
१
२
२ ० २ कि.मि.
संकेत
गाउँपालिका सिमाना
वडा सीमा
नं वडा नं
जलस्रोत
नदिनाला
जलाधार सीमा
संकेत
पाल्पा जिल्ला
बगनासकाली गाउँपालिका
बगनासकाली गाउँपालिका
चिर्तुङ्गधारा -पाल्पा ,लुम्बिनी प्रदेश ,नेपाल
Projection System: MUTM/Everest 1830
Map Data source: DoS/GoN, OSM

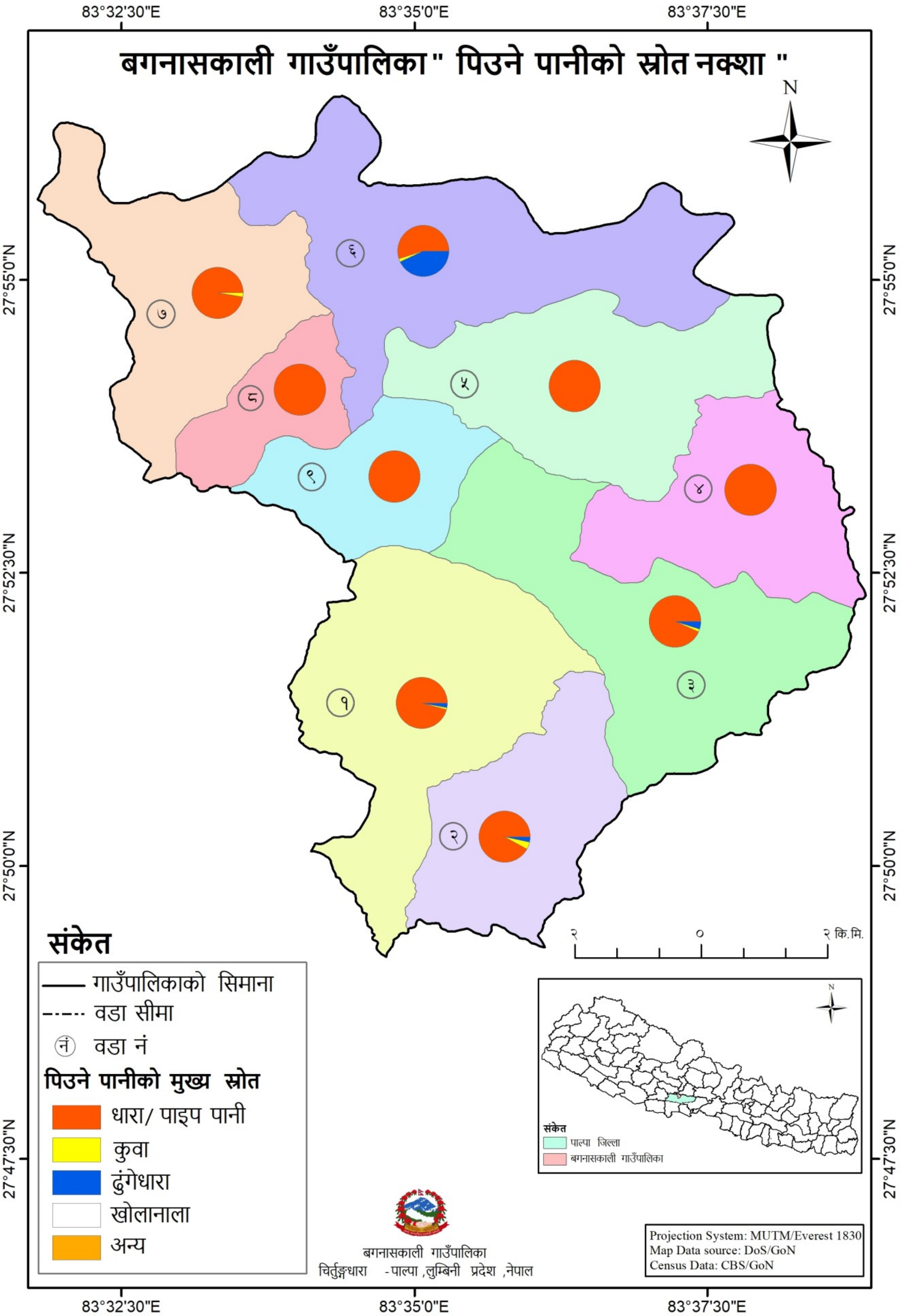
बगनासकाली गाउँपालिका" पिउने पानीको स्रोत नक्शा "
N
83°32'30"E
83°35'0"E
83°37'30"E
27°55'0"N
27°52'30"N
27°50'0"N
27°47'30"N
६
७
८
५
९
४
३
१
२
२ ० २ कि.मि.
संकेत
गाउँपालिकाको सिमाना
वडा सीमा
नं वडा नं
पिउने पानीको मुख्य स्रोत
धारा/ पाइप पानी
कुवा
ढुंगेधारा
खोलानाला
अन्य
संकेत
पाल्पा जिल्ला
बगनासकाली गाउँपालिका
बगनासकाली गाउँपालिका
चिर्तुङ्गधारा -पाल्पा ,लुम्बिनी प्रदेश ,नेपाल
Projection System: MUTM/Everest 1830
Map Data source: DoS/GoN
Census Data: CBS/GoN

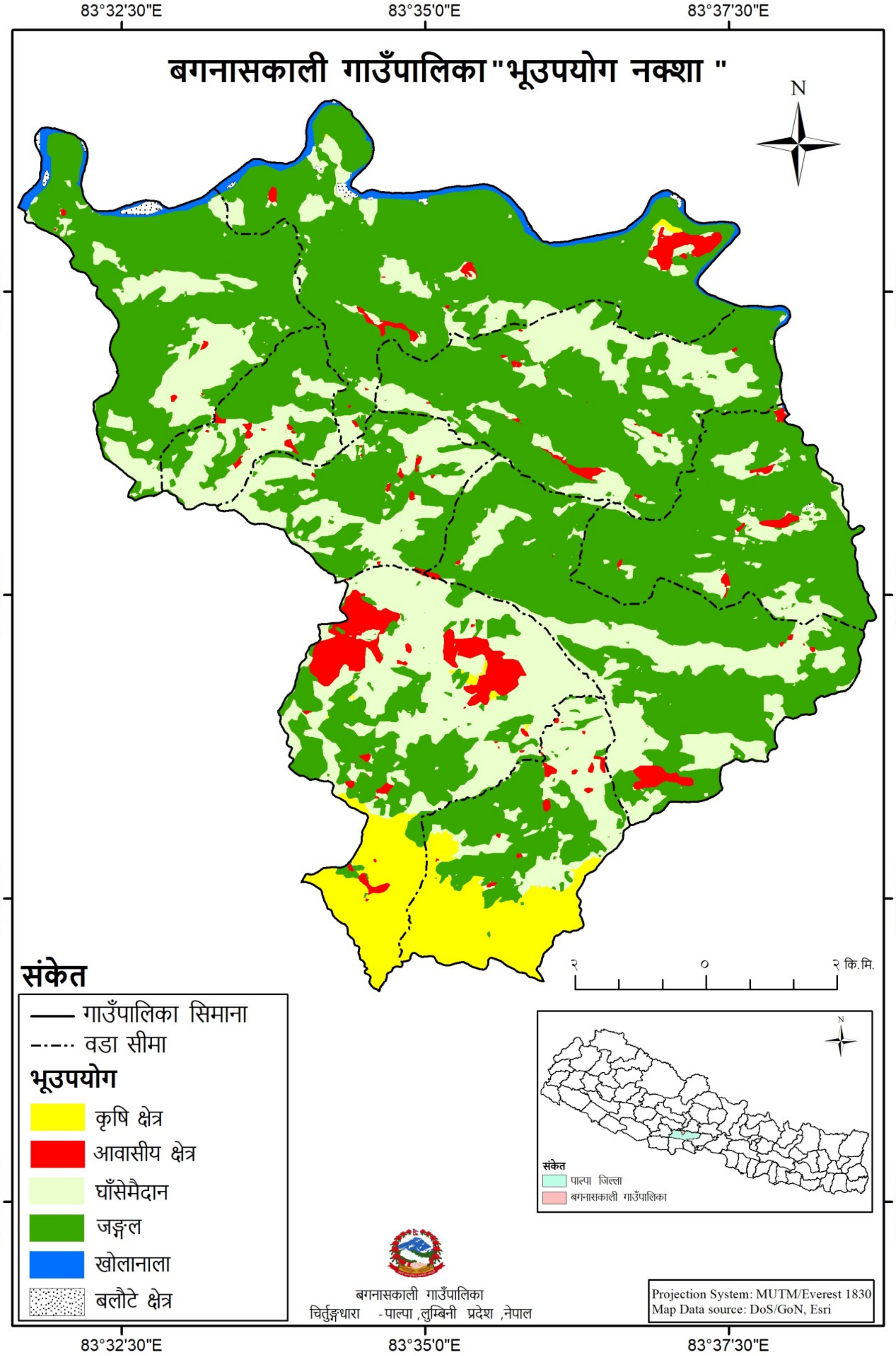
बगनासकाली गाउँपालिका"भूउपयोग नक्शा "
83°32'30"E
83°35'0"E
83°37'30"E
27°55'0"N
27°52'30"N
27°50'0"N
27°47'30"N
N
२ ० २ कि.मि.
संकेत
गाउँपालिका सिमाना
वडा सीमा
भूउपयोग
कृषि क्षेत्र
आवासीय क्षेत्र
घाँसेमैदान
जङ्गल
खोलानाला
बलौटे क्षेत्र
संकेत
पाल्पा जिल्ला
बगनासकाली गाउँपालिका
बगनासकाली गाउँपालिका
चिर्तुङ्गधारा -पाल्पा ,लुम्बिनी प्रदेश ,नेपाल
Projection System: MUTM/Everest 1830
Map Data source: DoS/GoN, Esri

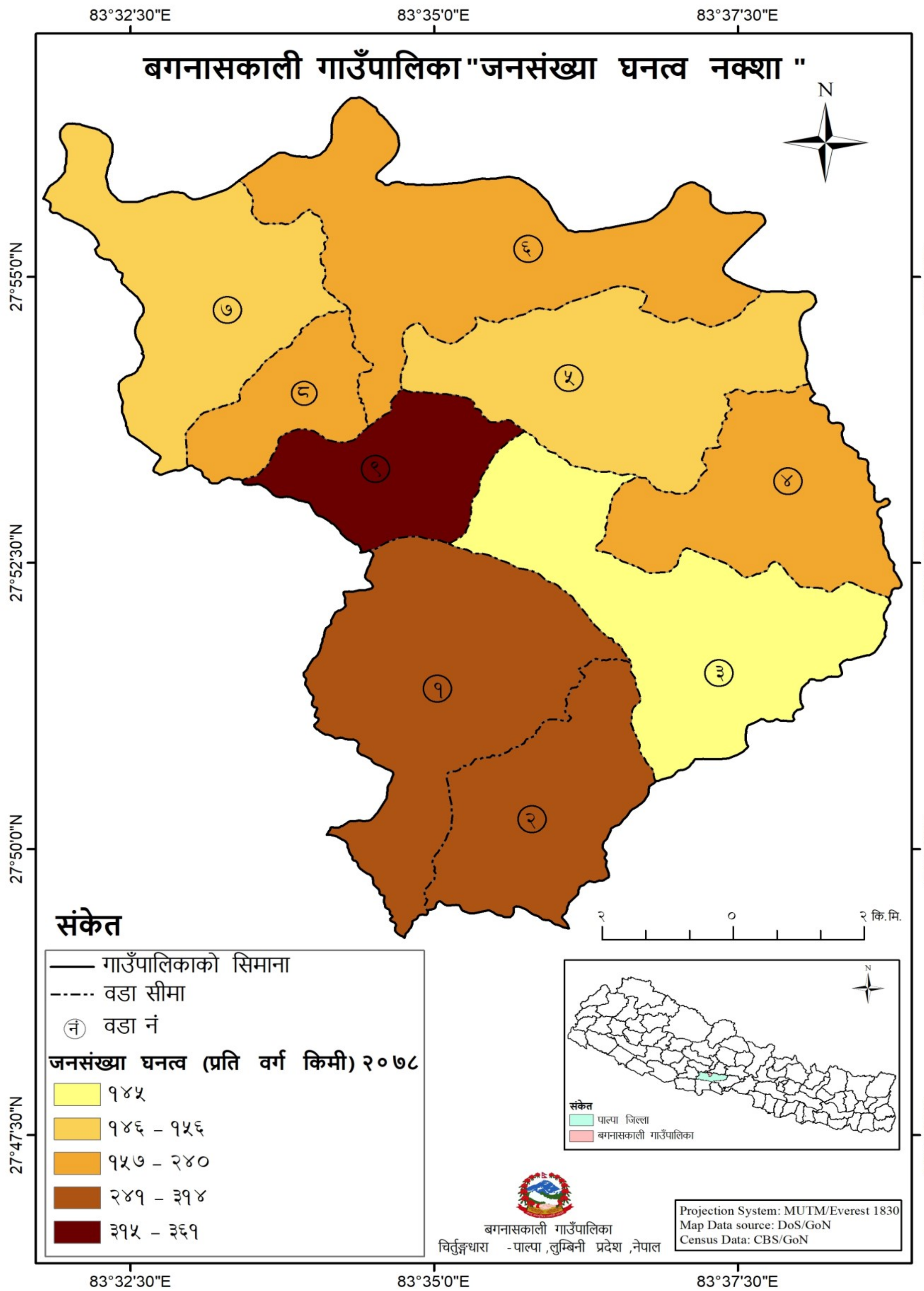
बगनासकाली गाउँपालिका"जनसंख्या घनत्व नक्शा "
83°32'30"E
83°35'0"E
83°37'30"E
27°55'0"N
27°52'30"N
27°50'0"N
27°47'30"N
N
१
२
३
४
५
६
७
८
९
संकेत
गाउँपालिकाको सिमाना
वडा सीमा
वडा नं
जनसंख्या घनत्व (प्रति वर्ग किमी) २०७८
१४५
१४६ - १५६
१५७ - २४०
२४१ - ३१४
३१५ - ३६१
२ ० २ कि.मि.
पाल्पा जिल्ला
बगनासकाली गाउँपालिका
बगनासकाली गाउँपालिका
चिर्तुङ्गधारा -पाल्पा ,लुम्बिनी प्रदेश ,नेपाल
Projection System: MUTM/Everest 1830
Map Data source: DoS/GoN
Census Data: CBS/GoN

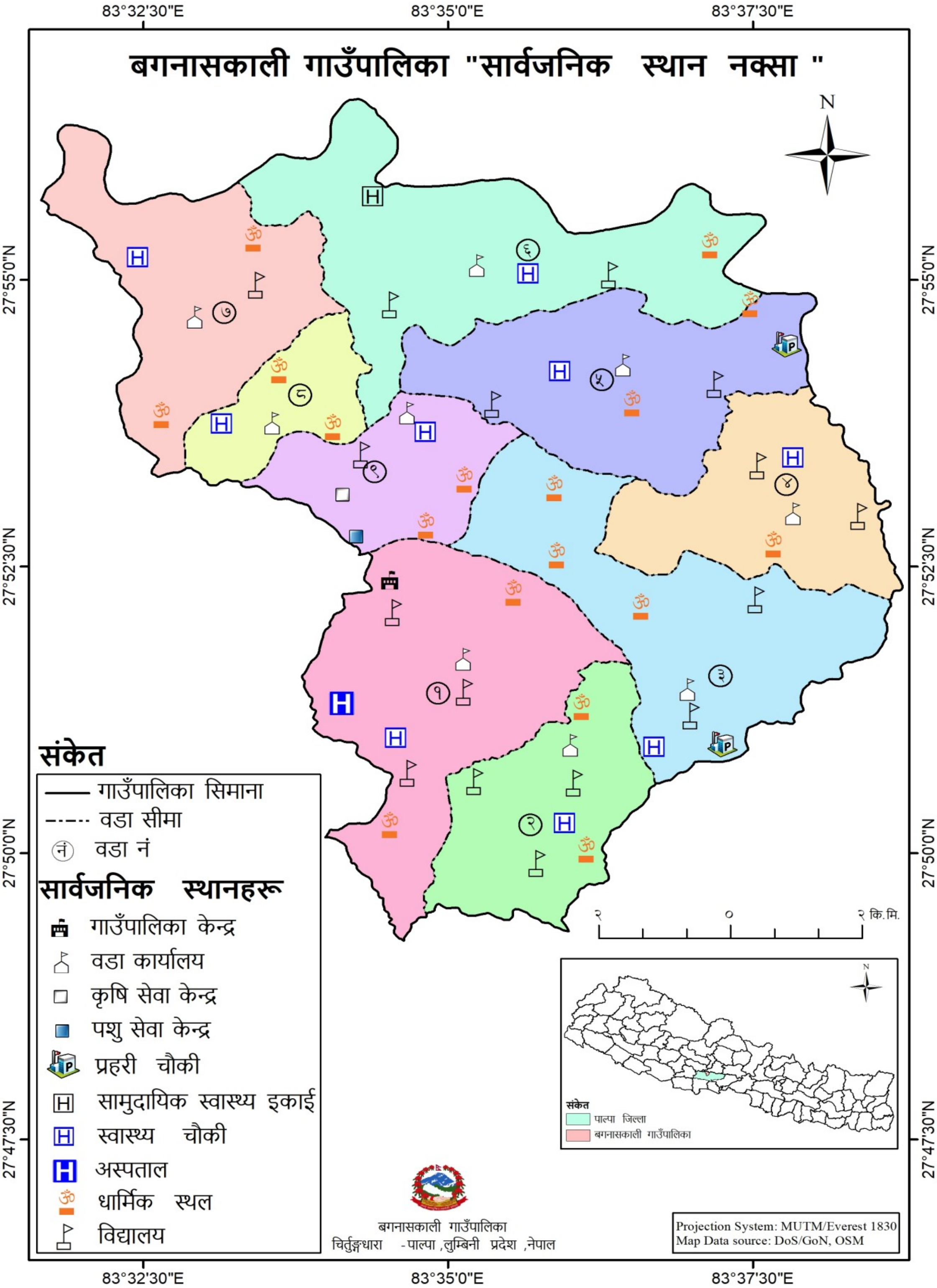
बगनासकाली गाउँपालिका "सार्वजनिक स्थान नक्सा "
N
83°32'30"E
83°35'0"E
83°37'30"E
27°55'0"N
27°52'30"N
27°50'0"N
27°47'30"N
संकेत
गाउँपालिका सिमाना
वडा सीमा
वडा नं
सार्वजनिक स्थानहरू
गाउँपालिका केन्द्र
वडा कार्यालय
कृषि सेवा केन्द्र
पशु सेवा केन्द्र
प्रहरी चौकी
सामुदायिक स्वास्थ्य इकाई
स्वास्थ्य चौकी
अस्पताल
धार्मिक स्थल
विद्यालय
२ ० २ कि.मि.
संकेत
पाल्पा जिल्ला
बगनासकाली गाउँपालिका
बगनासकाली गाउँपालिका
चिर्तुङ्गधारा -पाल्पा ,लुम्बिनी प्रदेश ,नेपाल
Projection System: MUTM/Everest 1830
Map Data source: DoS/GoN, OSM

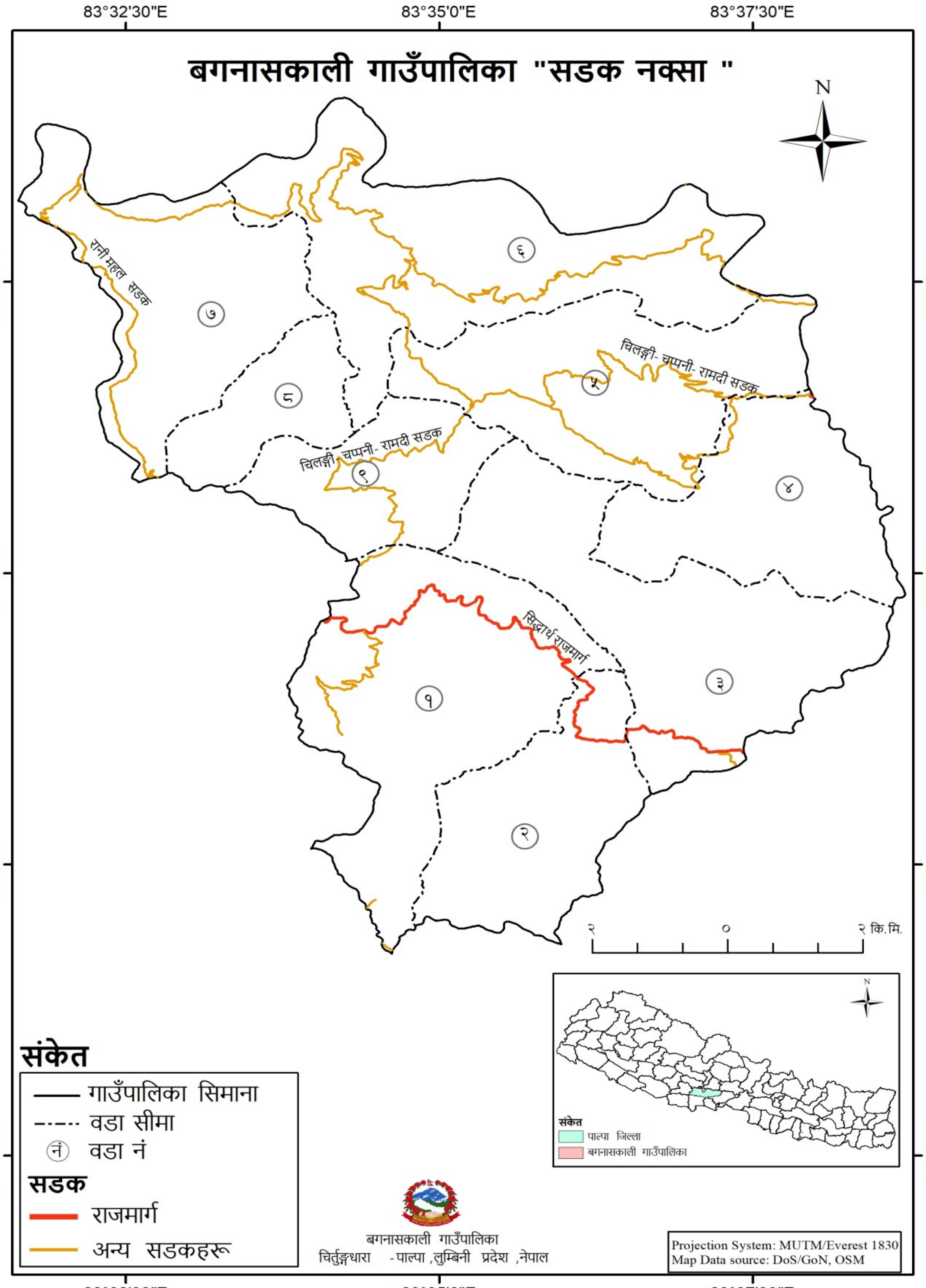
बगनासकाली गाउँपालिका "सडक नक्सा "
83°32'30"E
83°35'0"E
83°37'30"E
27°55'0"N
27°52'30"N
27°50'0"N
27°47'30"N
N
रानी महल सडक
चिलङ्गी- चप्पनी- रामदी सडक
सिद्धार्थ राजमार्ग
१
२
३
४
५
६
७
८
९
२ ० २ कि.मि.
संकेत
गाउँपालिका सिमाना
वडा सीमा
नं वडा नं
सडक
राजमार्ग
अन्य सडकहरू
संकेत
पाल्पा जिल्ला
बगनासकाली गाउँपालिका
बगनासकाली गाउँपालिका
चिर्तुङ्गधारा -पाल्पा ,लुम्बिनी प्रदेश ,नेपाल
Projection System: MUTM/Everest 1830
Map Data source: DoS/GoN, OSM

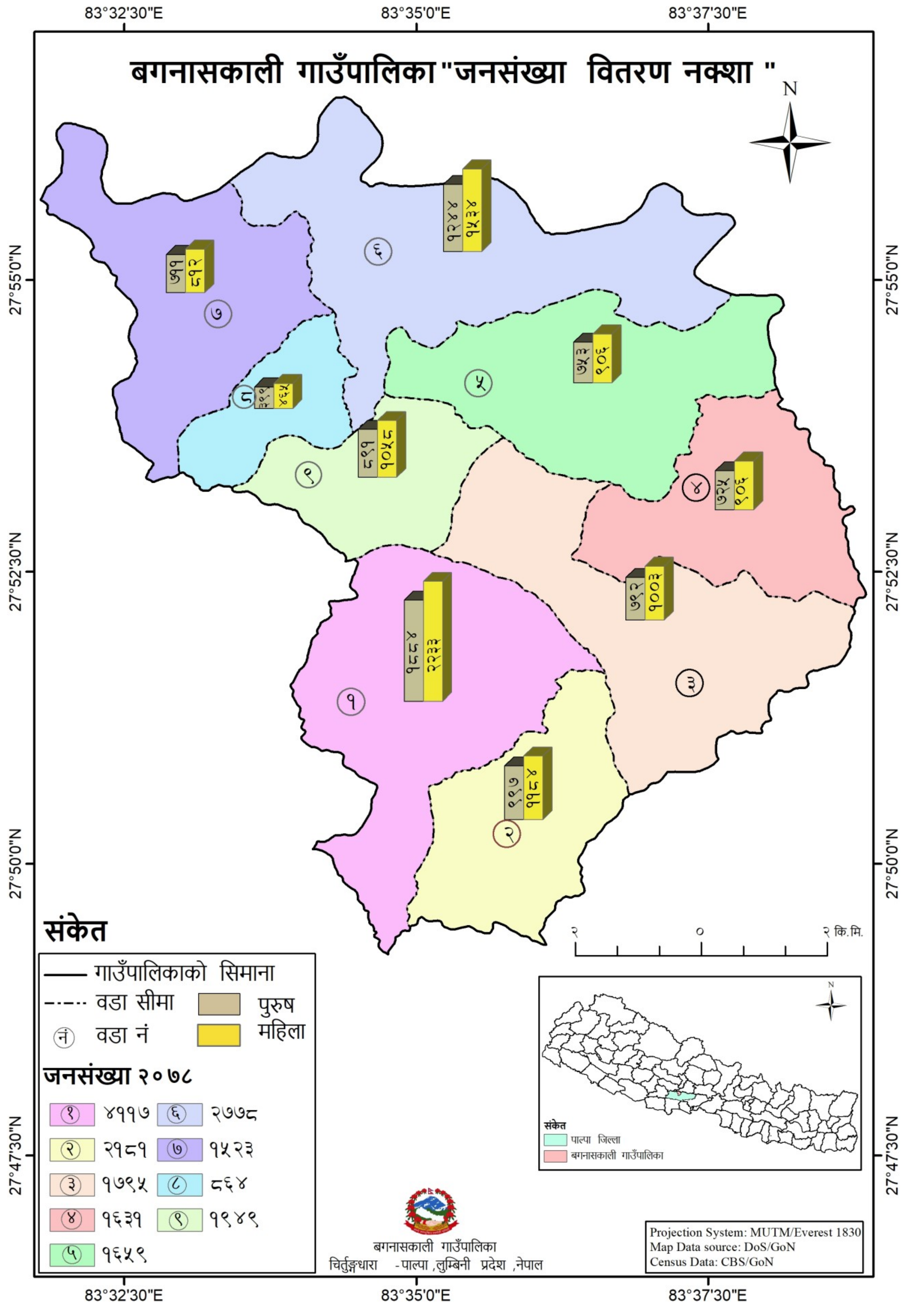
बगनासकाली गाउँपालिका"जनसंख्या वितरण नक्शा "
N
83°32'30"E
83°35'0"E
83°37'30"E
27°55'0"N
27°52'30"N
27°50'0"N
27°47'30"N
१२४४
१५३४
७११
८१२
७५३
९०६
८९१
१०५८
७२५
९०६
७९२
१००३
१८८४
२२३३
९९७
११८४
संकेत
गाउँपालिकाको सिमाना
वडा सीमा
वडा नं
पुरुष
महिला
जनसंख्या २०७८
१ ४११७
६ २७७८
२ २१८१
७ १५२३
३ १७९५
८ ८६४
४ १६३१
९ १९४९
५ १६५९
२ ० २ कि.मि.
संकेत
पाल्पा जिल्ला
बगनासकाली गाउँपालिका
बगनासकाली गाउँपालिका
चिर्तुङ्गधारा -पाल्पा ,लुम्बिनी प्रदेश ,नेपाल
Projection System: MUTM/Everest 1830
Map Data source: DoS/GoN
Census Data: CBS/GoN

अनुसूची -
आवधिक योजना तर्जुमा : फोटोहरु

" समृद्ध बगनासकाली गाउँको सार : समग्र विकासको दिगो आध
आवधिक गाउँ विकास योजना तर्जुमा
कार्यशाला गोष्ठी

राष्ट्रिय गान

समृद्ध बगनासकाली गाउँको सार : समग्र विकासको दिगो आधार
आवधिक गाउँ विकास योजना तर्जुमा
कार्यशाला गोष्ठी
पाल्पा, नेपाल

एक पटक ध्यान दिएर मनन गरौं